

ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย

นางสาวสายป่าน ปุริวรรณชนะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

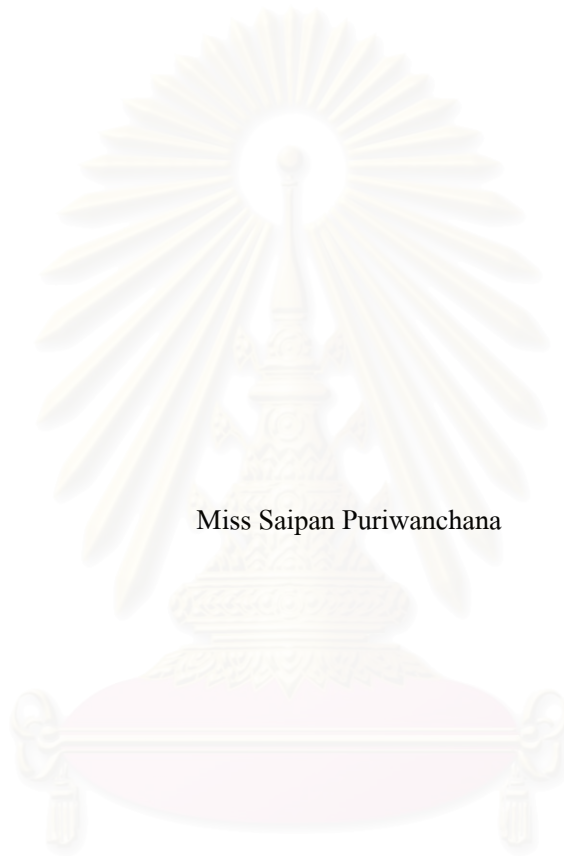
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2724-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CHARACTERISTICS OF MYTHICAL LEGEND OF RIVERINE AND
COASTAL AREAS IN CENTRAL THAILAND

Miss Saipan Puriwanchana

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2005

ISBN 974-53-2724-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง
ของไทย
โดย นางสาวสายป่าน ปุริวรรคชนะ
สาขาวิชา ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

รัตนพร นิลทองคำคณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

สินพร นิลทอง ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง)

สินพร นิลทอง อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา)

พ่ผี๋ง ปัทมะกลางคูล กรรมการ
(อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคูล)

ประพนธ์ จรุง กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ประมินท์ จรุง)

นางสาวสายป่าน ปุริวรรณชนะ : ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่ง
ทะเลภาคกลางของไทย. (THE CHARACTERISTICS OF MYTHICAL LEGEND OF
RIVERINE AND COASTAL AREAS IN CENTRAL THAILAND) อ.ที่ ป ร ี ก ษ า :
รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา, 180 หน้า. ISBN 974-53-2724-7

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจำแนกแบบเรื่อง (TALE TYPE) ของ
ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย รวมถึงวิเคราะห์ลักษณะเด่นของ
ตำนานประจำถิ่นดังกล่าว โดยมีขอบเขตการวิจัยคือตำนานประจำถิ่นที่พบในจังหวัดภาคกลาง 35
จังหวัด ทั้งจากข้อมูลเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลการศึกษาพบว่าแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นมี 12 แบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องมาทางน้ำ
ซึ่งเป็นแบบเรื่องที่พบมากที่สุด กล่าวคือพบถึง 38 เรื่อง แบบเรื่องสามพี่น้อง พบ 19 เรื่อง แบบเรื่อง
เทวดารักษา พบ 14 เรื่อง แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ พบ 12 เรื่อง แบบเรื่องจระเข้เจ้า พบ 12 เรื่อง
แบบเรื่องตายในน้ำเป็นสังข์คีตีสัทธแห่งท้องน้ำ พบ 7 เรื่อง แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด พบ 4 เรื่อง
แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ พบ 4 เรื่อง แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย พบ 4 เรื่อง แบบเรื่องผู้วิเศษ
แปลงกายเป็นจระเข้ พบ 3 เรื่อง แบบเรื่องตามองถ่าย และแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ ซึ่งเป็น
แบบเรื่องที่พบน้อยที่สุด พบ 2 เรื่อง นอกจากนี้ยังมีตำนานประจำถิ่นเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง
โดยตำนานแต่ละแบบเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสังข์คีตีสัทธกับสายน้ำ ทั้งในด้านประวัติ
ความเป็นมาและอภินิหารของสังข์คีตีสัทธ และมีอนุภาคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับน้ำ

ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญ
ในท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และการคมนาคม ซึ่งต้อง
อาศัยแม่น้ำและทะเลเป็นสำคัญ นอกจากนี้ตำนานประจำถิ่นยังสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรม
ของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล
ภาคกลาง

ภาควิชา ภาษาไทย
สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต. ศาสตราจารย์.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4680230822 : MAJOR THAI

KEY WORD: CHARACTERISTICS / TALE TYPES / MYTHICAL LEGEND

SAIPAN PURIWANCHANA : THE CHARACTERISTICS OF MYTHICAL LEGEND OF RIVERINE AND COASTAL AREAS IN CENTRAL THAILAND. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. SUKANYA SUJACHAYA, 180 pp. ISBN: 974-53-2724-7.

The purposes of this thesis are to collect and classify the tale types of mythical legend of riverine and coastal areas in central Thailand as well as to analyse its characteristics. Limited in 35 provinces in the central part, documents are gathered from both texts and field research.

The study reveals that there are 12 tale types. The most popular type, which are 38 stories, is about a sacred object or person coming from water. There are 19 stories about a group of sacred objects or people coming from water together, 14 stories about shipwrecked people saved by water spirit, 12 stories about a man who met water spirit on the way, 12 stories about sacred crocodiles, 7 stories about a drown person becoming water spirit, 4 stories about salty water changed to fresh, 4 stories about a contest in magic, 4 stories about a hero who killed a dragon or crocodile, 3 stories about a man transformed to crocodile. And the rarely found types, which are 2 stories each, are about an unsuccessful marriage and about a sacred place or man saved from flood. There are 12 unclassified stories, too. All types show that sacred spirits originated from water and expressed their miracles in water. Besides, there are important motifs about water.

The characteristics of the mythical legend relate to landscapes, place names and significant local places. They also relate to the settlement, economic affairs and communication depending on rivers and seas. Moreover, The characteristics relate to society and culture of riverine and coastal areas in the central part, which consist of people from many ethnic and cultural groups.

Department Thai
Field of study Thai
Academic year 2005

Student's signature... Saipan Puriwanchana
Teacher's signature... Sukanya Sujachaya

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้เป็นทั้งแม่แบบและแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาคติชนวิทยา ในการวิจัยครั้งนี้ ครูได้กรุณาดูแลเอาใจใส่ ให้ความรู้และคำแนะนำต่างๆแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ณ ถลาง ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ครูผู้เป็นแม่แบบและแรงบันดาลใจในการศึกษาคติชนวิทยาของผู้วิจัยอีกท่านหนึ่ง และเป็นผู้จุดประกายให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาด้านประจําถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง อันเป็นที่มาของวิทยานิพนธ์ กราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. น้ำผึ้ง ปัทมกลางกุล และอาจารย์ ดร. ประมินทร์ จารุวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยด้วยความรักความเมตตาเสมอมา

กราบขอบพระคุณหลวงพ่อกุณา คุณยาย คุณลุง คุณป้า คุณน้า คุณพี่ ในท้องถิ่นทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลด้านประจําถิ่นอันจำเป็นต่อการทำวิทยานิพนธ์ ขอบพระคุณคุณธีรนนท์ ช่วงพิชิต และอาจารย์อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล ที่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เอื้อเพื่อข้อมูลเอกสาร และให้คำแนะนำต่างๆ แก่ผู้วิจัย ขอบพระคุณอาจารย์อาทิตย์ ชีรวณิชกุล ที่กรุณาตรวจบทความภาษาอังกฤษ ขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโททุกคนที่ได้ช่วยกันศึกษาหาความรู้และเป็นกำลังใจให้กันอยู่เสมอ ขอบคุณคุณปดิวี ปุริวรรณชนะ น้องชาย ที่ช่วยเหลือในเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ และขอบคุณคุณฉัตรพิรุพท์ ทองคำวิฑูรย์ ที่คอยให้คำแนะนำเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์และให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดการศึกษาในระดับปริญญาโท

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนการศึกษา เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2546-2547 จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

และท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ ผู้สอนให้ลูกรักและใส่ใจในการศึกษาหาความรู้ สนับสนุนให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ และคอยช่วยเหลือเอื้ออำนวยความสะดวกต่างๆ ในทางการศึกษาให้ลูกมาแต่เล็กจนโต และโดยตลอดการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 สมมุติฐานของการวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์.....	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	2
1.6 ขอบเขตการวิจัย	4
1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2 การแยกประเภทตำนานประจำถิ่น	12
2.1 ตำนานไทย	12
2.1.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับพระพุทธรูป.....	12
2.1.2 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับศาสนสถานและศาสนวัตถุ.....	23
2.1.3 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่	25
2.1.4 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับพระเกจิอาจารย์และผู้วิเศษ	34
2.1.5 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์	40
2.1.6 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์.....	44
2.1.7 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับบรรพบุรุษของกลุ่มชนในท้องถิ่น	44
2.2 ตำนานไทยวน	46
2.3 ตำนานจีน	48
2.3.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่	48
2.3.2 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์	58

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.4	ตำนานมอญ..... 59
2.4.1	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่ 59
2.4.2	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์..... 60
2.5	ตำนานมุสลิม..... 61
2.5.1	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับศาสนวัตถุและวัตถุศักดิ์สิทธิ์..... 61
2.5.2	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับวาติและผู้วิเศษ..... 62
2.6	ตำนานคริสต์..... 69
2.7	ตำนานที่ปรากฏในหลายกลุ่มชน 70
2.7.1	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่ 70
2.7.2	ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์..... 72
3	แบบเรื่องของตำนานประจําถิ่น..... 74
3.1	แบบเรื่องมาทางน้ำ..... 79
3.2	แบบเรื่องสามพี่น้อง 82
3.3	แบบเรื่องเทวดารักษา 85
3.4	แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ..... 87
3.5	แบบเรื่องจระเข้เจ้า..... 88
3.6	แบบเรื่องตายในน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ 90
3.7	แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด 92
3.8	แบบเรื่องประลองฤทธิ์..... 93
3.9	แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย 95
3.10	แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้..... 96
3.11	แบบเรื่องตามองถ่าย..... 97
3.12	แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ..... 99
3.13	เรื่องเบ็ดเตล็ด..... 100
4	ลักษณะเด่นของตำนานประจําถิ่นของคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง 105
4.1	ลักษณะเด่นของแบบเรื่องตำนานประจําถิ่น 105
4.1.1	แนวคิดเรื่องประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สัมพันธ์กับสายน้ำ..... 105

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1.2 แนวคิดเรื่องอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สัมพันธ์กับสายน้ำ	106
4.2 อนุภาคเด่นในตำนานประจำถิ่น	109
4.2.1 อนุภาคที่เป็นตัวละคร	109
4.2.2 อนุภาคที่เป็นวัตถุสิ่งของ	113
4.2.3 อนุภาคที่เป็นพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ในนิทาน	115
4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพสังคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง.....	120
4.3.1 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น.....	120
4.3.2 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และการคมนาคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง.....	122
4.3.3 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มชน	125
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	138
รายการอ้างอิง	146
ภาคผนวก	154
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	180

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนที่

แนที่		หน้า
1	แนเรื่องมาทางน้ำ.....	80
2	แนเรื่องสามพี่น้อง	83
3	แนเรื่องเทวดารักษา.....	86
4	แนเรื่องผ่านทางพบเทพ.....	88
5	แนเรื่องจระเข้เจ้า	89
6	แนเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ	91
7	แนเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด.....	92
8	แนเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์	94
9	แนเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย	95
10	แนเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้	97
11	แนเรื่องตามองถ่าย.....	98
12	แนเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ	100
13	แนเรื่องเบ็ดเตล็ด	101

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ตำนานประจำถิ่นในภาคกลางมีอยู่มากมาย โดยเฉพาะในชุมชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ต่อเนื่องกันมายาวนาน ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีเมืองโบราณอยู่ในบริเวณแผ่นดินล้อมรอบอ่าวไทยในอดีต เช่น เมืองอู่ทอง เมืองนครไชยศรี เมืองคูบัว เมืองลพบุรี เมืองจันทเสน เมืองศรีมโหสถ เมืองคงละคร เมืองพระรถ โดยเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายกับต่างชาติ¹ และต่อมายังพัฒนาเป็นรัฐและอาณาจักร เช่น รัฐสุโขทัย ริมฝั่งแม่น้ำยม อาณาจักรอยุธยาซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี ซึ่งต่างก็อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลักในทางการค้าและการคมนาคม

นอกจากนี้เหตุผลทางการค้าและการคมนาคมยังส่งผลให้บริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางเป็นบริเวณที่มีกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมนิยมเข้ามาตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เช่น ชุมชนจีนสำเพ็งริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร ชุมชนจีนเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ชุมชนมุสลิมคลองตะเคียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนมุสลิมปากน้ำระยอง จังหวัดระยอง ชุมชนมุสลิมบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด ชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น

กลุ่มชนต่างๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางต่างก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานประจำถิ่นตามความเชื่อและวัฒนธรรมของตน เช่น ตำนานหลวงพ่อโสธรของกลุ่มชนไทย ตำนานเจ้าแม่ทับทิมของกลุ่มชนไทยเชื้อสายจีน ตำนานเสาไห้ของกลุ่มชนไทยวน โดยตำนานประจำถิ่นหลายตำนานยังเป็นที่รับรู้ร่วมกันในสังคม ส่งผลให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานเป็นที่เคารพของกลุ่มชนต่างๆ เช่น เจ้าแม่ทับทิมเป็นที่เคารพของคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจะมีอยู่หลายเรื่อง มีเนื้อหาที่หลากหลาย ตลอดจนเป็นตำนานของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม แต่ตำนานเหล่านี้กลับมีลักษณะเรื่องที่คล้ายคลึงกัน เช่น เรื่องวัตถุที่ลอยน้ำมา เรื่องคนที่เดินทางมาทางเรือ เรื่องคนเรือที่รอดจากพายุ เรื่องจระเข้ เป็นต้น

ประเด็นดังกล่าวนำไปสู่ข้อสงสัยที่ว่า ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางสามารถนำมาจัดหมวดหมู่แบบเรื่องได้หรือไม่ ลักษณะเด่นของตำนานเป็นอย่างไร และลักษณะเด่น

¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, *อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 12.

ดังกล่าวสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร อันเป็นเหตุให้ตำนานประจำถิ่นเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง ทั้งลักษณะเด่นของแบบเรื่อง อนุภาค และความคิดที่ปรากฏในตำนานประจำถิ่น ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

1.2 สมมติฐานของการวิจัย

ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทยมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สัมพันธ์กับสายน้ำ และมีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่ากลุ่มชนจะมีความแตกต่างทางความเชื่อและวัฒนธรรม

1.3 วัตถุประสงค์ เพื่อ

1. รวบรวมและจำแนกแบบเรื่อง (Tale Type) ของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย
2. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นดังกล่าว

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ตำนานประจำถิ่นภาคกลางที่จำแนกเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน
2. ทำให้เข้าใจลักษณะเด่นและวัฒนธรรมของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลตำนานประจำถิ่นที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจากเอกสารต่างๆ เอกสารหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการค้นคว้าข้อมูล ได้แก่

ประเภทสารานุกรม

- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 1-15
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา ของจังหวัดภาคกลาง 35 จังหวัด

ประเภทวิทยานิพนธ์และงานวิจัย

- รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชื่อภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม

- วิทยานิพนธ์เรื่องการนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
- งานวิจัยเรื่องนิทานพื้นบ้านอำเภอสวรรคโลก เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524
- งานวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก

ประเภทหนังสือ

- เจ้าแม่คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม
- พระพุทธปฏิมาเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- กรมหลวงชุมพร เจ้าฟ้าจอมอาคม
- ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารอื่นๆ ทั้งที่ตีพิมพ์เผยแพร่ และที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกให้แก่ผู้ที่สนใจโดยไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

2. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเวลาต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ครั้งที่ 1** วันที่ 31 กรกฎาคม – 1 สิงหาคม 2547 เก็บข้อมูลในตำบลน้ำเขียว และตำบลแหลมทองหลวง อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
- ครั้งที่ 2** วันที่ 24 สิงหาคม 2547 เก็บข้อมูลในตำบลคลองตะเคียน และตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ครั้งที่ 3** วันที่ 13 – 15 ตุลาคม 2547 เก็บข้อมูลในตำบลน้ำเขียว ตำบลยายม่อม และตำบลแหลมทองหลวง อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
- ครั้งที่ 4** วันที่ 17 ธันวาคม 2547 เก็บข้อมูลในชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
- ครั้งที่ 5** วันที่ 19 – 21 มกราคม 2548 เก็บข้อมูลในตำบลน้ำเขียว และตำบลแหลมทองหลวง อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
- ครั้งที่ 6** วันที่ 26 เมษายน 2548 เก็บข้อมูลในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ครั้งที่ 7** วันที่ 21 พฤษภาคม 2548 เก็บข้อมูลในตำบลอ่างศิลา และตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ครั้งที่ 8 วันที่ 4 มีนาคม 2548 เก็บข้อมูลในตำบลบางเสร่ และตำบลแสมสาร อำเภอ
สัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ครั้งที่ 9 วันที่ 19 กรกฎาคม 2548 เก็บข้อมูลในวัดพนัญเชิงราชวรมหาวิหาร อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และในอำเภอเสนาให้ จังหวัด
สระบุรี

ครั้งที่ 10 วันที่ 6 สิงหาคม 2548 เก็บข้อมูลในตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัด
ปทุมธานี

ครั้งที่ 11 วันที่ 3 มีนาคม 2549 เก็บข้อมูลในเกาะเกร็ด อำเภอเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

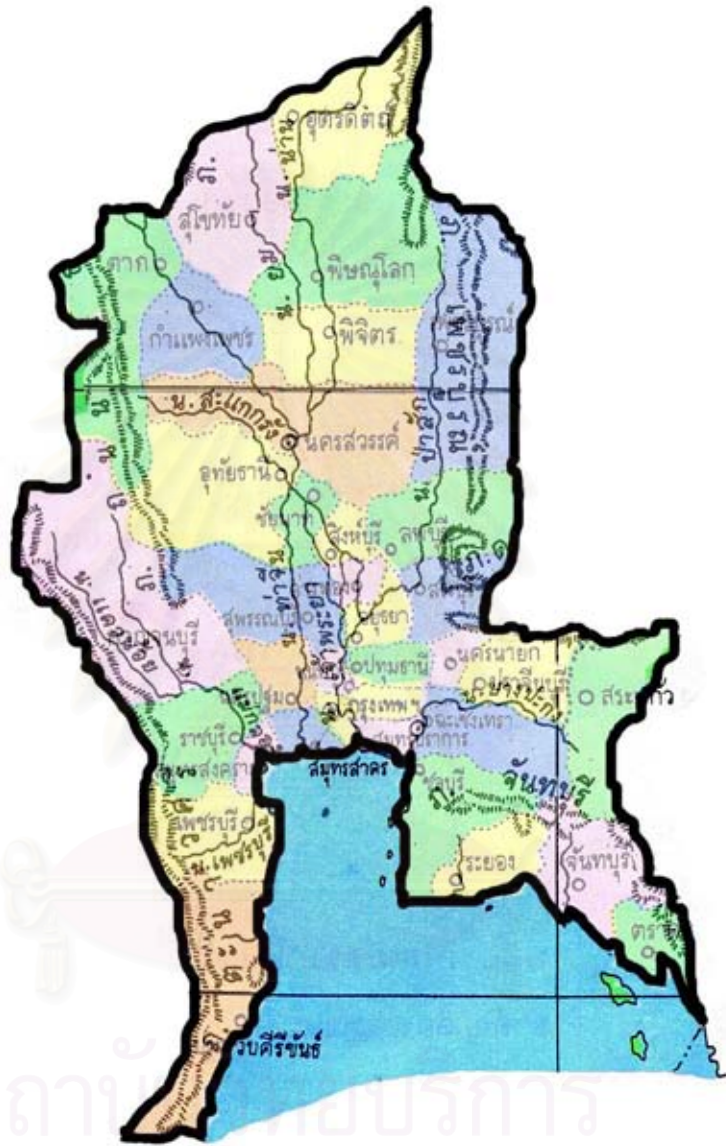
3. ศึกษาข้อมูลและกำหนดโครงสร้าง
4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยระเบียบวิธีทางคหิชนวิทยา
5. สรุปและเสนอผลการวิจัย

1.6 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาด้านประจำถิ่นของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลในจังหวัด
ภาคกลาง 35 จังหวัด ตามการแบ่งภูมิภาคของสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ซึ่งเป็นการ
แบ่งตามวัฒนธรรม ได้แก่ อุดรดิตถ์ ตาก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์
นครสวรรค์ อุทัยธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี สระบุรี ชัยนาท ลพบุรี กรุงเทพมหานคร
นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สุพรรณบุรี ราชบุรี
เพชรบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ นครนายก ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี ระยอง จันทบุรี
ตราด และสระแก้ว² จังหวัดเหล่านี้ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำยม ลุ่มแม่น้ำน่าน
ลุ่มแม่น้ำปิง ลุ่มแม่น้ำป่าสัก ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ลุ่มแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำบางปะกง ลุ่มแม่น้ำ
แควใหญ่ ลุ่มแม่น้ำแควน้อย ลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง

พื้นที่ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ รอบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย
และพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำปิง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำ
ท่าจีน แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำแคว แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำสะแกกรัง แม่น้ำนครนายก แม่น้ำระยอง
แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำน้อย แม่น้ำบางขาม แม่น้ำวังทอง แม่น้ำเวฬุ

² สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์, 2542), หน้า 8.

สถาบันที่ให้บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ภาคกลาง

1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. นิทานประจำถิ่น

นิทานประจำถิ่น (legend) หมายถึง เรื่องเล่าที่เชื่อว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริงในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เรื่องเล่าดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับสถานที่แห่งนั้น โดยมากมักใช้อธิบายสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ เช่นที่มาของชื่อ หรือที่มาของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประคอง นิมมานเหมินท์ ให้คำจำกัดความนิทานประจำถิ่นว่า

นิทานประเภทนี้มีขนาดของเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องก็สั้นบางเรื่องก็ยาว บางเรื่องอาจมีอนุภาคสำคัญเพียงอนุภาคเดียว มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารที่เชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่บ่งไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ หรือคนสำคัญของเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีสังนางไม้ ฯลฯ นิทานประจำถิ่นจะอธิบายถึงความเป็นมาของสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือสร้างขึ้นมา³

ดังนั้น นิทานประจำถิ่นจึงเป็นศัพท์ที่ใช้ในความหมายกว้างสำหรับใช้เรียกนิทานที่มีลักษณะดังกล่าว โดยจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อท้องถิ่นหรือไม่ก็ได้

2. ตำนานประจำถิ่น

ตำนานประจำถิ่น (mythical legend) หมายถึง เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่เป็นเทพเจ้า คน สัตว์ และวัตถุสิ่งของต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นบ้าน แต่ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ถึงขั้นตำนานปรัมปรา (myth) ทั้งนี้หมายความว่าตามที Linda Dègh ให้คำจำกัดความ mythical legend ไว้ว่าหมายถึง

สิ่งเหนือธรรมชาติและพลังพิเศษเหนือธรรมชาติ หรือนิทานประจำถิ่น โดยหลักแล้ว บ่อเกิดของตำนานประจำถิ่นคือความเชื่อท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานของความศรัทธาและการเคารพบูชา

³ ประคอง นิมมานเหมินท์, นิทานพื้นบ้านศึกษา (กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 15.

ธรรมชาติซึ่งถูกนับเนื่องเข้าในคริสต์ศาสนา ตำนานเหล่านี้เป็น
เรื่องเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผู้มีญาณหยั่งรู้หรือพลังอำนาจ
พิเศษ บรรพบุรุษและปูชนียบุคคล มนตร์ขาวและมนตร์ดำ
ตลอดจนการพิทักษ์รักษา และการล่มสลายของวงศ์ตระกูลและ
ทรัพย์สิน*

ตำนานประจำถิ่นในที่นี้จึงไม่รวมนิทานประจำถิ่นที่ไม่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แม้
จะเป็นเรื่องเดียวกันที่เล่าโดยคนต่างท้องถิ่น หากถิ่นหนึ่งเล่าเรื่องโดยกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่
เป็นความเชื่อพื้นบ้าน แต่อีกท้องถิ่นหนึ่งไม่ได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าว ก็ไม่ถือว่าเป็นนิทานสำนวนของ
ท้องถิ่นที่ไม่กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความเชื่อพื้นบ้านเป็นตำนานประจำถิ่น

3. แบบเรื่องตำนานประจำถิ่น

ในงานวิจัยฉบับนี้ แบบเรื่อง หมายถึง โครงเรื่องที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ดังนั้น
แบบเรื่องตำนานประจำถิ่นในงานวิจัยฉบับนี้ จึงหมายถึง โครงเรื่องของตำนานประจำถิ่นที่มี
ลักษณะเด่นพิเศษบางประการที่ทำให้โครงเรื่องของตำนานแบบเรื่องนั้นๆ แตกต่างจากโครงเรื่อง
ของตำนานแบบเรื่องอื่น แม้ว่าเนื้อเรื่องของตำนานที่เป็นแบบเรื่องเดียวกันอาจประกอบด้วย
เหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน

1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับตำนานประจำ
ถิ่น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาแบบเรื่องนิทานประเภทต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษา
ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นกับสังคม ดังนี้

* Supernatural Beings and Forces or Mythical Legends. In the main, the source of belief-legends is local folk belief, based on folk piety and Christianized nature worship. These legends are concerned with supernatural beings, persons with supernatural knowledge and power, ancestors and revenants, white and black magic, and protection and destruction of family and property. (Linda Dègh, 1972: 76)

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับตำนานประจำถิ่น

1. ทศนีย์ ทานตวนิช. ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2535.

งานวิจัยนี้ได้รวบรวมความเชื่อของชาวประมงชายฝั่งภาคตะวันออก ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรือและอุปกรณ์ในเรือ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน และความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติต่างๆ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ธำรงรักษาความเชื่อและพิธีกรรม ได้แก่ การยึดมั่นตามคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อน การสนองความต้องการที่จำเป็น และผลของการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม ส่วนสิ่งที่ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมมีบทบาทลดลงคือเทคโนโลยีและความคิดสมัยใหม่

2. ญาณินทร์ เพชรสุวรรณ. ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดอทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ในจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.

งานวิจัยนี้ได้รวบรวมความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดอทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดปัตตานี โดยเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารและภาคสนาม ผลการศึกษาสรุปว่าความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดอทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ได้แก่ เหตุการณ์เกี่ยวกับลูกแก้ววิเศษที่ติดตัวหลวงพ่อดอมาตั้งแต่เด็ก ความเชื่อเรื่องเหตุการณ์เหยียบน้ำทะเลจืด ความเชื่อเรื่องกรรมภาพ ความเชื่อเรื่องสถานที่ปกกลด ความเชื่อเรื่องสหกรรมิกของหลวงพ่อดอ ความเชื่อเรื่องหลวงพ่อดอเป็นพระโพธิสัตว์ศรีอริยมดไศรย์ และความเชื่อเรื่องรูปเคารพของหลวงพ่อดอเหยียบน้ำทะเลจืด

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาแบบเรื่องนิทานประเภทต่างๆ

1. ปฐม หงษ์สุวรรณ. การวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย โดยนำเอาทฤษฎีของสำนักคิดโครงสร้างนิยม ได้แก่ วลาดิเมียร์ พรอพพ์ (Vladimir Propp) และโคลด เลวี-สเตราส์ (Claude Lévi - Strauss) มาปรับใช้ จากการศึกษาพบว่าตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทยสามารถจำแนกออกเป็นแบบเรื่องใหญ่ๆ ได้ 4 แบบเรื่อง ตามคติ

ความเชื่อที่ต่างกัน ได้แก่ แบบเรื่องที่ 1 แบบเรื่องกบกินเดือน กบกินตะวัน เป็นความคิดความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าไทก่อนรับพุทธศาสนา แบบเรื่องที่ 2 และ 3 แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะกัน และแบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยียนกัน มีที่มาจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนา และแบบเรื่องที่ 4 แบบเรื่องราหูอมจันทร์ มาจากคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การวิเคราะห์จำแนกแบบเรื่องดังกล่าวทำให้เห็นพัฒนาการและพฤติกรรมของตัวละครที่สะท้อนพัฒนาการทางความคิด ความเชื่อ และศาสนาในสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไท

2. วัชรภรณ์ ดิษฐป้าน. แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: การแพร่กระจายและความหลากหลาย.

กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

วิทยานิพนธ์นี้ได้นำรวมนิทานแบบเรื่องสังข์ทองทั้งของคนไทยภาคต่างๆ และคนไทยนอกประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแพร่หลายของแบบเรื่องนิทานสังข์ทอง และปรากฏการณ์การแตกเรื่องที่เกิดขึ้นในกระบวนการแพร่กระจายของนิทานเรื่องสังข์ทอง ผลการศึกษาพบว่าแบบเรื่องนิทานสังข์ทองประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญ 4 ตอน ได้แก่ กำเนิดผิปกติ – ตัวเอกออกผจญภัย – ตัวเอกที่ซ่อนรูปพบคู่ครองและถูกพ่อตาทดสอบ – การเผยแพร่และการยอมรับ โดยมีพฤติกรรมหลัก 11 พฤติกรรมที่กำหนดโครงสร้างของแบบเรื่อง ทำให้สามารถจำแนกโครงสร้างในพฤติกรรมเรื่องสังข์ทองได้เป็น 3 แบบ ได้แก่ แบบ ก สังข์ทอง แบบ ข กำกาดำ และแบบ ขก ท้าวแบ้ นอกจากนี้การศึกษาปรากฏการณ์การแตกเรื่องของนิทานสังข์ทองยังทำให้พบว่าการแพร่หลายของนิทานสังข์ทองทำให้เกิดนิทานเรื่องใหม่อีกหลายเรื่องจากนิทานเรื่องสังข์ทอง ซึ่งเป็นนิทานต้นแบบ โดยนิทานที่เกิดขึ้นใหม่จากกระบวนการแตกเรื่องจะมีลักษณะความเปลี่ยนแปลงต่างๆ 8 ลักษณะทั้งในระดับพฤติกรรมและโครงเรื่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นกับสังคม

1. ประรณนา จันทรุพันธ์. ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ในชุมชนประมง: กรณีศึกษาเจ้าแม่เกาะจิก จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

งานวิจัยนี้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่และชุมชนประมงที่บ้านเกาะจิก จังหวัดจันทบุรี พบว่าระบบความเชื่อเรื่องเจ้าแม่เกาะจิกมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ ซึ่งประกอบด้วยชาวจีนซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่และชาวไทยที่มีที่มาจากหลายถิ่น ซึ่งต่างต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อความ เป็นปึกแผ่นและความมั่นคงของชุมชน เนื่องจากเกาะจิกเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กซึ่งมีเจ้าแม่

เกาะจิกเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของชาวบ้าน เป็นกำลังใจและเป็นสิ่งแสดงความเป็นพวกพ้อง ความเชื่อของกลุ่มชนต่างๆ ในเกาะจิกประสานและเข้ากันได้ดีด้วยความเชื่อเจ้าแม่เกาะจิก ทำให้เจ้าแม่เกาะจิกกลายเป็นเจ้าที่ประจำเกาะ และเป็นทั้งเทพธิดาที่คอยดูแลชาวประมง พัฒนาการของความเชื่อเจ้าแม่เกาะจิกจะสอดคล้องพัฒนาการทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องเจ้าแม่มีบทบาทสูงต่อความรู้สึกของคนในชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการสร้างพิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณเจ้าแม่ หน้าที่แฝงของพิธีกรรมดังกล่าวยังมีส่วนในการรวมคน สร้างความรู้สึกเป็นพวกพ้องให้คนในชุมชน ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่เกาะจิกมีการปรับตัวไปตามสภาพการทำมาหากินของชุมชน ตลอดจนการย้ายถิ่นของคนในชุมชน โดยมีการสืบต่อความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น แต่จะเปลี่ยนในด้านรูปแบบการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ยังอาศัยอยู่บนเกาะ บทบาทหน้าที่ของความเชื่อเรื่องเจ้าแม่เกาะจิกสามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านทั้งในระดับปัจเจกบุคคลคือการตอบสนองความต้องการทางใจ รวมทั้งในระดับสังคม โดยทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวคนในชุมชน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กำหนดบทบาทที่เหมาะสมให้กับชาวบ้าน รวมทั้งสร้างการยอมรับในสถานภาพและหน้าที่ของแต่ละกลุ่มทางสังคม ซึ่งสามารถลดความขัดแย้งในชุมชนได้ ขณะเดียวกันยังทำให้เกิดความเข้าใจอันดีกับชาวบ้านในด้านบทบาททางเพศอีกด้วย

2. วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. **ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ภาพสะท้อนบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่บ้านยี่สาร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

งานวิจัยนี้ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนจากตำนาน และพิธีกรรมเกี่ยวกับคุณปู่ศรีราชา พบว่าชุมชนยี่สารเปลี่ยนจากชุมชนที่เป็นคนกลางในการค้าขายฝั่งมาเป็นสังคมเกษตรกรรมการเลี้ยงกุ้ง ปลูกและผลิตถ่านจากไม้โกงกาง โดยมีตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับคุณปู่ศรีราชาเป็นเครื่องมือสร้างความเชื่อ ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ในสภาวะทุรกันดารและขาดแคลน การปรับเปลี่ยนคุณปู่จากเงินเรือแตกและเนื้อหาในตำนานให้ภาพที่ชัดเจนของกลุ่มคนจีนที่เข้ามาสู่แผ่นดินชายฝั่งของสยามตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งคล้ายคลึงกับรูปแบบที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ตำนานคุณปู่ศรีราชายังมีบทบาทในการสร้างบูรณาการทางสังคม สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งจากการปรับเปลี่ยนความเชื่อและพิธีกรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ตลอดจนถูกนำมาใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ให้ท้องถิ่น

3. ศรัญ เพชรรักษ์. ศาลเจ้า คน และกั๋ง: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและเทพเจ้าผ่านพิธีกรรมกินเจ ศาลเจ้าไหหล้าบ้านปากกะตะ. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2545.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของชุมชนและศาลเจ้า ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆในการกินเจ และบทบาทของเทพเจ้าต่อวิถีชีวิตในชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านปากกะตะเกิดขึ้นมาเมื่อ 130-200 ปีก่อน มีศาลเจ้าและ “กั๋ง” เป็นศูนย์กลางของชุมชน กั๋งมีบทบาทเป็นทั้งผู้นำชุมชนและผู้นำทางพิธีกรรม เป็นที่พึ่งทางใจ ช่วยบูรณาการและสร้างเครือข่ายทางสังคม ใ้การขัดเกลาทางสังคม และให้สถานภาพทางสังคม ความเชื่อเรื่องกั๋งทำให้เกิดพลังของชุมชน ทั้งการต่อสู้อุปสรรค การเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง และการดำรงปักแผ่นในสังคมหลายชาติพันธุ์ได้โดยไม่มีความแตกแยก

ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะได้จำแนกประเภทตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางที่รวบรวมได้ โดยขั้นแรกจะจำแนกตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนเจ้าของตำนาน จากนั้นจึงจำแนกว่าตำนานของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง เพื่อให้เห็นภาพรวมของตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนต่างๆ ก่อนที่จะได้จำแนกแบบเรื่อง และศึกษาลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การแยกประเภทตำนานประจำถิ่น

ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้า คน สัตว์ และสิ่งอื่นๆ ที่เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิปาฏิหาริย์ หรือมีความพิเศษเหนือกว่าคน สัตว์ หรือวัตถุธรรมดา เป็นที่เคารพนับถือของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นบริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง และมักมีฉากแม่น้ำหรือทะเลปรากฏอยู่ ตำนานประจำถิ่นมีทั้งตำนานที่กล่าวถึงกำเนิด หรือประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ และตำนานที่กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือเหตุการณ์ที่เชื่อกันว่าเกิดจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การแคล้วคลาดจากภัยอันตราย เป็นต้น

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมตำนานประจำถิ่นทั้งหมด 133 เรื่อง และนำมาแยกประเภทตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนเจ้าของตำนาน และตามประเภทของเนื้อหา ดังนี้

2.1 ตำนานไทย

ตำนานไทย หมายถึง ตำนานประจำถิ่นที่เล่าสืบกันมาในกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง อยู่ในระบบศาสนาและความเชื่อที่ผสมผสานกันอยู่ในสังคมไทย ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิม พุทธศาสนา รวมถึงศาสนาพราหมณ์ โดยมีกลุ่มคนในวัฒนธรรมไทยเป็นเจ้าของตำนาน ภายหลังจากตำนานนั้นๆ อาจเป็นที่รับรู้ของคนกลุ่มอื่นๆ ด้วย เช่น กลุ่มคนจีน ตำนานไทยมีทั้งตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรูป ตำนานเกี่ยวกับวัตถุศักดิ์สิทธิ์และศาสนวัตถุ ตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้า และเจ้าพ่อเจ้าแม่ ตำนานเกี่ยวกับพระเกจิอาจารย์และผู้ทรงคุณวิเศษ ตำนานเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ตำนานเกี่ยวกับต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ และตำนานเกี่ยวกับบรรพบุรุษของกลุ่มชนในท้องถิ่น

2.1.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับพระพุทธรูป

2.1.1.1 ตำนานหลวงพ่อโสธร

หลวงพ่อโสธรประดิษฐานอยู่ที่วัดโสธรวราราม อำเภอแกลง จังหวัดฉะเชิงเทรา ตำนานที่กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อโสธรมีหลายสำนวน สำนวนที่เล่ากันในจังหวัดฉะเชิงเทราเล่าว่าในสมัยล้านช้าง ล้านนา มีเศรษฐี 3 คนพี่น้องอาศัยอยู่ทางเหนือ จึงทำพิธีหล่อและปลุกเสกพระพุทธรูปประจำวันเกิด ได้แก่พระพุทธรูปปางสมาธิ ปางมารวิชัย และปางอุ้มบาตร หลังจากเสียดูกรังศรีอยู่ชยาคครั้งที่ 2 พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยลง

แม่น้ำปิง แล้วล่องลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อถึงสถานที่แห่งหนึ่งก็แสดงอภินิหารลอยขึ้น ทำให้มีการระดมชาวบ้านจำนวนนับแสนมาดูขึ้นจากน้ำแต่ใช้เวลาถึง 3 วัน 3 คืนก็ไม่สำเร็จ ตำบลแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า สามแสน และเพี้ยนมาเป็น สามแสน ในภายหลัง พระพุทธรูปทั้งสามองค์ลอยสู่เข้าสู่คลองพระโขนง ออกแม่น้ำบางปะกง เมื่อผ่านคลองสายหนึ่งก็ได้แสดงอภินิหารลอยขึ้นอีกครั้ง ชาวบ้านประมาณ 3 พันคนได้พยายามชักพระขึ้นจากน้ำแต่ก็ไม่สำเร็จ คลองนั้นจึงได้ชื่อว่า คลองชักพระ ต่อมาพระพุทธรูปทั้งสามองค์ก็ได้ลอยน้ำต่อขึ้นไปทางหัววัดแล้วจึงลอยทวนน้ำลงมาอีก ทำให้บริเวณนั้นได้ชื่อว่า สามพระทวน ต่อมาก็เรียกเพี้ยนไปเป็นสามประทวน เมื่อพระพุทธรูปทั้งสามองค์ลอยผ่านค้ำน้ำหน้าวัดโสธรก็ได้มีชาวบ้านมาช่วยกันดูขึ้นจากน้ำแต่ก็ไม่สำเร็จ จึงได้เรียกหมู่บ้านและคลองดังกล่าวว่า บางพระ ต่อมาเมื่อถึงอีกสถานที่หนึ่งก็ได้ลอยทวนน้ำวนอยู่สถานที่ดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า แหลมหั่ววน และคลองสองพี่น้อง จากนั้นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ก็ได้ลอยน้ำเข้าสู่แม่น้ำแม่กลอง และได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม เรียกกันว่าหลวงพ่อบ้านแหลม องค์ที่สองลอยเข้าสู่คลองบางพลี ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ วัดบางพลีใหญ่ใน จังหวัดสมุทรปราการ เรียกกันว่าหลวงพ่อดอบางพลี ส่วนองค์สุดท้ายได้ลอยมาที่หน้าวัดหงส์ซึ่งเป็นชัยภูมิดี จึงแสดงอภินิหารลอยขึ้น ชาวบ้านจำนวนมากได้พากันมาดูขึ้นจากน้ำแต่ไม่สำเร็จ จนมีผู้รู้ตั้งพิธีการอัญเชิญ และใช้สายสิญจน์คล้องพระหัตถ์ จึงสามารถอัญเชิญองค์หลวงพ่อบ้านแหลมขึ้นมาจากน้ำได้ ต่อมาวัดหงส์ก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดเสาธง วัดเสาธงทอง วัดศรีโสธร และวัดโสธรตามลำดับ ส่วนองค์พระพุทธรูปที่ลอยน้ำมานั้นก็ได้ชื่อว่า หลวงพ่อดอโสธร¹

ส่วนอีกตำนานหนึ่งเล่าคล้ายกันว่าเดิมมีพระภิกษุ 3 พี่น้องที่มีวิทยาคมแก่กล้า วันหนึ่งพระภิกษุทั้งสามเกิดรื้อนวิชาจึงเนรมิตกายเป็นพระพุทธรูปสามองค์ลอยน้ำมาจากทางเมืองเหนือ จนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้แยกไปคนละทาง องค์แรกได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ วัดบ้านแหลม เรียกกันว่าหลวงพ่อบ้านแหลม องค์ต่อมาได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดบางพลีใหญ่ใน เรียกว่าหลวงพ่อดอ ส่วนองค์สุดท้ายลอยเข้าแม่น้ำบางปะกง ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดโสธรเรียกกันว่าหลวงพ่อดอโสธร²

¹ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดฉะเชิงเทรา (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 123-124.

² สมบัติ จำปาเงิน, พระพุทธรูปภูมิภาคเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: พีระมิต, 2545), หน้า 234.

สำนวนที่เล่ากันในจังหวัดนครปฐมเล่าว่าหลวงพ่อโสธรลอยน้ำมาพร้อม หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ใน หลวงพ่อบ้านแหลม และหลวงพ่อวัดเขาตะเครา³ นอกจากนี้ยังมีตำนานสำนวนที่เล่าว่าหลวงพ่อโสธรลอยน้ำมาเพียงองค์เดียว โดยเล่าว่าหลวงพ่อโสธรเดิมประดิษฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าก็มีผู้เกรงว่าพม่าจะนำหลวงพ่อโสธรไป จึงนำองค์หลวงพ่อลงไปจมในแม่น้ำเสียว ต่อมาพระพุทธรูปหลวงพ่อโสธรก็ได้ลอยตามกระแสน้ำมาจนถึงหน้าวัดโสธรวราราม⁴

2.1.1.2 ตำนานหลวงพ่อวัดไร่ขิง

หลวงพ่อวัดไร่ขิงประดิษฐานอยู่ที่วัดไร่ขิง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ตำนานความเป็นมาของหลวงพ่อวัดไร่ขิงที่เล่ากันในจังหวัดนครปฐมมี 2 สำนวน สำนวนแรกเล่าว่าชาวเมืองเหนือ 5 คนพี่น้องได้บวชเป็นภิกษุจนสำเร็จมรรคผลชั้นโสดาบัน มีฤทธิ์อำนาจทางจิตมาก และได้ตั้งสัจจาธิษฐานว่าเกิดมาชาตินี้จะขอสร้างบารมีช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์จนกว่าจะเข้าถึงพระนิพพาน เมื่อละสังขารไปแล้วก็ได้เข้าสถิตในพระพุทธรูป 5 องค์ โดยปรารถนาจะไปโปรดสัตว์ทางเมืองใต้ จึงแสดงฤทธิ์ลอยไปในแม่น้ำ 5 สาย ได้แก่ พระพุทธรูปองค์แรกลอยไปตามแม่น้ำบางปะกง ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดโสธรวราราม อำเภอบางพลี จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกกันว่าหลวงพ่อโสธร พระพุทธรูปองค์ที่สองลอยไปตามแม่น้ำนครชัยศรี (แม่น้ำท่าจีน) ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดไร่ขิง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เรียกกันว่าหลวงพ่อวัดไร่ขิง พระพุทธรูปองค์ที่สามลอยไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เรียกกันว่าหลวงพ่โตวัดบางพลีใหญ่ใน พระพุทธรูปองค์ที่สี่ลอยไปตามแม่น้ำแม่กลอง ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดบ้านแหลม อำเภอบางแพ จังหวัดสมุทรสงคราม เรียกกันว่าหลวงพ่อบ้านแหลม และพระพุทธรูปองค์ที่ห้าลอยไปตามแม่น้ำเพชรบุรี ได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดเขาตะเครา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี เรียกกันว่าหลวงพ่อวัดเขาตะเครา

ส่วนอีกสำนวนหนึ่งเล่าว่ามีพระพุทธรูปลอยน้ำมา 3 องค์ แสดงปาฏิหาริย์จะเข้าไปยังตำบลหนึ่งในอำเภอสริมหาโพธิ์ จังหวัดนครปฐม ตำบลดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า ตำบลบางพระ จากนั้นพระพุทธรูปทั้งสามได้ลอยต่อไปจนถึงปากแม่น้ำท่าจีน แล้วกลับลอยทวนน้ำขึ้นมา

³ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครปฐม (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 142-143.

⁴ สมบัติ จำปาเงิน, พระพุทธปฏิมาเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, หน้า 234.

อีก ทำให้ชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า ตำบลสามพระทวน หรือสามประทวน เมื่อลอยไปถึงตำบลหนึ่ง ชาวบ้านในตำบลนั้นได้พากันลงน้ำไปอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสามองค์ขึ้นมาแต่ไม่สำเร็จ และชาวบ้านก็ได้ขึ้นมาตากแดดตากลม จึงเรียกสถานที่นั้นว่า ลานตากฟ้า และ บ้านตากแดด ครั้นมาถึงวัดไร่ขิง พระพุทธรูปองค์แรกก็ได้รับอาราธนาขึ้นประดิษฐานที่วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม เรียกกันว่าหลวงพ่อดาวไร่ขิง องค์ที่สองลอยออกไปถึงในแม่น้ำแม่กลอง และได้มาประดิษฐานที่วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม เรียกกันว่าหลวงพ่อบ้านแหลม และองค์สุดท้ายได้ลอยออกแม่น้ำเพชรบุรี ต่อมาได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดเขาตะเครา จังหวัดเพชรบุรี เรียกกันว่าหลวงพ่อดาวเขาตะเครา

เป็นที่น่าสังเกตว่างานนมัสการหลวงพ่อดาวไร่ขิง หลวงพ่อดาวไร่ขิง และหลวงพ่อบ้านแหลม จะจัดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคืองานนมัสการหลวงพ่อดาวไร่ขิงจัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ เดือนห้า โดยถือว่าเป็นวันเกิดหลวงพ่อดาวไร่ขิง คือวันที่อัญเชิญองค์หลวงพ่อดาวขึ้นจากน้ำมาประดิษฐานในพระอุโบสถ งานนมัสการหลวงพ่อดาวไร่ขิงจัดขึ้นในกลางเดือนห้า ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวันที่อัญเชิญองค์หลวงพ่อดาวขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ และตามตำนานประจำถิ่นยังกล่าวไว้ว่าวันดังกล่าวตรงกับวันสงกรานต์ ส่วนงานนมัสการหลวงพ่อบ้านแหลมจัดขึ้นในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งก็คือในเดือน 5 เช่นเดียวกัน⁵

2.1.1.3 ตำนานหลวงพ่อดาวบางพลี

หลวงพ่อดาวบางพลี ประดิษฐานอยู่ที่วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ตำนานหลวงพ่อดาวบางพลีสำนวนของชาวสมุทรปราการเล่าว่าเมื่อ 200 กว่าปีมาแล้วมีพระพุทธรูป 3 องค์ลอยมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา สันนิษฐานว่าชาวกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้ลอยลงน้ำเพื่อซ่อนจากพม่า ตลอดทางชาวบ้านในหลายสถานที่ได้พยายามอัญเชิญหลวงพ่อดาวทั้งสามองค์ขึ้นจากน้ำแต่ก็ไม่สำเร็จ ได้แก่ ที่ตำบลสามเสนเล่ากันว่าใช้ชาวบ้านสามแสนคนก็จูดไม่ขึ้น ทำให้ตำบลนี้ได้ชื่อว่าสามแสน แล้วจึงเพี้ยนเป็นสามเสน เมื่อลอยมาถึงจังหวัดฉะเชิงเทราก็ได้มีชาวบ้านจำนวนมากช่วยกันนำองค์หลวงพ่อดาวทั้งสามขึ้นจากน้ำ แต่ก็ไม่สำเร็จอีก และหลวงพ่อดาวทั้งสามก็ได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยทวนน้ำ ตำบลดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า สามพระทวน และเพี้ยนเป็นสามประทวน เมื่อลอยแยกจากแม่น้ำบางปะกงเข้าไปในคลอง พวกชาวบ้านที่มาช่วยกันนำองค์หลวงพ่อดาวทั้งสามองค์ขึ้นมาจากน้ำก็ทำไม่สำเร็จอีก จึงเรียกที่แห่งนั้นว่า ตำบลบางพระ พระพุทธรูปทั้งสามองค์แสดงปาฏิหาริย์ลอยน้ำไปเรื่อยๆ จนกระทั่งองค์แรกได้รับการอัญเชิญขึ้นที่วัดบ้านแหลม จังหวัด

⁵ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครปฐม, หน้า 142-143.

สมุทรสงคราม และได้ชื่อว่าหลวงพ่อบ้านแหลม องค์ที่สองซึ่งก็คือหลวงพ่โศธร ได้รับการอัญเชิญขึ้นที่วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนองค์ที่สามเมื่อลอยน้ำมาถึงปากคลองสำโรงก็ได้มีผู้มีปัญญาเสนอว่าให้ต่อแพผูกชะลอบองค์พระพุทธรูปแล้วใช้เรือพายจูงให้ค่อยๆลอยตามน้ำ ถ้าหากหลวงพ่อฟังใจสถานที่ใดก็คงให้แพหยุดอยู่สถานที่นั้น ชาวบ้านกระทำตามแนะนำและได้จัดให้มีละครเจ้า และการรำถวายตลอดทาง ในที่สุดแพก็มาหยุดที่หน้าวัดพลับพลาชัยชนะสงคราม หรือวัดบางพลีใหญ่ใน ชาวบ้านจึงร่วมกันอธิษฐานและอัญเชิญองค์ท่านขึ้นจากน้ำได้สำเร็จโดยใช้คนอัญเชิญเพียงไม่กี่คน แต่ที่ที่อัญเชิญท่านขึ้นจากน้ำนั้นเป็นที่ที่กำลังสร้างวิหารแต่ยังไม่ได้สร้างหลังคา ประตुวิหารก็มีขนาดเล็ก จึงต้องอัญเชิญองค์พระพุทธรูปข้ามผนังวิหารเข้าไป พระพุทธรูปองค์นี้จึงได้ชื่อว่า หลวงพ่โศธรวัดบางพลี⁶

2.1.1.4 ตำนานหลวงพ่อบ้านแหลม

หลวงพ่อบ้านแหลมประดิษฐานอยู่ที่วัดเพชรสมุทรวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ตำนานความเป็นมาของหลวงพ่อบ้านแหลมที่เล่ากันในจังหวัดสมุทรสงครามมี 2 ตำนาน ตำนานแรกเล่าว่าหลวงพ่อบ้านแหลมเป็นหนึ่งในพระพุทธรูปห้าองค์ที่ลอยน้ำมาจากเมืองเหนือ ได้แก่ หลวงพ่โศธร หลวงพ่โวดไร่จึง หลวงพ่โอด วัดบางพลีใหญ่ใน หลวงพ่อบ้านแหลม และหลวงพ่โอดเขาตะเครา

ตำนานที่สองเล่าว่าเมื่อ พ.ศ.2307 ชาวประมงตำบลบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ได้อพยพหนีทัพพม่ามาอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง และเรียกบริเวณที่ตั้งรกรากใหม่นั้นว่าบ้านแหลม เช่นเดิม ต่อมาได้มีชาวประมงบ้านแหลมไปลากอวนที่ปากอ่าวปากแม่น้ำแม่กลอง ได้พบพระพุทธรูป 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปนั่งองค์หนึ่ง พระพุทธรูปยืนองค์หนึ่ง ชาวบ้านแหลมได้อัญเชิญพระพุทธรูปนั่งไว้บูชา เรียกกันว่าหลวงพ่อบ้านแหลม ส่วนพระพุทธรูปยืนได้มอบให้ญาติพี่น้องที่เพชรบุรีไปประดิษฐานที่เขาตะเครา เรียกกันว่าหลวงพ่โอดเขาตะเครา⁷

2.1.1.5 ตำนานหลวงพ่โอดเขาตะเครา

หลวงพ่โอดเขาตะเครา หรือหลวงปู่ทองวัดเขาตะเครา ประดิษฐานอยู่ที่วัดเขาตะเครา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตำนานหลวงพ่โอดเขาตะเครามี 2 ตำนาน

⁶ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 90 - 91.

⁷ สมบัติ จำปาเงิน, พระพุทธปฏิมาเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, หน้า 236.

แรกเล่าว่าหลวงพ่อดัดเขาตะเคราเป็นหนึ่งในพระพุทธรูป 5 องค์พี่น้อง ชุด “ลอยน้ำโปรดสัตว์” อันได้แก่หลวงพ่อดัดโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา หลวงพ่อดัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม หลวงพ่อดัดบางพลีใหญ่ใน จังหวัดสมุทรปราการ หลวงพ่อบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม และหลวงพ่อดัดเขาตะเครา จังหวัดเพชรบุรี

อีกสำนวนเล่าว่าประมาณ พ.ศ.2307 ชาวประมงออกไปลากอวนได้พระพุทธรูปสององค์ องค์หนึ่งชาวบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดบ้านแหลม หรือวัดเพชรสมุทรวรวิหาร ส่วนอีกองค์หนึ่งได้มอบให้ชาวบางตะบูน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นญาติกับชาวบ้านแหลม ัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดเขาตะเครา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี⁸

2.1.1.6 ตำนานพระมหาธรรมราชา

พระมหาธรรมราชาเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประดิษฐานอยู่ที่วัดไตรภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ตำนานเล่าว่าคนหาปลาพบพระพุทธรูปมหาธรรมราชาในแม่น้ำป่าสักเมื่อประมาณ 400 ปีมาแล้ว จึงได้ัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่วัดไตรภูมิซึ่งอยู่ใจกลางเมือง แต่เมื่อถึงวันสารทพระมหาธรรมราชากลับหายจากวัด ต่อมาพบว่าพระพุทธรูปองค์นี้กลับไปลอยอยู่ในแม่น้ำป่าสักด้วยอาการคำพูดคำว่าย ต้องัญเชิญกลับไปไว้ที่วัดไตรภูมิ เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ถึง 3 ครั้ง จนในที่สุดทางวัดต้องนำผู้มีวิชาอาคมมาตอกตะปูสะกดไว้ พระมหาธรรมราชาจึงไม่หายไปปรากฏในแม่น้ำป่าสักอีก ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าพระมหาธรรมราชาชอบน้ำและสามารถคลbanksลให้ฝนตกได้ จึงเป็นที่มาของประเพณีอุ้มพระดำน้ำในเทศกาลสารทไทยเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ปัจจุบันพิธีอุ้มพระดำน้ำนี้กระทำที่บริเวณโบสถ์วัดชนะมาริมแม่น้ำป่าสัก โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องเป็นผู้อุ้มพระมหาธรรมราชาดำลงในแม่น้ำ⁹

2.1.1.7 ตำนานหลวงพ่อดัดร่ำฟ้า

หลวงพ่อดัดร่ำฟ้าเป็นพระพุทธรูปปางร่ำฟ้า แกะสลักจากไม้จันทน์ ประดิษฐานอยู่ที่วัดถนน อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อดัดร่ำฟ้าลอยติดยา

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 238.

⁹ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 135.

กับแพไม้ซุงลำหนึ่งที่ตั้งตามแม่น้ำเจ้าพระยามาจากเมืองเหนือ คนคุมแพได้หยุดพักค้างคืนอยู่ริมแม่น้ำหน้าวัดถนน แต่พอตอนเช้าแพลำที่หลวงพ่อบุทธราฟิ่งลอยติดมากลับไม่สามารถเคลื่อนที่ออกจากหน้าวัดได้ไม่ว่าใช้วิธีใดก็ตาม ทั้งที่แพอื่นๆที่ตั้งมาคร่าวเดียวกันก็ล่องต่อไปได้จนหมด คนคุมแพจึงไปสำรวจและพบองค์หลวงพ่อบุทธราฟิ่งลอยติดอยู่กับข้างแพ จึงใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกแล้วอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่โคนต้นไม้ แพจึงเคลื่อนที่ออกไปได้

งานนมัสการหลวงพ่อบุทธราฟิ่งจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง คือในเดือน 4 และเดือน 11 ไทย โดยได้จัดพิธีอัญเชิญหลวงพ่อบุทธราฟิ่งไปประดิษฐานที่ศาลากลางจังหวัดอ่างทอง เรียกว่าพิธีชักพระ ส่วนการอธิษฐานขอพรหลวงพ่อบุทธราฟิ่งใช้การเสี่ยงทายด้วยวิธีตั้งไข่ไ้กับพื้นแล้วอธิษฐานให้หลวงพ่อช่วยปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ และนิยมบนบานด้วยละคร¹⁰

2.1.1.8 ตำนานพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมก

พระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมกประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าโมก ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ตำนานเล่าว่าพระพุทธรูปไสยาสน์ได้ลอยนำมาจมอยู่บริเวณที่เป็นหน้าวัดป่าโมกในปัจจุบัน ประชาชนเป็นพันๆคนใช้เชือกผูกลากองค์พระพุทธรูปไสยาสน์เพื่อนำขึ้นมานบูชา แต่ก็ไม่สามารถนำขึ้นมาจากน้ำได้ พอดกกลางคืนพระพุทธรูปไสยาสน์ได้ไปเข้าฝันเจ้าอาวาสวัดได้ว่ามีพระพุทธรูปเสด็จมา 2 องค์ องค์หนึ่งคือหลวงพ่อบุทธราฟิ่งจะไปอยู่ทางใต้ ส่วนองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ต้องการจะอยู่ที่นี้เพราะเป็นป่าไม้โมกรมริน ถ้าประชาชนต้องการนำขึ้นมานบูชาให้จัดพิธีบวงสรวง ปลุกเสกเพ็ญคาแล้วใช้สายสิญจน์ผูกครอบพระศอก แล้วให้พระสงฆ์สวดขมวดกลคาถา ก็จะสามารอัญเชิญองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ขึ้นฝั่งได้โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงให้ประชาชนทำตามความฝันของท่าน แล้วจึงสร้างวัดป่าโมกขึ้นหลังจากอัญเชิญพระพุทธรูปไสยาสน์ขึ้นจากน้ำ¹¹

2.1.1.9 ตำนานพระศรีอารีย์วัดไผ่

พระศรีอารีย์เป็นพระพุทธรูปหล่อแบบพุทธสาวก สันนิษฐานตามพุทธลักษณะว่าสร้างใน พ.ศ. 1893-2203¹² ประดิษฐานอยู่ที่วัดไผ่ ริมฝั่งแม่น้ำบางขาม จังหวัดลพบุรี

¹⁰ วงศ์ไพบูลย์ ชัยชนะ, “หลวงพ่อบุทธราฟิ่ง, พระพุทธรูป,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 15 (2542): 7049-7050.

¹¹ หวน พันธุ์พันธ์, *อ่างทองของเรา* (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.), หน้า 163-164.

¹² สมบัติ จำปาเงิน, *พระพุทธรูปปฏิมาเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน*, หน้า 285.

ตำนานความเป็นมาของพระศรีอารีย์ล้านวนหนึ่งเล่าว่าพระศรีอารีย์ลอยน้ำมาติดเบ็ดของชาวบ้าน ทำให้ที่ริมพระโอยฐ์บนมีรอยเบ็ดเกี่ยว¹³

ส่วนตำนานปาฏิหาริย์ของพระศรีอารีย์มีอยู่ว่าครั้งหนึ่งมีผู้อัญเชิญพระศรีอารีย์ไปสมโภชที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เมื่อจะอัญเชิญกลับวัดปรากฏว่ายกองค์ท่านไม่ขึ้น ในคืนนั้นเจ้าอาวาสวัดที่อัญเชิญพระศรีอารีย์ไปสมโภชฝันว่าพระศรีอารีย์มาบอกว่าท่านยังไม่กลับ เพราะจะมีคนอัญเชิญท่านไปสักการะและโปรดสัตว์ ต่อมาในตอนสายวันรุ่งขึ้นก็มีชาวจังหวัดนนทบุรีมาขออัญเชิญพระศรีอารีย์ไปสมโภชที่วัดทางอำเภอปากเกร็ด จึงสามารถอัญเชิญองค์ท่านขึ้นได้อย่างง่ายดาย ภายหลังจากการสมโภชเสร็จแล้ว ขณะที่กำลังอัญเชิญพระศรีอารีย์ลงเรือกลับวัด ได้เกิดอุบัติเหตุเรือเอียงเพราะท่านนำหน้าองค์พระศรีอารีย์ไม่ได้ องค์ท่านจึงตกน้ำไป แม้ชาวบ้านจะช่วยกันงมหาและจ้างนักประดาน้ำชาวมอญผู้ชำนาญมาช่วยถึงสี่สิบคนก็ไม่พบ ทั้งที่น้ำลึกเพียง 2 วาเศษ หลังจากนั้นประมาณเดือนเศษ เด็กศิษย์วัดเกาะเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงพบพระศรีอารีย์ลอยไปติดอยู่ที่ท่าน้ำหน้าวัด¹⁴

2.1.1.10 ตำนานหลวงพ่อสามเสน กรุงเทพมหานคร

หลวงพ่อสามเสนเป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร แกะสลักจากแก่นโพธิ์ ศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่ที่ซุ้มหน้าสถานีตำรวจนครบาลสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ตำนานเล่าว่าเมื่อพ.ศ.2506 ชาวบ้านที่รับจ้างขนอิฐทรายที่ทำน้ำสามเสนพบพระพุทธรูปไม้ลอยมาติดที่ทำน้ำ จึงไปแจ้งนายทองอ่อน บุญกลิ่น เจ้าของท่า และได้มีการระดมชาวบ้านประมาณสามสิบคนเพื่ออัญเชิญองค์หลวงพ่อขึ้นจากน้ำ แต่ไม่สำเร็จ ต้องทำพิธีบวงสรวงเสียก่อนจึงสามารถอัญเชิญหลวงพ่อสามเสนขึ้นมาได้โดยง่าย

ต่อมาตำรวจและชาวบ้านได้ช่วยกันบูรณะองค์หลวงพ่อและอัญเชิญไปประดิษฐานไว้บนสถานีตำรวจ ต่อมาในพ.ศ. 2533 จึงได้อัญเชิญหลวงพ่อสามเสนลงมาประดิษฐานที่ซุ้มหน้าสถานีตำรวจเพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาได้มาสักการะโดยสะดวก¹⁵ การสักการะหลวงพ่อนั้น

¹³ ภูธร ภูมธนะ และคณะ, *ลพบุรี ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปะ คติชาวบ้าน สถานที่ท่องเที่ยว* (ลพบุรี: ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเทพสตรี, 2522), หน้า 264-265.

¹⁴ สมบัติ จำปาเงิน, *พระพุทธรูปภูมิภาคเมืองไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน*, หน้า 285-286.

¹⁵ ปราณี กล้าส้ม, “ลัดเลาะคลองสามเสน,” *เมืองโบราณ ปีที่30 ฉบับที่2* (เมษายน-มิถุนายน 2547): 134.

นิยมใช้ดอกไม้สีเหลือง ห้ามใช้ดอกไม้สีแดงเด็ดขาดเนื่องจากเชื่อกันว่าหลวงพ่อกับดอกไม้จะไม่ชอบ และจะเป็นเหตุให้เกิดคดีความร้ายแรง

2.1.1.11 ตำนานหลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียง

หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงเป็นพระพุทธรูปศิลาทราย ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น ประดิษฐานอยู่ที่วัดเกาะเกรียง อำเภอบางคูวัด จังหวัดปทุมธานี ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงลอยน้ำมาจากทางเหนือตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา มีการเสี่ยงทายว่าหากวัดใดมีบารมีมากพอก็จะสามารถอัญเชิญองค์หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงขึ้นมาได้ หลายวัดต่างก็พยายามแต่ก็ไม่สำเร็จ เช่นวัดตลาดได้ทำพิธีอาราธนาและให้ชาวบ้านจำนวนมากมาจุดเทียนขึ้น วัดปากกลางทุ่งทำพิธีบวงสรวงแล้วจึงเอาเชือกผูกองค์ท่านไว้แต่เชือกขาด เป็นต้น หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงจึงลอยตามน้ำมาเรื่อยๆจนถึงหน้าวัดเกาะเกรียง ชาวบ้านจึงทำพิธีบวงสรวง ปรากฏว่าแพประดิษฐานหลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงได้ลอยมาติดหน้าวัด และคนไม่กล้าเคลื่อนที่อัญเชิญองค์หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงขึ้นมาได้อย่างง่ายดาย

หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงเป็นที่นับถือศรัทธาของชาวบ้านอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเรื่องการกระทำสัตย์สาบาน จนพูดกันติดปากว่า “ไปสาบานกันที่หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงกันไหม” และในพระอุโบสถที่ประดิษฐานหลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงก็ใช้เป็นที่ทำสัตย์สาบานมาแต่โบราณ ปัจจุบันงานไหว้หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียงจะมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี¹⁶

2.1.1.12 ตำนานหลวงพ่อบ้านวัดแสงกายสิทธิ์

หลวงพ่อบ้านวัดแสงกายสิทธิ์ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดนครปฐม ตำนานเล่าว่าแต่เดิมมีพระพุทธรูปสององค์ลอยมาพร้อมกับต้นโพธิ์ใหญ่เข้ามาตามคลองบางพระซึ่งแยกจากแม่น้ำนครไชยศรี เมื่อผ่านตำบลบางพระชาวบ้านได้ใช้เชือกมัดพระพุทธรูปไว้องค์หนึ่ง ทำให้ลอยต่อมาพร้อมกับต้นโพธิ์ได้เพียงองค์เดียว เมื่อพระพุทธรูปลอยเข้ามาในเขตตำบลบ้านโพธิ์ ชาวบ้านจึงอัญเชิญขึ้นประดิษฐานเป็นพระประธานของวัด ชื่อว่า “หลวงพ่อบ้านวัดแสงกายสิทธิ์” พุทธลักษณะเป็นปางไสยาสน์ ทำจากศิลาแลง พร้อมกับนำต้นโพธิ์ที่ลอยตามน้ำมาพร้อมกันมาปลูก และเปลี่ยนชื่ออำเภอกับชื่อวัดเป็นตำบลสรรคบุรี และวัดพระศรีมหาโพธิ์¹⁷

¹⁶ วีรวัฒน์ วงศ์สุปไทย “หลวงพ่อบ้านวัดเกาะเกรียง, พระพุทธรูป,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 15 (2542): 7034.

¹⁷ มนุ วัลย์เพชร และคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชื่อภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม (นครปฐม: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522), หน้า 99.

2.1.1.13 ตำนานหลวงพ่อบุ

หลวงพ่อบุเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดโคกรกราก จังหวัดสมุทรสาคร ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อบุลงแพลอยมาตามแม่น้ำท่าจีนกำลังจะออกไปปากอ่าว แต่เมื่อลอยมาถึงหน้าวัดโคกรกรากเกิดพายุและฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน ทำให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวประมงเดือดร้อนกันมากเพราะไม่สามารถออกจับปลาได้ จึงร่วมกันทำพิธีอัญเชิญองค์หลวงพ่อบุขึ้นบกปรากฏว่าพายุสงบ ท้องฟ้าแจ่มใส

สิ่งที่ประชาชนนิยมนำมาถวายหลวงพ่อบุคือแว่นตา เนื่องจากครั้งหนึ่งเกิดโรคตาระบาด ผู้นำตำบลจึงมาบนหลวงพ่อบุว่า หากผู้คนหายจากโรคตาจะนำแว่นตาถวาย ปรากฏว่าคนทั้งตำบลหายจริงๆ งานสมโภชหลวงพ่อบุจะจัดขึ้นช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ ถึงวันแรม 5 ค่ำ เดือนยี่ ของทุกปี โดยเป็นการจัดงานร่วมกันระหว่างทางวัดกับประชาชนทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวประมง¹⁸

2.1.1.14 ตำนานหลวงพ่อดำวัดแสงสาร

พระพุทธรูปนามุณีศรีคุณาศุภนิมิต หรือ หลวงพ่อดำ เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดแสงสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 2501 ตามความฝันของพระอาจารย์ดำรง คุณาสโก ผู้สร้างวัดแสงสาร โดยท่านฝันว่าให้ท่านจาริกแสวงบุญจากอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และให้สร้างพระพุทธรูปที่บนภูเขาริมทะเลที่มีพระเจดีย์เก่า และพระพุทธรูปที่ท่านสร้างต่อไปจะเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์มาก เมื่อท่านเดินทางมาถึงชุมชนประมงบ้านช่องแสงสารก็พบว่าเป็นสถานที่ที่ท่านพบในความฝัน ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างพระพุทธรูปขึ้น และลงรักทึบองค์จนเป็นสีดำ ชาวบ้านจึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อดำ¹⁹

ตำนานเล่าถึงปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำในการช่วยชีวิตชาวเรือไว้ว่า ครั้งหนึ่งสามีของแม่ค้าขายส้มตำภายในวัดซึ่งมีอาชีพเป็นชาวประมงได้นำเรือออกทะเล ปรากฏว่ามีพายุพัดจนเรือล่ม สามีของแม่ค้าส้มตำจึงอธิษฐานขอให้หลวงพ่อดำช่วย และบอกว่าหากรอดชีวิตจะปวารณาตัวเป็นผู้ดูแลองค์หลวงพ่อดำไปตลอดชีวิต ปรากฏว่าชายผู้นั้นรอดชีวิตมาได้ และได้เป็นผู้ดูแลองค์หลวงพ่อดำไปจนกระทั่งถึงแก่กรรม²⁰

¹⁸ เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสาคร (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

¹⁹ เอกสารประวัติหลวงพ่อดำ ตามคำบอกเล่าของนายเสน่ห์ พิทักษ์กรรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2541 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰ สัมภาษณ์ นาวี วรรหมั่น, 4 มิถุนายน 2548.

2.1.1.15 ตำนานหลวงพ่อกษมทร

หลวงพ่อกษมทรเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสน ประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าจิว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ตำนานเล่าประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปองค์นี้ว่ามีชายสองคน คนหนึ่งชื่อนายโทนเป็นชาวพุทธเชื้อสายลาว ส่วนอีกคนเป็นอิสลามชื่อนายฮับ ทั้งสองลงเรือลำเดียวกันไปวางเบ็ดราวแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดเจติยทงซึ่งอยู่ด้านใต้ของวัดป่าจิว นายโทนเป็นคนถือท้ายเรือ ส่วนนายฮับเป็นคนสาวราวเบ็ด ปรากฏว่ามีพระพุทธรูปติดเบ็ดขึ้นมา เนื่องจากนายฮับเป็นอิสลามจึงไม่ได้สนใจและพยายามสลัดพระพุทธรูปทิ้ง แต่สลัดเท่าไรก็ไม่หลุด นายโทนเห็นดังนั้นจึงนำพระพุทธรูปขึ้นมาถวายให้พระครูถาวรกิจ โสภโศภ เจ้าอาวาสวัดป่าจิวในขณะนั้น²¹

2.1.1.16 ตำนานหลวงพ่อสองพี่น้อง

หลวงพ่อสองพี่น้องเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งในฤดูน้ำหลากเกิดน้ำท่วมวัดซึ่งอยู่ติดลำคลอง ปรากฏว่าพระพุทธรูปทั้งสององค์กลับลอยอยู่กับที่เหนือน้ำ ต่อมาภายหลังพระพุทธรูปทั้งสององค์ถูกขโมย แต่ก็ได้กลับมาอยู่ที่วัดในที่สุด ชาวบ้านจึงนับถือในความศักดิ์สิทธิ์ นิยมบนบานด้วยหัวหมู รูปเทียน และลิเก²²

2.1.1.17 ตำนานหลวงพ่อธรรมจักร

หลวงพ่อธรรมจักรประดิษฐานอยู่ที่วัดธรรมามูล อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท ตำนานที่กล่าวถึงความเป็นมาของพระพุทธรูปหลวงพ่อธรรมจักรสำนวนหนึ่งเล่าว่าหลวงพ่อธรรมจักรลอยขึ้นมาในสมัยเดียวกับหลวงพ่พุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อลอยมาถึงบริเวณหน้าวัดธรรมามูล องค์หลวงพ่อก็ลอยวนอยู่ พระภิกษุและชาวบ้านเห็นเป็นอัศจรรย์จึงอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ที่วัด²³

²¹ เอกสารประวัติวัดป่าจิว (เอกสาร ไม้ตีพิมพ์เผยแพร่)

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

²³ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชัยนาท (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 121.

2.1.1.18 ตำนานหลวงพ่อลอย

หลวงพ่อลอยประดิษฐานอยู่ที่วัดคอนคำรังธรรม อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อลอยลอยน้ำมาพร้อมกับหลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วมาแยกกันที่แม่น้ำบางปะกง โดยหลวงพ่อลอยลอยแยกออกมาตามคลองพานทอง ชาวบ้านจึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดคอนคำรังธรรม แต่ปัจจุบันพระพุทธรูปหลวงพ่อลอยถูกโจรกรรมไปจากวัดคอนคำรังธรรมได้ราว 20 กว่าปีแล้ว²⁴

2.1.1.19 ตำนานหลวงพ่อดีลอย

หลวงพ่อดีลอยเป็นพระพุทธรูปหินสีน้ำเงิน ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระลอย อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน พระครูปกัศรธรรมภรณ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดเล่าตำนานประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดีลอยว่า หลวงพ่อดีลอยลอยมาติดริมตลิ่ง ชาวบ้านจึงอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในวัด และเรียกชื่อวัดว่า วัดพระลอย²⁵

2.1.1.20 ตำนานหลวงพ่อดีภาพ

หลวงพ่อดีภาพเป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ทำจากหินทรายแดง ประดิษฐานอยู่ที่วัดกลางบางซื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อดีภาพลอยตามแม่น้ำเจ้าพระยามาติดที่หน้าวัด ผู้คนช่วยกันอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถแต่ไม่สามารถทำได้ ต่อเมื่อจตุรบุรุษของขมาและทำพิธีอัญเชิญอย่างถูกต้องตามประเพณีจึงสามารถยกองค์ท่านขึ้นจากแม่น้ำเจ้าพระยาได้สำเร็จ²⁶

2.1.2 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับศาสนสถานและศาสนวัตถุ

ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับศาสนสถานและศาสนวัตถุ หมายถึงตำนานประจําถิ่นที่กล่าวถึงศาสนสถานในพระพุทธศาสนา และวัตถุที่เป็นที่เคารพบูชาเนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นสิ่งที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ตำนานไทยเรื่องศาสนสถานและศาสนวัตถุได้แก่

²⁴ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 166.

²⁵ มนต์ โอภากุล, ประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), หน้า 219-220.

²⁶ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 69-70.

2.1.2.1 ตำนานเจดีย์พระธาตุลอย

เจดีย์พระธาตุลอยอยู่ในวัดพระธาตุลอย อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ตำนานเล่าว่าเมื่อครั้งที่น้ำท่วมในปี พ.ศ.2460 ชาวบ้านคะเนว่าน้ำในแม่น้ำปิงน่าจะขึ้นมาท่วมสูงเท่ากับศาลาซึ่งสูงกว่าลานพระเจดีย์ แต่ปรากฏว่าน้ำกลับไหลไปทางอื่น ไม่ได้ไหลเข้าไปท่วมถึงองค์เจดีย์อย่างที่คาดคะเนกันไว้ ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าเจดีย์พระธาตุลอยเป็นเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์²⁷

2.1.2.2 ตำนานพระจันทร์ลอย

พระจันทร์ลอยคือหินศักดิ์เป็นรูปเสมาธรรมจักรที่ยังแกะสลักไม่เสร็จ เนื่องจากคนสมัยก่อนไม่นิยมสร้างพระพุทธรูป แต่นิยมนำหินมาสลักเป็นรูปเสมาธรรมจักรแทนสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา²⁸

ตำนานเรื่องพระจันทร์ลอยเล่ากันในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำนานแรกเล่าถึงพระจันทร์ลอยที่วัดนครหลวง อำเภอนครหลวง โดยเล่าว่าพระจันทร์ลอยได้ลอยจากทางเหนือมาตามลำแม่น้ำป่าสัก แล้วลอยแยกเข้าคลองเล็กๆข้างวัด จนไปถึงวัดจันทร์ หรือวัดเทพจันทร์ ซึ่งอยู่ปลายคลอง ชาวบ้านช่วยกันผูกเท่าไรก็ไม่ยอมขึ้น จนเจ้าอาวาสวัดต้องใช้วิชาอาคมนำสายสิญจน์ 3 เส้นไปผูกขึ้นจากน้ำ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีผู้นำพระจันทร์ลอยขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้นำไปไว้ที่วัดเทพจันทร์เช่นเดิม แต่ผู้นำไปส่งเห็นว่าวัดเทพจันทร์อยู่ไกลจึงนำไปไว้ที่วัดนครหลวงแทน²⁹

ส่วนตำนานที่สองเล่าถึงพระจันทร์ลอยที่วัดพระจันทร์ลอย อำเภอท่าเรือ ตำนานสำนวนนี้เล่าว่ามีน้ำป่าพัดพาเอาพระจันทร์ลอยซึ่งเป็นหินเสมาธรรมจักรที่ยังสลักไม่เสร็จลอยตามแม่น้ำป่าสักมาจนถึงบริเวณที่เป็นหน้าวัดศาลาลอยในปัจจุบันซึ่งเป็นน้ำวน พระจันทร์ลอยก็ลอยวนอยู่ ชาวบ้านไม่สามารถเอาขึ้นมาได้ เศรษฐีคนหนึ่งเห็นหินเสมาธรรมจักรลอยมาเป็นนิมิตหมายอันดีจึงสร้างวัดขึ้นในบริเวณดังกล่าว เรียกชื่อว่าวัดศาลาลอย ภายหลังเพี้ยนมาเป็นวัดศาลาลอย พระจันทร์ลอยลอยน้ำไปเรื่อยๆจนถึงตำบลหนึ่ง ชาวบ้านก็เอาเชือกหนึ่งผูกกับต้นโพธิ์ แล้วนำไปผูกโยงกับพระจันทร์ลอย แต่แรงน้ำได้พัดจนต้นโพธิ์เอน ตำบลนั้นจึงได้ชื่อว่าตำบลโพธิ์เอน และ

²⁷ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตาก (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 75.

²⁸ วิษา ทรวงแสง, “วัดพระจันทร์ลอย : ตำนาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9 (2542): 6058.

²⁹ สุกัญญา สุจฉายา, “พระจันทร์ลอย,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9 (2542): 3939-3940.

ได้สร้างวัดโพธิ์เอนขึ้น ในที่สุดพระจันทร์ลอยได้ลอยปรี่มน้ำวนอยู่บริเวณน้ำวนหน้าสถานที่ที่เป็นวัดพระจันทร์ลอยในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงบวงสรวงเทวดาจนสามารถนำพระจันทร์ลอยขึ้นมาได้ และสร้างวัดพระจันทร์ลอยขึ้น ปัจจุบันพระจันทร์ลอยก็ยังคงอยู่ที่วัดนี้³⁰

2.1.3 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่

ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่ หมายถึงตำนานประจำถิ่นเรื่องประวัติหรืออิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนแต่ละท้องถิ่นเคารพนับถือ ในฐานะเจ้าพ่อเจ้าแม่ โดยสิ่งที่ตำนานประจำถิ่นกล่าวว่าได้กลายเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนเสมอไป

2.1.3.1 ตำนานเจ้าแม่สามमुख-เจ้าพ่อแสน

เจ้าแม่สามमुखและเจ้าพ่อแสนเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นที่เคารพของชาวจังหวัดชลบุรี และเป็นที่ยึดถือของประชาชนทั่วไป ศาลเจ้าทั้งสองอยู่ในตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยศาลเจ้าแม่สามमुखตั้งอยู่บนเขาสามमुखซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสถานที่ที่เจ้าแม่ฆ่าตัวตาย ส่วนศาลเจ้าพ่อแสนอยู่ริมชายหาดบางแสน

ตำนานเจ้าแม่สามमुख-เจ้าพ่อแสน เล่าว่าแต่เดิมบริเวณชายทะเลหาดบางแสน-อ่างศิลา เป็นที่ตั้งหมู่บ้านชาวประมงแห่งหนึ่ง กำนันของหมู่บ้านนั้นชื่อว่ากำนันพ่ายมีลูกชายชื่อว่าแสน วันหนึ่งแสนไปเล่นว้าวแล้วสายป่านว้าวขาดลอยไปทางหน้าผา หญิงสาวชื่อสามमुखเก็บได้ทั้งสองได้พบกันและเกิดความรักจนสัญญาว่าจะแต่งงานกัน แสนจึงถอดแหวนให้สามमुखเพื่อเป็นของแทนรัก ต่อมาพ่อของแสนรู้เรื่องก็คิดกันไม่ให้แสนพบกับสามमुख ทั้งยังบังคับให้แต่งงานกับหญิงอื่น สามमुखไปร่วมงานแต่งงานโดยได้ถอดแหวนคืนให้แสน ในขณะที่กำลังรดน้ำสังข์แล้ววิ่งหนีออกจากงานไป แสนจึงวิ่งตาม เมื่อสามमुखวิ่งมาถึงหน้าผาก็ได้กระโดดหน้าผาฆ่าตัวตาย แสนเห็นดังนั้นจึงกระโดดหน้าผาฆ่าตัวตายตาม คนจึงเรียกสถานที่บริเวณนั้นว่าหาดบางแสนและเขาสามमुखมาจนปัจจุบัน ส่วนแสนและสามमुखก็ได้กลายเป็นเจ้าพ่อแสน-เจ้าแม่สามमुख เป็นที่เคารพของชาวเรือ ชาวประมง และประชาชนทั่วไป³¹

ตำนานอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่าเดิมเขาสามमुखเป็นถ้ำใหญ่ ภายในมีสมบัติของเจ้าแม่สามमुखอยู่มากมาย เช่น โตะ ตะกั่ว ถ้วย จาน เมื่อมีงานชาวบ้านก็จะมาขออนุญาตเจ้าแม่ขี้ม

³⁰ วิชา ทรวงแสง, “วัดพระจันทร์ลอย : ตำนาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9 (2542): 6058.

³¹ อนงค์ จักกะพาก, “การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 176.

ไปใช้ และส่งคืนให้ภายหลัง ต่อมามีคนไม่เชื่อศรัทธายืมไปแล้วไม่คืน เจ้าแม่จึงปิดปากถ้าไม่ให้ใครนำของไปอีก³²

การบนบานเจ้าแม่นิยมใช้มะพร้าวอ่อนและว่าว เนื่องจากเชื่อกันว่าเจ้าแม่โปรดแต่ชาวประมงจะไม่นิยมถวายเป็นว่าวเนื่องจากเชื่อว่าจะเป็นเหตุให้เรือเจอลมพายุ³³ นอกจากนั้นยังมีผู้นิยมถวายเป็นเรือสำเภาจำลอง สร้อยไข่มุก ชุดไทย และเครื่องประดับอื่นๆ

2..1.3.2 ตำนานเจ้าพ่อม่องลาย

ตำนานเจ้าพ่อม่องลายเล่าว่า ตาม่องลายเป็นชาวบ้านหมู่บ้านอ่าวน้อยริมทะเลบริเวณที่เป็นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน ตาม่องลายมีภรรยาชื่อยายรำพึง มีลูกสาวชื่อนางยมโดย ต่อมาผู้ชายหนุ่ม 2 คน คือเจ้าลายและเจ้ากงจินมาชอบนางยมโดย เจ้าลายสู้ขอนางกับยายรำพึง ส่วนเจ้ากงจินสู้ขอนางกับตาม่องลาย โดยตาม่องลายและยายรำพึงไม่รู้ว่าต่างได้ขกนางยมโดยให้ชายหนุ่มอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว

เมื่อถึงวันแต่งงานปรากฏว่าทั้งเจ้าลายและเจ้ากงจินต่างก็ขกขบวนแห่มากันทั้งคู่ ทำให้ตาม่องลายและยายรำพึงทะเลาะขว้างปาข้าวของใส่กัน จนเป็นเหตุให้เกิดสถานที่ต่างๆ กล่าวคือหมวกกลายเป็นเขาล้อมหมวก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กระจุกกลายเป็นเกาะกระจุก จังหวัดตราด กอบกลายเป็นแหลมงอบ จังหวัดจันทบุรี สากกลายเป็นเกาะสาก จังหวัดตราด ทั้งยังทำให้เกิดเกาะทะลุ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ส่วนของที่อยู่ในชั้นหมากก็กลายเป็นสถานที่และสิ่งต่างๆที่อยู่ในทะเล ได้แก่ชั้นหมากกลายเป็นเขาชั้นหมาก หรือเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กระจุกกลายเป็นเขาช่องกระจุก จานกลายเป็นเกาะจาน ตะเกียบกลายเป็นเขาตะเกียบ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมากพลูกลายเป็นหอยมวนพลู ขนหมากกลายเป็นสาหร่ายทะเล แก้วแหวนเงินทองกลายเป็นเปลือกหอย ปูทอดกลายเป็นปูหิน

ผลจากการทะเลาะกันทำให้ยายรำพึงหนีไปรำพึงรำพันด้วยความเสียใจกลายเป็นเขาแม่รำพึง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฝ่ายตาม่องลายก็บันดาลโทสะฉีกร่างนางยมโดยออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งขว้างไปด้านทิศเหนือทางบ้านของเจ้าลาย กลายเป็นเกาะนมสาว กิ่งอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อีกซีกหนึ่งขว้างไปด้านทิศตะวันออกทางเมืองของเจ้ากงจิน กลายเป็นเกาะนมสาวจังหวัดจันทบุรี เจ้าลายเสียใจอย่างหนักจึงตรอมใจตาย

³² ยอด เนตรสุวรรณ, “นายรอบรู้” นักเดินทาง: ชลบุรี (กรุงเทพฯ: สารคดี, ม.ป.พ.), หน้า 88.

³³ เอกสารประวัติเจ้าแม่สามमुख พิมพ์แจกที่ศาลเจ้าแม่สามमुख จังหวัดชลบุรี (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

กลายเป็นเขาเจ้าลาย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีลักษณะคล้ายผู้ชายหนุขนอนไม้ ส่วนตามองถ่ายเสียใจ
คว่ำไทรเกล้าไปนั่งด้อมอยู่ริมทะเล

เมื่อตามองถ่ายตายไปก็ได้กลายเป็นเขาตามองถ่าย ที่บ้านอ่าวน้อย อำเภอมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีรูปร่างเหมือนคนนั่งไทรเกล้า³⁴ และกลายเป็นเจ้าพ่อมองถ่ายซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวประมง และชาวบ้านในจังหวัด

2.1.3.3 ตำนานคุณปู่ศรีราชา

คุณปู่ศรีราชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่นับถือของคนในตำบลยี่สาร อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในงานวิจัยของวลัยลักษณ์ ทรงศิริ เรื่อง ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร กล่าวถึงตำนานคุณปู่ศรีราชาว่ามีคนจีน 3 คนพี่น้องคนโตชื่อจิ้นข้าว หรือจิ้นเครา คนรองชื่อจิ้นขาน คนเล็กชื่อจิ้นกู่ ล่องเรือสำเภามาค้าขาย เมื่อเรือแล่นมาถึงบริเวณเขายี่สาร เรือได้พุงชนเขาจนเรือแตก จิ้นข้าวหรือจิ้นเคราที่คนโตได้ไปอยู่ที่เขาตะเครา คนรองหรือจิ้นขานซึ่งก็คือคุณปู่ศรีราชาได้มาอยู่ที่เขายี่สาร ส่วนจิ้นกู่น้องคนเล็กไปอยู่ที่เขาอีโก้³⁵

ส่วนอีกตำนานหนึ่งเล่าคล้ายกันว่าสมัยก่อนมีเรือสำเภาจีนแล่นชนเขายี่สารจมลง คุณปู่ศรีราชากับคุณปู่หัวละมานซึ่งเป็นพี่น้องกันจึงขึ้นมาอยู่ที่เขายี่สาร ส่วนคนอื่นๆ ก็แยกย้ายกันไป³⁶

2.1.3.4 ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียน

ศาลเจ้าแม่แหลมเทียนตั้งอยู่ในฐานทัพเรือสัตหีบ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ตำนานเล่าว่าเจ้าแม่แหลมเทียนเดิมเป็นมเหสีของพระเจ้าอู่ทองโอรสของพระเจ้าแครง พระเจ้าอู่ทองเสด็จมาสร้างวังอยู่ที่สัตหีบ วันหนึ่งพระเจ้าอู่ทองได้เสด็จประพาสนอกเมือง พอดีมีภัยผ่านมาพบ

³⁴ อนงค์ จักกะพาก, “การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก,” หน้า 178.

³⁵ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร,” ใน เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม, ปรีดดา เฉลิมเผ่า กออนันตกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 168.

³⁶ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 96.

เข้าและได้ตรงเข้ามาจะจับพระองค์ พระเจ้าอุทองจึงเสด็จหนีเข้าเมืองและเล่าเรื่องให้พระมเหสีฟัง พระมเหสีจึงจุดเทียนขึ้นเล่มหนึ่งเพื่ออธิษฐานขอให้เทวดาช่วยคุ้มครองพระสวามี และให้สร้าง หีบเหล็กขนาดใหญ่ขึ้น 7 ใบ ให้พระเจ้าอุทองลงไปซ่อนในหีบใบหนึ่ง จากนั้นจึงนำหีบทั้ง 7 ใบ มาผูกติดกันแล้วหย่อนลงในทะเลบริเวณเกาะพระ แต่ยักษ์ได้ตามมากัดหีบจนพระเจ้าอุทอง ลื่นพระชนม์ ทำให้พระมเหสีตรอมพระทัยสิ้นพระชนม์ตาม กลายเป็นเจ้าแม่แหลมเทียน เนื่องจาก พระนางได้เคยจุดเทียนบูชาเทวดา³⁷

ภายในศาลเจ้าแม่แหลมเทียนมีรูปเจ้าแม่ ทั้งที่เป็นรูปวาดและรูปปั้น ประดิษฐานอยู่ พร้อมทั้งมีป้ายเขียนว่า “เจ้าแม่แหลมเทียน (กัษมะ) โปรคสีเจิว คอกดาวเรือง ว่าว ข้าวเม่า ผลไม้ ไม่โปรดเสียงแตร” และด้านหลังศาลยังมีปลัดขิกทั้งขนาดเล็กและใหญ่ที่มี ผู้นำมาถวายเจ้าแม่วางอยู่ด้วย

2.1.3.5 ตำนานเจ้าแม่หินเขา

ศาลเจ้าแม่หินเขาดังอยู่ริมทะเล ภายในพิพิธภัณฑสถานพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชนิ ดติดกับท่าหอยในตลาดอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ตำนานเจ้าแม่หินเขามี 2 ส่วน ส่วนแรกเล่าว่าเจ้าแม่หินเขาเป็นพระขนิษฐาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อกรุงแตกได้หนี พม่ามาทางเรือ และเจอมรสุมทำให้เรือล่มลงในบริเวณที่เป็นที่ตั้งศาล³⁸

ส่วนอีกส่วนหนึ่งเล่าว่าเจ้าแม่หินเขาเป็นพระขนิษฐาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือสมเด็จพระนางเจ้า สุนันทากุมารีรัตน์³⁹ ซึ่งสวรรคตด้วยอุบัติเหตุเรือล่ม ทำให้เชื่อกันว่าเจ้าพ่อที่คู่กับเจ้าแม่หินเขา คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁰

นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าว่าเคยมีคนเรือล่มอยู่กลางทะเลแล้วบนบาน เจ้าแม่หินเขาทั้งที่ยังไม่เห็นศาล และก็สามารถรอดชีวิตมาได้

งานประจำปีศาลเจ้าแม่หินเขาจะจัดในช่วงกลางเดือนเมษายนของทุกปี ของ บูชานิยมใช้ผลไม้ และขนมเต่า

³⁷ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี, หน้า 167.

³⁸ สัมภาษณ์ สัมศักดิ์ ผาคีเสนะ, 21 พฤษภาคม, 2548.

³⁹ สัมภาษณ์ สัมกร ลวนาวีก, 21 พฤษภาคม, 2548.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

2.1.3.6 ตำนานเจ้าแม่อาม่า เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แดงอ่อน

ตำนานเจ้าแม่อาม่า เจ้าแม่แจ่ม และเจ้าแม่แดงอ่อนเล่าว่า เจ้าแม่อาม่า เจ้าแม่แจ่ม และเจ้าแม่แดงอ่อนเป็นหญิงสาวพี่น้องชาวจีนที่เดินทางมาทางเรือ แต่เมื่อมาถึงบริเวณเกาะเสมสารเกิดเรือแตก คลื่นซัดเจ้าแม่อาม่าไปอยู่บนเกาะเสมสาร เจ้าแม่แจ่มถูกคลื่นซัดมาที่ชายหาดบ้านช่องเสมสาร ส่วนเจ้าแม่แดงอ่อนไปอยู่ที่หาดน้ำหนาว

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านตำบลช่องเสมสารที่เล่าตำนานเจ้าแม่ทั้งสามบอกว่า ตำนานบางสำนวนจะกล่าวถึงเฉพาะเจ้าแม่อาม่าและเจ้าแม่แจ่มเท่านั้น ส่วนเจ้าแม่แดงอ่อนมาทีหลัง และมีชื่อเป็นลาว⁴¹

เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการย้ายศาลเจ้าแม่อาม่าจากเกาะเสมสารมาที่ตำบลเสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยมีการสร้างศาลใหม่ลักษณะแบบศาลไทยอยู่ข้างศาลเจ้าแม่แจ่ม ส่วนศาลเจ้าแม่แดงอ่อนอยู่ที่หาดน้ำหนาว ชาวประมงในตำบลเสมสารนิยมไหว้เฉพาะเจ้าแม่อาม่าและเจ้าแม่แจ่มเมื่อเรือไปถึงร่องน้ำในทะเลมากกว่าไหว้ที่ศาล⁴²

2.1.3.7 ตำนานเจ้าแม่ฝอยทอง

เจ้าแม่ฝอยทองเป็นเจ้าแม่ที่ชาวบ้านและชาวประมงทั้งชาวไทยและชาวไทย เชื้อสายจีนในตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรีเคารพนับถือ มีตำนานประจำถิ่นเล่าประวัติความเป็นมาของเจ้าแม่ว่าในสมัยก่อนมีเรือสำเภา 2 ลำ มาล่มในทะเลบริเวณตำบลบางเสร่ เหลือแต่ส่วนที่เป็นโขนเรือจมทรายอยู่ แล้วเจ้าแม่ก็ไปเข้าฝันคนแก่บอกว่าตนเองนั้นเป็นแม่ย่านางสิงสถิตอยู่ที่โขนเรือของเรือลำที่ล่ม ให้ไปนำโขนเรือที่เหลืออยู่นั้นมาตั้งบูชาในศาล

แต่เดิมทั้งองค์เจ้าแม่ฝอยทองและศาลเจ้าแม่เป็นแบบไทย แต่ภายหลังได้รับการปรับปรุงและสร้างขึ้นใหม่เป็นแบบจีน ส่วนชื่อเจ้าแม่ฝอยทองนั้นมาจากการที่เจ้าแม่ชอบขนมฝอยทองเป็นพิเศษ ส่วนเครื่องเซ่นไหว้อื่นๆก็ได้แก่ ไข่ต้ม มะพร้าวอ่อน เนื้อสัตว์ 3 หรือ 5 ชนิด แบบที่ชาวจีนเรียกว่าซาแซหรือโหงวแซ และผลไม้ที่ต้องมีจำนวนชนิดเป็นจำนวนคี่ เช่น 3 ชนิด 5 ชนิด หรือ 7 ชนิด นอกจากนั้นยังนิยมถวายว่าวเนื่องจากเชื่อกันว่าเจ้าแม่ชอบดูการเล่นว่าว และถวายเรือสำเภาเพื่อเป็นพาหนะให้เจ้าแม่นั่งไปท่องเที่ยวที่ต่างๆ⁴³

⁴¹ สัมภาษณ์ กฤษฎาพร รักถิ่นกำเนิด, 4 มิถุนายน 2548.

⁴² สัมภาษณ์ กฤษฎาพร รักถิ่นกำเนิด, 4 มิถุนายน 2548.

⁴³ สัมภาษณ์ ลิจิต เนติชาวสวน, 4 มิถุนายน 2548.

2.1.3.8 ตำนานเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง

เจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง หรือเจ้าพ่อพลายทับทิม มีตำนานเล่าว่าเป็นเจ็ดรูป เทพารักษ์ที่ลอยทะเลมาติดอยู่ที่หาดบานชื่น ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ชาวบ้าน มาพบเข้าจึงอัญเชิญมาไว้ที่ศาลใต้คันทรงใหญ่ เจ้าพ่อสุวรรณลอยล่องมีทหารประจำตัวสามนาย ได้แก่ ทหารง่อย ทหารช้ายดวง ทหารขว้าจี่เมา

เจ้าพ่อสุวรรณลอยล่องเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและชาวประมงใน บริเวณหาดบานชื่นซึ่งเป็นที่ตั้งศาล ทุกปีเจ้าพ่อและทหารจะมาประทับทรงในช่วงงานปีที่จัดขึ้น ในเดือนมกราคม โดยจะแต่งกายสุภาพเรียบร้อย หากมีการเข้าทรงแล้วร่างทรงโพกผ้าสีชมพู แปลว่า ผู้ที่มาเข้าร่างคือเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง หากไม่ใช่แปลว่าผู้ที่มาคือทหารของเจ้าพ่อ แต่ปัจจุบันนี้ มีแต่ทหารเจ้าพ่อลงประทับทรง ส่วนไม่ลงประทับทรงมานานแล้ว โดยชาวบ้านบอกว่าจะน่าจะเป็น เพราะเจ้าพ่อหมดกรรมแล้ว⁴⁴

สิ่งที่นิยมนำมาถวายเจ้าพ่อได้แก่ดอกไม้และเรือสำเภาจำลอง นอกจากนั้น ในศาลยังมีกระจกเงาไว้สำหรับให้เจ้าพ่อและทหารแต่งตัวในเวลาลงประทับทรง แต่ในเวลาปกติจะ นำดินสอพองไปละเลงไว้ เนื่องจากเชื่อว่าเป็นของใช้เจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง คนทั่วไปไม่ควรจะ ใช้ร่วมด้วย

2.1.3.9 ตำนานเจ้าแม่สิงโต

ศาลเจ้าแม่สิงโตตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร ตำนานตำนานแรกเล่าว่ามีตุ๊กตาอับเฉารูปสิงโตคู่หนึ่ง ชาวจีนได้นำ ตุ๊กตาสิงโตคู่ดังกล่าวนั้นมาใช้ถ่วงเรือสำเภาที่เข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ เมื่อมาถึงแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลองบางกอกน้อย สิงโตตัวผู้เกิดพลัดตกลงไปในน้ำ เหลือแต่สิงโตตัวเมียอยู่บนบกฝั่ง พระนคร

ตำนานอีกตำนานหนึ่งเล่าว่าสิงโตทั้งคู่มีฤทธิ์ เมื่อสำเภามาถึงปากคลอง บางกอกน้อย สิงโตตัวผู้เดินทางมาในทะเลเป็นเวลานานจึงกระโดดลงไปอาบน้ำจืด พอพวกเรือ สำเภาดำเนินค้าก็หลบซ่อนเสีย จนลูกเรือต้องเลิกการค้า

นอกจากนั้นยังมีตำนานเล่าว่าในตอนแรกเจ้าแม่สิงโตหันหน้าไปทาง สนามหลวง แต่อยู่ดีๆก็กลับหันหน้าออกจากแม่น้ำเองได้ และวันดีคืนดีก็จะมีผู้พบเห็นดวงไฟ 2

⁴⁴ สัมภาษณ์ วันเพ็ญ ถนอมเนบ, 21 พฤษภาคม 2548.

ดวงคู่กันพวยพุ่งจากใต้แม่น้ำเจ้าพระยามาที่เจ้าแม่สิงโต เชื่อว่าแสงนั้นมาจากดวงตาสิงโตตัวผู้ที่มองมาหาเจ้าแม่สิงโต⁴⁵

เจ้าแม่สิงโตเป็นที่เคารพนับถือของนักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การขนานนามใช้ลูกแก้ว และก่อนสอบนักศึกษาจะนำหนังสือไปกางไว้ที่หน้าเจ้าแม่สิงโต หากลมพัดหนังสือเปิดไปหน้าใด เชื่อว่าเนื้อหาของหนังสือหน้านั้นจะออกเป็นข้อสอบ

2.1.3.10 ตำนานเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรสาคร

ตำนานเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรสาคร หรืออีกชื่อหนึ่งคือเจ้าพ่อวิเชียร โชติ ประดิษฐานอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรสาคร อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ตำนานเล่าว่ามีแผ่นไม้รูปเทพารักษ์ลอยน้ำมาขึ้นที่คลองลัดป้อม ชาวบ้านมาพบเข้าและได้อัญเชิญขึ้นไว้บนตลิ่ง ต่อมาเมื่อหลายคนที่มาขนานกับแผ่นไม้รูปเทพารักษ์นี้ประสบความสำเร็จชาวบ้านจึงพร้อมใจกันสร้างศาลขนาดใหญ่ให้เป็นลักษณะคล้ายโบสถ์ที่บริเวณกำแพงเมืองเก่าซึ่งใช้เป็นป้อมปราการรับศึกทางน้ำมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

นอกจากนั้นยังเล่ากันว่าศาลนั้นเป็นที่สถิตของวิญญาณพระยาวิเชียร โชติ อดีตเจ้าเมืองสมุทรสาคร กระทั่งปี พ.ศ. 2525 ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสาครในขณะนั้นจะสร้างศาลหลักเมืองขึ้นด้านหลังของศาลเจ้าแห่งนี้ จึงคิดจะรื้อศาลและอัญเชิญเจ้าพ่อวิเชียร โชติไปประทับที่ศาลหลักเมืองหลังใหม่ แต่เมื่อเจ้าพ่อมาประทับทรงก็บอกว่าไม่ต้องการไปประทับที่ศาลใหม่ และไม่ต้องการให้รื้อศาลเจ้าแห่งนี้ แต่ปัจจุบันได้มีการสร้างศาลใหม่เป็นแบบศาลเจ้าจีน

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรสาคร ได้แก่ ในวันที่ 13-16 เมษายน ของทุกปีชาวเมืองมหาชัยจะอัญเชิญเจ้าพ่อหลักเมืองวิเชียร โชติออกแห่ทั้งทางน้ำและทางบก โดยอัญเชิญเจ้าพ่อออกทางปากอ่าวก่อนแล้วจึงอัญเชิญขึ้นฝั่ง⁴⁶

2.1.3.11 ตำนานพระหลักเมืองสุพรรณบุรี

พระหลักเมืองสุพรรณบุรีเป็นเทวรูปพระวิษณุสิگر 2 องค์แกะสลักจากหิน เป็นรูปนูนต่ำ ประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ชาวจีนเรียกพระหลักเมืององค์นี้ว่า เจี๊ยะปึงเถ่ากง ตำนานประจำถิ่นเล่าว่าเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วมี

⁴⁵ สมिति นวกุล, “เจ้าแม่สิงโต,” *มีอะไรในธรรมศาสตร์* (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 27-28.

⁴⁶ *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสาคร* (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 68.

ผู้พบรูปสลักพระวิษณุจมอยู่ในน้ำ แต่ผู้ที่พบก็ไม่สามารถนำขึ้นมาจากน้ำได้สำเร็จ ต้องทำพิธีบวงสรวงเสียก่อนจึงอัญเชิญขึ้นมาได้ สันนิษฐานว่าแต่เดิมรูปสลักพระวิษณุทั้งสององค์น่าจะประดิษฐานอยู่ในศาลาริมน้ำมาเป็นเวลายาวนานกว่าปี เมื่อศาลพังลงจึงหล่นลงไปอยู่ในน้ำ ในครั้งแรกนั้นศาลที่ประดิษฐานรูปสลักพระวิษณุเป็นศาลไม้ทรงไทย แต่ปัจจุบันศาลหลักเมืองสุพรรณบุรีเป็นเก๋งจีน ห่างจากริมแม่น้ำสุพรรณบุรีราว 1 กิโลเมตร รวมถึงมีพิธีเช่นไหว้แบบจีน และเป็นที่จัดพิธีกรรมทิ้งกระดาษของชาวไทยเชื้อสายจีน⁴⁷

2.1.3.12 ตำนานเจ้าพ่ออองครักษ์

ศาลเจ้าพ่ออองครักษ์ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครนายก ในท้องที่ตำบลทรายมูล อำเภออองครักษ์ จังหวัดนครนายก ตำนานเจ้าพ่ออองครักษ์มี 2 ส่วน ส่วนแรกเล่าว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสจังหวัดปราจีนบุรี เมื่อประทับพักแรมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำนครนายก นายทหารราชองครักษ์เกิดป่วยแล้วเสียชีวิตลง

อีกส่วนเล่าว่านายทหารราชองครักษ์ถูกช้างทำร้ายจนเสียชีวิต ทำให้มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เจ้าพ่อช้างเหยียบ” ปัจจุบันยังกะโหลกช้างอยู่ในบริเวณศาลเจ้าพ่อด้วย

เจ้าพ่ออองครักษ์เป็นที่เคารพของชาวเรือ และยังเป็นที่มาของชื่ออำเภออองครักษ์ ยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่บริเวณศาลเจ้าพ่ออองครักษ์เป็นวังน้ำวน น้ำไหลเชี่ยวมากและหมุนอย่างแรงในฤดูน้ำจืดเป็นที่หวาดกลัวของชาวเรือ สันนิษฐานว่ามีกระเชอเจ้าอยู่ในวังน้ำวนด้วย ผู้ที่จะนำเรือผ่านบริเวณศาลเจ้าพ่อต้องเช่นไหว้ด้วยมะพร้าวอ่อนเสียก่อนจึงจะสามารถนำเรือผ่านไปได้อย่างปลอดภัย⁴⁸

2.1.3.13 ตำนานเจ้าพ่อพันท้ายนรสิงห์

พันท้ายนรสิงห์เป็นข้าราชการในสมัยพระเจ้าสรรเพชญ์ที่ 8 หรือพระเจ้าเสือ หลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเล่าว่าเมื่อ พ.ศ.2247 พระเจ้าเสือเสด็จด้วยเรือพระที่นั่งเอกไชยไปทรงปลาที่ปากน้ำเมืองสาครบุรี พันท้ายนรสิงห์ทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือพระที่นั่ง เมื่อมาถึงบริเวณคลองโคกขามซึ่งเป็นคลองเล็ก คดเคี้ยว และน้ำไหลเชี่ยว โชนเรือ

⁴⁷ มนัส โอภากุล, “หลักเมืองสุพรรณบุรี,ศาล,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 10 (2542): 7088-7090.

⁴⁸ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 145.

พระที่นั่งได้ชนกิ่งไม้ใหญ่ริมคลอง ส่งผลให้โขนเรือหักตกลงไปในน้ำ พันท้ายนรสิงห์ได้กราบทูลให้พระเจ้าเสือประหารชีวิตตนตามกฎพระอัยการ แม้พระเจ้าเสือจะพระราชทานอภัยโทษเนื่องจากเป็นเหตุสุดวิสัย พันท้ายนรสิงห์ก็ไม่ยินยอม ในที่สุดพระเจ้าเสือจึงรับสั่งให้นำพันท้ายนรสิงห์ไปประหารชีวิตที่ตำบลโคกขาม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลเพียงตาขึ้นไว้ที่ศีรษะ พันท้ายนรสิงห์และโขนเรือพระที่นั่งที่หักนั้น⁴⁹

ปัจจุบันศาลเพียงตาพันท้ายนรสิงห์อยู่ในวัดโคกขาม ตำบลโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร อีกทั้งประชาชนชาวโคกขามยังสร้างศาลใหม่อีกแห่งหนึ่งที่ปากคลองโคกขาม ให้ชื่อว่าศาลเจ้าพ่อพันท้ายนรสิงห์

2.1.3.14 ตำนานเจ้าพ่อเสือ หัวหิน

เจ้าพ่อเสือเดิมประดิษฐานอยู่ในศาลบริเวณหาดปากคลองสมอเรียง ตำนานประจำถิ่นเล่าว่าขุนด่านทวดซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นออกไปจับสัตว์น้ำที่โป๊ะแล้วได้เห็นขอนไม้รูปร่างประหลาดลอยอยู่ในโป๊ะจึงให้คนเรื่อนำขอนไม้ขึ้นมาดู ปรากฏว่าไม้นั้นมีรูปคล้ายเสือนั่งจึงได้นำกลับเข้าฝั่งและสร้างศาลให้ แต่ปัจจุบันที่เดิมเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อได้เปลี่ยนมือไป ทำให้ต้องย้ายศาลเจ้าพ่อเสือไปไว้ที่กลางทุ่งปากคลองสมอเรียง อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์⁵⁰

2.1.3.15 ตำนานนายไกรทอง

เรื่องนายไกรทองเป็นตำนานประจำถิ่นของจังหวัดนนทบุรี ตำนานเล่าว่านายไกรทองเป็นเป็นชาวบ้านบางไกรใน ตำบลบางขุนทอง อำเภอบางกรวย เมื่อว่างจากการทำสวน นายไกรทองก็จะนำสินค้าขึ้นไปขายตามเมืองริมแม่น้ำทางเหนือ ขณะที่ขายสินค้าอยู่ที่เมืองพิศตร นายไกรทองได้ปราบจระเข้ใหญ่ชื่อ ชาละวัน ซึ่งเป็นจระเข้ร้าย ออกอาละวาดกินคนอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงยกย่องให้นายไกรทองเป็นวีรบุรุษ และมีการตั้งชื่อสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดนนทบุรีเพื่อเป็นที่ระลึกถึงวีรกรรมของนายไกรทอง เช่น วัดบางนายไกร คลองขุนไกร เป็นต้น

ศาลของนายไกรทองได้แก่ ศาลเจ้าพ่อไกรทอง วัดบางนายไกรนอก อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ภายในศาลประดิษฐานรูปนายไกรทองกำลังเจือหอกแทงชาละวัน และยังมีศาลศิระชาละวันอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดบางนายไกรนอก⁵¹

⁴⁹ วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, “พันท้ายนรสิงห์,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9 (2542): 4343.

⁵⁰ น้ำฝน, “ศาลประจำทิศที่หัวหิน,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2533): 52.

⁵¹ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี, หน้า 101.

2.1.3.16 ตำนานไอ้ยม

ไอ้ยมเป็นศพเด็กที่ลอยมาตามแม่น้ำยม และได้ลอยมาติดฝั่งอยู่ที่วัดท่าเกย อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ภายหลังเมื่อพ่อแม่ของไอ้ยมมาพบก็ได้จ้างช่างแกะสลักรูปไอ้ยมในลักษณะเป็นเด็กผมจุกไม่ใส่เสื้อผ้า มือขวาทือไม้กระบอง ต่อมาไอ้ยมได้ไปเข้าฝันชาวบ้านว่าตนตายมาแล้ว 120 ปี นอกจากนั้นยังเล่าลือว่าไอ้ยมสามารถให้ห่วยแก่ชาวบ้าน เมื่อถูกชาวบ้านก็จะชื่อของเล่น ขนมน และผลไม้มาเช่น⁵²

2.1.4 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับพระเกจิอาจารย์และผู้วิเศษ

ตำนานประจําถิ่นเรื่องพระเกจิอาจารย์และผู้วิเศษ หมายถึงตำนานประจําถิ่นที่กล่าวถึงพระเกจิอาจารย์ ผู้ที่เชื่อกันว่ามีวิชาอาคม หรือบุคคลสำคัญที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนริมน้ำหรือชายฝั่งทะเลในภาคกลาง แต่ไม่ใช่การเคารพบูชาในฐานะเทพเจ้าหรือเจ้าพ่อเจ้าแม่ได้แก่

2.1.4.1 ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด

หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หรือ เจ้าสามิราม⁵³ มีนามเดิมว่าพระภิกษุปุจฉาพรยาอยู่ที่วัดช้างไห้ จังหวัดปัตตานี⁵⁴ ตำนานอภินิหารหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดตำนานที่ปรากฏในภาคกลางเล่าว่าขณะที่หลวงปู่ทวดโดยสารเรือสำเภาไปศึกษาพระธรรมเพิ่มเติมในกรุงศรีอยุธยา เมื่อไปถึงบริเวณปากน้ำจังหวัดชุมพรได้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองทำให้เรือต้องทอดสมออยู่กับที่เป็นเวลา 7 วัน 7 คืน จนกระทั่งน้ำจืดในเรือหมด นายสำเภาคิดว่าท่านเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์ดังกล่าวจึงให้ลูกเรือนำท่านลงเรือเล็กเพื่อไปปล่อยยังฝั่ง ท่านจึงขึ้นเท้าลงเหยียบน้ำทะเลแล้วบอกให้ลูกเรือตักน้ำขึ้นมาชิมดู ปรากฏว่าน้ำทะเลกลายเป็นน้ำจืด นายสำเภาเห็นดังนั้นจึงกราบไหว้ขอขมาลาโทษและขอมรับนับถือท่าน⁵⁵

ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดไม่ใช่จะแพร่หลายอยู่เฉพาะในภาคใต้เท่านั้น แต่ยังแพร่หลายอยู่ในภาคกลางของไทยด้วย ดังเห็นได้จากที่ตำนานกล่าวถึงสถานที่บริเวณ

⁵² อเนก พุ่มหมั่น, นิทานพื้นบ้านอำเภอสวรรคโลก เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 59.

⁵³ ชูศักดิ์ นรารัตนวงศ์, ประวัติศาสตร์สมัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (กรุงเทพฯ: แบ่งปัน, 2545), หน้า 56.

⁵⁴ อธิวัฒน์ สาริพันธุ์, เกียรติคุณหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (พระนครศรีอยุธยา: แม่บ้านการเรือน, 2505), หน้า 128.

⁵⁵ ชูศักดิ์ นรารัตนวงศ์, ประวัติศาสตร์สมัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด, หน้า 56.

ริมแม่น้ำในภาคกลางที่เชื่อว่าหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดเคยมาจำพรรษา ได้แก่ วัดแคหรือวัดราชานุวาส ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะในแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามตลาดหัวรอในปัจจุบัน⁵⁶ วัดลุมพลีนาวาส บริเวณทุ่งลุมพลีใกล้เจดีย์ภูเขาทองซึ่งปัจจุบันเป็นชุมชนอิสลาม⁵⁷ วัดประสาทบุญญาวาส ปากคลองสามเสน กรุงเทพมหานคร⁵⁸ นอกจากนั้นยังมีการสร้างรูปเคารพและพระเครื่องหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดของวัดต่างๆ ในบริเวณริมแม่น้ำภาคกลาง ทั้งวัดที่เชื่อกันว่าท่านเคยจำพรรษาอยู่และวัดอื่นๆ เช่น วัดเอี่ยมวรณูช ริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับวังบางขุนพรหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างรูปเคารพของหลวงปู่ทวดประดิษฐานไว้ร่วมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เช่น ภายในศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน ตำบลแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ยิ่งไปกว่านั้น มีตำนานเรื่องพระเครื่องหลวงปู่ทวดช่วยชีวิตชาวต่างประเทศที่บูชาท่าน ตำนานเล่าว่านายพอร์บลิว ชาวอังกฤษ ได้ลงเล่นน้ำทะเลในเวลากลางคืน ปรากฏว่าถูกคลื่นซัดห่างออกจากฝั่ง ต้องลอยคออยู่ในทะเลนาน 12 ชั่วโมง ขณะที่กำลังจะหมดแรงนายพอร์บลิวจึงได้อุ้มพระเครื่องหลวงปู่ทวดไว้ในปาก ภาวนาให้มีคนมาช่วย ปรากฏว่ามีเรือประมงเล็กมาช่วยเหลือก่อนที่จะจมน้ำ⁵⁹

2.1.2.2 ตำนานหลวงปู่ศุข

หลวงปู่ศุข หรือ พระครูวิมลคุณากร เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดปากคลองมะขามเฒ่า หรือเรียกสั้นๆ ว่าวัดมะขามเฒ่า ตำบลมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท หลวงปู่ศุขจัดว่าเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและท่าจีน ชาวบ้านเล่าลือกันว่าหลวงปู่ศุขชอบเล่นแร่แปรธาตุ ทำให้ท่านสามารถสร้างวัตถุมงคลต่างๆ เช่นพระเครื่องเนื้อโลหะเสื่อยันต์ นะขิก(ปลัดขิก) ตะกรุด โดยเชื่อว่าท่านสามารถทำตะกรุดได้น้ำได้

ยิ่งไปกว่านั้นนั้น หลวงปู่ศุขยังเป็นพระอาจารย์ของพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์⁶⁰ ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งพลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์เสด็จมาทรงศึกษาวิชาไสยศาสตร์กับหลวงปู่ศุข อยู่มาวันหนึ่งหลวงปู่ศุขได้ถามทหารเรือคนหนึ่งว่า “ว่ายนํ้าเป็นไหม” เมื่อทหารเรือคนนั้นบอกว่าว่ายนํ้าเป็น

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

⁵⁸ ปราณี กล้าส้ม, “ลัดเลาะคลองสามเสน,” เมืองโบราณ: 132.

⁵⁹ ชูศักดิ์ นารัตนวงศ์, ประวัติศาสตร์สมัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด, หน้า 207.

⁶⁰ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท, “หลวงปู่ศุข(วัดมะขามเฒ่า), พระภิกษุ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย

พลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ก็มีรับสั่งให้ทหารเรือคนดังกล่าวกระโดดน้ำลงไป แต่หลวงปู่ศุขบอกว่าให้ผูกเชือกที่เอวเสียก่อน และให้ทหารเรืออีกคนหนึ่งถือเชือกไว้ จากนั้นหลวงปู่ศุขก็ไปยืนโบกมืออยู่ที่ปากบ่อ สักพักทหารเรือที่กระโดดลงน้ำก็จมน้ำหายไป เมื่อโผล่มาอีกทีก็ได้กลายเป็นจระเข้ตัวใหญ่มีเชือกผูกที่เอว หลวงปู่ศุขจึงบอกให้พวกทหารเรือช่วยกันดึงจระเข้ตัวนั้นเข้ามาใกล้ๆ สุดท้ายท่านก็รดน้ำมนต์ให้ จระเข้ก็กลายเป็นทหารเรือดังเดิม⁶¹

นอกจากนั้นยังมีตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งพลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงนำทหารเรือไปฝึกการใช้ชีวิตบนเรือรบ ได้ทอดพระเนตรเห็นฝูงปลาฉลามว่ายอยู่ข้างเรือ จึงรับสั่งให้ทหารเรือชื่อว่า นายยัง อมตะกรุดของหลวงปู่ศุขไว้ให้แน่น แล้วกระโดดลงทะเล ปรากฏว่านายยังสามารถว่ายน้ำอยู่ข้างๆ เรือได้โดยไม่ได้รับอันตราย เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้นายยังได้รับพระราชทานนามสกุลว่า หาญทะเล⁶²

ด้วยเหตุที่หลวงปู่ศุขเป็นพระอาจารย์ของพลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ จึงได้มีรูปจำลองหลวงปู่ศุขประดิษฐานไว้ข้างพระรูปกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ในศาลกรมหลวงชุมพรฯ ที่แหลมปู่เจ้า ภายในฐานทัพเรือสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยชื่อ ปู่เจ้า ที่นำมาตั้งเป็นชื่อแหลมนั้น ทหารเรือในฐานทัพเรือสัตหีบเชื่อว่าหมายถึงหลวงปู่ศุข⁶³

2.1.4.3 ตำนานหลวงพ่อน้อย

หลวงพ่อน้อยเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดคู้ยง ตำบลป่ากุมเกาะ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านต่างเคารพนับถือและเล่าลือกันว่าท่านมีวิชาอาคมและอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และหลังจากมรณภาพไปแล้ว มีตำนานเรื่องการประลองฤทธิ์ของท่านกับพ่อค้าชาวเมืองแพร่ ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งมีพวกพ่อค้าควายจากเมืองแพร่มาขอพักที่วัด ในตอนเย็นหลวงพ่อน้อยก็เห็นพ่อค้าถากหน้าแข้งตนเองไปทำฟันหุงข้าว แต่หลังจากที่พ่อค้ากลับไปแล้วท่านจึงได้รู้ว่าพ่อค้าแกล้งถากหน้าแข้งตนเองทั้งที่จริงๆ แล้วพ่อค้าถากเสากุฏิท่าน เมื่อพ่อค้าพวกนั้นกลับมาอีกครั้งหลวงพ่อน้อยจึงแกล้งเสกควายที่ขี่มาเข้าไปในไห โดยไม่ให้พวกพ่อค้ารู้ เมื่อพวกพ่อค้ามา

⁶¹ คอน ท่ามะโอ-สมอคำ, กรมหลวงชุมพร เจ้าฟ้าจอมอาคม (กรุงเทพฯ: นวสารการพิมพ์, 2534), หน้า 24-26.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-28.

⁶³ สัมภาษณ์ จำศรีธนาวุฒิ ขมทา, 4 มิถุนายน 2548.

ถามหาควายจากท่าน ปรากฏว่าควายเหล่านั้นกลับไปอยู่ที่หลังวัด พวกพ่อค้าเห็นใจจึงทำคุณไสยใส่ท่าน แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรท่านได้⁶⁴

ตำนานเรื่องเดียวกันนี้อีกตำนานหนึ่งเล่าว่าพวกที่มาพักเป็นพ่อค้าช่างชาวลาว เมื่อหลวงพ่อบุญทราบความจริงจึงเสกกะลาครอบช่างนั้นไว้ ภายหลังเมื่อพ่อค้าเหล่านั้นซ่อมแซมกุฏิให้ท่านแล้ว ท่านจึงคืนช่างให้⁶⁵

ยิ่งไปกว่านั้น หลวงพ่อบุญยังเป็นที่เคารพนับถือของผู้ค้าขายที่ใช้ทางน้ำเป็นเส้นทางสัญจรด้วยเช่นกัน มีตำนานเล่าว่าพ่อค้าหมูชื่อเจ๊กเกียงซึ่งเป็นคนอำเภอสุวรรณภูมิ เมื่อพายเรือผ่านหน้าวัดจะต้องเดือนหมูถวายหลวงพ่อก่อนเป่าหลอดให้เกิดเสียงดัง หากวันใดไม่ปฏิบัติจะค้าขายไม่ได้ เช่นเดียวกับชาวมอญที่พายเรือขึ้นมาขายกะปิน้ำปลาทางเมืองเหนือก็ต้องนำของขึ้นมาถวายหลวงพ่อก่อนทุกครั้งที่ผ่านมาหน้าวัด ไม่เช่นนั้นจะถ่อเรือผ่านหน้าวัดไปไม่ได้⁶⁶

ชาวบ้านเชื่อกันว่าหลวงพ่อบุญเป็นสหธรรมิกกับหลวงพ่อกองเงิน วัดบางคลาน จังหวัดพิจิตร มีตำนานว่าท่านจะส่งกระแสดิจเรียกหากันในเดือน 11 ของทุกปี⁶⁷ โดยหลวงพ่อบุญจะรอหลวงพ่อกองเงินอยู่ที่วัดคู้ยง ส่วนหลวงพ่อกองเงินก็จะมารอหลวงพ่อบุญที่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำยมตรงข้ามกับวัด พอตกเย็นหลวงพ่อบุญก็จะดำน้ำไปโผล่ตรงกลางแม่น้ำ แล้วยืนบนน้ำเรียกหลวงพ่อกองเงิน ส่วนหลวงพ่อกองเงินก็จะเดินบนน้ำมาพบกับหลวงพ่อบุญที่ตรงกลางแม่น้ำ แล้วท่านทั้งสองจึงเดินขึ้นกุฏิ⁶⁸

ตำนานอภินิหารของหลวงพ่อบุญหลังจากมรณภาพไปแล้วเล่าว่าชาวบ้านชื่อน้อย หรือ โยมน้อยซึ่งเป็นผู้ที่เคารพนับถือหลวงพ่อบุญเป็นอย่างยิ่งและแนะนำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ อธิษฐานขอพรจากหลวงพ่อบุญ เมื่อโยมน้อยใกล้จะถึงแก่กรรมนั้น หลวงพ่อบุญได้แสดงปาฏิหาริย์ให้มีแสงสว่างส่องยาวไปตามลำแม่น้ำยมไปจนถึงหน้าบ้านโยมน้อย สักพักก็ส่องเป็นทางกลับไปสถานที่ไว้อัฐิของหลวงพ่อบุญ⁶⁹

⁶⁴ อเนก พุ่มหมั่น, นิทานพื้นบ้านอำเภอสุวรรณภูมิ เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524, หน้า 56-57.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

2.1.4.4 ตำนานหลวงพ่ोजิน

หลวงพ่ोजิน พุทธโชติ เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดบางคลาน หรืออีกชื่อหนึ่งว่า วัดวังตะโก ตำบลบางคลาน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบึงสามพัน⁷⁰ หลวงพ่ोजินเป็นพระภิกษุที่ชาวบ้านนับถือกันว่ามีความวิเศษ เชื่อว่าท่านเป็นสหธรรมิกของหลวงพ่อยุ้ย วัดคู้ยง จังหวัดสุโขทัย มีตำนานเล่าว่าท่านสามารถเดินบนน้ำไปพบหลวงพ่อยุ้ยที่กลางแม่น้ำยมได้⁷¹

2.1.4.5 ตำนานหลวงพ่อบ้า

หลวงพ่อบ้า หรือ พระครูสถิตสมณวัตร อดีตเจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลขลุ่ย อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท เป็นพระภิกษุที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นอันมาก และเล่าลือกันว่าท่านมีความวิเศษ

ตำนานเล่าว่าวันหนึ่งท่านไปสงน้ำที่ท่าวัดในฤดูน้ำขึ้น มีเรือกลไฟพุ่งเรือต่อล่องลงมา หลวงพ่อบ้าจึงถามว่า “น้ำเมืองเหนือเป็นอย่างไร” แต่นายท้ายเรือกลับตอบว่า “น้ำเมืองเหนือมันก็เหลวๆ เหมือนน้ำที่นี้แหละหลวงตา” ท่านเลยตอบไปว่า “ที่นี้น้ำมันหนักนะ” ปรากฏว่าเรือกลไฟลำนั้นไม่แล่นเพราะคือน้ำหนัก นายท้ายเรือต้องจูดรูปเทียนขอขมา เรือจึงแล่นต่อไปได้⁷²

2.1.4.6 ตำนานหลวงพ่อบุญ

หลวงพ่อบุญ หรือ พระธรรมมุนี เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี และเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของจังหวัด ชาวบ้านเชื่อว่าท่านมีความวิเศษ ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งหลวงพ่อบุญเดินทางข้ามแม่น้ำด้วยเรือข้ามฟาก ตอนเที่ยวไปเจ้าของเรือเก็บค่าโดยสาร 15 บาท แต่พอเที่ยวกลับเก็บถึง 25 บาท ท่านเลยหลุดปากว่าเจ้าของเรือว่า “มันนะหน้าเลือด” ปรากฏว่าเจ้าของเรือหกล้ม หน้าไปโขกกับเรือจนแตก⁷³

⁷⁰ นิเวศน์ สีนวาท, “หลวงพ่ोजิน พุทธโชติ, พระภิกษุ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 15 (2542): 7038.

⁷¹ อเนก พุ่มหมั่น, นิทานพื้นบ้านอำเภอสรรพยา เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524, หน้า 45.

⁷² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชัยนาท, หน้า 123.

⁷³ อเนก พุ่มหมั่น, นิทานพื้นบ้านอำเภอสรรพยา เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524, หน้า 33.

2.1.4.7 ตำนานหลวงพ่อบึง

หลวงพ่อบึงเป็นเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านเก่า ปากคลองแม่น้ำระยอง จังหวัดระยอง มีชื่อเสียงด้านการสร้างของขลังและคงกระพันชาตรี ตำนานเล่าว่าหลังจากที่หลวงพ่อบึงมรณภาพแล้ว วันที่จะเททองหล่อรูปหลวงพ่อบึงนั้น ในตอนแรกท้องฟ้าสว่าง แต่เมื่อจะเททองท้องฟ้ากลับมืดครึ้ม มีฟ้าผ่าหลายครั้งติดๆ กัน โดยที่ฝนไม่ตก นกทะเลพากันมาบินวนทักษิณาวรรต น้ำเต็มบริเวณหน้าวัดก็กลับจืด ชาวบ้านจึงเรียกหลวงพ่อบึงว่า หลวงพ่อน้ำจืด⁷⁴

2.1.4.8 ตำนานตากัน

ตากันเป็นผู้มีวิชาอาคมแก่กล้า เป็นที่รู้จักกันดีของชาวอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เมื่อ 60-70 ปีก่อน ตากันเป็นศิษย์ผู้พี่ของหลวงพ่อบึง วัดสัตหีบ โดยเคยบวชเรียนเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อบึง วัดบางนมโค มาก่อนหลวงพ่อบึง แต่ภายหลังตากันได้ลาสิกขาบทและกลับมาอยู่ที่สัตหีบ

ตำนานเล่าว่าตากันเป็นคนกว้างขวาง แต่ร้อนวิชา ทุกวันตากันจะนั่งอยู่ในกระท่อมบนหน้าพาริมทะเล เมื่อมีเรือใหญ่ เช่นเรือสินค้าหรือเรือเดินทะเลผ่านมา ตากันก็จะใช้วิชาอาคมทำให้เรือลำนั้นๆหยุดติดอยู่กับที่ แก้ไขอย่างไรก็ไม่ได้ แล้วจึงให้ลูกน้องลงเรือเล็กไปบอกเจ้าของเรือว่าหากไม่จ่ายเงินให้ตากัน เรือก็จะติดอยู่ตรงนั้น ไปต่อไม่ได้ พวกเจ้าของเรือจึงต้องยอมและกลายเป็นธรรมเนียมว่าหากเรือลำใดจะผ่านที่อยู่ของตากันก็ต้องจ่ายเงินให้ตากัน 1 ชั่ง

แต่วันหนึ่งตากันไปสกัดเรือรบหลวง เมื่อเสด็จเตี้ย (พลเรือเอกสมเด็จพะเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) ทรงทราบก็ทรงอยากลองวิชากับตากัน แต่แรกนั้นตากันไม่รู้ว่าเสด็จเตี้ยมาลองวิชากับตน รู้สึกแต่ว่ามีแมลงมาบินวนอยู่รอบตัวมากผิดปกติ แต่เมื่อตากันสะบัดผ้าขาวม้าไปโดนแมลงตัวหนึ่งตกลงก็เห็นเป็นตัวต่อขนาดใหญ่กว่าต่อธรรมดา แล้วสักพักก็กลายเป็นใบไม้ ทำให้ตากันรู้ว่าตนกำลังถูกลองวิชา จึงสะบัดผ้าขาวม้าไปโดนตัวต่อแต่นั้นตกลงเป็นใบไม้จนหมด จากนั้นตากันสะบัดผ้าขาวม้าอีกที ปรากฏมีเสื้อลายพาดกลอนตัวใหญ่ออกมาเสด็จเตี้ยจึงทรงเสกควายธนูออกมาต่อสู้ด้วย หลังจากเสื่ออาคมและควายธนูต่อสู้กันได้พักหนึ่งตากันก็ร้องท้าผู้ที่มาลองวิชา เสด็จเตี้ยจึงทรงคลายมนตร์กำบังพระองค์และเสด็จออกมาพบตากัน

เมื่อตากันรู้ว่าผู้ที่ลองวิชากับตนนั้นคือเสด็จเตี้ย จึงถวายเงินที่เคยได้มาจากการใช้อาคมสะกดเรือ และเลิกการสะกดเรือที่ผ่านไปมา⁷⁵ จากนั้นมาเสด็จเตี้ยก็ทรงคุ้นเคยกับตากัน

⁷⁴ อนงค์ จักกะพาก, “การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก,” หน้า 197.

⁷⁵ ดอน ท่ามะโอ-สมอดำ, กรมหลวงชุมพร เจ้าฟ้าจอมอาคม, หน้า 45-50.

เป็นอย่างดี โดยทรงเรียกตากันว่า “พี่” เนื่องจากถือว่าตากันอายุมากกว่าพระองค์ และตากันก็เรียกพระนามเสด็จเดี่ยวว่า “เสด็จในกรม”⁷⁶

ต่อมาเมื่อเสด็จเดี่ยวมีพระดำริจะสร้างฐานทัพเรือที่สัตหีบนั้น ทรงวิตกว่าทหารเรือกับพวกชาวประมงดั่งเกจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน ตากันจึงไปประกาศกลางตลาดว่า “ทหารเรือกับพวกดั่งเกเป็นพี่น้องกัน ยุงจะกัดทหารเรือไม่ได้ มันก็ถูกกุหลานกุเหมือนกัน” เป็นเหตุให้ทหารเรือกับชาวสัตหีบรักกันเหมือนพี่น้อง ไม่มีเรื่องระหองระแหงกัน

ตำนานเล่าว่าอ่าวที่ตากันเคยอาศัยอยู่นั้นแต่เดิมเรียกว่า อ่าวตากัน ตามชื่อของตากันซึ่งเคยเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง แต่ภายหลังทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็นอ่าวดวงตาล⁷⁷

2.1.5 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

ตำนานประจําถิ่นเรื่องสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึงตำนานประจําถิ่นที่กล่าวถึงสัตว์ที่เชื่อกันว่ามีความพิเศษกว่าสัตว์ธรรมดา อาจเป็นบริวารของเทพเจ้า เจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ หรือพระพุทธรูปสำคัญ นอกจากนั้นตำนานสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อาจเล่าแทรกอยู่ในตำนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เช่น ตำนานเจ้าพ่ออกรักษ์ ตำนานไทยเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่

2.1.5.1 ตำนานชาละวัน

ชาละวันเป็นจระเข้ศักดิ์สิทธิ์ที่มีที่มาจากตำนานประจําถิ่นของจังหวัดพิจิตร ตำนานเล่าว่าแต่เดิมมีตายายคู่หนึ่งนำไปจระเข้มาฟักเป็นตัวแล้วเลี้ยงลูกจระเข้จนโต ในที่สุดจระเข้ขึ้นก็กินตาบยาย หลังจากกินตาบยายแล้วจระเข้ก็ออกจากสระของตายายไปอาศัยอยู่ในถ้ำกลางแม่น้ำน่านเก่า และออกอาละวาดทำร้ายคนไม่เว้นแต่ละวันจนชาวบ้านเรียกว่า “ไอ้ตาละวัน” ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนเป็นชาละวัน วันหนึ่งชาละวันมาคาบเอาลูกสาวเศรษฐีเมืองพิจิตรไป เศรษฐีและภรรยาประกาศว่าจะให้รางวัล พร้อมทั้งยกลูกสาวอีกคนที่เหลือให้แก่ผู้ที่ปราบชาละวันได้ แต่ผู้ที่อาสาปราบชาละวันกลับถูกชาละวันฆ่าตายไปหลายคน จนสุดท้ายผู้ที่ใช้หอกลงอาคมปราบชาละวันได้คือนายไกร พ่อค้าเรือจากทางใต้

เล่ากันว่าหัวชาละวันมีขนาดยาวเป็นวา และบริเวณศาลเพียงตาหัวชาละวันมีจิ้งจกมากมาย เชื่อกันว่าถ้าผู้ใดถูกจระเข้กัดแล้วถูกจิ้งจกเลียแผลจะต้องเสียชีวิต นอกจากนี้ยังเชื่อว่า

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-52

ถ้าชาละวันกลางแม่น้ำนานเท่าลิกมากจนไม้ไผ่ลำยาวหยังไม่ถึง และเมื่อทิ้งของก็ไม่ได้ยินเสียงของ ตกกระทบกับก้นโพรง⁷⁸

ศาลที่เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องชาละวันมีอยู่หลายแห่งในจังหวัดพิจิตร เช่น ศาลเพียงตาชาละวัน ศาลตายที่เลียงชาละวัน บริเวณวัดเก่าถ้าชาละวัน เป็นต้น

2.1.5.2 ตำนานท้าวพันตา พญาพันวัง

ตำนานท้าวพันตา พญาพันวังเป็นตำนานที่แพร่หลายมากในเขตลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ตำนานเล่าว่าสมัยก่อนทางหัวเมืองเหนือมีพระเจ้าขนาดใหญ่ ตัวยาวถึงหนึ่งเส้นเศษ ชื่อว่า ท้าวโคจรปกครองอยู่ ส่วนหัวเมืองทางใต้มีหัวหน้าพระเจ้าที่ดุร้ายมากสองตัว ชื่อว่าท้าวพันตา และ พญาพันวัง คราวใดที่พระเจ้าทางหัวเมืองเหนือลงไปหากินในถิ่นของพระเจ้าหัวเมืองใต้ ก็จะถูกพระเจ้าทางหัวเมืองใต้รุมกัด พระเจ้าหัวเมืองเหนือจึงนำเรื่องไปรายงานท้าวโคจร ทำให้ท้าวโคจรโกรธมาก แปลงกายเป็นคนจะลงไปกำราบพระเจ้าทางหัวเมืองใต้ เผอิญมีสองตายายพาเรือผ่านมาท้าวโคจรจึงของอาศัยไปด้วย โดยอาสาพาเรือให้ เมื่อพาเรือมาสิบวันก็ถึงเขตของพระเจ้าหัวเมืองใต้ ท้าวโคจรก็ลาตายไปแล้วบอกว่าให้จอดเรืออยู่ข้างตลิ่ง ถ้าเห็นอะไรครึกโครมก็อย่าตกใจ และถ้าเห็นพระเจ้าเข้ามา ก็ให้เอาขม้นผงโรยลงในน้ำ พระเจ้าจะหนีไป หลังจากนั้นท้าวโคจรก็กระโดดลงน้ำ คินร่างเป็นพระเจ้าตัวใหญ่ฟาดหัวฟาดหางโครมคราม สถานที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า ดาวคะนอง เนื่องมาจากความ ลึกคะนองของท้าวโคจร

ท้าวโคจรได้เข้าต่อสู้จนพระเจ้าหัวเมืองใต้ล้มตายไปมาก พระเจ้าเหล่านั้นจึงไปรายงานท้าวพันตา เมื่อท้าวพันตาารู้เรื่องก็โกรธมากเข้าต่อสู้กับท้าวโคจร พระเจ้าทั้งสองสู้กันอยู่ถึง เจ็ดวันเจ็ดคืน สุดท้ายท้าวพันตาเป็นฝ่ายเสียท่าถูกท้าวโคจรฆ่าตาย พวกพระเจ้าบริวารท้าวพันตาเห็นหัวหน้าของตนตายก็ไปรายงานพญาพันวัง พญาพันวังจึงขึ้นมาแก้แค้น แต่ก็เกือบจะเสียที่ท้าวโคจร เนื่องจากท้าวพันวังมีกำลังน้อยกว่า แต่เจ้าพ่อองครักษ์นี่กสงสารพญาพันวังซึ่งเป็นพระเจ้าอยู่ในถิ่นของตน เจ้าพ่อจึงลงประทับที่หัวของพญาพันวังทำให้พญาพันวังมีกำลังมากขึ้น เมื่อท้าวโคจรเห็นว่าเจ้าพ่อองครักษ์ประทับอยู่บนหัวของพญาพันวังก็ตัดพ้อว่าเหตุใดจึงมาช่วยพระเจ้าพาลอย่าง พญาพันวัง แต่พญาพันวังกลับบอกว่าตนแก่ ไม่ได้มีเทวดาที่ไหนมาช่วย เจ้าพ่อองครักษ์ได้ยินดังนั้นก็คิดว่าพญาพันวังไม่รู้คุณจึงไม่อยู่ช่วยพญาพันวังอีก ทำให้พญาพันวังถูกท้าวโคจรฆ่าตายในที่สุด⁷⁹

⁷⁸ หลง สุวรรณโรจน์, “ชาละวัน: นิทาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4 (2542): 1819-1820.

⁷⁹ ส.พลายน้อย, นิทานไทย (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2537), หน้า 228-300.

2.1.5.3 ตำนานไอ้ด่างเกยไชย

ตำนานไอ้ด่างเกยไชยตำนานประจำถิ่นที่อธิบายที่มาของชื่อหมู่บ้านเกยไชย ตำบลเกยไชย อำเภอลำดวน จังหวัดนครสวรรค์ ตำนานตำนานแรกเล่าว่าสมัยก่อนที่เกยไชยมีวังตะกอน หรือปากแม่น้ำลิก มีกระเข้ชุกชุม เรียกว่าวังไอ้เข้ กระเข้ที่ชาวบ้านรู้จักคือไอ้ด่างเกยไชย ซึ่งเป็นกระเข้ขนาดใหญ่ ความยาวจากปากถึงขากรรไกรประมาณ 1 วา หัวสูงจากพื้นแม่น้ำ 5-6 ศอก ความยาวของลำตัวเท่าๆ กับความกว้างของแม่น้ำ ไอ้ด่างเกยไชยจึงเปรียบเสมือนเรือข้ามฟากของเจ้าพ่อจ้อยซึ่งมีศาลอยู่ตรงวังตะกอน และเป็นทีนับถือของชาวเกยไชยเป็นอย่างดี ไอ้ด่างเกยไชยอายุยืนและคร่ำคร่า ต่อมาเมื่อชาวประมงจี่เมาใช้เรือม่งท้องแหลม หรือที่ชาวจีนเรียกว่าเรือไหหลำบรรทุกข้าวมาทำทนายไอ้ด่างเกยไชย ไอ้ด่างเกยไชยเลยออกมาหนุเรือข้าวจนคว่ำ ชาวเรือได้โอกาสจึงใช้สามง่ามแทงท้องไอ้ด่างเกยไชยเป็นแผลหลายแผล ไอ้ด่างเกยไชยทนไม่ได้จึงเอาหัวมาเกยหาดที่วังตะกอน และถูกยิงซ้ำจนตาย ชาวเรือจึงผ่าท้องไอ้ด่างเกยไชย ปรากฏว่าพบของมีค่ามากมาย และนำหัวของไอ้ด่างเกยไชยมาไว้ที่ศาลเจ้าพ่อจ้อย

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่ามีเด็กวัดชื่อวิเชียรซึ่งได้ศึกษาวิชาอาคมจนสามารถแปลงร่างได้ วันหนึ่งวิเชียรไปชอบลูกสาวมัททายก แต่มัททายกไม่ยอมยกลูกสาวให้ วิเชียรจึงพา ลูกสาวมัททายกหนี พอมาถึงฝั่งแม่น้ำเกยไชยก็ได้ให้หญิงคนรักถือขันนํ้ามนต์ไว้พร้อมกับตั้งความ ว่าตนจะแปลงกายเป็นกระเข้ให้นางเดินข้ามไปอีกฝั่งหนึ่ง เสร็จแล้วให้อานํ้ามนต์รดตนให้กลับเป็นคน แต่เมื่อวิเชียรแปลงกายเป็นกระเข้ขนาดใหญ่แล้ว หญิงคนรักเกิดตกใจกลัวไม่กล้าข้ามและทำ ขันนํ้ามนต์ตก วิเชียรเลยกลับเป็นคนอีกไม่ได้ กลายเป็นกระเข้ไอ้ด่างเกยไชย เหตุที่หัวไอ้ด่างเกยไชย มีสีขาวเพราะผูกผ้าสไบสีขาวไว้เป็นเครื่องหมาย ไอ้ด่างเกยไชยโกรธแค้นจึงกลายเป็นกระเข้คร่ำคร่า ทำร้ายคนไปทั่วโดยเฉพาะผู้หญิงเพื่อแก้แค้น ปัจจุบันศิระของไอ้ด่างเกยไชยอยู่ที่ศาลเจ้าแม่ เกยไชย⁸⁰

2.1.5.4 ตำนานกระเข้เจ้าพ่อชุมแสง

เจ้าพ่อชุมแสง หรืออีกชื่อหนึ่งว่า เจ้าพ่อคลองกระเข้เผือก เป็นที่เคารพนับถือ ของชาวอำเภอลำดวน จังหวัดนครสวรรค์ ชาวบ้านเชื่อกันว่าเจ้าพ่อชุมแสงมีกระเข้เป็นบริวาร ตำนานเล่าถึงที่มาของกระเข้เจ้าพ่อชุมแสง เจ้าแม่เกยไชยว่า นานมาแล้วมีชีปะขาวมาทดลองวิชา ในบ่อน้ำใหญ่ ก่อนลองวิชาชีปะขาวได้มอบขันนํ้ามนต์ให้ลูกศิษย์เพื่อที่เมื่อตนกลายร่างเป็นกระเข้

⁸⁰ วิเชียร อธิโนบุญวัฒน์, “บ้านเกยไชย: นิทาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 7 (2542):

เผือกแล้วจะได้ใช้น้ำมนต์ทำให้ตนคืนร่างเป็นคน แต่ภายหลังจากที่ชีปะขาวกลายร่างเป็นจระเข้เผือก ลูกศิษย์กลับทำน้ำมนต์หกหมด ชีปะขาวจึงกลายร่างไม่ได้ และได้ว่ายออกสู่น้ำนาน ต่อมา มีผู้พบเห็นจระเข้เผือกนั้นมาเกยฝั่งที่คลองบริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อชุมแสงอยู่เสมอ แต่ไม่เคยทำร้ายใคร ผู้คนจึงเข้าใจว่าจระเข้เผือกคือลูกศิษย์ของเจ้าพ่อ จึงเรียกเจ้าพ่อว่า เจ้าพ่อคลองจระเข้เผือก⁸¹

2.1.5.5 ตำนานจระเข้เจ้าพ่อเทพารักษ์

ศาลเทพารักษ์ตั้งอยู่อำเภอสามเงา จังหวัดตาก บริเวณที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำวังไหลมาบรรจบกัน หรือที่เรียกว่า วังเจ้า ศาลเทพารักษ์แห่งนี้เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านในท้องถิ่นและผู้สัญจรผ่านทางน้ำ ตำนานเล่าว่าเมื่อ 60 ปีที่แล้วมีจระเข้ใหญ่อาศัยอยู่ในวังน้ำวนชาวบ้านเชื่อว่าเป็นจระเข้เจ้า⁸²

2.1.5.6 ตำนานจระเข้เจ้าพ่อจ้อย

เจ้าพ่อจ้อยเป็นเจ้าพ่อที่ชาวสวนบางระมาด ฝั่งธนบุรี เคารพนับถือ ที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อจ้อยมี 2 แห่ง ได้แก่ที่ริมคลองบางระมาดใกล้กับวัดจำปา แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน และที่หมู่ 15 แขวงตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

ตำนานเกี่ยวกับจระเข้ของศาลเจ้าพ่อจ้อยที่แขวงบางระมาดเล่าว่าข้างใต้ศาลมีจระเข้ซึ่งเป็นพาหนะของเจ้าพ่อจ้อย และเล่าว่าชาวบ้านบางคนเคยเห็นจระเข้ขึ้นมาบริเวณศาลในวันเพ็ญเดือน 12

ภายในศาลเจ้าพ่อจ้อยแห่งนี้มีหัวกะโหลกและกระดูกบางส่วนของจระเข้ และมีตัวอักษรจีนปิดทองคำเปลวซึ่งเจ๊กใช้ คนทรงเจ้าพ่อจ้อยนำมาติดไว้เมื่อ 30 – 40 ปีก่อน และยังมีแผ่นไม้สลักรูปหนุมาน 4 กรปิดด้วยทองคำเปลวซึ่งคนทรงเจ้าพ่อหนุมานเป็นผู้สร้างไว้ แต่เจ้าพ่อหนุมานไม่ลงประทับทรง นอกจากนั้นยังเชื่อกันว่าศาลเจ้าพ่อจ้อยเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อกุมภกรรณอีกองค์หนึ่ง ส่วนของที่นำมาถวายแก่นบเจ้าพ่อจ้อยมักเป็นของทั่วไป เช่น ไก่ หัวหมู ข้าว ผลไม้ น้ำแดง ลูกพลับ ซึ่งเล่ากันว่าใครรับประทานลูกพลับแก่นบเจ้าพ่อจ้อยจะท้องเสีย และยังมีตุ๊กตุนรูปจระเข้ที่ชาวบ้านนำมาถวายเป็นบริวาร

ส่วนตำนานเกี่ยวกับจระเข้ของศาลเจ้าพ่อจ้อยที่ แขวงตลิ่งชันเล่าว่าเจ้าพ่อจ้อยมีจระเข้เป็นพาหนะ สังเกตได้จากกรณีที่ในศาลมีกะโหลกจระเข้ 3 หัว เช่นเดียวกับที่วัดจำปา และที่

⁸¹ วิเชียร อชิโนบุญวัฒน์, “จระเข้เผือก: นิทาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 3 (2542): 1350.

⁸² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตาก, หน้า 91.

ศาลเจ้าแม่ทับทิมทอง บางพรหม และเวลาน้ำเต็มตลิ่งในเดือนหงายจะมีระฆังลอยขึ้นมาในบริเวณหน้าศาล

งานประจำปีศาลเจ้าพ่อจู้ยี้แห่งนี้จะจัดขึ้น 3 วัน คือวันแรม 15 ค่ำ เดือน 6 จะมีการสงฆ์เจว็ดอันเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ เช่น เจ้าแม่นันทวดี (มเหสีของสมเด็จพระเจ้าตากสิน) เจ้าพ่อสะแกทอง เจ้าแม่ศรีแพร เจ้าพ่อหลักโลกหรือหลักเมือง เป็นต้น ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นการเลี้ยงพระ และวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 7 จะมีการนำละครชาตรีจากศาลหลักเมืองมาเล่นถวายเจ้าพ่อ⁸³

2.1.6 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์

ตำนานเรื่องต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่พบมีเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ ตำนานต้นพระศรีมหาโพธิ์ วัดศรีมหาโพธิ์ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดนครปฐม ตำนานเล่าว่าเศรษฐีคนหนึ่งเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นองค์หนึ่งพร้อมกับนำหน่อพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา ลงเรือจะไปปลูกที่วัดแห่งหนึ่งริมแม่น้ำท่าจีน ปรากฏว่าเมื่อผ่านคลองบางพระเรือได้ล่มลง พระพุทธรูปจมหายลงไปใต้น้ำในบริเวณที่ต่อมาได้ชื่อว่าบางพระ แต่หน่อพระศรีมหาโพธิ์ลอยไปติดที่วัด และได้รับการนำไปปลูก วัดนั้นจึงได้ชื่อว่าวัดศรีมหาโพธิ์⁸⁴

2.1.7 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับบรรพบุรุษของกลุ่มชนในท้องถิ่น

ตำนานเรื่องบรรพบุรุษของกลุ่มชนในท้องถิ่น หมายถึง ตำนานที่เล่าถึงที่มาของบรรพบุรุษของกลุ่มชน โดยอาจเป็นตำนานเล่าถึงการเดินทางมาตั้งถิ่นฐาน หรือเล่าว่าผู้ใดเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มตน ได้แก่

2.1.7.1 ตำนานเรื่องมหาเกตรา

ตำนานเรื่องมหาเกตราเป็นตำนานประจําถิ่นอธิบายที่มาของภูมิศาสตร์ในทะเล และผู้ที่จะกลายมาเป็นบรรพบุรุษของผู้คนในท้องที่ชายฝั่งเมืองเพชรบุรี เล่าว่าในเวียงทะเลเพชรบุรีสมัยดึกดำบรรพ์เมื่อครั้งยังมีแต่น้ำกับฟ้า มีมหาเกตราซึ่งเป็นเสาขนาดใหญ่หม้อมีมา ภายในลำเรือมีบ้านเรือน ผู้คน สิ่งสารพัดลอยอยู่

⁸³ สุภัทญา สุฉายา, ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด ธนบุรี (ทุนวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 35.

⁸⁴ มนุ วัลย์เพชร และคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชื่อภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม, หน้า 98.

วันหนึ่งท้องสำเภาระทบกับยอดเขาจนหักกระดอน ยอดเขาที่หักถูกน้ำพัดไป เป็นเขาพนมขูด เขาที่ถูกท้องสำเภานกลายเป็นเขากิวและเขายัน ไดอิฐ หลังจากสำเภามหาเกตราชนเขาซำรุคเมื่อลอยไปถึงยังทะเลบริเวณหนึ่งก็เอาสมอตั้งบัตรพลีบวงสรวง บริเวณนั้นต่อมาจึงได้ชื่อว่าบ้านสมอพลี ต่อมาเมื่อมาถึงบริเวณหนึ่งสมอเรือเกิดหลุด บริเวณนั้นจึงเรียกว่าบ้านสมอหลุด หรือบ้านหมอหลกในปัจจุบัน ส่วนสมอถูกน้ำพัดไปกบดานอยู่ในทราย สถานที่แห่งนั้นต่อมาจึงถูกเรียกว่าสมอดาน สำเภามหาเกตราลอยต่อไปถูกลมตะเภาพัดคลื่นทำให้เรือทะเล บริเวณนั้นจึงเรียกว่าบางทะเล เมื่อสำเภามหาเกตราลอยไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งก็ถูกลมบ้าหมูพัดจนหมุนตั้งจักรหัน บริเวณนั้นจึงเรียกว่าตำบลหันตะเภา

สำเภามหาเกตราหมุนคว้างไปถึงที่แห่งหนึ่งก็จมลง ทำให้คนและสัตว์ จมน้ำตายเป็นจำนวนมาก ต่อเมื่อน้ำลดจึงแลเห็นเสากระโดงเรือสำเภา ที่นั่นจึงเรียกว่าอู่ตะเภา ส่วนคนที่รอดตายได้เกาะกระดานเครื่องเรือไปขึ้นยังเขาแห่งหนึ่ง และได้มาเป็นบรรพบุรุษของ เจ้าลาย ณ บริเวณเขาเจ้าลาย⁸⁵

2.1.7.2 ตำนานเรื่องท้าวมองไถ่

ตำนานประจำถิ่นเรื่องท้าวมองไถ่เป็นตำนานประจำถิ่นอธิบายที่มาของ ภูมิศาสตร์ในทะเล และผู้ที่กลายมาเป็นบรรพบุรุษของผู้คนในท้องที่ชายฝั่งเมืองเพชรบุรี โดย เหตุการณ์ในตำนานประจำถิ่นเรื่องนี้เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ในตำนานมหาเกตรา

ตำนานเล่าว่าหลังจากที่บรรพบุรุษของเจ้าลายได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเขา เจ้าลายแล้ว หลังสมัยพุทธกาลบริเวณที่เป็นเมืองเพชรบุรีในปัจจุบันมีเจ้าปกครองทะเลอยู่ 3 คน คือ ท้าวมองไถ่ เจ้าลาย และเจ้ากงจิน ต่างครอบครองอาณาจักรและดินแดนทะเลคนละด้าน ท้าวมองไถ่ มีธิดารูปงาม เจ้าลายได้ข่าวพระธิดาจึงปลอมตัวเป็นพ่อค้าไปดูตัวนาง ต่อมาทั้งสองได้ผูกสมักรักใคร่กัน เจ้าลายก็ได้สู่ขอนางต่อท้าวมองไถ่ และได้หมั้นหมายกันไว้แล้ว ต่อมาเจ้ากงจินอยากเห็น ธิดาท้าวมองไถ่จึงปลอมตัวเป็นพ่อค้าไปถวายบรรณาการท้าวมองไถ่ เมื่อได้เห็นนางก็นิกรัก ต่อมาก็ ได้สู่ขอนางต่อท้าวมองไถ่ ท้าวมองไถ่เห็นเจ้ากงจินเป็นเจ้าทะเล มีฐานะมั่งมี จึงลี้มว่าธิดาหมั้นกับ เจ้าลายแล้ว กลับขนางให้เจ้ากงจิน และกำหนดวันอภิเษกสมรสตรงกับของเจ้าลาย

เมื่อถึงวันอภิเษกสมรส ทั้งเจ้าลายและเจ้ากงจินก็ยกขบวนขันหมากมา ท้าวมองไถ่เห็นดังนั้นจึงส่งทูตไปเจรจาว่าจะแบ่งธิดาเป็นสองซีก แต่ทั้งสองเมืองไม่ยอมจะรบกับ

⁸⁵ พระยาคทาธรบดี, สมุตราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๘ (พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย, 2468), หน้า 55-

ท้าวมองไถ่ เจ้าลายจึงแห่เรือขึ้นหมากขึ้นไปพักอยู่เขาแห่งหนึ่ง เขานั้นภายหลังได้ชื่อว่าเขาสามร้อยยอด หมายความว่ายอดคือของขึ้นหมากของเจ้าลาย เจ้ากังจิ้นรบกับท้าวมองไถ่แต่ฝ่ายแพ้ ท้าวมองไถ่จึงเทสินสอดของเจ้ากังจิ้นทิ้งทะเล กลายเป็นสิ่งมีชีวิตในทะเล เช่นหอยมวนพลู และกลายเป็นสถานที่ต่างๆ เช่น คลองขนมจิ้น

ขณะที่เจ้ากังจิ้นรบกับท้าวมองไถ่ ธิดาท้าวมองไถ่กลัวจะเสียทีเจ้ากังจิ้นจึงลักลอบลงเรือหนีไปในตอนกลางคืน แต่เรือล่ม นางจึงว่ายน้ำไปขึ้นที่เขาแห่งหนึ่ง ภายหลังเขาแห่งนั้นได้ชื่อว่าเขานมสาว หรือเขานางสาว ฝ่ายเจ้าลายออกค้นหานาง เมื่อถามนางท้าวมารดาของนางก็รู้ว่านางลงเรือไปตามหากองทัพของตน จึงออกค้นหาจนพบนางที่เขานมสาว และรับนางพร้อมกับพวกจิ้นเรือแตกลงเรือว่าจะพาไปหาเจ้าลาย ท้าวมองไถ่กลับมาไม่เห็นธิดาจึงสอบถามนางท้าว เมื่อรู้ว่าพระธิดาหายไป แต่เจ้าลายยังไม่ได้กลับเข้าเมืองก็โกรธจับนางท้าว โยนลงทะเล แต่นางว่ายน้ำมาขึ้นฝั่งได้ ภายหลังสถานที่นั้นเรียกว่าเขาแม่ลำพิง ท้าวมองไถ่รบกับเจ้าลาย ยกพลล้อมไว้รอบเขา เจ้าลายลงมาไม่ได้ และไม่มีเสบียงอาหารอื่นนอกจากกะปิ เป็นที่มาของชื่อเขาเสวยกะปิ เจ้าลายและพระธิดายอมแพ้มาขอขมาท้าวมองไถ่ ท้าวมองไถ่หายโกรธจึงจัดพิธีอภิเษกสมรสให้ และให้ไปครองเขาเจ้าลาย

ภายหลังเจ้าลายและบรรดาเจ้าเขาต่างๆก็ได้กลายเป็นบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งบ้านเมืองในท้องถิ่นเพชรบุรี⁸⁶

2.2 ตำนานไทยวน

ตำนานไทยวน หมายถึงตำนานประจำถิ่นของชาวไทยวน ในที่นี้คือชาวไทยวนอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งตั้งชุมชนอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ชาวไทยวนกลุ่มนี้อพยพมาจากอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2347 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช⁸⁷

ตำนานชาวไทยวนพบเพียงเรื่องเดียว คือ ตำนานเส้าไห้ หรือแม่นางตะเคียนทอง ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งให้แก่นางไม้ที่เชื่อกันว่าสถิตอยู่ในเส้า นอกจากนั้นตำนานเรื่องนี้ยังเป็นที่มาของชื่ออำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ชาวไทยวนในเขตอำเภอเส้าไห้เล่าตำนานของเส้าไห้ไว้หลายสำนวน ดังนี้

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-63.

⁸⁷ พิเนตร น้อยพุทธา, “ไทยวนในจังหวัดสระบุรี,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6 (2542):

สำนวนที่หนึ่งเล่าว่าเดิมอำเภอเสาไห้มีชื่อว่าบ้านไผ่ล้อมน้อย เมื่อสมัยสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ทางการให้หัวเมืองต่างๆส่งเสาไห้ที่มีลักษณะดีไปทำเสาหลักเมือง ทางเมืองสระบุรีจึงได้ส่งเสาตะเคียนล่องแม่น้ำป่าสักลงไปถึงกรุงเทพฯเป็นเสาแรก แต่เสาที่ส่งไปกลับถูกคัดเลือกไว้เป็นอันดับสามเนื่องจากถูกคิดว่าปลายเสาคด นางไม้ที่สลิดในเสานั้นเสียใจ ลอยทวนน้ำกลับมาจมอยู่บริเวณบ้านไผ่ล้อมน้อย หมู่บ้านดังกล่าวจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านเสาไห้⁸⁸

สำนวนที่สองเล่าว่าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้มีการเกณฑ์ให้เลือกเสาไม้ตะเคียนจากแม่น้ำสองแคว ได้แก่ แควแม่น้ำเจ้าพระยาและแควแม่น้ำป่าสัก เพื่อส่งเข้าไปทำเสาเอกในกรุงให้ทันตามกำหนดการ แต่เสาไม้ตะเคียนจากแควแม่น้ำป่าสักส่งลงไปไม่ทัน ด้วยความผิดหวังเสาตะเคียนต้นนั้นจึงลอยทวนน้ำพร้อมกับส่งเสียงร้องไห้คร่ำครวญ แล้วจมลงไปใต้มแม่น้ำป่าสักบริเวณห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางใต้ราว 40 กิโลเมตร⁸⁹

สำนวนที่สามเล่าว่าเมื่อสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทางราชการได้ประกาศให้ทางหัวเมืองต่างๆเสาะหาไม้ที่มีลักษณะดีเพื่อนำไปทำเสาหลักเมืองกรุงเทพฯ ทางเมืองสระบุรีก็ได้ออกเสาะหาจนพบไม้ตะเคียนทองที่มีลักษณะดี แต่กลับไม่สามารถตัดโค่นลงได้ เนื่องจากนางตะเคียนที่สิงอยู่ในไม้ต้นนั้นมีฤทธิ์ ทำให้ผู้ที่พยายามจะตัดไม่เกิดเจ็บป่วยจนถึงเสียชีวิต หนานโต๊ะ วีรบุรุษและบรรพบุรุษคนหนึ่งของคนไทยยวนอำเภอเสาไห้ ซึ่งเป็นคนมีคาถาอาคมรู้เรื่องเข้าจึงไปเจรจากับนางตะเคียน นางตะเคียนตกลงจะยอมถูกตัดมาเป็นเสาหลักเมือง โดยมีข้อแม้ว่ามีแต่หนานโต๊ะเท่านั้นที่จะสามารถเคลื่อนย้ายตนไปได้ เมื่อหนานโต๊ะสามารถดำเนินการโค่นต้นตะเคียนและทำเป็นเสาส่งล่องลงไปตามแม่น้ำป่าสักนั้น ปรากฏว่ามีชาย 7 คนนี้ก็อิจจาริษา จึงปลอมตัวเป็นเณรทำที่ว่ามาจากเมืองนครสวรรค์เข้ามาตีสนิท พอสบโอกาสก็ลวงหนานโต๊ะไปฆ่า แล้วนำศพไปยื่นพิงอยู่กับต้นไม้สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่า ทุงผียืนตาย ส่วนชายทั้งเจ็ดก็ถูกฆ่าตายที่อีกตำบลหนึ่ง ทำให้สถานที่นั้นได้ชื่อว่า บ้านสัดตาเณร และเพี้ยนเป็น บ้านสันตาเณร จนถึงปัจจุบัน นางไม้ที่สลิดในเสาเสียใจมากที่ไม่ได้เป็นเสาหลักเมือง จึงร้องไห้คร่ำครวญอยู่สามวันสามคืน แล้วจมลงในแม่น้ำป่าสัก ชาวบ้านจึงเรียกตำบลที่เสาตะเคียนจมอยู่ว่า บ้านเสาร้องไห้ และเพี้ยนเป็น เสาไห้ ในปัจจุบัน⁹⁰

⁸⁸ สัมภาษณ์ เรือน มาสวัสดิ์, 19 กรกฎาคม 2548.

⁸⁹ พิเนตร น้อยพุทธา, ประวัติเสาร้องไห้ จัดพิมพ์โดยวัดสูง อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี (กรุงเทพฯ: ไร่ไทย เพรส, 2546), หน้า 3.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

ปัจจุบันเสาให้ประดิษฐานอยู่ในศาลแม่ นางตะเคียนทอง วัดสูง อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี การบนบานแม่ นางตะเคียนทองนิยมใช้ดอกไม้ ผลไม้ ชุดไทย เครื่องสำอาง และเครื่องใช้ส่วนตัวสำหรับผู้หญิง และมีงานประจำปีในวันที่ 23 เมษายน ซึ่งเป็นวันนำเสาขึ้นจากน้ำ⁹¹

2.3 ตำนานจีน

ตำนานจีน หมายถึง ตำนานประจำถิ่นที่เล่าสืบทอดและเชื่อถือกันในหมู่คนไทยเชื้อสายจีนหรือคนที่อยู่ในวัฒนธรรมจีน มีทั้งตำนานที่มีที่มาจากประเทศจีนซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม และตำนานที่เพิ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่คนจีนกลุ่มภาษาต่างๆอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

ชาวจีนที่อพยพมาในยุคแรกๆนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่มตามกลุ่มภาษาของตน โดยแต่ละกลุ่มภาษาจะมีเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพบูชาเฉพาะกลุ่มเช่นกัน ศาลเจ้าที่สร้างขึ้นสำหรับเทพนั้นๆจึงไม่เป็นที่กราบไหว้ของชาวจีนกลุ่มภาษาอื่น⁹²

2.3.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่

ผู้วิจัยได้จัดจำแนกตำนานประจำถิ่นเรื่องเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่ของจีนตามตำนานของชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษา เพื่อให้สามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัดว่าแต่ละกลุ่มเคารพนับถือเทพเจ้าองค์ใดบ้าง ดังนี้

2.3.1.1 ตำนานเทพเจ้าของชาวจีนแต้จิ๋ว

ชาวจีนแต้จิ๋วเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกว่างตุง เดินทางอพยพโดยเรือสำเภากว้างแดง หรือ “อั้งเท้าจั้ง”⁹³ มาจากท่าเรือที่เมืองเฉิงไห่และซัวเถา ผ่านทางทะเลจีนใต้เข้าสู่อ่าวไทย⁹⁴ ชาวจีนแต้จิ๋วจึงมีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชายฝั่งทะเลตะวันออกจนกระทั่งถึงกรุงเทพฯตามเส้นทางคารอพยพ⁹⁵ ตามเมือง

⁹¹ สัมภาษณ์ เรือน มาสวัสต์, 19 กรกฎาคม 2548.

⁹² พรพรรณ จันทโรนานนท์, “จีนในภาคกลาง: ความเชื่อและประเพณี,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4 (2542): 1540-1541.

⁹³ จันทน์ รัดนิล, *คู่มือกลางมหาสมุทร* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2541), หน้า 64.

⁹⁴ สุภางค์ จันทวานิช, “จีนในภาคกลาง: การตั้งถิ่นฐาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4 (2542): 1531.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ใหญ่ตอนบนของแม่น้ำเจ้าพระยา⁹⁶ และกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณภาคกลาง ตำนานเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนแต่จิวได้แก่

1) ตำนานเจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อ

เจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อ หรือ เจ้าแม่สวรรค์ มีชื่อเรียกด้วยกันหลายชื่อ เช่น เรียกสั้นๆว่าเจ้าแม่เทียนโหวหรือเทียนพิ (เทียนเพย) แปลว่าพระสนมสวรรค์ เจ้าแม่ม้าโจ้ว แปลว่าบรรพสตรี⁹⁷ (มาจู) เจ้าแม่ซิดเซี่ยมา แปลว่าเจ้าแม่องค์ที่เจ็ด เนื่องจากนางเป็นธิดาคนสุดท้าย⁹⁸ ชื่อเจ้าแม่ซิดเซี่ยมานี้ อีกตำนานหนึ่งแปลว่า 7 เจ้าแม่ โดยเป็นการนับถือเจ้าแม่ร่วมกับพี่สาวอีก 6 องค์ที่เป็นพระสนมสวรรค์⁹⁹ แต่คนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนนิยมเรียกเจ้าแม่องค์นี้ว่าเจ้าแม่ทับทิมเช่นเดียวกับเทพสตรีองค์อื่นๆ ลักษณะสำคัญของเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อคือมีเครื่องทรงเป็นสีแดงและเหลือง มีกระบี่ร้อยไข่มุกแบบสตรีสูงศักดิ์ และส่วนใหญ่จะมีเครื่องประดับเป็นไข่มุก¹⁰⁰ ตำนานเรื่องเจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อของชาวแต่จิวมีดังนี้

เจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อมีชื่อเดิมว่า ลิมมิก หรือ หลินโม่ ตามสำเนียงจีนกลาง ตำนานเล่าว่านางเกิดในครอบครัวชาวประมงบนเกาะหมีจิว¹⁰¹ เมื่อเติบโตขึ้นมา นางก็ได้คอยช่วยเหลือชาวเรือ โดยใช้อำนาจพิเศษในการพยากรณ์อากาศและรักษาโรค รวมถึงคอยว่าน้ำไปช่วยคนเรือแตกอยู่เสมอ¹⁰²

นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าถึงอิณิหารของลิมมิกว่าครั้งหนึ่งนางมีญาณวิเศษเห็นว่าลำภาของพี่ชายกำลังใกล้จะอัปปางเพราะมรสุมกลางมหาสมุทร นางจึงเอากระดวยมาพับเป็นเรือสำเภา แล้วแก้ผ้าพันเท้าออกผูกกับหัวเรือกระดวย ค่อยๆดึงเรือเข้ามาหาตัว ทำให้พี่ชายของนางรอดพ้นจากอันตรายมาได้ โดยมองเห็นว่ามีเส้นด้ายสีขาวจูงเรือกลับเข้าฝั่ง แต่บางสำนวนก็เล่าว่าเหตุการณ์ดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นในขณะที่นางกำลังปั่นฝ้าย¹⁰³

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1537.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

⁹⁸ ต้วน ตี้ เซิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, ความเป็นมาของวัดและศาลเจ้าเงินในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ต๋องสยาม, 2543), หน้า 22.

⁹⁹ จิตรา ก่อรัตนเกียรติ, ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน (กรุงเทพฯ: จิตรา, 2544), หน้า 42.

¹⁰⁰ จ้านงศรี รัตนิน, ดุจนาวากลางมหาสมุทร, หน้า 82.

¹⁰¹ จิตรา ก่อรัตนเกียรติ, ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน, หน้า 62.

¹⁰² ต้วน ตี้ เซิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, ความเป็นมาของวัดและศาลเจ้าเงินในประเทศไทย, หน้า 21.

¹⁰³ จ้านงศรี รัตนิน หาญเจนลักษณ์, ดุจนาวากลางมหาสมุทร, หน้า 78-79.

ตำนานเล่าเรื่องการถึงแก่กรรมของลิ้มมิกไว้หลายสำนวน สำนวนแรกเล่าว่า นางถึงแก่กรรมไปเองตามธรรมชาติเมื่ออายุยังน้อย¹⁰⁴ สำนวนที่สองเล่าว่าวันหนึ่งนางฝันว่าพ่อและพี่ชายเจอพายุใหญ่อยู่กลางทะเล นางพยายามช่วยแต่ก็ไม่สำเร็จเนื่องจากมารดาปปลุกให้ตื่นเสียก่อน ปรากฏว่าเหตุการณ์ตามที่ฝันได้เกิดขึ้นจริงกับพ่อและพี่ชาย ทำให้นางเสียใจมาก และตรอมใจตายในที่สุด¹⁰⁵ สำนวนที่สามเล่าว่านางหายออกไปจากหมู่บ้าน กลายเป็นดวงวิญญาณ ล่องลอยเหนือท้องทะเล¹⁰⁶

ตำนานเล่าว่าภายหลังจากที่ลิ้มมิกถึงแก่กรรมแล้ว ได้กลายเป็นเจ้าแม่คอยคุ้มครองชาวเรือและผู้ออกเดินทางในทะเล ยิ่งไปกว่านั้นชาวเรือยังนิยมสวดมนต์ถึงนางเมื่อเรือประสบภัย และมักรอดตายมาได้¹⁰⁷ ชาวบ้านมักเห็นนางซึ่งกลายเป็นเซียนแต่งชุดแดงอยู่บนท้องฟ้าเหนือทะเลเพื่อช่วยชาวเรือที่ประสบภัย และเมื่อคราวที่ราชวงศ์ซ่งส่งคณะทูตไปเกาหลีใน พ.ศ. 1666 ขากลับเกิดพายุทำให้เรืออับปางหมดทุกลำ ยกเว้นแต่ลำที่ไหว้เจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อเท่านั้นที่รอดมาได้เพียงลำเดียว คณะทูตที่รอดตายจึงได้กราบทูลฮ่องเต้ให้ทรงสร้างศาลเจ้าเทียนโหว¹⁰⁸ ยิ่งไปกว่านั้น ทั้ง 7 ครั้งที่มาทัพขันทีเจิ้งเหอนำกองเรือแห่งราชวงศ์หมิงออกเดินทางไปยังทะเลตะวันตก ก็จะต้องมีพิธีเซ่นไหว้พระนางก่อนทุกครั้ง¹⁰⁹

ศาลที่มีเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซี่ยบ้อมีหลายแห่ง และมักตั้งอยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม ท่าเรือหวังหลี เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ศาลเจ้าแม่สามมุขจิน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ศาลเจ้าเทพารักษ์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น

2) ตำนานปูนเถ้ากั้ง (เจ้าพ่อโหวทาม)

ปูนเถ้ากั้ง (เจ้าพ่อโหวทาม) เป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนบริเวณชุมชนประมงตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เช่นเดียวกับกลุ่มชาวจีนแต่จิวทั่วไปที่เคารพนับถือเทพปึงเถ่ากั้ง หรือปูนเถ้ากั้ง¹¹⁰ มีตำนานประจำถิ่นเล่าว่าเจ้าของร้านขายดี “ตั้งเซ่งฮวด” ซึ่งเป็นชาว

¹⁰⁴ ปรีวัฒน์ จันทร, เจิ้งเหอ แม่ทัพขันที “ซาปอกลง” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า 86.

¹⁰⁵ จิตรา กอนันท์เกียรติ, ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน, หน้า 63.

¹⁰⁶ ปรีวัฒน์ จันทร, เจิ้งเหอ แม่ทัพขันที “ซาปอกลง”, หน้า 86-87.

¹⁰⁷ จิตรา กอนันท์เกียรติ, ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน, หน้า 64.

¹⁰⁸ ค้วน ลี เซ็ง และบุญอึ้ง ไร่สุขศิริ, ความเป็นมาของวัดและศาลเจ้าเงินในประเทศไทย, หน้า 21.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 139.

กรุงเทพมหานครฝันว่าเจ้าพ่อปูนเถ่าก้งมาบอกให้ไปปรับปรุงศาลเจ้าพ่อเสียมใหม่ เจ้าของร้านสิคนดังกล่าวจึงถามว่าเพราะเหตุใดเจ้าพ่อจึงให้ตนเป็นผู้ปรับปรุงศาล เจ้าพ่อจึงบอกว่าเจ้าพ่อเคยช่วยเจ้าของร้านสิในคราวที่ออกทะเลมาค้าขายแล้วเกิดเรือแตก ทั้งยังคลื่นดาลให้คลื่นซัดกระเบื้องสีขึ้นฝั่ง เจ้าของร้านสิตั้งแข่งฮวดพิจารณาเหตุเห็นจริงดังนั้นจึงมาปรับปรุงศาลปูนเถ่าก้ง¹¹¹

งานประจำปีไหว้เจ้าพ่อโหมพามจะจัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ โดยนิยมเช่นไหว้ด้วยเครื่องไหว้เจ้าแบบจีนและขนมเต่า

3) ตำนานเจ้าพ่อเขาใหญ่

เจ้าพ่อเขาใหญ่ หรือ เจียนะปูนเถ่า มีลักษณะเป็นหินรูปคนนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในถ้ำบนเขากลางทะเล บริเวณเกาะสีชัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยหินที่มีลักษณะดังกล่าวนี้คนจีนเชื่อกันว่าตรงตามลักษณะของเจ้าพ่อผู้มีบุญ¹¹² ตำนานเจ้าพ่อเขาใหญ่ตามคำบอกเล่าของชาวเกาะสีชังกล่าวว่าในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีมีพ่อค้าเรือสำเภามาจากเมืองจีนมาค้าขาย เมื่อผ่านมาถึงบริเวณเกาะสีชังเรือเกิดคว่ำ และเห็นแสงสว่างบริเวณถ้ำเจ้าพ่อ เมื่อขึ้นไปสำรวจก็พบหินรูปเจ้าพ่อ จึงสักการะและบนบานให้เรือหยุดคว่ำ ปรากฏว่าเป็นจริงตามที่อธิษฐาน และก็สามารถขอโชคขอลาได้ตามความประสงค์ ทำให้เจ้าพ่อเขาใหญ่เป็นที่เคารพสักการะของชาวจีนที่อพยพมาอยู่เมืองไทยสืบต่อมา¹¹³

นอกจากนี้ยังมีตำนานเรื่องอภินิหารของเจ้าพ่ออีกเรื่องหนึ่งว่า ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ขณะที่เรือโดยสารกำลังแล่นข้ามจากฝั่งศรีราชามายังเกาะสีชัง จู่ก็เกิดพายุฝนอย่างรุนแรงจนเรือเกือบจะล่ม ผู้โดยสารจึงพากันร้องอธิษฐานขอให้เจ้าพ่อเขาใหญ่ช่วยทันใดนั้นฝนก็หยุดตกกะทันหันทำให้ผู้โดยสารทุกคนปลอดภัย ครั้งนั้นเชื่อกันว่าเจ้าพ่อเขาใหญ่มาช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย¹¹⁴

4) ตำนานเจ้าพ่อแก้ว

เจ้าพ่อแก้วเป็นเจ้าพ่อที่ชาวอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตรเคารพนับถือ ศาลเจ้าพ่อแก้วสร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องปูนเถ่าก้งของชาวจีน ตั้งอยู่บริเวณตอนเหนือของตลาดบางมูลนาก ริมแม่น้ำน่าน ตำนานประจำถิ่นเล่าว่าเจ้าพ่อแก้วสิงสถิตอยู่ในศาลเจ้ามาแต่เดิมโดยยังไม่มีใครรู้จักชื่อ ต่อมาวันหนึ่งมีอาชีมชราพายเรือผ่านมาบริเวณศาล เจ้าพ่อจึงประทับทรงแล้วบอก

¹¹¹ สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, แซ่ตั้ง และสมศักดิ์ ผาติเสนาะ, 21 พฤษภาคม 2548.

¹¹² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี, หน้า 160.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

¹¹⁴ อนงค์ จักกะพาก, “การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก,” หน้า 184.

ชื่อจีนซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า แก้ว ชาวบ้านเชื่อกันว่าเจ้าพ่อแก้วมีพี่น้องด้วยกัน 3 องค์ เจ้าพ่อแก้ว เป็น “ตัวเฮีย” หรือพี่คนโต มีน้องคนรองคือเจ้าพ่อชุมแสง และน้องคนสุดท้องคือเจ้าพ่อเกษชัย โดยเจ้าพ่อองค์น้องทั้งสองอยู่ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์¹¹⁵ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่า เจ้าพ่อแก้วเป็น โสค เนื่องจากเมื่อมีผู้คิดจะหาปูนถมามาให้เป็นคู่กับเจ้าพ่อ ร่างทรงเจ้าพ่อกลับ บอกว่าต้องการอยู่เป็น โสค เพราะหากมีครอบครัวจะทำให้ไม่สามารถดูแลตลาดและคนในชุมชน ได้เต็มที่¹¹⁶

5) ตำนานเจ้าพ่อศาลเจ้าพ่อต้นโพธิ์ประตูเมือง

เจ้าพ่อต้นโพธิ์ประตูเมืองเป็นที่เคารพของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัด เพชรบุรี ตำนานเล่าว่าเจ้าพ่อโพธิ์ประตูเมืองเป็นเทวรูปไม้ที่ลอยมาในแม่น้ำเพชรบุรี เมื่อมีผู้มาพบก็ อัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานไว้ในศาลเจ้าต้นโพธิ์ประตูเมือง ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบุรี และเป็นที่น่าเชื่อถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์¹¹⁷

2.3.1.2 ตำนานเทพเจ้าของชาวจีนฮกเกี้ยน

ชาวจีนฮกเกี้ยนมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลฟูเจี้ยน¹¹⁸ มัก เดินทางมาขึ้นบกทางภาคใต้ของประเทศไทยก่อนแล้วจึงอพยพขึ้นมายังภาคกลาง¹¹⁹ ชาวจีน ฮกเกี้ยนนับถือเจ้าแม่หม่าจู หรือหมาโจว¹²⁰ ตำนานประวัติของเจ้าแม่จะเป็นตำนานเดียวกับตำนาน ประวัติเจ้าแม่เทียน โหวเซี่ยบ้อของชาวแต้จิ๋ว เนื่องจากเป็นเทพองค์เดียวกัน ต่างกันเฉพาะชื่อ¹²¹ เช่น เจ้าแม่สวรรค์ในศาลเจ้าเทพารักษ์ อำเภอปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ เรียกชื่อภาษาจีนได้ทั้ง

¹¹⁵ เผ่าพงษ์ สมนิล, “เจ้าพ่อแก้ว,ศาล,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4 (2542): 1645.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1648.

¹¹⁷ คู่มือนำเที่ยวเพชรบุรี (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2546), หน้า43.

¹¹⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า37.

¹¹⁹ สุกงศ์ จันทวานิช, “จีนในภาคกลาง: การตั้งถิ่นฐาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4: 1537-1538.

¹²⁰ *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542),หน้า193.

¹²¹ เจริญ ตันมหาพราน, *ศาลเจ้าจีนศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: วันชนะ, 2547), หน้า 80.

ชื่อ เจ้าแม่หมาจู้ ตามแบบชาวฮกเกี้ยน และเจ้าแม่เทียนโหวเซ่งหมู่ หรือเทียนโหวเซียบ้อ ตามแบบชาวแต้จิ๋ว¹²²

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อชาวฮกเกี้ยนที่ต่างไปจากชาวแต้จิ๋ว คือ เจ้าแม่หมาจู้ จะมีเทพบริวาร 2 องค์ซ้ายขวา องค์ซ้ายเป็นเทพหุทิพย์คอยรับฟังเสียงร้องขอความช่วยเหลือของผู้ประสบภัย สามารถฟังเสียงได้ไกลถึงหมื่นลี้ องค์ขวาเป็นเทพดาทิพย์คอยสอดส่องดูแลผู้ประสบภัย มองเห็นได้ไกลถึงพันลี้ เมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นเทพทั้งสองจะมารายงานกับเจ้าแม่หมาจู้¹²³

ศาลที่มีเทวรูปเจ้าแม่หมาจู้มีหลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าโจวเซือกัง ตั้งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ศาลเจ้าเทพารักษ์ ตั้งอยู่ในตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น

2.3.1.3 ตำนานเทพเจ้าของชาวจีนไหหลำ

ชาวจีนไหหลำมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่เกาะไหหลำซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญทางการค้าของจีนกับสยาม กัมพูชา และโคชินไชนา¹²⁴ เมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศไทยชาวจีนไหหลำนิยมบุกเบิกเข้าไปอยู่อาศัยตามท้องที่ทุรกันดารและหัวเมืองเล็กๆ พื้นที่ที่มีชาวไหหลำเข้าไปอาศัยอยู่ เช่น เขตอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เขตจังหวัดพิจิตร¹²⁵ เป็นต้น ชาวจีนไหหลำมักมีอาชีพด้านการบริการ ช่างตัดผม และชาวประมง¹²⁶ ตำนานเทพเจ้าที่ชาวจีนไหหลำในเมืองไทยนับถือได้แก่

1) ตำนานเจ้าแม่จู้โยเนี้ยว

เจ้าแม่จู้โยเนี้ยว (สำเนียงจีนกลางเรียกว่า สู้ย่วยเหนียง สำเนียงแต้จิ๋วเรียกว่า จู้ย้วยเนี้ยว) แปลว่า เจ้าแม่ลอยน้ำมา¹²⁷ หรืออีกชื่อหนึ่งว่าเจ้าแม่สู้ย้วยเต่งเหนี้ยว (สำเนียงจีนกลางว่า เจ้าแม่สู้ยู่ยั้งเหนียง) แปลว่า เจ้าแม่ทำย่น้ำ¹²⁸ มีตำนานดังนี้

¹²² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์, หน้า 193.

¹²³ เจริญ ตันมหาพราน, ศาลเจ้าจีนศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย, หน้า 81-82.

¹²⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 44.

¹²⁵ สุภางค์ จันทวานิช, “จีนในภาคกลาง: การตั้งถิ่นฐาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4: 1537.

¹²⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 323.

¹²⁷ เจริญ ตันมหาพราน, ศาลเจ้าจีนศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย, หน้า 107.

¹²⁸ พรพรรณ จันทโรนานนท์, “จีนในภาคกลาง: ความเชื่อและประเพณี,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4: หน้า 1541.

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ชาวไหหลำต้องหนีภัยชาวมงโกลลงมาอยู่ตามชายฝั่งทะเล ในตอนแรกชาวไหหลำยังไม่มีทักษะทางการประมงเนื่องจากอพยพมาจากที่ดอน อยู่มาวันหนึ่งชาวไหหลำคนหนึ่งออกไปหาปลา ปรากฏว่าพบแต่ท่อนไม้ขนาดใหญ่มากติดแหมา เจ้าของเรือโมโห จึงสลดค่าของไม้นั้นว่าน่าจะเป็นปลาขนาดใหญ่เท่าของไม้ แทนที่จะเป็นขอนไม้ซึ่งหาประโยชน์มิได้ แล้วโยนขอนไม้นั้นทิ้งน้ำไป เมื่อเหวี่ยงแหไปอีกครั้งหนึ่งชาวไหหลำผู้นั้นก็ได้ปลาขนาดใหญ่เท่าของไม้ และเมื่อนำเรือกลับเข้าฝั่งปรากฏว่าขอนไม้นั้นก็ลอยตามเรือเข้ามาเกยที่หาด ในคืนนั้นหัวหน้าครอบครัวชาวประมงคนดังกล่าวฝันว่ามีเทพผู้หญิงมาบอกว่าหากสร้างศาลให้และบูชาตน ชาวไหหลำก็จะกลายเป็นนักเดินเรือและชาวประมงที่เก่งกาจ พอรุ่งเช้าชาวประมงที่พบขอนไม้ก็ได้ไปนำขอนไม้ไปแกะสลักเป็นรูปเทพเจ้า และแต่งองค์เทพเจ้าด้วยเครื่องทรงสีแดงตามที่เทพองค์นั้น ปรากฏให้เห็นในฝัน จากนั้นชาวไหหลำก็กลายเป็นชาวประมงที่เก่งกาจ เมื่อเดินทางไปอยู่ที่ไหนก็จะอัญเชิญรูปเคารพของเจ้าแม่ไปด้วย¹²⁹

รูปเคารพของเจ้าแม่จู๋โยเนี้ยว หรือเจ้าแม่ทับทิมไหหลำจะมีลักษณะเป็นเทพสตรีมีเครื่องทรงเป็นกระโปรงผ้ายาวครึ่งแข้งสีแดงและสีเขียว สวมศิราภรณ์แบบเรียบๆ อาจประดับด้วยพลอยแดง แต่ไม่มีกระบังห้อยสร้อย¹³⁰

ศาลเจ้าแม่จู๋โยเนี้ยวมีหลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม (จู๋โยเนี้ยว) เมืองสะพานกรุงธน แขวงวชิระ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ศาลเจ้าแม่ทับทิม (จู๋บ๊วยเนี้ยว) ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นต้น

2) ตำนานเจ้าแม่ทองคำ

เจ้าแม่ทองคำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวตลาดวังทอง ริมแม่น้ำวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ตำนานประจำถิ่นเล่าว่าครั้งหนึ่งมีพ่อค้าชาวจีนไหหลำนำข้าวไปขายยังจังหวัดพิจิตร เมื่อจากกลับก็ต้องถ่อเรือทวนกระแสน้ำแม่น้ำวังทองเพื่อนำสินค้ากลับมาขายที่อำเภอวังทอง ในคืนหนึ่งขณะที่จอดเรืออยู่ริมตลิ่งก็ได้ยินเสียงคล้ายคนใช้ไม้กระทุ้งกราบเรือเป็นระยะ เมื่อพ่อค้าให้ลูกเรือไปดูที่ท้ายเรือเสียงนั้นก็หายไป แต่เมื่อคนในเรือจะกลับเข้านอนก็มีเสียงดังขึ้นอีกเป็นเช่นนี้อยู่หลายครั้ง พ่อค้าและลูกเรือต่างหวาดกลัวจึงไม่กล้าออกไปดู จนกระทั่งเช้าวันรุ่งขึ้นเมื่อเรือออกจากฝั่งก็พบว่าไม้ท่อนหนึ่งลอยทวนน้ำตามเรือ คอยกระแทกท้ายเรืออยู่ตลอดเวลา จนเมื่อเรือมาถึงตลาดวังทองพ่อค้าก็ได้นำไม้ท่อนนั้นมาตรวจสอบดู แต่ไม่พบสิ่งผิดปกติจึงทิ้งไม้ท่อนนั้นไว้บนตลิ่งใกล้ที่จอดเรือ แต่ในคืนนั้นพ่อค้าหลายคนในตลาดวังทองต่างก็ฝันเห็นหญิงสาว

¹²⁹ จันทน์ศรี รัตนิน, *ดูจนวากกลางมหาสมุทร*, หน้า 81-82.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีทองมาขอร้องให้สร้างบ้านหลังหนึ่งให้นางอยู่อาศัย โดยจะให้ทองคำแท่งหนึ่ง เป็นการตอบแทน พวกพ่อค้าจึงพากันไปที่ริมน้ำบริเวณที่พบเห็นหญิงสาวในฝัน เมื่อพ่อค้าที่พบก่อนไม้ประหลาดทราบเรื่องก็ได้เล่าเหตุการณ์ที่ตนประสบมาแก่คนอื่นๆ และนำก่อนไม้ดังกล่าวมาให้ทุกคนดู ในที่สุดชาวบ้านจึงรวบรวมเงินกันจ้างช่างแกะสลักก่อนไม้ที่ก่อนหน้านี้เป็นรูปเทพธิดา และสร้างศาลให้สถิตที่บริเวณทิศใต้ของตลาดริมแม่น้ำวังทอง เรียกกันว่าศาลเจ้าแม่ทองคำ¹³¹

3) ตำนานเจ้าแม่ปูนเถ่าเซี่ยม่า

เจ้าแม่ปูนเถ่าเซี่ยม่า หรือชื่อไทยว่าเจ้าแม่ทับทิม ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าแม่ทับทิมคลองมหาสวัสดิ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ปราธนา จันทรุพันธุ์ กล่าวไว้ว่ากลุ่มชาวจีนที่นับถือเจ้าแม่องค์นี้เป็นชาวจีนไหหลำ¹³² มีตำนานเล่าว่าสมัยที่เจ้าแม่ประดิษฐานอยู่ในศาลเก่าที่วัดใหม่ภาวนา ฝั่งธนบุรี ถ้ามีเรือบรรทุกหมูผ่านบริเวณศาลเรือจะล่มทุกครั้ง และพ่อค้าหมูจะเจ็บป่วยอยู่เนืองๆ เมื่อเข้าทรงจึงได้ทราบที่เจ้าแม่ไม่ชอบหมูเพราะเป็นอิสลาม¹³³

4) ตำนานเจ้าพ่อเกาะช้าง (ด้านใหม่)

เจ้าพ่อเกาะช้าง (เฮี้ยตี่กง) เป็นที่เคารพของชาวเกาะช้าง ประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าพ่อเกาะช้าง (เฮี้ยตี่กง) อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ตำนานเล่าว่าเจ้าพ่อเกาะช้างคือพี่น้อง 12 คน ที่ถูกฆ่าตายบนเรือสำเภา อภิลักษณ์ เกษมผลกุล กล่าวว่าตำนานเรื่องนี้เป็นของชาวจีนไหหลำ เนื่องจากชาวจีนไหหลำเป็นผู้เชิญเจ้าพ่อมาสถิตที่ศาล¹³⁴

¹³¹ พรชัย ตระกูลวรานนท์, “ปรัมปรานิยาย/พิธีกรรม: แนวทางหนึ่งในการศึกษาชุมชนจีนในไทย,” เอกสารประกอบการเสนางานวิจัย จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 5 ตุลาคม 2531. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹³² ปราธนา จันทรุพันธุ์, “เจ้าแม่เกาะจิก: ระบบความเชื่อในชุมชนประมง,” ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซ่อมช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปรีดดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 220.

¹³³ พรพรรณ จันทโรนานนท์, “ปูนเถ่ากง เทพท้องถิ่นของคนจีนในเมืองไทยแพร่หลายมากที่สุด,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2533): 72.

¹³⁴ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, *โครงการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้างจังหวัดตราด”* (กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2548), หน้า 400.

2.3.1.4 ตำนานเทพเจ้าที่ชาวจีนหลายกลุ่มเคารพนับถือร่วมกัน

โดยปกติแล้วชาวจีนจะแยกกันนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฉพาะกลุ่มภาษาของตน แต่ในบางชุมชนที่มีชาวจีนหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกัน และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพร่วมกัน ตลอดจนถึงมีเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพของชาวจีน โดยทั่วไปทุกกลุ่มภาษา เช่น เจ้าแม่กวนอิม และเจ้าฟ่อนจา เป็นต้น

1) ตำนานเจ้าแม่หน้าผา

เจ้าแม่หน้าผาเป็นชื่อรูปสลักเจ้าแม่กวนอิมที่ประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าแม่หน้าผา ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ตำนานเล่าว่าเดิมมีศาลไม้เล็กๆหลังหนึ่งตั้งเคียงอยู่ริมตลิ่ง โดยไม่มีใครรู้ว่าเป็นศาลของเจ้าองค์ใด แต่คืนหนึ่งเจ้าแม่หน้าผาได้ไปเข้าฝันสองตายายที่ปลูกบ้านอยู่บริเวณใกล้ๆกับศาลว่าเจ้าแม่เป็นขอนไม้แกะสลักเป็นรูปเจ้าแม่กวนอิมมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ลอยทวนน้ำขึ้นมาถึงบริเวณหน้าผาเมืองปากน้ำโพ และลอยวนเวียนอยู่บริเวณนั้น ถ้าอยากมีศรีสุข เจริญก้าวหน้า มีโชคลาภ ก็ให้นำรูปเจ้าแม่ขึ้นไปบูชาในศาล เมื่อตากับยายตื่นนอนก็รีบไปดูบริเวณที่เจ้าแม่มาปรากฏให้เห็นในฝัน และได้พบรูปสลักเจ้าแม่กวนอิมลอยวนเวียนอยู่จริงๆ จึงได้อัญเชิญองค์เจ้าแม่ขึ้นมาบูชา หลังจากนั้นตากับยายก็ร่ำรวยยิ่งขึ้น¹³⁵

2) ตำนานเจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำ

เจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำเป็นเทวรูปที่มีตำนานเล่าว่าลอยน้ำมาในแม่น้ำบางปะกง ตอนกลางคืนหนึ่ง ตอนแรกชาวประมงที่พบเห็นนึกว่าเป็นศพมนุษย์จึงแจ้งหน่วยกู้ภัย เมื่อหน่วยกู้ภัยมาตรวจสอบก็พบว่า เป็นรูปเจ้าแม่กวนอิม และเจ้าแม่ก็ได้แสดงปาฏิหาริย์ให้คน 5-6 คน ไม่สามารถนำรูปเจ้าแม่ซึ่งมีน้ำหนักเพียง 40 กิโลกรัมขึ้นจากน้ำได้ ต้องจุดธูปอธิษฐานเสียก่อนจึงสามารถอัญเชิญองค์เจ้าแม่ขึ้นจากแม่น้ำบางปะกง และเมื่อขึ้นมาแล้วคนเพียงคนเดียวก็สามารถแบกองค์เจ้าแม่ได้¹³⁶ และได้นำมาประดิษฐานไว้ที่สมาคมสงเคราะห์การกุศล อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

3) ตำนานเจ้าฟ่อนจา

เจ้าฟ่อนจา หรือ ล่าจา เดิมเป็นราชรถเทียมม้าของเจ๊กเซียนฮ่องเต้ ชื่อว่า “แก่เหย้าได้ลื้อเซียน” เป็นเทพยดาสูง 20 เมตร มี 3 เศียร สวมมงกุฎทองคำ มี 9 เนตร 8 กร มีวันกระจายจากโอยฐ์ตลอดเวลา มีศิวารอบบาท และมีเสียงดังเลื่อนลั่นไปทั่วทั้งจักรวาล ต่อมาเจ๊กเซียนฮ่องเต้มีบัญชาให้ไปเกิดใหม่ แก่เหย้าได้ลื้อเซียนจึงไปเกิดเป็นบุตรคนที่ 3 ของแม่ทัพลิเจ็ง (ภาษาจีนกลางว่า หลี่จิ้ง) หรือเทพผู้เกิดพระศตูป เทพแก่เหย้าได้ลื้อเซียนอยู่ในครรภ์นาน 3 ปี 6 เดือน

¹³⁵ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์, หน้า 194.

¹³⁶ ก้อง กังฟู. “เหนือฟ้าได้บาดาล,” ไทยรัฐ (25 มกราคม 2547), หน้า 36.

จนวันที่ 9 เดือน 9 จึงเกิดเป็นนาจาซึ่งมีฤทธิ์เดชมาแต่กำเนิด ต่อมาเมื่ออายุได้ 7 ปี โอรสพญามังกร เจ้าสมุทรมารบกวนชาวบ้าน นาจาก็มาโอรสพญามังกรตาย ทำให้ต้องเลาะเนื้อและกระดูกให้ พญามังกรเป็นการทดแทน แต่บางตำราก็ว่านจาเลาะเนื้อคืนให้พ่อ เลาะกระดูกคืนให้แม่ หลังจาก ตายลงวิญญาณของนาล่องลอยไปพบกับอาจารย์ให้อีกจึงยิ่ง อาจารย์ให้อีกจึงยิ่งช่วยทำพิธีให้ วิญญาณของนาลงสถิตในดอกบัว ต่อมาเจ้าแม่กวนอิมได้ช่วยชุบชีวิตให้ใหม่เป็นเทพนาจา 3 เศียร 6 กร หรือบางเวลาก็มี 8 กร มีห้วงไฟเป็นอาวุธ คอยปราบปีศาจและเป็นหนึ่งใน 36 ขุนพล เทพยดา มีหน้าที่รักษาประตูสวรรค์¹³⁷

ในภาคกลางมีศาลเจ้านาจาที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลหลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าพ่อ โคมินทร์ ตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ ศาลพระเทพสถิตกิตติเฉลิม (ศาลเจ้าหน้าจาชะให้จื่อ) ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

4) ตำนานเจ้าแม่แก่นจันทน์

เจ้าแม่แก่นจันทน์เป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ แต่ไม่มีใครทราบตำนานประวัติความเป็นมาของเจ้าแม่ มีแต่ตำนานที่เล่าว่าวันหนึ่งชาวบ้านชื่อนายกุนไปหาปลาที่ท่าน้ำ เจอปลาขนาดใหญ่มากตัวหนึ่ง จึงพูดว่าจะนำปลาตัวนั้นไปแก้มเหล้า ต่อมาเมื่อมีการเข้าทรงเจ้าแม่แก่นจันทน์ ร่างทรงบอกว่า “ไอ้กุนมันจะจับข้าไปกินแก้มเหล้า” ทำให้ชาวบ้านที่ไปหาปลาคนนั้นตกใจมาก¹³⁸

5) ตำนานเจ้าแม่เซียวโป้เนี้ยวเหนียว

เจ้าแม่เซียวโป้เนี้ยวเหนียว หรือแม่เนี้ยว เป็นเจ้าแม่ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดตราดเคารพนับถือ มีตำนานประจำถิ่นเล่าว่าเมื่อ 500 ปีมาแล้วมีพี่น้องสามคนอยู่เมืองจีน พี่ชายคนโตชื่อลิ้มโกเหนียว พี่สาวคนกลางชื่อลิ้มกอเหนียว ส่วนน้องสาวคนเล็กชื่อลิ้มกิมเหนียว ต่อมาพี่ชายได้ลาพ่อแม่มาเมืองไทย ภายหลังพ่อแม่อยากให้ลิ้มโกเหนียวกลับบ้าน ลิ้มกิมเหนียวจึงอาสาออกติดตาม แต่ในระหว่างทางถูกทำร้ายและปรากฏรอยแผลเป็นบนใบหน้า

อย่างไรก็ตาม เทวรูปองค์เจ้าแม่เซียวโป้เนี้ยวเหนียวแท้จริงเป็นเทวรูปเจ้าแม่กวนอิม และมีรูปสาวใช้เป็นบริวาร 2 องค์ ตำนานเล่าว่าบรรพบุรุษของนายฮวดคำน้ำ ไปพบเทวรูปที่ปากอ่าวทะเลนอก จึงรื้อให้หน้าแห้งแล้วอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนบก ต่อมาเจ้าแม่ได้ไปเข้าฝันว่าอยากมาอยู่ที่ริมทุ่งจึงได้อัญเชิญขึ้นมาประดิษฐานอยู่ ณ บริเวณศาลปัจจุบัน

¹³⁷ จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน, หน้า 81-83.

¹³⁸ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์, หน้า 196.

ศาลเจ้าแม่เซียวโป้เนี่ยวเหนียวตั้งอยู่ในตำบลเนินทราย อำเภอเมือง จังหวัดตราด การไหว้เจ้าแม่เซียวโป้เนี่ยวเหนียวใช้รูป 22 ดอก แบ่งเป็นการไหว้เทวดาข้างนอก 5 ดอก ข้างประตูทั้งสองด้านด้านละดอก หน้าองค์เจ้าแม่ 9 ดอก และหน้ารูปสาวใช้ทั้งสององค์ละ 3 ดอก เชื่อกันว่าเจ้าแม่โปรดตุ๊กตาไม้ระกำและละครรำ ส่วนงานทำบุญอุบนำเจ้าแม่จะมีขึ้นในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี และมีการทำบุญใหญ่และเข้าทรงในเดือน 7¹³⁹

6) ตำนานเทวรูปเจ้าพ่อชุมแสง

เจ้าพ่อชุมแสงประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าพ่อชุมแสง อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เดิมเจ้าพ่อชุมแสงมีชื่อว่าเจ้าพ่อคลองจระเข้เผือก เชื่อกันว่าเป็นเจ้าพ่อที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไปบนบานก็จะได้สมหวังเสมอ และมีศาลอยู่บริเวณปากคลองจระเข้เผือก ซึ่งมีกระเช้ชุกชุมและเป็นทางผ่านในการขนส่งสินค้าจากอำเภอชุมแสงไปขายที่อำเภอหนองบัว

ตำนานที่มาของเทวรูปเจ้าพ่อชุมแสงเล่าว่า มีชาวจีนชื่อนายฮวด มีอาชีพต่อเรือ อาศัยอยู่บ้านทางทิศใต้ของศาลเจ้าพ่อ ภายหลังนายฮวดได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงนาวา และเป็นผู้ที่ร่วมมือกับชาวบ้านในการสร้างศาลเจ้าพ่อชุมแสงขึ้นมาใหม่ แต่ยังไม่มียูบจำลองของเจ้าพ่อ ปรากฏว่าเมื่อถึงฤดูน้ำหลากในปีนั้น ได้มีขอนไม้ท่อนหนึ่งไหลมาตามกระแสน้ำ เมื่อไหลมาถึงหน้าศาลก็ลอยวนไปมาเป็นที่น่าอัศจรรย์ และมีชาวบ้านหลายคนฝันว่าเจ้าพ่อให้น้ำไม้อ่อนดังกล่าวมาสลักเป็นรูปจำลององค์เจ้าพ่อ จึงได้ดำเนินการตามนั้น ต่อมาก็มีผู้ฝันอีกว่าเจ้าพ่อปรารถนาจะแต่งงานกับเจ้าแม่เกษไชย ขอให้ชาวบ้านไปขอร้องเจ้าแม่ให้กับเจ้าพ่อด้วย ชาวบ้านก็กระทำตาม เมื่อทำพิธีแต่งงานให้เจ้าพ่อชุมแสงกับเจ้าแม่เกษไชยเรียบร้อยแล้วก็ได้แกะสลักรูปองค์เจ้าแม่เกษไชยไว้คู่กับเจ้าพ่อชุมแสงภายในศาลด้วย¹⁴⁰

2.3.2 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

ตำนานเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์พบเพียงตำนานเดียว คือ ตำนานจระเข้เจ้าศาลเจ้าพ่อแก้วเขียว ของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในตำบลแก้วเขียว จังหวัดนครสวรรค์ ตำนานเล่าว่าบริเวณริมแม่น้ำที่ตั้งศาลเจ้าพ่อแก้วเขียวซึ่งเป็นที่จอดเรือมีจระเข้เจ้าอาศัยอยู่¹⁴¹

¹³⁹ อภิลักษณ์ เกษมผลกูล, นาวิณี พันธุ์พิริยะ และพิไลวรรณ สัมมา, โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลเนินทราย อำเภอเมือง จังหวัดตราด (โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ทบวงมหาวิทยาลัย, 2545), ไม่มีเลขหน้า (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

¹⁴⁰ กันยา จันทรรวชาต, “ชุมแสง,อำเภอ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 5 (2542): 1969-1970.

¹⁴¹ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์, หน้า 196.

2.4 ตำนานมอญ

ตำนานมอญ หมายถึงตำนานประจำถิ่นของชาวมอญที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำสายต่างๆ ได้แก่ ชาวมอญในอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนี้

2.4.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่

ตำนานมอญเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่พบเพียงเรื่องเดียว คือ ตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า ตำนานเล่าว่าแต่เดิมวัดนี้เป็นศาลเจ้า ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันออก บริเวณปากคลองเชียงรากด้านเหนือ ในราชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีเชื้อสายเจ้าเมืองเชียงใหม่ผู้หนึ่งชื่อว่า เจ้าน้อยมหาพรหม เป็นผู้มีความสามารถทางไสยศาสตร์มาก ได้พาไพร่พลลงลงมาจนถึงปากคลองเชียงรากซึ่งมีน้ำไหลเชี่ยวเป็นวังวนและมีกระแสน้ำเชี่ยวกรากขึ้นเหนือน้ำเป็นที่น่าหวาดกลัว เจ้าน้อยมหาพรหมได้ทำสมาธิร่ายเวทมนตร์จนกระแสน้ำนิ่งไม่ทำร้าย และยังกล่าวกันอีกว่า เจ้าน้อยมหาพรหมทรงคุณวิเศษจนสามารถเรียกกระแสน้ำขึ้นมาตากหน้าแห้งทำเป็นพื้นแห้งได้

หลังการรบกระแสน้ำแล้วเจ้าน้อยมหาพรหมได้พักที่ปากคลองเชียงราก และได้พบกับพระภิกษุมอญรูปหนึ่งชื่อ ฐ ซึ่งมีความรู้ความสามารถทางไสยศาสตร์มาก สามารถเสกใบมะขามเป็นตัวต่อ เสกกิ่งไม้สดให้ติดไฟ และมีวิชาสะกดจิต ทำให้เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เจ้าน้อยมหาพรหมกับพระภิกษุรู้จักลงวิชากัน โดยเจ้าน้อยมหาพรหมได้ตากหน้าแห้งคนให้บริวารนำไปทำพื้นแห้ง แต่ปรากฏว่ากลายเป็นตากเสาทุกต้น ส่วนพระภิกษุก็ได้เสกใบมะขามเป็นตัวต่อเข้าทำร้ายบริวารของเจ้าน้อยมหาพรหม ทำให้เจ้าน้อยมหาพรหมเลื่อมใสในภิกษุและตั้งใจจะเดินเข้าไปในกุฏิเพื่อนมัสการ แต่เมื่อก้าวข้ามธรณีประตูไปเกิดขยับตัวไม่ได้ ต้องยืนอยู่เป็นนาน จนพระภิกษุเรียกจึงจะเข้าไปได้ ต่อมาเจ้าน้อยมหาพรหมจึงนำไม้แพมาสร้างเป็นศาลเจ้าเพื่อบูชาคุณภิกษุ และให้เป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ศาลเจ้าพ่อวัดศาลเจ้าตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ชาวบ้านเชื่อกันว่าเมื่อเรือหรือแพจะผ่านหน้าวัดศาลเจ้าจะต้องเซ่นสังเวยด้วยมะพร้าวอ่อนและเครื่องสังเวยอื่นๆ แล้วดักน้ำประพรมหัวเรือ เสยผม และดื่มเสียก่อน จึงจะเดินทางต่อไปได้โดยปลอดภัย ส่วนกระแสน้ำวัดถือว่าเป็นกระแสน้ำเจ้า วันดีคืนดี หรือวันที่มีฝนตกพริ้วๆกระแสน้ำจะลอยตัวขึ้นมาให้เห็นกลางแม่น้ำเจ้าพระยาในบริเวณหน้าวัดอยู่เสมอ¹⁴²

¹⁴² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดปทุมธานี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 113.

2.4.2 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

2.4.2.1 ตำนานจระเข้หลวงพ่อเพชร วัดสองพี่น้อง อำเภอบ้านจิว จังหวัดปทุมธานี

หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ ศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น¹⁴³ ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงพ่อเพชร วัดสองพี่น้อง ตำบลบ้านจิว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ตำนานเล่าว่าหลวงพ่อเพชรมีลูกศิษย์เป็นจระเข้ที่อาศัยอยู่ถ้ำขนาดใหญ่ในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณใต้วิหารหลวงพ่อ แต่ไม่เคยทำอันตรายใคร บางครั้งชาวมอญก็เรียกจระเข้ดังกล่าวว่า “เรือหลวงพ่อ”

ตำนานเกี่ยวกับจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อเพชรมีหลายเรื่อง เช่นเรื่องหนึ่งเล่าว่าเคยมีชายสองคนนำเรือไปงมของเก่าในแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับวิหารหลวงพ่อเพชร เมื่อได้วัตถุโบราณต่างๆจนเต็มเรือแล้วชายคนหนึ่งเกิดรู้สึกง่วงจึงนอนหลับไป และฝันว่าหลวงพ่อเพชรมาบอกให้นำข้าวของทั้งหมดไปคืนในแม่น้ำเจ้าพระยา หลังจากชายคนนั้นตื่นขึ้นก็ได้เล่าความฝันให้เพื่อนฟัง และทำตามทีหลวงพ่อเพชรบอก เมื่อนำของลงไปคืนใต้น้ำก็พบจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อเพชรนอนคาแดงก้ำอยู่ในถ้ำใต้น้ำ แต่ไม่ได้ทำอันตรายชายทั้งสองคน

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่ามีหญิงคนหนึ่งไปบนหลวงพ่อเพชรแล้วไม่ได้กลับบ้านวันหนึ่งขณะที่พายเรืออยู่กลางแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏว่ามีจระเข้เข้ามาหนุนเรือ แต่ไม่ทำอันตรายหญิงคนนั้นเลยรีบไปกลับบ้านหลวงพ่อเพชร¹⁴⁴ นอกจากนี้ยังเล่าว่าจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อเพชรเคยต่อสู้กับจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อสิงห์ วัดไก่อ ซึ่งเป็นวัดไทย¹⁴⁵

2.4.2.2 ตำนานจระเข้เจ้าแม่เอียง

เจ้าแม่เอียงเป็นเจ้าแม่ (ได้ปะจู้) ซึ่งชาวมอญในตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เคารพนับถือมาก ศาลเจ้าแม่เอียงตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาภายในวัดสุราษฎร์รังสรรค์ ตำบลคลองควาย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เจ้าแม่เอียงไม่มีประวัติความเป็นมาที่แน่ชัด มีแต่ตำนานที่เล่าว่าเจ้าแม่เอียงมีลูกศิษย์เป็นจระเข้ ทุกปีเมื่อชาวมอญในตำบลคลองควายจัดงานไหว้เจ้าแม่ในช่วงสงกรานต์ จะมีหญิงสาวผู้หนึ่งถูกจระเข้ลูกศิษย์ของเจ้าแม่เข้าสิงเป็นประจำ โดยหญิงสาวคนนั้นจะลงกลานสี่ขาเหมือนจระเข้ และจะกระโดดลงแม่น้ำเจ้าพระยา ต้องให้ผู้ชาย 4-5 คนช่วยกันจับ¹⁴⁶

¹⁴³ ประวัติหลวงพ่อเพชรวัดสองพี่น้อง (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁴⁴ สัมภาษณ์, กลุ่มชาวมอญบ้านหมู่ 2 ต.บ้านจิว อ.สามโคก จ.ปทุมธานี, 6 สิงหาคม 2548.

¹⁴⁵ สัมภาษณ์, พระปลัดศิริวัฒน์ โฉ เจ้าอาวาสวัดป่าจิว, 6 สิงหาคม 2548.

¹⁴⁶ สัมภาษณ์, บุญส่ง โคมลอย, 6 สิงหาคม 2548.

2.4.2.3 ตำนานจระเข้เจ้าพ่อหนุ่ม

เจ้าพ่อหนุ่มมีชื่อในภาษามอญว่า ปะจู้สะเมินปรีาด เป็นเจ้าพ่อที่บรรพบุรุษของชาวมอญเกาะเกร็ดเคารพนับถือมาตั้งแต่ก่อนที่จะเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ศาลเจ้าพ่อหนุ่มตั้งอยู่บนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่มาของชื่อเจ้าพ่อหนุ่มนั้นชาวบ้านสันนิษฐานว่าเจ้าพ่ออาจเสียชีวิตตั้งแต่ยังหนุ่ม หรือประกอบคุณงามความดีในสมัยที่ยังเป็นหนุ่ม จึงได้ชื่อว่าเจ้าพ่อหนุ่ม

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้ของเจ้าพ่อหนุ่มว่าจระเข้เป็นพาหนะของเจ้าพ่อ ในเวลารำเจ้าจะมีจระเข้มารอรับอยู่ที่ท่าหน้า และจะต้องมีลมพายุแรง¹⁴⁷

2.5 ตำนานมุสลิม

ตำนานมุสลิม หมายถึงตำนานประจำถิ่นที่เล่ากันในกลุ่มชนชาวไทยมุสลิมบางท้องถิ่น โดยมีลักษณะเป็นตำนานความเชื่อพื้นบ้าน ได้แก่

2.5.1 ตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับศาสนวัตถุและวัตถุศักดิ์สิทธิ์

2.5.1.1 ตำนานกระดานสลักลายอัลกุรอาน

กระดานสลักลายอัลกุรอานตั้งอยู่หลังมิมบารในอาคารมัสยิดต้นสน ริมคลองบางกอกใหญ่ ฝั่งธนบุรี มีประวัติความเป็นมาว่าในสมัยกรุงธนบุรีกระดานแผ่นนี้ซึ่งมีรอยไหม้ไฟบางส่วนได้ลอยมาติดที่ท่าหน้าของมัสยิด ทหารไปพบเข้าจึงนำไปให้แม่ทัพนายกองที่เป็นมุสลิมต่อมามีการนำกระดานแผ่นนี้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็พระราชทานให้แก่มัสยิดต้นสน¹⁴⁸

2.5.1.2 ตำนานแม่นางหินลอย

แม่นางหินลอยมีลักษณะเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ ปัจจุบันอยู่ในมัสยิดอาลีฮิดคารอยน์ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำนานเล่าว่าแม่นางหินลอยลอยแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ในคลองหลังมัสยิดมาเป็นเวลานานแล้ว โดยเป็นการลอยในลักษณะลอยปริ่มๆน้ำ ใครจะมานำไปไว้ที่อื่นก็ไม่สามารถจะนำไปได้ แม้จะนำอาหารจำนวนมากมาเคลื่อนย้ายก็ไม่เป็นผลสำเร็จ จนในที่สุดเมื่อราวสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โตะกิมุตผู้นำชุมชนในสมัยนั้นที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวมุสลิมบริเวณทุ่งภูเขาทองก็เป็นผู้เดียวที่สามารถนำแม่นางหิน

¹⁴⁷ สัมภาษณ์, พิศาล บุญผูก, 3 มีนาคม 2549.

¹⁴⁸ ทรยุทธ ชื่นภักดี (บรรณาธิการ), มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานเสวนา “มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย”, 2544), หน้า 116.

ขึ้นมาได้ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ชาวมุสลิมในชุมชนมัศยิดอาลียิดารอยน์ยังเชื่อว่ามีแต่ลูกหลานของ โตะะกีมุตเท่านั้นที่จะสามารถเคลื่อนย้ายแม่ นาง หิน ได้ หลังจากที่ โตะะกีมุต นำแม่ นาง หิน ขึ้นมาที่มัศยิด ก็มีผู้ฝันเห็นหญิงสาวแต่งชุดไทย ห่มสไบเฉียง ฟ้าโจงกระเบน บอกว่าตนเป็นชาวพุทธมาขออาศัย อยู่กับชาวมุสลิม นอกจากนั้นยังมีผู้ฝันว่าแม่ นาง หิน มาบอกให้ฝ่า หิน ออกจะ ได้ พบ แก้ว แหวน เงิน ทอง อยู่ภายในมากมาย แต่ไม่มีผู้ใดกล้าทำเช่นนั้น และเล่ากันว่าแม่ นาง หิน เคยปรากฏร่างให้กลุ่มมุสลิม เหยยแผ่ศาสนาที่มัสยิดอาลียิดารอยน์เห็น¹⁴⁹

อย่างไรก็ตาม สันนิษฐานว่าแม่ นาง หิน ลอยน้ำจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากในประชุมพระราชพงศาวดารฉบับที่ 63 เรื่องกรุงเก่า กล่าวถึงสถานที่ชื่อว่า สารเจ้านาง หิน ลอย ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์ เชื่อว่าศาลเจ้านาง หิน ลอย ที่กล่าวถึงในประชุมพระราชพงศาวดาร น่าจะอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกด้านทุ่งภูเขาทอง¹⁵⁰

2.5.2 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับวาฬและผู้วิเศษ

วาฬ หมายถึงมุสลิมผู้บรรลุถึงสภาวะพิเศษเหนือกว่าปุถุชนธรรมดา มีอิทธิปาฏิหาริย์ ต่างๆ ชาวมุสลิมที่เคร่งครัดศาสนาอธิบายว่า วาฬ มาจากคำว่า “วาฬยูลเลาะห์” หมายถึงผู้ที่รัก ของพระเจ้า (อัลเลาะห์) และเชื่อกันว่าอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆของวาฬเกิดขึ้นได้เนื่องจากพระเจ้า ประทานให้¹⁵¹ วาฬจะมีวัตรปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด มีความดีงามพิเศษกว่า ปุถุชน บางท่านมีสภาวะคล้ายโยคี¹⁵² ผู้ที่เป็นวาฬมีหลายท่าน¹⁵³ ชาวมุสลิมบางท้องถิ่น เช่น ชาว มุสลิมในจังหวัดระยองและจังหวัดตราดเรียกวาฬว่า โตะะวาฬ หรือ โตะะ แต่ชาวมุสลิมบางท้องถิ่น เช่น ชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นิยมเรียกว่า เจ้าประคุณ เช่น เจ้าประคุณตะเกีย

นอกจากวาฬแล้ว ชาวไทยมุสลิมบางท้องถิ่นยังมีตำนานเกี่ยวกับผู้วิเศษซึ่งเป็นผู้ที่ เคร่งครัดศาสนา ตำนานมุสลิมเกี่ยวกับวาฬและผู้วิเศษ ได้แก่

¹⁴⁹ สัมภาษณ์, ฮารุญ รอดเกตุ, 26 เมษายน 2548.

¹⁵⁰ ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์. อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปี แลหลังครั้งบ้านเมืองดี (กรุงเทพฯ: ชมรม เด็ก, 2544), หน้า 77.

¹⁵¹ สัมภาษณ์, ไชนา พุ่มพวง, 1 สิงหาคม 2547.

¹⁵² สัมภาษณ์, สาจิต ถนอมวงษ์, อิหม่ามมัศยิดอัลกุบรอ ตำบลน้ำเชี้ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด, 31 กรกฎาคม 2547.

¹⁵³ สัมภาษณ์, ไชนา พุ่มพวง, 1 สิงหาคม 2547.

2.5.2.1 ตำนานวาฬเจ้าประคุณตะเกีย

วาฬเจ้าประคุณตะเกียเป็นที่เคารพของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดอื่นๆ มีหลุมฝังศพอยู่ภายในมัสยิดตะเกียโยคินราชมิสจินจาสยาม ตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำนานวาฬเจ้าประคุณตะเกียสำนวนของชาวมุสลิมในตำบลคลองตะเคียนเล่าว่า เดิมวัดเทพชุมพลมีเจ้าอาวาสชื่อว่าท่านสมภารคู้หวันเจ้า วันหนึ่งท่านสมภารคู้หวันเจ้าไปบิณฑบาตพบวาฬเจ้าประคุณตะเกียจึงได้บอกให้วาฬเจ้าประคุณตะเกียไปรอที่วัดฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา แต่เมื่อท่านสมภารไปถึง วาฬเจ้าประคุณตะเกียกลับไปรออยู่ที่นัดหมายแล้ว ท่านสมภารสอบถามได้ความว่าวาฬเจ้าประคุณตะเกียเดินบนน้ำได้ จึงเกิดการทำประลองฤทธิ์กันขึ้น โดยมีเงื่อนไขว่าฝ่ายใดแพ้จะต้องยอมเข้าศาสนาตามฝ่ายที่ชนะ ครั้งแรกท่านสมภารนำไข่ไก่มาต่อให้ตั้งสูงขึ้นไปบนอากาศ เมื่อถึงตาวาฬเจ้าประคุณตะเกีย วาฬเจ้าประคุณตะเกียสามารถชักไข่ไก่ออกเป็นช่วงๆโดยไข่ที่เหลือไม่ตกได้ ท่านสมภารทำเช่นนั้นไม่ได้จึงแพ้ไป ครั้งหนึ่ง การประลองครั้งที่สองวาฬเจ้าประคุณตะเกียบอกว่า “ในน้ำมีปลา” ท่านสมภารจึงให้คนผ่าลูกมะพร้าวคูเพื่อจะหาปลาในน้ำมะพร้าว ปรากฏว่าภายในลูกมะพร้าวมีปลาจริงๆ วาฬเจ้าประคุณตะเกียจึงชนะอีก การประลองครั้งสุดท้ายเป็นการช้อนหา ท่านสมภารคู้หวันเจ้าเป็นฝ่ายช้อนก่อน โดยท่านสมภารย่อตัวให้เล็กแล้วไปช้อนในเล็บมือวาฬเจ้าประคุณตะเกีย แต่เนื่องจากท่านสมภารกระดุกกระดิกวาฬเจ้าประคุณตะเกียจึงหาเจอ ครั้นถึงตาวาฬเจ้าประคุณตะเกียช้อนบ้าง วาฬเจ้าประคุณตะเกียก็ไปช้อนในฟองน้ำหน้าวัด ท่านสมภารหาไม่เจอจึงเป็นฝ่ายแพ้ และยอมเปลี่ยนศาสนาเป็นอิสลามตามวาฬเจ้าประคุณตะเกีย¹⁵⁴

นอกจากตำนานสำนวนของชาวมุสลิมตำบลคลองตะเคียนแล้ว ยังมีตำนานอีกสำนวนหนึ่งเล่าว่าวาฬเจ้าประคุณตะเกียเป็นโยคีที่จาริกแสวงบุญมาจากอินเดีย เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุธยาก็ได้มาพักบำเพ็ญภาวนาที่วัดร้างริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวา ตรงกันข้ามกับวัดพระเชตุพนหรือวัดทองคั้งซึ่งเป็นวัดในศาสนาพุทธ¹⁵⁵ ตำนานสำนวนนี้เล่าว่ามีการประลองฤทธิ์เพียง 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการตั้งไข่ไก่ ส่วนอีกครั้งเป็นการช้อนหา โดยท่านสมภารคู้หวันเจ้าเป็นฝ่ายไปช้อนในฟองน้ำ แต่วาฬเจ้าประคุณตะเกียกลับหาเจอ ส่วนวาฬเจ้าประคุณตะเกียไปช้อนในลูกมะพร้าว โดยที่ท่านสมภารคู้หวันเจ้าหาไม่เจอจึงต้องยอมแพ้¹⁵⁶

¹⁵⁴ สัมภาษณ์, บุญเลิศ ตานีเทพ, 24 สิงหาคม 2547.

¹⁵⁵ สันต์ สุวรรณประทีป, “คำเนนความตาม “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” ตะเกียโยคินราชมิสจินจาสยาม,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2528): 31.

¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

และยังมีตำนานเล่าว่าวันหนึ่งมีเรือขายน้ำตาลผ่านมาต่อหน้าเจ้าประคุณ
ตะเกีย เจ้าประคุณตะเกียถามว่านี่เรือขายอะไร ตาแป๊ะคนขายบอกว่าขายเกลือ ปรากฏว่าน้ำตาลใน
เรือกลายเป็นเกลือไปจนหมดทั้งลำ¹⁵⁷

ยิ่งไปกว่านั้น มีตำนานเล่าที่มาของสถานที่ตั้งมัสยิดตะเกียโยคินว่า ครั้งหนึ่ง
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอกาทศรถเสด็จทางชลมารค เมื่อมาถึงบริเวณที่วาฬเจ้าประคุณตะเกียอยู่ปรากฏ
ว่าเรือพระที่นั่งไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ จึงทรงให้มหาดเล็กขึ้นมามาถามวาฬเจ้าประคุณตะเกีย วาฬ
เจ้าประคุณตะเกียจึงขอพระราชทานที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่บำเพ็ญกุศลของวาฬเจ้าประคุณตะเกีย
เรือพระที่นั่งจึงเคลื่อนที่ต่อไปได้¹⁵⁸

การแกะเนียด หรือที่เรียกเป็นภาษาไทยได้ว่าการบนบานวาฬเจ้าประคุณ
ตะเกีย นั้น ทำได้โดยใช้ข้าวหมกไก่และผลไม้ ส่วนอาหารอื่นๆ ที่นำมาใช้ต้องเป็นอาหารอิสลาม
เนื่องจากวาฬเจ้าประคุณตะเกียเป็นมุสลิม นอกจากนั้นยังมีการแกะเนียดด้วยดอกไม้ กล้วย และการ
ปล่อยไก่ขาว 1 คู่หรือปล่อยแพะ 1 คู่

2.5.2.2 ตำนานโต๊ะวาฬระยอง

โต๊ะวาฬระยองเป็นที่เคารพนับถือของทั้งชาวพุทธ ชาวมุสลิม และชาวไทย
เชื้อสายจีน ในจังหวัดระยองและตราด สุสานโต๊ะวาฬระยองตั้งอยู่บริเวณปากน้ำระยอง อำเภอเมือง
ระยอง จังหวัดระยองนอกจากนั้นยังมีการสร้าง “ศาลเจ้าพ่อโต๊ะ” ซึ่งศาลทรงไทยใกล้กับมัสยิด
ภายในประดิษฐานรูปเจ้าพ่อแต่งกายแบบแขกมีผ้าโพกศีรษะ พร้อมกับบริวารขนบชาวยุโรปข้างละ
องค์ แต่รับการปิดทองจนมองไม่เห็นรูปร่างลักษณะเดิม ส่วนภายนอกมีรูปเรือสำเภาระคายที่
ผู้ศรัทธานำมาถวาย และยังมีที่เผาศระคายเงินกระคายทองแบบจีน

ตำนานเล่าว่าโต๊ะวาฬระยองมีพี่น้อง 3 คน ได้แก่วาฬเจ้าประคุณตะเกียซึ่ง
เป็นที่ชายคนโต และโต๊ะวาฬแหลมมะขาม โต๊ะวาฬพี่น้องทั้งหมดนั้น โดยสารเรือมากับคนจีน แต่
ภายหลังก็ได้แยกกันไปอยู่ตามที่ต่างๆ¹⁵⁹

ชาวมุสลิมที่เคยอาศัยอยู่ในจังหวัดระยองเล่าตำนานอิเหนาของโต๊ะวาฬ
ระยองว่าโต๊ะวาฬระยองมีชีวิตอยู่ในสมัยโบราณ สามารถแปลงกายเป็นเสือได้ วันหนึ่งโต๊ะวาฬ
ระยองโดยสารเรือคนจีนมา และได้ใช้น้ำจืดในเรือในการอาบน้ำละหมาดทำให้คนจีนไม่พอใจ

¹⁵⁷ สัมภาษณ์ บุญเลิศ ตานีเทพ, 24 สิงหาคม 2547.

¹⁵⁸ สันต์ สุวรรณประทีป, “ดำเนินความตาม “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” ตะเกียโยคินราช
มิตจินจาสยาม,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2528): 33.

¹⁵⁹ สัมภาษณ์ ไชนา พุ่มพวง, 1 สิงหาคม 2547.

หลังจากอาบน้ำละหมาดและทำละหมาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว โตะวะลียะระของได้ใช้เท้าเหย่งลงในทะเล แล้วก็ให้คนจูงตักรขึ้นมา ปรากฏว่าน้ำนั้นกลายเป็นน้ำจืด ต่อมา โตะวะลียะระของก็ได้มาอาศัยอยู่ที่ปากน้ำระของ¹⁶⁰

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีตำนานเล่าว่ามีพ่อค้านำเรือบรรทุกหมูเข้าไปทางปากน้ำระของ เมื่อผ่านหน้าโตะวะลียะระของ โตะวะลียะระของได้ถามว่าเรือบรรทุกอะไรมา พ่อค้ารู้ว่าโตะวะลียะระของเป็นอิสลามจึงแก้งตอบว่าบรรทุกเกลือมา ปรากฏว่าหมูในเรือกลายเป็นเกลือไปทั้งหมด¹⁶¹

เนื่องจากโตะวะลียะระของเป็นที่เคารพนับถือของชนกลุ่มต่างๆ ดังนั้นในฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะต้องนำผลิตผลที่ได้มาที่โตะวะลียะระของก่อนเสมอ ชาวประมงในจังหวัดระยองและจังหวัดใกล้เคียงมักมาบนบานให้จับปลาได้และแคล้วคลาดจากภัยอันตราย¹⁶² ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการแก้เนียด หรือแก้บน ด้วยอาหารอิสลาม ดอกไม้ และไก่ขาว 1 คู่

2.5.2.3 ตำนานโตะวะลียะระของแหลมมะขาม

โตะวะลียะระของแหลมมะขามเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในจังหวัดตราด ตำนานมักเล่าว่าโตะวะลียะระของแหลมมะขามเป็นพี่น้องกับวาลีเจ้าประคุณตะเกียและโตะวะลียะระของ¹⁶³ แต่บางตำนานก็เล่าว่าโตะวะลียะระของมีด้วยกัน 4 พี่น้อง โดยบอกว่ามีโตะวะลียะระของไร้ ที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา¹⁶⁴ รูปร่างลักษณะของโตะวะลียะระของที่เคยมีผู้ฝันเห็นคือเป็นชายชราแต่งตัวแบบชาวมุสลิม โปกผ้าสะระบันสีขาว¹⁶⁵

ชาวบ้านในชุมชนมุสลิมบ้านแหลมทองกลาง อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เล่าตำนานเรื่องความเป็นมาของโตะวะลียะระของแหลมมะขามว่า โตะวะลียะระของแหลมมะขามเดินทางทางเรือมาพร้อมกับวาลีเจ้าประคุณตะเกียและโตะวะลียะระของ แต่ภายหลังได้แยกไปอยู่กันคนละที่ โตะวะลียะระของแหลมมะขามโดยสารมากับเรือคนจูงที่เดินทางมาค้าขาย เมื่อถึงเวลาอาบน้ำละหมาด

¹⁶⁰ สัมภาษณ์ สาลี ภูมิมาโนชญ์, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁶¹ สัมภาษณ์ สาลี ภูมิมาโนชญ์, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁶² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดระยอง (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542), หน้า 113.

¹⁶³ สัมภาษณ์ ไชนา พุ่มพวง, 1 สิงหาคม 2547.

¹⁶⁴ สัมภาษณ์ ประเสริฐ ไชยฤทธิ์, 20 มกราคม 2548.

¹⁶⁵ สัมภาษณ์ มั่น โขร์ ฉัยริต, 1 สิงหาคม 2547.

โตะวาลีแหลมมะขามก็ได้ใช้น้ำจืดในเรื่องจนหมดทำให้คนจีนไม่พอใจ โตะวาลีแหลมมะขามจึงใช้
เท้าเหยียบลงไปในทะเลแล้วให้คนจีนตักมาดื่ม ปรากฏว่าน้ำกลายเป็นน้ำจืด¹⁶⁶

แต่ตำนานของชาวไทยมุสลิมอีกสำนวนหนึ่งเล่าว่าโตะวาลีแหลมมะขาม
เป็นคนที่ลอยมาพร้อมกับขอนไม้ ปัจจุบันไม้ท่อนที่เวลานั้นยังอยู่ใต้ทะเลบริเวณแหลมมะขาม แต่ถ้า
พยายามไปหา ก็จะหาไม่พบ หากจะพบต้องเป็นการพบโดยบังเอิญ¹⁶⁷

นอกจากนี้ยังมีตำนานที่เล่าโดยชาวบ้านซึ่งนับถือศาสนาพุทธว่าโตะวาลี
แหลมมะขามเป็นหินแดงลอยนำมาติดตรงหน้าวัดแหลมมะขาม แต่ที่รู้ว่าเป็นโตะวาลีเพราะไปเข้า
เป็นอิสลาม โดยบอกว่าหินที่เป็นโตะวาลีมีอยู่สามก้อน อยู่ที่แหลมมะขาม ระยอง และชุมพร¹⁶⁸

นอกจากนี้ยังมีตำนานอีกนิทานของโตะวาลีแหลมมะขามว่าวันหนึ่งมีเรือ
สินค้าแล่นผ่านหน้าโตะวาลีแหลมมะขาม เมื่อโตะวาลีแหลมมะขามถามว่าในเรือมีอะไร เจ้าของเรือ
ก็ตอบว่า “เกลือ” ทั้งที่ตนนำน้ำตาลมาขาย โตะวาลีจึงพูดว่า “เกลือหรือ” ปรากฏว่าน้ำตาลในเรือ
กลายเป็นเกลือไปจนหมด¹⁶⁹

สิ่งที่ผู้เคารพนับถือโตะวาลีแหลมมะขามนิยมนำมาแก้เนียด หรือแก้บน
ได้แก่ ข้าวเหนียวเหลืองหน้าไก่ ผลไม้ ดอกไม้ และไก่ขาว 1 คู่ นอกจากนี้ยังมีการนำจี๊รูป¹⁷⁰ หรือ
ทราย¹⁷¹ จากหน้าหลุมศพโตะวาลีแหลมมะขามไปทำเป็นยา และการนำขงที่ปักไว้บนหลุมศพมาเพื่อ
ช่วยให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ¹⁷² ตลอดจนเชื่อว่าโตะวาลีอาจมาให้โทษแก่ผู้ลบหลู่โดยให้มีอาการ
“สบโตะ” กล่าวคือเป็นอาการซึมเศร้า ร้องไห้โดยไม่มีสาเหตุ ซิพจรเต้นผิดปกติ หรือป่วยไข้¹⁷³

เป็นที่น่าสังเกตว่าสถานที่ฝังศพโตะวาลีแหลมมะขามอยู่ภายในวัดแหลม
มะขาม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด โดยมีอาคารแยกออกมาต่างหาก ภายในสถานที่ฝังศพมีการ
กั้นม่าน ตลอดจนประดับประดาด้วยพวงมาลัยและพวงลูกปัดอย่างสวยงาม มีการปักธงด้านบน
หลุมศพโตะวาลีแหลมมะขาม ส่วนด้านหน้าหลุมศพมีรูปเทียน แจกันดอกไม้ และพระมหาคัมภีร์
อัลกุรอาน รวมถึงหนังสือคูหา หรือบทขอพรต่างๆ รวมถึงมีภาชนะใส่น้ำคูหา หรือน้ำศักดิ์สิทธิ์ด้วย

¹⁶⁶ สัมภาษณ์ ฉลวย จันทร์จรูญ, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁶⁷ สัมภาษณ์ เจริญ ภูมิมาโนชญ์, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁶⁸ สัมภาษณ์ ปาน คงกระพัน, 31 กรกฎาคม 2548.

¹⁶⁹ สัมภาษณ์ ไชนา พุ่มพวง, 1 สิงหาคม 2547.

¹⁷⁰ สัมภาษณ์ สมถวิล ชูรัตน, 17 ธันวาคม 2547.

¹⁷¹ สัมภาษณ์ ฉลวย จันทร์จรูญ, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁷² สัมภาษณ์ กระแสร์ หนูรักษา, 19 มกราคม 2548.

¹⁷³ สัมภาษณ์ ปาน คงกระพัน, 1 สิงหาคม 2547.

2.5.2 4 ตำนานท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี

ท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี หรือที่ชาวบ้านเรียกกันสั้นๆว่า ท่านชะอะอาลี โตะเกีชะ หรือ กิชะ เป็นผู้หนึ่งที่เป็นที่นับถือว่ามีอิทธิปาฏิหาริย์ หลุมศพของท่านฝังอยู่ในอาคารภายในมัสยิดอาลีอิดการอยน์ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทายาทของท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรีเล่าประวัติของท่านว่าท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี เกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหลานของขุนประเสริฐ บ้านเกิดของท่านอยู่ติดกับมัสยิดจักรพงษ์ บ้านบางลำพู กรุงเทพมหานคร เมื่ออายุราว 10-11 ปี บิดามารดาก็ส่งท่านไปเรียนหนังสือที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ระหว่างนั้นท่านได้เดินทางไปเรียนวิชาต่างๆทั่วคาบสมุทราหรับทางตะวันออกกลาง ได้แก่เจอร์แดน อิรัก ท่านกลับมาเมืองไทยตอนอายุประมาณ 50 ปี หลังจากกลับมาแล้วท่านได้มาสอนหนังสือให้แก่เด็กๆ

ด้านชีวิตครอบครัว ภรรยาคนแรกของท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี เป็นมุสลิมในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ แต่ลูกหลานที่เกิดกับภรรยาคนแรกได้แยกย้ายจนไม่สามารถสืบหาตัวได้ หลังจากภรรยาคนแรกเสียชีวิต ท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลีจึงมาได้ภรรยาคนที่สองเป็นมุสลิมบ้านคลองตะเคียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตัวท่านก็ได้ย้ายมาตั้งรกรากที่ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา¹⁷⁴ ภรรยาคนที่สองของท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้หญิงประหลาด ฉลาดมีฝีมือ” และถือกันว่ามอิทธิฤทธิ์เป็นครั้งหนึ่งของท่าน¹⁷⁵ ท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี ถึงแก่กรรมที่บ้านบางลำพู แต่ได้นำศพมาฝังที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้เวลาเคลื่อนศพถึง 3 วัน แต่ศพกลับไม่เน่าเปื่อย มีสภาพเหมือนคนนอนหลับธรรมดา

ยิ่งไปกว่านั้น เล่ากันว่าท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรีเป็นพระสหายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานกระบี่ และพู่อย่างราชวงศ์เป็นเกียรติยศ¹⁷⁶

ตำนานเล่าว่าท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หลายประการด้วยกัน เช่นสามารถหุงข้าวหม้อใหญ่ๆ ได้โดยใช้ฟางเส้นเดียวเป็นฟืน สามารถเรียกปลาได้ โดยท่านไปนั่งที่ขอบบ่อแล้วอ่านคาถา ปลาก็จะกระโดดขึ้นมาเอง เป็นต้น

นอกจากนี้มีตำนานตำนานหนึ่งเล่าว่าวันหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อเรือพระที่นั่งผ่านบริเวณชุมชนมุสลิมมัสยิดอาลีอิดการอยน์ ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรีพายเรือตัดหน้าเรือพระที่นั่ง

¹⁷⁴ สัมภาษณ์ มนูญ ศรีสมาน, 24 สิงหาคม 2547.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

จึงทรงมีรับสั่งถามข้าราชการบริพารว่ามีผู้ใดเห็นอย่างที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นหรือไม่ ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดมองเห็นท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรีเลย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงทราบที่ท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรีเป็นผู้วิเศษ จำเพาะแต่จะให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็น และได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือพระที่นั่งเพื่อทรงวางพวงมาลาที่หลุมศพเป็นเกียรติแก่ท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี¹⁷⁷

การเนียดที่หลุมฝังศพท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี สามารถเนียดได้ทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องไม่ให้ติดทหารที่จะไม่สำเร็จทุกคน เพราะเชื่อกันว่าท่านต้องการให้คนไปเป็น “ทหารหลวง” การแก้เนียดนิยมใช้ดอกช่อนกลั่น¹⁷⁸

2.5.2.5 ตำนาน โต้ะกีมุต ธรณี

โต้ะกีมุต หรือ กีมุต ธรณี มีนามเต็มว่า มะหะหมุด เป็นชาวมุสลิมในตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านได้รับการยกย่องนับถือมาตั้งแต่สมัยยังมีชีวิตอยู่ว่าเป็นผู้มีวิชาอาคมหลายอย่าง เช่น อยู่ยงคงกระพัน สามารถพูดภาษาสัตว์ได้ เป็นหัวหน้าผี เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีความเชี่ยวชาญด้านกระบี่กระบอง ตลอดจนการรักษาโรค ท่านเป็นคนมีวิชาเก่งกล้า จึงอยู่ไม่ติดที่

มีตำนานหลายเรื่องเล่าถึงความสามารถและวิชาอาคมของโต้ะกีมุต ธรณี เช่นเล่าว่าท่านมีอาชีพหาปลา ครั้งหนึ่งลูกชายของท่านชื่อว่ากิโฮได้ไปตีอวนหาปลากับที่ท่าน้ำวัดเสด็จ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปรากฏว่ามีจระเข้เข้าไปในอวนจนกระทั่งอวนขาด เมื่อกิโฮกลับมาบอกท่าน โต้ะกีมุตจึงเปลี่ยนกางเกงเงินเดินตัดทุ่งไปที่ท่าน้ำ เมื่อไปถึงก็ดำน้ำลงไปเจรจากับจระเข้ หลังจากนั้นได้กลับมาบอกลูกๆว่า “ไปเถอะ ไปคุยกับจระเข้มาแล้วว่าถ้าลูกหลานมาหากินแถบนี้ก็อย่ารบกวนเลย” ภายหลังเมื่อลูกหลานของท่านไปหาปลาบริเวณนั้นก็ไม่เคยเจอจระเข้อีก เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีตำนานเล่าว่าโต้ะกีมุตเป็นทั้งลูกศิษย์ และทหารเอกของโต้ะกิแชะ โต้ะกิแชะตั้งฉายาให้ท่านว่า กีมุต ธรณี นอกจากนั้นยังเล่ากันว่าท่านเป็นผู้เดียวที่เชิญแม่นางหินลอยขึ้นมาจากน้ำได้

หลุมฝังศพของโต้ะกีมุตอยู่ในบริเวณมัสยิดอาลีฮิดคารอยน์ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวมุสลิมในชุมชนมัสยิดอาลีฮิดคารอย์ถือว่า

¹⁷⁷ สัมภาษณ์ มาลัย วัจเจริญ, 14 ตุลาคม 2547.

¹⁷⁸ สัมภาษณ์ มนูญ ศรีสมาน, 24 สิงหาคม 2547.

ตนเองเป็นลูกหลานของท่าน และเมื่อเปิดสนามฝึกซ้อมกระบี่กระบองขึ้นที่ทุ่งลุมพลีก็ได้นำอายุ
ธรรณีของท่านมาตั้งเป็นชื่อว่า คณะพยัคฆ์ธรรณี¹⁷⁹

2.5.2.6 ตำนานท่านอับดุลเลาะห์สอน

หลุมฝังศพท่านอับดุลเลาะห์สอน หรือท่านยะหยา อยู่นอกอาคารฝังศพวาฬ
เจ้าประคุณตะเกีย ภายในมัสยิดตะเกียโยคินราชมิสจินจาสยาม ตำบลคลองตะเกียน อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านอับดุลเลาะห์สอนเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของวาฬ
เจ้าประคุณตะเกีย จัดว่าเป็น “คนกลามัด” หรือ “ผู้สำเร็จ” ในศาสนาอิสลาม ตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่ง
ผู้คนพากันเดินทางทางเรือไปประกอบพิธีฮัจย์ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย แต่ท่านอับดุลเลาะห์สอนอยู่
กับบ้านไม่ได้ไป ระหว่างทางเรือเกิดประสบเหตุคลื่นลมแรงจนเรือล่ม ลูกศิษย์คนหนึ่งจึงร้องเรียก
หาท่านว่า “ครูช่วยด้วย ท่านอับดุลเลาะห์สอนช่วยด้วย” เวลานั้นท่านอับดุลเลาะห์สอนกำลังนั่ง
คุยกับลูกศิษย์อีกคนหนึ่งอยู่ จู่ๆท่านก็ผลักผ้าลงน้ำไปซ่อนตะไคร่น้ำขึ้นมาเต็มไปหมด ลูกศิษย์ที่นั่ง
คุยอยู่ด้วยจึงถามว่าท่านไปไหนมา ท่านก็บอกว่ามีลูกศิษย์เรียกไปช่วย ท่านจึงลงไปช่วยแล้วกลับ
ขึ้นมา¹⁸⁰

2.6 ตำนานคริสต์

ตำนานคริสต์ หมายถึงตำนานที่เล่ากันในกลุ่มชาวคริสต์ และเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องทั้ง
ความเชื่อในคริสต์ศาสนาและความเชื่อพื้นบ้าน ตำนานคริสต์พบเพียงตำนานเดียว คือ ตำนาน
รูปพระตายลอยน้ำ หรือรูปพระเยซูเจ้าหลังจากทรงถูกทรมานบนมหากางเขน ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่
วัดกาลหว่าร์ (วัดแม่พระลูกประคำ) แขวงพลับพลาชัย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ตำนาน
รูปพระตายลอยน้ำนี้เล่ากันในหมู่ชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสและจีน 3 ชุมชน ได้แก่ชุมชนวัด
กาลหว่าร์ ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต และชุมชนวัดช่างตากูส เขตบางกอกน้อย

ตำนานที่เล่ากันในชุมชนวัดกาลหว่าร์เล่าว่ารูปพระตายลอยน้ำอยู่ในหีบ ลอยมาตาม
ลำแม่น้ำเจ้าพระยา ขณะที่หีบใส่รูปพระตายลอยน้ำผ่านวัดต่างๆ ได้มีผู้คนที่พยายามจะนำขึ้นฝั่ง
แต่ไม่มีใครทำสำเร็จเนื่องจากหีบใส่รูปพระตายลอยน้ำห่างออกไป จนกระทั่งเมื่อลอยมาถึงริมฝั่งวัด
กาลหว่าร์ก็ได้มีคนแขกขาว แต่ไม่รู้ว่าเป็นเชื้อชาติใดและนับถือศาสนาอะไร สามารถนำหีบขึ้นมา

¹⁷⁹ สุริยัม ศรีสมาน. พิธีเปิดป้ายมัสยิดอาลีอีคาร์อยน์ (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 27-39.

¹⁸⁰ สัมภาษณ์ บุญเลิศ ตานีเทพ, 24 สิงหาคม 2547.

ได้ เมื่อเปิดออกจึงรู้ว่าสิ่งที่อยู่ข้างในคือรูปพระตาย และได้นำมาประดิษฐานไว้ที่วัดกาลหว่าร์จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น จึงถือว่าครอบครัวของผู้ที่นำรูปพระตายลอยน้ำขึ้นมาได้เป็นเจ้าของรูป แต่ภายหลังครอบครัวนี้ก็ได้รับเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ (วันปัสกา) ของทุกปี ลูกหลานของครอบครัวจะต้องมาเป็นผู้เปิดรูปพระตายเพื่อทำพิธีนรมัสการ และเป็นผู้ปิดรูปเมื่อเสร็จพิธี¹⁸¹

2.7 ตำนานที่ปรากฏในหลายกลุ่มชน

ตำนานที่ปรากฏในหลายกลุ่มชน หมายถึงตำนานที่เป็นที่รู้จักและเล่าสืบต่อกันมาในกลุ่มชนในหลายกลุ่มวัฒนธรรมและหลายแหล่ง โดยไม่สามารถสืบค้นได้ว่าตำนานเรื่องดังกล่าวเป็นตำนานของกลุ่มชนกลุ่มใด เนื่องจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานเป็นที่เคารพนับถือของกลุ่มชนหลายกลุ่ม ตำนานที่ปรากฏในหลายกลุ่มชนมีดังนี้

2.7.1 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับเทพเจ้าและเจ้าพ่อเจ้าแม่

2.7.1.1 ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

เจ้าแม่สร้อยดอกหมากเป็นที่เคารพบูชาของคนหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มคนไทย และคนไทยเชื้อสายจีน องค์เจ้าแม่สร้อยดอกหมากมีลักษณะเป็นเทวรูปสตรีแบบจีน ประดิษฐานอยู่ที่ตึกเจ้าแม่ภายในวัดพันธุเชิงวรมหาวิหาร นอกเกาะเมืองอยุธยาทางทิศใต้ และเป็นบริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยามาบรรจบกับแม่น้ำป่าสัก¹⁸² และนอกจากชื่อสร้อยดอกหมากแล้ว เจ้าแม่มียังมีชื่อจีนว่า จูเซินเยี แปลว่าเจ้าแม่ผู้ทำให้เกิด หรืออีกชื่อหนึ่งว่าอาเนี่ย¹⁸³

ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากเล่าว่าก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 26 ปี ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงจีนเดินเล่นในอุทยาน เห็นเด็กผู้หญิงอยู่ในจันทน์หมากก็รักใคร่ จึงนำมาเลี้ยงเป็นพระธิดาบุญธรรม พร้อมกับตั้งชื่อให้ว่า นางสร้อยดอกหมาก

เมื่อนางเจริญวัยขึ้นพระเจ้ากรุงจีนก็หาคู่ครองให้นาง สมัยนั้นกรุงจีนกับกรุงอโยธยามีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน พระเจ้ากรุงจีนจึงส่งสาส์นมาว่าจะยกธิดาให้กับพระเจ้าสายน้ำผึ้ง พระเจ้าสายน้ำผึ้งได้นั่งเรือสำเภามารับนางที่กรุงจีน และแต่งงานกันที่กรุงจีน หลังจากนั้นพระเจ้าสายน้ำผึ้งก็พานางกลับอโยธยา เมื่อมาถึงแล้วพระเจ้าสายน้ำผึ้งก็กลับเข้าวังพระองค์เดียว บอกให้นางสร้อยดอกหมากรออยู่ในเรือก่อน แล้วจะมารับที่หลัง แต่พระเจ้าสายน้ำผึ้งมีราชกิจมาก

¹⁸¹ สัมภาษณ์ บุษณี แซ่จู้, 10 กุมภาพันธ์, 2549.

¹⁸² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), **อยุธยา: Discovering Ayuttaya** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2546), หน้า 66.

¹⁸³ สัมภาษณ์ รวีวรรณ ขุนทองน้อย, 19 กรกฎาคม 2548.

จึงไม่ได้มารับนางเอง ส่งแต่ขุนนางมารับ ทำให้นางสร้อยดอกหมากน้อยใจ และตัดพ้อว่าถ้าพระเจ้าสายน้ำผึ้งไม่มารับนางเอง นางจะไม่ขอลงจากเรือไปไหน ขุนนางที่ไปรับก็กลับมาทูลพระเจ้าสายน้ำผึ้งในเมือง พระเจ้าสายน้ำผึ้งจึงมาที่เรือและสัพยอกว่า “ถ้าหากเจ้าหญิงมาถึงที่นี่แล้วไม่คิดจะลงมาจากเรือ จะอยู่บนเรือนั่นก็ตามในเถิด” เมื่อนางสร้อยดอกหมากได้ยินก็น้อยใจมาก กลั่นใจตายในเรือ แต่บางทีก็ว่ากระโดดน้ำตาย หรือเจาะเรือให้เรือล่ม

หลังจัดงานพระศพนางสร้อยดอกหมากแล้วพระเจ้าสายน้ำผึ้งได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง เรียกชื่อว่า วัดพระเจ้าพระนางเอาเชิง หมายถึงการที่นางสร้อยดอกหมากเอาเชิงกับพระองค์ ต่อมาเพี้ยนเป็น วัดพระนางเชิง วัดแพนงเชิง และวัดพนัญเชิงในที่สุด และสร้างศาลให้เรียกว่าศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก¹⁸⁴

สิ่งที่นำมาใช้ในการบนบานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมีหลายอย่างตามแต่นำมาถวาย ไม่เช่นนั้นก็แล้วแต่เรื่องที่บน ได้แก่ ถ้านบนเรื่องให้มีความสวยงามให้บนด้วยเครื่องสำอาง เพื่อเอาเคล็ดเรื่องความสวยความงาม ถ้านบนเรื่องชื่อเสียงให้ใช้น้ำหอม เพื่อให้ชื่อเสียงหอมฟุ้งไปเหมือนกลิ่นน้ำหอม ถ้านบนเรื่องขอบุตร หรือต้องการความเจริญงอกงาม ให้ใช้ผลไม้ เพื่อให้เกิดการออกดอกออกผลเหมือนผลไม้ ถ้านบนเรื่องความรักให้ใช้ส้มสายน้ำผึ้ง เนื่องจากพระสวามีของเจ้าแม่เชื่อว่าพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ส่วนสิ่งที่ห้ามนำมาบน ได้แก่ กระจก มังคุด และตะมุฑ เวลาในการแก้บนนั้นถ้าสิ่งที่นำมาแก้บนเป็นของควาให้นำมาก่อนเที่ยง แต่สิ่งอื่น ๆ นำมาได้จนถึงเวลาปิดตึกเจ้าแม่¹⁸⁵

2.7.1.2 ตำนานการเชิญเสด็จให้ขึ้นจากน้ำ

ตำนานเรื่องการเชิญเสด็จให้ขึ้นจากน้ำเป็นตำนานที่ชาวไทย ชาวไทยยวน และชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี และในอำเภอใกล้เคียง ต่างรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ดังกล่าว ตำนานเล่าว่า นางเฉลียว จันทรประสิทธิ์ ภรรยาของนายเผ่าจันทรประสิทธิ์ หรือเจ้าแก้วเผ่า เจ้าของโรงสีในอำเภอเส้าไห้ ฟันว่าแม่นางตะเคียนทองบอกให้นำเสด็จตะเคียนที่ตนสิงสถิตอยู่ขึ้นมาจากน้ำ เมื่อตื่นขึ้นนางเฉลียวได้เล่าความฝันให้สามีฟัง แต่นายเผ่าไม่เชื่อ ต่อเมื่อนางเฉลียวฝันเช่นเดิมซ้ำๆกัน 3 คืนนายเผ่าจึงยอมเชื่อ เล่ากันว่า การชักลากเสด็จขึ้นบกกระทำได้อย่างง่ายดายโดยใช้สายสิญจน์เพียงเส้นเดียว¹⁸⁶

¹⁸⁴ สัมภาษณ์ รวีวรรณ ขุนทองน้อย, 19 กรกฎาคม 2548.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน..

¹⁸⁶ สัมภาษณ์ เรือน มาสวัสดิ์, 19 กรกฎาคม 2548.

2.7.2 ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์

ตำนานประจําถิ่นเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ หมายถึงตำนานประจําถิ่นที่กล่าวถึงคนที่มีหลักฐานระบุได้แน่ชัดว่ามีตัวตนจริง ได้แก่

2.7.2.1 ตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตำนานเกี่ยวกับบุญญาธิการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมีหลายตำนาน เช่น ตำนานที่เล่าว่าในสมัยที่ทรงเป็นลูกศิษย์วัด ทรงถูกพระอาจารย์ลงโทษผูกไว้กับท่อน้ำหน้าวัด เมื่อน้ำขึ้นก็ปรากฏว่าไม่ทรงได้รับอันตรายใดๆ¹⁸⁷ เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปและทหารทุกเหล่าทัพ นอกจากนี้การที่พระองค์ทรงมีเชื้อสายจีนแซ่แต้ ก็ทำให้ทรงเป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่งของชาวไทยเชื้อสายจีน คาถาบูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ใช้กันโดยทั่วไป ได้แก่ “ (ตั้งนโม 3 จบ) โอม สิโน ราชาทเวะ ชะยะตะกะวัง สัพพะ ศัตรู วินาสสันติ โอม สิโนราชาทเวะ นะมามิหัง”

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมีอยู่หลายแห่ง เช่น ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินพระราชวังเดิม ฝั่งธนบุรี ศาลเจ้าพ่อฉางเกลือ เยื้องโรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินภายในโรงเรียนชุมพลทหารเรือ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน (ศาลพ่อตาก) ภายในศูนย์ฝึกการรบพิเศษทางทะเล ฐานทัพเรือสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

2.7.2.2 ตำนานเสด็จเตี้ย

เสด็จเตี้ยเป็นพระนามอย่างลาลองที่ประชาชนทั่วไปเรียกพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ในหมู่ทหารเรือมีตำนานเล่าถึงอภิไศยของเสด็จเตี้ยหลายตำนาน ตำนานเรื่องหนึ่งเล่าว่าเมื่อคราวทรงบังคับการเรือรบหลวงมกุฎราชกุมารจากเกาะเทียวมัน รัชเจ้าโฮร์บาร์ ประเทศมาเลเซีย ไปยังเมืองปัตตาเวียนั้นทะเลเกิดพายุใหญ่เนื่องจากเดินทางผ่านภูเขาไฟใต้น้ำที่กำลังระอุ บรรดานักเรียนนายเรือต้องพากันยึดส่วนต่างๆของเรือไว้เพื่อไม่ให้ตกทะเล แต่เสด็จเตี้ยกลับประทับบนเรือได้อย่างมั่นคง และได้ทรงสํารวมพระทัย หลับพระเนตรร้ายคาถาอาคมอยู่สักครู่หนึ่ง สักพักพายุก็สงบ ท้องฟ้ากลับแจ่มใส เป็นต้น

ส่วนตำนานอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่าทรงเคยประลองวิชากับตากัน เกจิอาจารย์ผู้มีวิชาอาคมในแถบอ่าวคงตาล อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี¹⁸⁸

¹⁸⁷ ทรงศรี สุปัญญากร, *วรรณกรรมไทยรามัญ จากตำบลดทรงนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2527), หน้า 30.

¹⁸⁸ คอน ทามะโอ-สมอด้า, *กรมหลวงชุมพร เจ้าฟ้าจอมอาคม*, หน้า 45-50.

นอกจากทหารเรือแล้ว ชาวประมงก็มีตำนานเรื่องอิทธิฤทธิ์ของเสด็จเตี้ยด้วย เช่นมีตำนานเล่าว่าชาวประมงในจังหวัดสมุทรสาครคนหนึ่งทำอวนหาหอยขณะออกทะเลเพราะลวดสลิงขาดหมด แม้จะพยายามปล่อยสมอเรือลากพื้นเพื่อให้ติดอวนแต่ก็ไม่สำเร็จ ชาวประมงผู้นั้นจึงจุกฐูปอกพระองค์ว่า “จะทิ้งลูกแล้วหรือ ถ้าไม่เจอ คงถูกไล่ออกแน่” พอปักฐูปเสร็จเรือก็ติดอวนทันที¹⁸⁹

ศาลเสด็จเตี้ยมีหลายแห่ง เช่น ศาลกรมหลวงชุมพร ฐานทัพเรือสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ศาลกรมหลวงชุมพร อำเภอดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสาคร ตำหนักกรมหลวงชุมพร อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เป็นต้น

การถวายบนเสด็จเตี้ยนั้น โดยมากนิยมบนบานด้วยประทัดและการยิงปืน นอกจากนี้ชาวประมงยังเชื่อกันว่าถ้าพบคลื่นจัดหรือลมแรง หากบนบานพระองค์แล้วคลื่นลมก็จะเบาลง¹⁹⁰

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าตำนานประจำถิ่นสามารถนำมาจัดจำแนกได้ทั้งตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนเจ้าของตำนาน และตามเนื้อหาของตำนาน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตำนานหลายเรื่องจะเป็นตำนานของคนต่างกลุ่มวัฒนธรรม หรือเป็นตำนานที่กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างประเภทกัน แต่กลับมีลักษณะเรื่องที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น ในบทต่อไปผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงแบบเรื่องของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง เพื่อให้เห็นลักษณะเด่นของแบบเรื่องที่สังเคราะห์ขึ้นจากตำนานประจำถิ่นสำนวนต่างๆ ดังที่ได้เสนอมานี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸⁹ อุ่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย (บรรณาธิการ), *เรือแล่นทะเลม* (นครปฐม: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), หน้า 56.

¹⁹⁰ ทศนีย์ ทานตวนิช, *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก* (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 32.

บทที่ 3

แบบเรื่องของตำนานประจำถิ่น

ในการศึกษาทางคติชนวิทยา โดยเฉพาะเมื่อศึกษาข้อมูลคติชนประเภทเรื่องเล่า (narratives) ระเบียบวิธีหนึ่งที่สามารถใช้เพื่อจัดจำแนกข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดแบบเรื่องของนิทาน สตีธ ทอมป์สัน (Stith Tompsons) ได้อธิบายคำว่า *แบบเรื่อง* ไว้ว่า

แบบเรื่อง คือ นิทานเรื่องหนึ่งๆที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ นิทานนั้นๆ สามารถนำมาเล่าได้ในฐานะเรื่องเล่าที่สมบูรณ์ในตัวเอง และไม่ต้องอาศัยความหมายที่อ้างอิงจากนิทานเรื่องอื่นๆ แน่แน่นอนว่านิทานเรื่องที่ว่านี้อาจถูกนำมาเล่าพร้อมนิทานอีกเรื่องหนึ่ง แต่ความจริงที่ว่านิทานเรื่องนั้นสามารถปรากฏอยู่ได้โดยลำพังก็เป็นข้อพิสูจน์ความเป็นอิสระในตัวเองของนิทานเรื่องดังกล่าว นิทานแบบเรื่องหนึ่งอาจประกอบด้วย อนุภาคเพียงอนุภาคเดียวหรือหลายอนุภาคก็ได้ นิทานสัตว์ นิทานมุขตลก และเรื่องเล่าสั้นๆที่ตลกขบขันส่วนมากมักเป็นนิทานแบบเรื่องที่มีอนุภาคเดียว ส่วนนิทานมหัศจรรย์ต่างๆ ไป (นิทานประเภทซินเดอเรลลา หรือสโนว์ไวท์) เป็นนิทานแบบเรื่องที่มีหลายอนุภาค *

ในทางคติชนวิทยา มีศัพท์เฉพาะว่า *แบบเรื่องนิทาน* (tale type) หมายถึง โครงเรื่องของนิทานที่ทำให้นิทานแต่ละเรื่องมีลักษณะเฉพาะต่างจากนิทานเรื่องอื่นๆ¹ หรืออาจกล่าวได้ว่า *แบบเรื่อง* คือ โครงเรื่องที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ นิทานที่มีแบบเรื่องเดียวกันจึงได้แก่ นิทานที่มีโครงเรื่องลักษณะเดียวกัน แม้รายละเอียดของนิทานแต่ละเรื่องจะแตกต่างกัน

* A type is a traditional tale that has an independent existence. It may be told as a complete narrative and does not depend for its meaning on any other tales. It may indeed happen to be told with another tale, but the fact that it may appear alone attest its independence. It may consist of only one motif or of many. Most animal tales and jokes and anecdotes are types of one motif. The ordinary Märchen (tales like Cinderella or Snow White) are types consisting of many of them. (Stith Thompson 1977: 415)

¹ ศิราพร ณ ถลาง, *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน* (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 66.

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องนิทานพื้นบ้านไว้ดังนี้

การศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องของนิทานเริ่มมาจาก คาร์ล โครน (Kaarn Kronh) ซึ่งศึกษานิทานสัตว์ตามหลักเกณฑ์ของระเบียบวิธีภูมิประวัติและพบปัญหาในการเก็บรวบรวมนิทานสัตว์จำนวนมากจากแหล่งต่างๆ ในหลายๆ ประเทศ เขาจึงเกิดความคิดว่านิทานของยุโรปโดยเฉพาะพวกนิทานมหัศจรรย์ (Marchen) นี้ น่าจะมีแบบเรื่องของมันเอง เพราะเขาพบว่านิทานที่รวบรวมมานั้นมีเรื่องซ้ำๆ กันอยู่แต่แตกออกเป็นหลายสำนวน เขาจึงเสนอให้แอนตี อาร์น (Antti Aarne) จัดทำดัชนีของแบบเรื่องโดยใช้นิทานยุโรป โดยเฉพาะนิทานฟินแลนด์ มาจัดจำแนกเป็นแบบเรื่องซึ่งต่อมาได้ตีพิมพ์ใน *Folklore Fellows Communications* เมื่อปี ค.ศ. 1961 ต่อมาสตริท ทอมป์สัน ได้นำแบบเรื่องนี้มาปรับปรุงขยายความเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่ 450 แบบเรื่อง โดยนำนิทานจากยุโรปตอนใต้ ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ นิทานจากตะวันออก และอินเดีย เป็นต้น มาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมในการทำดัชนีแบบเรื่อง และได้ตีพิมพ์ฉบับปรับปรุงนี้ใน ค.ศ. 1961 ในชื่อว่า *The Types of the Folktale* (ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน) ซึ่งกลายเป็นดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้านที่สำคัญในการนำไปวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตามที่ต่างๆ ทั่วโลก²

แอนตี อาร์น และสตริท ทอมป์สัน ได้แบ่งแบบเรื่องของนิทานใน ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน ออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 5 ประเภท ได้แก่ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานพื้นบ้านทั่วไป เรื่องตลก และเรื่องเล่าขนาดสั้น นิทานเข้าแบบ และนิทานที่ไม่สามารถจัดประเภทได้

หลังจากจำแนกประเภทของนิทานแล้ว แอนตี อาร์น และสตริท ทอมป์สัน ได้แบ่งนิทานแต่ละประเภทออกเป็นหัวข้อต่างๆ เช่น ประเภท นิทานเรื่องสัตว์ แบ่งออกเป็นหัวข้อ สัตว์ป่า สัตว์ป่ากับสัตว์เลี้ยง คนกับสัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง นก ปลา และ สัตว์อื่นๆ กับสิ่งของต่างๆ เป็นต้น จากนั้นจึงจำแนก

² วัชรภรณ์ ดิษฐปาน, แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: การแพร่กระจายและความหลากหลาย (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 39.

นิทานในแต่ละหัวข้อว่ามีแบบเรื่องใดบ้าง โดยอาศัยการแบ่งตามเหตุการณ์สำคัญซึ่งประกอบกันเป็นโครงเรื่อง

ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างวิธีการจำแนกแบบเรื่องของนิทานตามโครงเรื่องจาก *แบบเรื่องซินเดอเรลลา* ซึ่งตรงกับแบบเรื่องที่ 510 ใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* โดยแยกเป็นแบบเรื่องย่อย 510 A, 510 B และ 510A* และมีความสัมพันธ์กับแบบเรื่องที่ 511 และ 511 A³

ศิริพร ณ ถลาง⁴ ได้แสดงการจำแนกแบบเรื่องซินเดอเรลลา ของ *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* ไว้ดังนี้

แบบเรื่องที่ 510 ซินเดอเรลลากับหมวกที่ทำจากต้นกก (Cinderella and Cap o' Rushes) มีโครงเรื่องดังนี้

- I. นางเอกถูกกลั่นแกล้ง
 - a. แม่เลี้ยงและพี่สาวลูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งนางเอกให้นอนที่เตาไฟหรือกองขี้เถ้า และให้ใส่เสื้อผ้าหยาบๆ และหมวกที่ทำจากต้นกกหรือเปลือกไม้
 - b. หนีเพราะพ่อต้องการแต่งงานกับเธอ
 - c. พ่อไล่เธอออกจากบ้านเพราะเธอบอกว่ารักพ่อเหมือนเกลือ
- II. มีอำนาจวิเศษคอยช่วยเหลือ
 - a) จากแม่ของเธอที่จากไปแล้ว หรือ b) จากต้นไม้ที่ขึ้นบนหลุมฝังศพของแม่ หรือ c) จากผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (นางฟ้า) หรือ d) จากนก หรือ e) จากแพะหรือวัว และ f) แม่แพะหรือวัวถูกฆ่า มีต้นไม้วิเศษงอกจากซาก
- III. ได้พบเจ้าชาย
- IV. ต้องพิสูจน์หลักฐาน ด้วย (a) รongเท้า หรือ (b) แหวนที่ใส่ลงไปเครื่องดืม หรือ (c) ขนมปังที่เจ้าชายกิน หรือ นางเอกเท่านั้นที่เค็ดแอปเปิ้ลจากต้นได้
- V. ได้แต่งงานกับเจ้าชาย
- VI. คุณค่าของเกลือ พ่อได้กินอาหารที่ไม่ใส่เกลือทำให้เข้าใจที่ลูกสาวพูด

³ ศิริพร ณ ถลาง, *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน*, หน้า 81.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82 – 84.

แบบเรื่องที่ 510 A ซินเดอเรลลา (Cinderella)

- พี่น้องต่างมารดาถ่มถั่ว
- นางเอกไปที่หลุมศพแม่ซึ่งต่อมาช่วยเธอรีดนมวัว เขย่าคันทันเปิด และช่วยชายชรา
- นางเอกสวมเสื้อผ้าสวยงามเต้นรำกับเจ้าชายในงานเต้นรำ (หรือในโบสถ์) 3 ครั้ง
- เจ้าชายพบนางเอกด้วยการทดสอบรองเท้า
- นางเอกได้แต่งงานกับเจ้าชาย

แบบเรื่องที่ 510A* รองเท้าสีทองในถ้ำ (The Golden Shoe in the Cave)

- นางเอกฝังลูกแกะไว้ในถ้ำ และได้ทิ้งรองเท้าข้างหนึ่งไว้ในถ้ำ
- เจ้าชายมาพบรองเท้าและประกาศว่าจะไม่แต่งงานกับใครนอกจากเจ้าของรองเท้า
- นางเอคนำรองเท้ามาแสดงและชนะใจเจ้าชาย

แบบเรื่องที่ 510 B เสื้อผ้าชุดทอง, ชุดเงิน และชุดดวงดาว (The Dress of Gold, of Silver, and of Stars)

- พ่อต้องการแต่งงานกับลูกสาวตัวเอง (นางเอก)
- นางเอกปลอมเป็นคนรับใช้ในวังเพื่อหนีบิดาและถูกเจ้าชายแกล้งป้าขาวของใส่
- นางเอกสวมเสื้อผ้าสวยงาม 3 ชุดเต้นรำกับเจ้าชาย (หรือเจ้าชายเห็นนางเอกในโบสถ์) และนางเอกสวมรองเท้าที่ทิ้งไว้
- เจ้าชายพบนางเอกด้วยการทดสอบรองเท้า หรือด้วยแหวนที่นางเอกใส่ในเครื่องดื่มหรือขนมปังให้เจ้าชาย
- นางเอกได้แต่งงานกับเจ้าชาย

แบบเรื่องที่ 511 หนึ่งตา, สองตา, สามตา (One-Eye, Two-Eyes, Three-Eyes)

- สองตา (นางเอก) ถูกแม่เลี้ยงถ่มถั่ว
- สองตาต้องไปเลี้ยงแพะ รู้สึกหิวโหย
- มีหญิงชราเนรมิตโต๊ะวิเศษและอาหารให้
- หนึ่งตาและสามตาไปแอบสืบพฤติกรรมของสองตา
- มีต้นไม้ทองเกิดขึ้นจากแพะที่ตายไปแล้ว
- ต้นไม้ทองนี้ยอมให้สองตาคนเดียวที่เด็ดผลไม้ได้
- สองตาได้แต่งงานกับขุนนาง

แบบเรื่องที่ 511 A วัวน้อยสีแดง (The Little Red Ox)

- น้อยชายต่างมารดาของหนึ่งตา สองตา และสามตา ถูกกลั่นแกล้งโดยแม่เลี้ยงและพี่สาวต่างมารดา
- เขาได้รับการช่วยเหลือจากวัววิเศษที่เอาอาหารจากเขาของตนมาให้
- พี่สาวแอบสืบพฤติกรรมของน้อยชาย แม่เลี้ยงแกล้งทำเป็นป่วยและบอกว่าต้องการกินเนื้อวัว
- วัววิเศษบรรทุกเด็กชายไว้ในเขาของมัน ผ่านป่าทองเหลือง ป่าเงิน และป่าทอง ต้องต่อสู้กับสัตว์ที่พิทักษ์ป่าจนถูกฆ่าตาย
- เด็กชายเก็บเขาวิเศษของวัวไป ต่อมาเขาวิเศษได้ให้ทรัพย์สมบัติแก่เด็กชาย

แม้ว่า แบบเรื่องซินเดอเรลลา จะจำแนกแบบเรื่องย่อยได้หลายแบบเรื่อง แต่แบบเรื่องย่อยเหล่านี้ยังคงมีลำดับเหตุการณ์หลักเหมือนกัน กล่าวคือประกอบด้วยเหตุการณ์เริ่มต้นที่ *นางเอกถูกรังแก – การช่วยเหลือจากอำนาจวิเศษ – การพบกับเจ้าชาย – การพิสูจน์หลักฐาน – การแต่งงานกับเจ้าชาย* ลำดับเหตุการณ์สำคัญเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่กำหนดโครงสร้างของแบบเรื่องนิทานซินเดอเรลลา ตามการจัดจำแนกใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน*⁵

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้จากการแบ่งประเภทของนิทานออกเป็น 5 ประเภทใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* ว่า นิทานพื้นบ้านที่แอนทอน อาร์เน และสตีธ ทอมป์สัน ได้รวบรวมเพื่อนำมาทำเป็นดัชนีแบบเรื่องของนิทานนั้น ไม่ครอบคลุมนิทานประเภทตำนาน นิทานประจำถิ่น และนิทานอธิบายเหตุ

ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากนิทานที่รวบรวมเป็นนิทานยุโรปและอินเดีย⁶ ทำให้แบบเรื่องใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* ปรากฏเฉพาะแบบเรื่องของนิทานกลุ่มนี้ ไม่ครอบคลุมนิทานพื้นบ้านของดินแดนส่วนอื่นๆของโลก สตีธ ทอมป์สันได้กล่าวถึงข้อจำกัดดังกล่าวไว้ในบทนำของหนังสือ *ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motifs-Index of Folk Literature)* ว่า ดัชนีแบบเรื่องของ

⁵ วัชรภรณ์ ดิษฐป้าน, *แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: การแพร่กระจายและความหลากหลาย*, หน้า 44.

⁶ Antti Aarne and Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, 2nd revision (Helsinki: Indiana University, 1987), p. 6.

อาร์นเป็นประโยชน์ไม่มากเท่าไรเมื่อนำไปศึกษานิทานนอกเขตยุโรป เพราะแบบเรื่องนิทานของยุโรปไม่สามารถประยุกต์ใช้กับนิทานพื้นบ้านของดินแดนอื่นๆที่ไกลออกไปจากยุโรปได้มากนัก⁷

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงจะได้วิเคราะห์แบบเรื่องตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง โดยอาศัยการแบ่งจากโครงเรื่องตามวิธีที่แอนดี อาร์น และสตีล ทอมป์สัน ใช้ใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ตั้งชื่อแบบเรื่องต่างๆ ตามเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งไม่ตรงกับชื่อแบบเรื่องใน *ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน* โดยชัดเจน

ผู้วิจัยพบว่าตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทยจำนวน 133 เรื่อง สามารถจำแนกได้เป็น 12 แบบเรื่อง และยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง ดังนี้

3.1 แบบเรื่องมาทางน้ำ

แบบเรื่องมาทางน้ำเป็นแบบเรื่องที่พบมากที่สุดในด้านานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง แบบเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ลอยมาทางน้ำ หรือคนที่เดินทางมาทางเรือได้กลายเป็นเจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โครงเรื่องของแบบเรื่องมาทางน้ำมี 2 แบบ ได้แก่

ก. โครงเรื่องแบบวัตถุลอยน้ำ โครงเรื่องหลักคือ

- วัตถุลอยน้ำมา
- มีผู้นำขึ้นจากน้ำ
- วัตถุนั้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

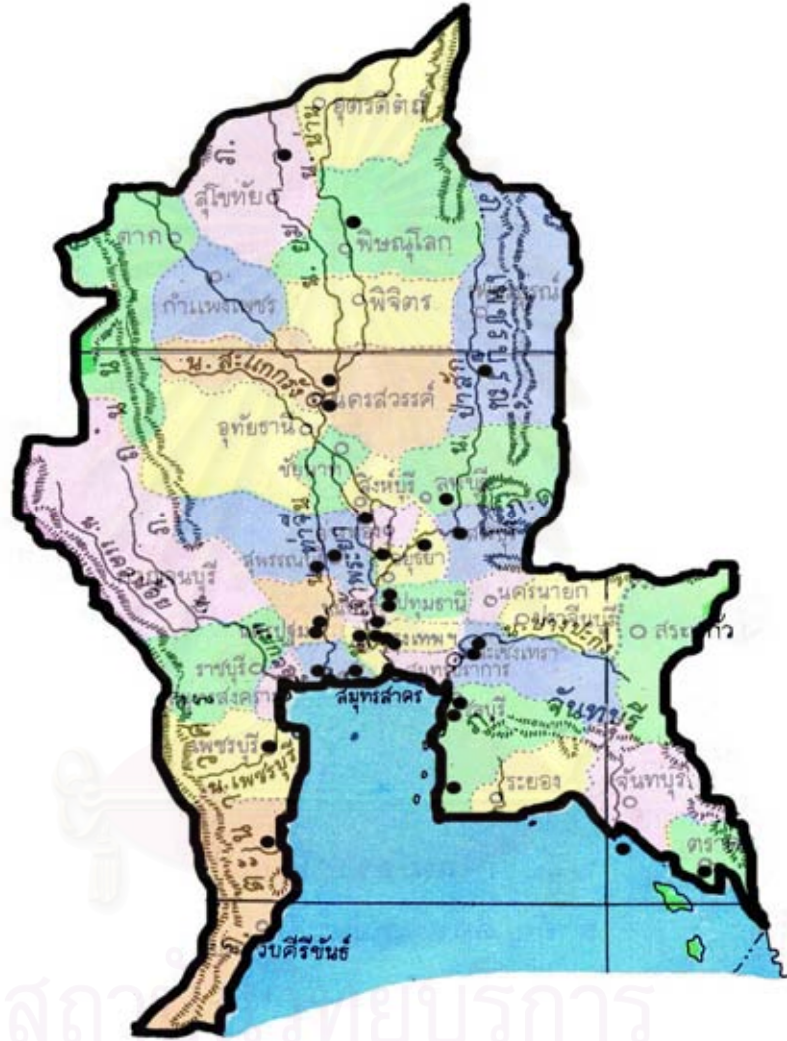
แม้ว่าแบบเรื่องมาทางน้ำในแบบ ก. วัตถุลอยน้ำ จะมีโครงเรื่องหลักดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ลักษณะของตำนานบางเรื่องอาจแตกต่างไปจากโครงเรื่องหลักบ้าง แต่ก็ยังเห็นได้ว่าแก่นสำคัญของตำนานเหล่านี้คือการอธิบายว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือวัตถุที่ได้มาจากน้ำ เช่น เล่าว่าเทวรูปจมอยู่ในน้ำ พระพุทธรูปมาติดเบ็ด พระพุทธรูปตกน้ำหายไปแต่ภายหลังกลับลอยไปติดฝั่งเอง เป็นต้น ดังตัวอย่างจาก *ตำนานเจ้าแม่เขี้ยวโบ้เนี้ยวเหนียว* จังหวัดตราด *ตำนานหลวงพ่อกษมสมุทร* วัดป่าจิว จังหวัดปทุมธานี *ตำนานอภินิหารพระศรีอารีย์* วัดไผ่ จังหวัดลพบุรี

ข. โครงเรื่องแบบคนเดินทางมาทางเรือ โครงเรื่องหลักคือ

- คนเดินทางมาทางเรือ
- มาถึงสถานที่แห่งหนึ่ง
- คนผู้นั้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่นั้น

⁷ Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk-Literature*. Vol 1 (Bloomington: Indiana University, 1955-1958), p. 10.

โครงเรื่องของตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องมาทางน้ำทั้งสองลักษณะเป็นโครงเรื่องเกี่ยวกับที่มาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาจากทางน้ำ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นได้ทั้งวัตถุและคน ส่วนการเดินทางทางเรือก็เทียบเท่ากับการลอยน้ำมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการมาทางน้ำเช่นเดียวกัน

แผนที่ 1 แบบเรื่องมาทางน้ำ

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องมาทางน้ำ ได้แก่ อนุภาคตั้งของลอยตามน้ำ อนุภาคตั้งของลอยทวนน้ำ และอนุภาคตั้งของลอยวนอยู่กับที่ ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค F 804 floating rock⁸

⁸ Thompson, Stith, **Motif-Index of Folk-Literature**. Vol 6 (Bloomington: Indiana University, 1955-1958), p. 298.

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องมาทางน้ำพบ 38 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 1)
1. ตำนานหลวงพ่อโสธร (สำนวนที่ 4)	ฉะเชิงเทรา / ไทย
2. ตำนานหลวงพ่อสามเสน	กรุงเทพมหานคร / ไทย
3. ตำนานหลวงพ่อพุทธรำพึง วัดถนน	อ่างทอง / ไทย
4. ตำนานหลวงพ่อขาว วัดเกาะเกรียง	ปทุมธานี / ไทย
5. ตำนานหลวงพ่อพระกาฬ วัดกลางบางซื่อ	นนทบุรี / ไทย
6. ตำนานหลวงพ่อปู่ วัดโคกกราก	สมุทรสาคร / ไทย
7. ตำนานพระลอย วัดพระลอย	สุพรรณบุรี / ไทย
8. ตำนานประวัติพระศรีอารีย์ วัดไผ่	ลพบุรี / ไทย
9. ตำนานอภินิหารพระศรีอารีย์ วัดไผ่	ลพบุรี / ไทย
10. ตำนานหลวงพ่อเกษสมุทร วัดป่าจิว	ปทุมธานี / ไทย
11. ตำนานพระมหาธรรมราชา วัดไตรภูมิ	เพชรบูรณ์ / ไทย
12. ตำนานหลวงพ่อแดงแสงกายสิทธิ์ วัดพระศรีมหาโพธิ์	นครปฐม / ไทย
13. ตำนานเจ้าพ่อศาลเจ้าคันโพธิ์ประตูเมือง	เพชรบุรี / จีน
14. ตำนานเจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำ	ฉะเชิงเทรา / จีน
15. ตำนานองค์เทวรูปเจ้าแม่เซียวโบ้เนี่ยวเหนียว (เทวรูปเจ้าแม่กวนอิม)	ตราด / จีน
16. ตำนานเจ้าแม่หน้าผา (เทวรูปเจ้าแม่กวนอิม)	นครสวรรค์ / จีน
17. ตำนานพระหลักเมืองสุพรรณบุรี	สุพรรณบุรี / ไทย
18. ตำนานเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรสาคร	สมุทรสาคร / ไทย
19. ตำนานเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง	ชลบุรี / ไทย
20. ตำนานกระดานสลักลายอัลกุรอาน	กรุงเทพมหานคร / มุสลิม
21. ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ	กรุงเทพมหานคร / คริสต์
22. ตำนานเสาไห้ (สำนวนที่ 1)	สระบุรี / ไทยวน
23. ตำนานเสาไห้ (สำนวนที่ 2)	สระบุรี / ไทยวน
24. ตำนานเสาไห้ (สำนวนที่ 3)	สระบุรี / ไทยวน
25. ตำนานการอัญเชิญเสาไห้	สระบุรี / หลายกลุ่ม
26. ตำนานเจ้าแม่จู้ยโบเนี่ยว	ทั่วไป / จีน
27. ตำนานเจ้าแม่ทองคำ	พิษณุโลก / จีน

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 1)
28. ตำนานเจ้าพ่อชุมแสง	นครสวรรค์ / จีน
29. ตำนานเจ้าพ่อเสือ หัวหิน	ประจวบคีรีขันธ์ / ไทย
30. ตำนานเจ้าแม่ฝอยทอง	ชลบุรี / ไทย
31. ตำนานพระจันทร์ลอย (สำนวนที่ 1)	พระนครศรีอยุธยา / ไทย
32. ตำนานพระจันทร์ลอย (สำนวนที่ 2)	พระนครศรีอยุธยา / ไทย
33. ตำนานแม่นางหินลอย	พระนครศรีอยุธยา / ไทย
34. ตำนานเจ้าแม่สิงโต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรุงเทพมหานคร / ไทย
35. ตำนานต้นพระศรีมหาโพธิ์	นครปฐม / ไทย
36. ตำนานไอ้ยม	สุโขทัย / ไทย
37. ตำนานเจ้าแม่หินเขา (สำนวนที่ 1)	ชลบุรี / ไทย
38. ตำนานเจ้าแม่เกาะจิก (สำนวนที่ 1)	จันทบุรี / จีน

3.2 แบบเรื่องสามพี่น้อง

แบบเรื่องสามพี่น้องเป็นตำนานอธิบายประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเน้นว่าวัตถุกศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไปลอยมาตามน้ำ หรือคนที่เดินทางมาทางเรือพร้อมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และมักกล่าวว่ววัตถุกศักดิ์สิทธิ์หรือบุคคลเหล่านั้นเป็นพี่น้องกัน โดยมากตำนานแบบเรื่องนี้จะ เป็นเรื่องพระพุทธรูปพี่น้อง เช่น ตำนานหลวงพ่อโสธร หลวงพ่อดอบางพลี หลวงพ่อบ้านแหลม เป็นต้น แบบเรื่องสามพี่น้องมีโครงเรื่องหลัก 2 ลักษณะ ได้แก่

ก. โครงเรื่องแบบวัตถุกศักดิ์สิทธิ์พี่น้อง โครงเรื่องหลักคือ

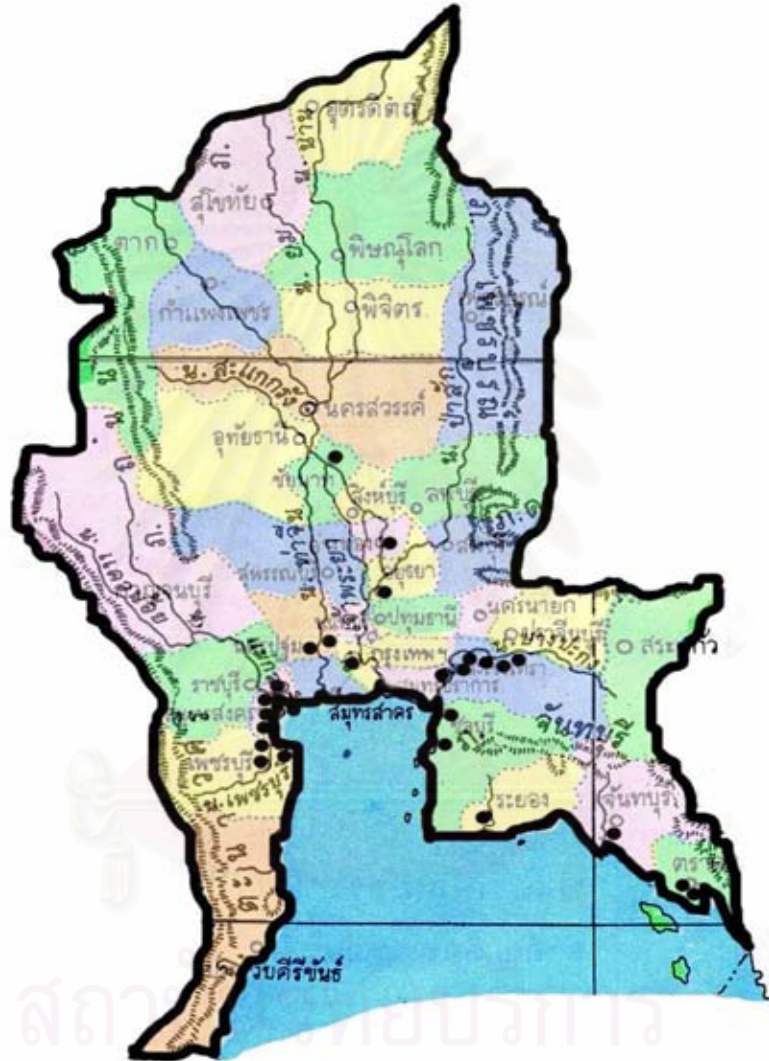
- วัตถุกศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าเป็นพี่น้องลอยน้ำมาพร้อมกัน
- แยกกันขึ้นจากน้ำโดยมีผู้นำขึ้นในต่างสถานที่
- วัตถุเหล่านั้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แต่ละแห่ง

ข. โครงเรื่องแบบคนพี่น้อง โครงเรื่องหลักคือ

- พี่กับน้องเดินทางมาทางเรือ
- แยกกันขึ้นฝั่งไปอยู่ต่างสถานที่
- คนเหล่านั้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แต่ละแห่ง

ตำนานประจำถิ่น แบบเรื่องมาทางน้ำ บางเรื่องอาจมีลักษณะคล้ายกับ แบบเรื่องสามพี่น้อง กล่าวคือมีทั้งตำนานที่กล่าวถึงวัตถุกชนิดเดียวกันที่ลอยน้ำมาพร้อมกันแต่สิ่งหนึ่งจมหายไประหว่างทาง ได้แก่ พระพุทธรูปใน ตำนานหลวงพ่อดงแสงกายสิทธิ์ ตำนานที่กล่าวถึงต้นไม้ที่ลอยมาพร้อม

พระพุทธรูป แต่พระพุทธรูปจมหายไป ได้แก่ ต้นพระศรีมหาโพธิ์กับพระพุทธรูปในตำนาน ต้นพระศรีมหาโพธิ์ วัดศรีมหาโพธิ์ หรือตำนานที่กล่าวถึงคนที่ลอยน้ำมาพร้อมกับวัตถุ ได้แก่ ตำนาน ไฉ่ฉวงลิ้นแหลมมะขาม ตำนานที่เล่าว่าไฉ่ฉวงลิ้นมาพร้อมกับท่อนไม้

แผนที่ 2 แบบเรื่องสามพี่น้อง

อย่างไรก็ตาม ตำนานเหล่านี้ต่างจากแบบเรื่องสามพี่น้อง เนื่องจากแบบเรื่องสามพี่น้องเน้นว่าสิ่งที่ลอยมาตามน้ำพร้อมกันนั้นจะต้องเป็นวัตถุชนิดเดียวกัน และวัตถุทุกสิ่งทีลอยน้ำมาพร้อมกันนั้นต้องได้รับการนำขึ้นจากน้ำไปไว้ในแต่ละสถานที่ หรือเป็นคนที่เดินทางทางเรือมาด้วยกันแต่แยกกันไปอยู่ต่างสถานที่

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องสามพี่น้อง ได้แก่ อนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำ อนุภาคสิ่งของลอยทวนน้ำ อนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่ และอนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้อง ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค F 804 floating rock และอนุภาค A 575.1ff culture heroes are brothers⁹

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องสามพี่น้อง พบ 19 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 2)
1. ตำนานหลวงพ่อโสธร (สำนวนที่ 1)	ฉะเชิงเทรา / ไทย
2. ตำนานหลวงพ่อโสธร (สำนวนที่ 2)	ฉะเชิงเทรา / ไทย
3. ตำนานหลวงพ่อโสธร (สำนวนที่ 3)	ฉะเชิงเทรา / ไทย
4. ตำนานหลวงพ่อวัดไร่จิง (สำนวนที่ 1)	นครปฐม / ไทย
5. ตำนานหลวงพ่อวัดไร่จิง (สำนวนที่ 2)	นครปฐม / ไทย
6. ตำนานหลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ใน	สมุทรปราการ / ไทย
7. ตำนานหลวงพ่อบ้านแหลม (สำนวนที่ 1)	ฉะเชิงเทรา / ไทย
8. ตำนานหลวงพ่อบ้านแหลม (สำนวนที่ 2)	สมุทรสงคราม, เพชรบุรี / ไทย
9. ตำนานหลวงพ่อวัดเขาตะเครา (สำนวนที่ 1)	ฉะเชิงเทรา, สมุทรสงคราม, เพชรบุรี / ไทย
10. ตำนานหลวงพ่อวัดเขาตะเครา (สำนวนที่ 2)	สมุทรสงคราม, เพชรบุรี / ไทย
11. ตำนานพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก	อ่างทอง / ไทย
12. ตำนานหลวงพ่อธรรมจักร วัดธรรมามูล	ชัยนาท / ไทย
13. ตำนานหลวงพ่อลอย วัดคอนคำรังธรรม	ชลบุรี / ไทย
14. ตำนานเจ้าแม่อำมมา เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แดงอ่อน	ชลบุรี / ไทย
15. ตำนานเจ้าแม่เกาะจิก (สำนวนที่ 2)	จันทบุรี / จีน
16. ตำนานคุณปู่ศรีราชา (สำนวนที่ 1)	สมุทรสงคราม / ไทย
17. ตำนานคุณปู่ศรีราชา (สำนวนที่ 2)	สมุทรสงคราม / ไทย
18. ตำนานวาฬเจ้าประคุณตะเกี่ย โต้ววาฬีระของ โต้ววาฬีแหลมมะขาม	พระนครศรีอยุธยา, ระยอง, ตราด / มุสลิม
19. ตำนานโต้ววาฬีแหลมมะขาม (สำนวนที่ 3)	ตราด / มุสลิม

⁹ Ibid, p. 101.

3.3 แบบเรื่องเทวดารักษา

แบบเรื่องเทวดารักษาเป็นแบบเรื่องของตำนานประจำถิ่นที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการรอดพ้นจากภัยทางน้ำเนื่องจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษา หรือผู้เล่าตำนานเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น แบบเรื่องนี้จึงมีโครงเรื่องหลักคือ

- คนเดินทางทางเรือประสบภัยจากพายุ
- ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย
- สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้คนผู้นั้นหรือคนกลุ่มนั้นปลอดภัย

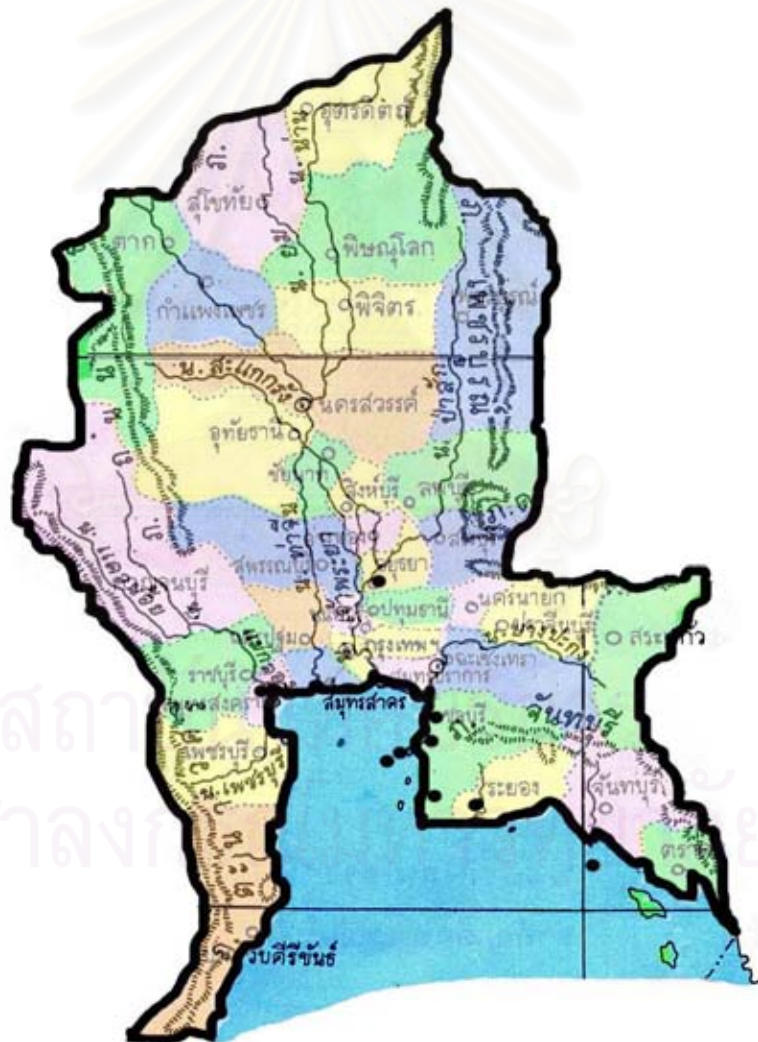
โครงเรื่องตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเทวดารักษาแต่ละเรื่องอาจเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างกัน หรืออาจไม่มีเหตุการณ์บางเหตุการณ์ ในบางตำนานจะเห็นได้ว่าโครงเรื่องของตำนานนั้นๆไม่ตรงกับโครงเรื่องหลักอย่างชัดเจน แต่เป็นไปในลักษณะเดียวกับโครงเรื่องหลัก กล่าวคือเป็นเรื่องผู้ประสบความเดือดร้อนขณะที่กำลังอยู่กลางน้ำ จึงขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย และสามารถรอดพ้นจากความเดือดร้อนนั้นมาได้ เช่น ตำนานอภินิหารเสด็จเตี้ยช่วยชาวประมง ตำนานอภินิหารพระเครื่องหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดช่วยชีวิตชาวอังกฤษ

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องเทวดารักษา ได้แก่ อนุภาคการรอดพ้นจากภัยทางน้ำด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งตรงกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค F 420.5.1.1.1 water-spirit saves shipwrecked¹⁰ ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเทวดารักษาพบจำนวน 14 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 3)
1. ตำนานประวัติน้าแม่เทียน โหวเซียบ้อ (สำนวนที่ 3)	ทั่วไป / จีน
2. ตำนานเจ้าแม่เทียน โหวเซียบ้อช่วยพี่ชาย	ทั่วไป / จีน
3. ตำนานเจ้าแม่เทียน โหวเซียบ้อช่วยชาวประมง	ทั่วไป / จีน
4. ตำนานเจ้าแม่เทียน โหวเซียบ้อช่วยขบวนเรือราชทูต	ทั่วไป / จีน
5. ตำนานประวัติน้าพ่อเขาใหญ่	ชลบุรี / จีน
6. ตำนานอภินิหารเจ้าพ่อเขาใหญ่	ชลบุรี / จีน
7. ตำนานอภินิหารเจ้าแม่หินเขา	ชลบุรี
8. ตำนานอภินิหารปุนเถ่าก้ง (เจ้าพ่อโหวพาม)	ชลบุรี / จีน
9. ตำนานอภินิหารหลวงพ่อดำ วัดเสมสาร	ชลบุรี / ไทย

¹⁰ Ibid, p. 699.

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 3)
10. ตำนานเสด็จเดี่ยวช่วยให้เรือรบหลวงมกุฎราชกุมารรอดพ้นจากพายุ	ชลบุรี / ไทย
11. ตำนานอุกนิหารพระเครื่องหลวงปู่ทวดช่วยชีวิตชาวอังกฤษ	ระยอง / ไทย
12. ตำนานอุกนิหารเจ้าแม่เกะจิก	จันทบุรี / จีน
13. ตำนานอุกนิหารท่านอับดุลเลาะห์สอน	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
14. ตำนานอุกนิหารเสด็จเดี่ยวช่วยชาวประมงหาอวน	สมุทรสงคราม / ไทย

แผนที่ 3 แบบเรื่องเทวดารักษา

3.4 แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ

ตำนานประจำถิ่นที่เป็นแบบเรื่องผ่านทางพบเทพมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่เดินทางทางเรือและบังเอิญได้พบกับผู้วิเศษหรือผ่านสถานที่ประติศฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดเหตุผิดปกติขึ้นในการเดินทาง โครงเรื่องหลักของแบบเรื่องคือ

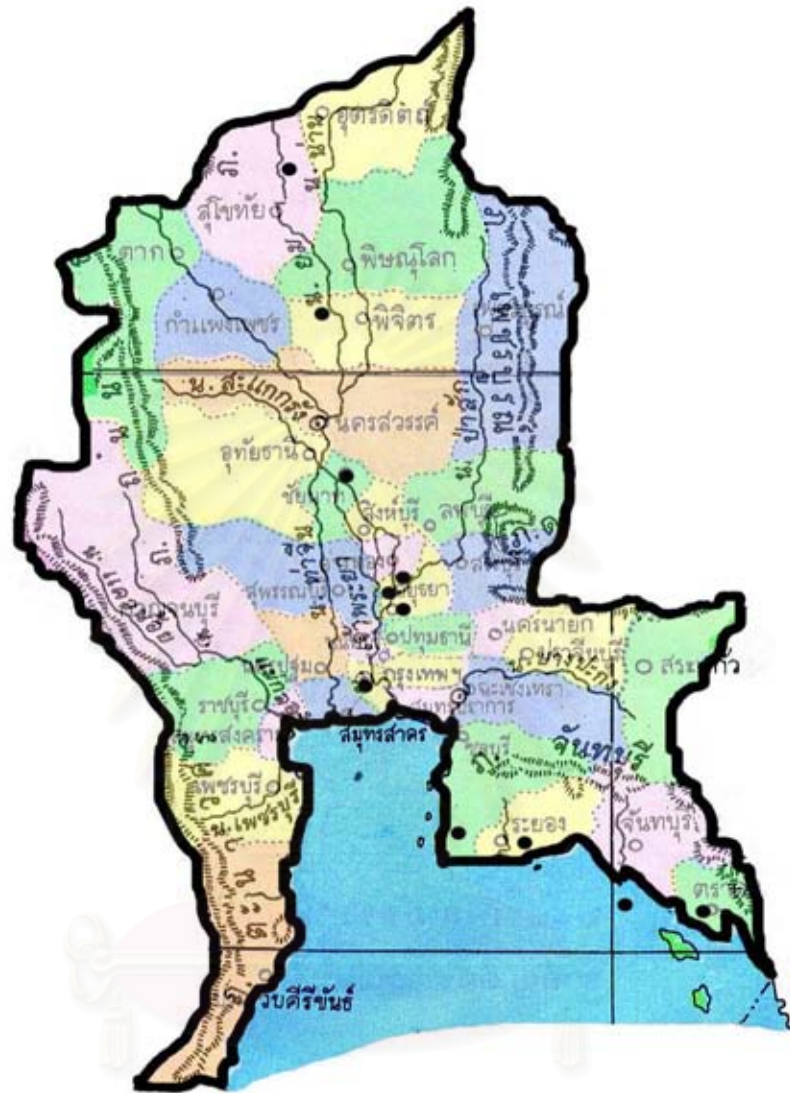
- คนเดินทางทางเรือ
- ระหว่างทางได้พบผู้วิเศษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- เกิดเหตุผิดปกติขึ้นด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องผ่านทางพบเทพ ได้แก่ อนุภาคอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เรือไม่สามารถไปต่อได้ ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค D 2072.0.3 boat stopped by magic¹¹

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผ่านทางพบเทพพบ 12 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 4)
1. ตำนานตากันศักดิ์เรือ	ชลบุรี / ไทย
2. ตำนานวาสิเจ้าประคุณตะเกียบขอที่ภาวนาจากสมเด็จพระเอกาทศรถ	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
3. ตำนานหลวงพ่อน้อยกับพ่อค้ามอญ	สุโขทัย / ไทย
4. ตำนานเจ้าแม่ปูนเถ่าเซียม่าลุ่มเรือหมู	กรุงเทพมหานคร / จีน
5. ตำนานเจ้าแม่เกาะจิกลุ่มเรือหมู	จันทบุรี / จีน
6. ตำนานวาสิเจ้าประคุณตะเกียบเปลี่ยนน้ำตาลในเรือเป็นเกลือ	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
7. ตำนานโตะวาสิแหลมมะขามเปลี่ยนน้ำตาลในเรือเป็นเกลือ	ตราด / มุสลิม
8. ตำนานโตะวาสิระยองเปลี่ยนหมูในเรือเป็นเกลือ	ระยอง / มุสลิม
9. ตำนานหลวงพ้ออ่าวจาสิทธิ์	ชัยนาท / ไทย
10. ตำนานอภินิหารโตะกีแซะครั้งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่าน	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
11. ตำนานเจ้าพ่อแก้วเข้าทรง	พิจิตร / จีน
12. ตำนานหลวงพ่อน้อยกับเจ๊กเกียงขายหมู	สุโขทัย / ไทย

¹¹ Ibid, p. 82.

แผนที่ 4 แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ

3.5 แบบเรื่องจระเข้เจ้า

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องจระเข้เจ้าเป็นตำนานประจำถิ่นที่กล่าวถึงจระเข้ศักดิ์สิทธิ์ หรือ บริวารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โครงเรื่องของตำนานแบบเรื่องนี้มี 2 แบบ คือ

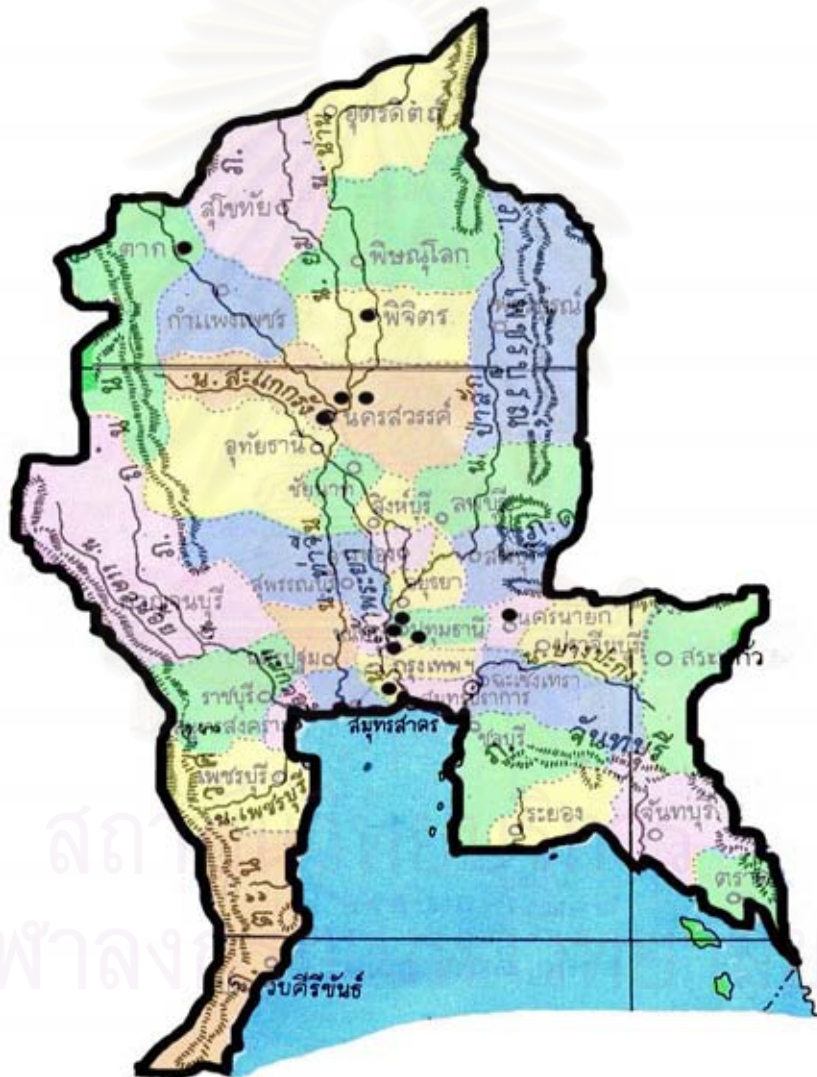
ก. โครงเรื่องแบบจระเข้ศักดิ์สิทธิ์ โครงเรื่องหลักคือ

- จระเข้ใหญ่คุ้ยออกอโลหะ
- คนนับถือจระเข้เป็นจระเข้ศักดิ์สิทธิ์

ข. โครงเรื่องแบบจระเข้บริวารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โครงเรื่องหลักคือ

- สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจระเข้เป็นบริวาร
- คนนับถือจระเข้บริวารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นจระเข้เจ้า

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องจระเข้เจ้า ได้แก่ อนุภาคจระเข้เจ้า ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค B 875.2 giant crocodile และอนุภาคจระเข้บริวารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค B 557.4 crocodile transports saint¹²

แผนที่ 5 แบบเรื่องจระเข้เจ้า

¹² Ibid, p. 177.

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องพระเจ้าพบ 12 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 5)
1. ตำนานชาละวัน	พิจิตร / ไทย
2. ตำนานท้าวพันตา – พญาพันวัง	กรุงเทพมหานคร / ไทย
3. ตำนานไอ้ต่างเกยชัย (สำนวนที่ 2)	นครสวรรค์ / ไทย
4. ตำนานพระเจ้าบวราจารย์พ่อชุมแสง	นครสวรรค์ / ไทย
5. ตำนานพระเจ้าพ่อแก้วแก้ว	นครสวรรค์ / จีน
6. ตำนานพระเจ้าลูกศิษย์หลวงพ่อเพชร	ปทุมธานี / มอญ
7. ตำนานพระเจ้าแม่เอียง	ปทุมธานี / มอญ
8. ตำนานพระเจ้าบวราจารย์พ่อวัดศาลเจ้า	ปทุมธานี / มอญ
9. ตำนานพระเจ้าศาลเทพารักษ์อำเภอวังเจ้า	ตาก / ไทย
10. ตำนานพระเจ้าพ่ออู้อย	กรุงเทพมหานคร / ไทย
11. ตำนานพระเจ้าพ่อองครักษ์	นครนายก / ไทย
12. ตำนานพระเจ้าพ่อหนุ่ม	นนทบุรี / มอญ

3.6 แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คือดวงวิญญาณผู้เสียชีวิตในน้ำหรือริมน้ำ ดังนั้น แม้ว่ารายละเอียดของตำนานแต่ละเรื่องจะต่างกัน โครงเรื่องหลักของแบบเรื่องนี้คือ

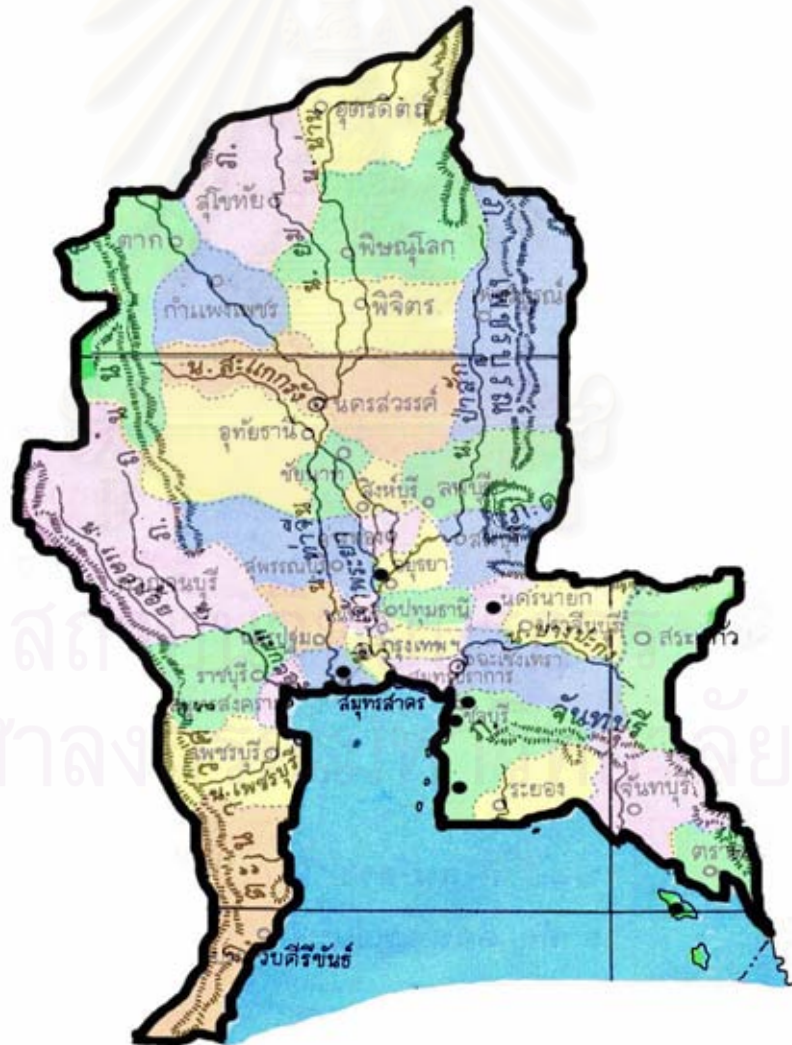
- คนเสียชีวิตในน้ำหรือริมน้ำ
- กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องน้ำบริเวณที่เสียชีวิต

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ ได้แก่ อนุภาคการตายไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องน้ำ ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค E 653.1 reincarnation as water-spirit¹³

¹³ Ibid, p. 852.

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องถิ่น พบ 7 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 6)
1. ตำนานเจ้าพ่อพันท้ายนรสิงห์	สมุทรสาคร / ไทย
2. ตำนานเจ้าพ่อองครักษ์	นครนายก / ไทย
3. ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก	พระนครศรีอยุธยา / หลายกลุ่ม
4. ตำนานเจ้าแม่หินเขา (สำนวนที่ 2)	ชลบุรี / ไทย
5. ตำนานเจ้าแม่สามमुख เจ้าพ่อแสน	ชลบุรี / ไทย
6. ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียน	ชลบุรี / ไทย
7. ตำนานเจ้าพ่อเกาะช้าง (เฮี้ยตึ้ง)	ตราด / จีน

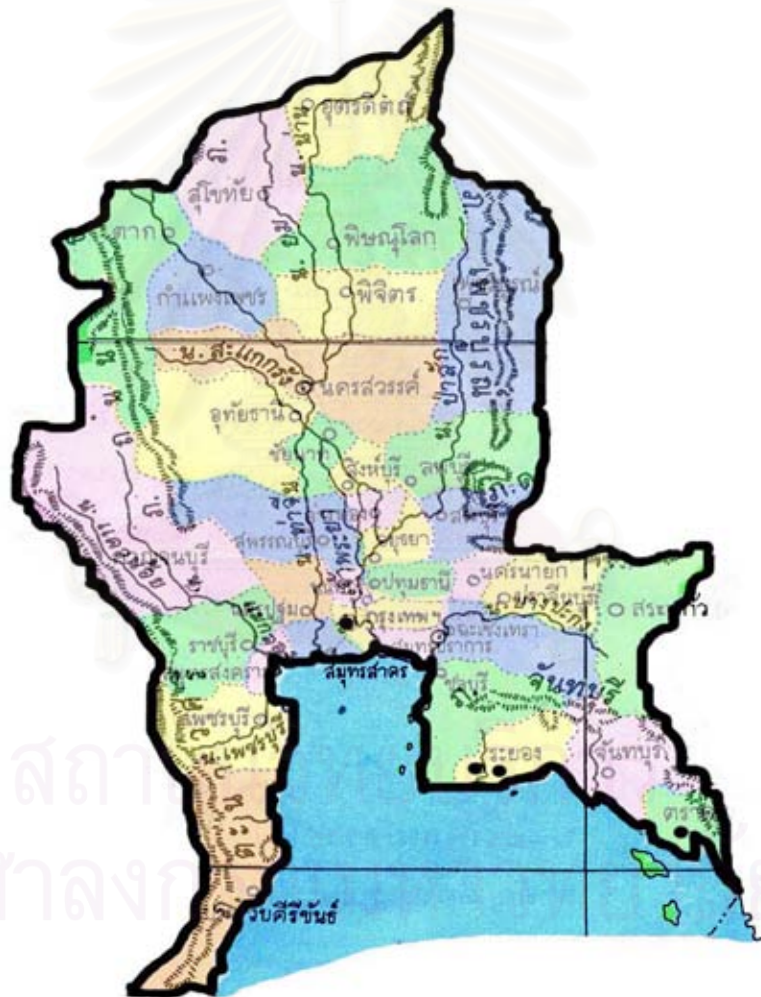

แผนที่ 6 แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องถิ่น

3.7 แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด คือ ตำนานประจำถิ่นที่เล่าถึงอภินิหารของพระเกจิอาจารย์หรือผู้วิเศษที่สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์เปลี่ยนน้ำเค็มให้เป็นน้ำจืด โครงเรื่องหลักของตำนานแบบเรื่องนี้คือ

- พระเกจิอาจารย์หรือผู้วิเศษโดยสารมาในเรือ
- น้ำจืดในเรือหมด
- พระเกจิอาจารย์หรือผู้วิเศษแสดงอภินิหารทำให้น้ำทะเลกลายเป็นน้ำจืด

แผนที่ 7 แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของ ตำนานอภินิหารหลวงพ่อบึง วัดบ้านเก่า จังหวัดระยอง ซึ่งเล่าว่าเมื่อจะเททองหล่อรูปหลวงพ่อบึง น้ำกร่อยบริเวณหน้าวัดกลับจืด จะเห็นได้ว่าโครงเรื่องของตำนานจะเหลือเพียง พระเกจิอาจารย์ แสดงอภินิหารเปลี่ยนน้ำเค็มเป็นน้ำจืด

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด ได้แก่ อนุภาคน้ำเค็มเปลี่ยนเป็นน้ำจืด ซึ่งตรงกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค D 478.10 salty water return to fresh¹⁴

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด พบ 4 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 7)
1. ตำนานเรื่องหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด	ทั่วไป / ไทย
2. ตำนานโต๊ะวาทีแหลมมะขาม	ตราด / มุสลิม
3. ตำนานโต๊ะวาทีระยอง	ระยอง / มุสลิม
4. ตำนานอภินิหารหลวงพ่อบึง	ระยอง / ไทย

3.8 แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ คือ ตำนานที่กล่าวถึงการต่อสู้กันด้วยคาถาอาคมระหว่างผู้วิเศษ หรือระหว่างผู้มีวิชาอาคม โครงเรื่องของแบบเรื่องนี้คือ

- ผู้วิเศษหรือผู้มีวิชาอาคม 2 คนมาพบกัน
- ประลองฤทธิ์
- รู้ผลการประลอง

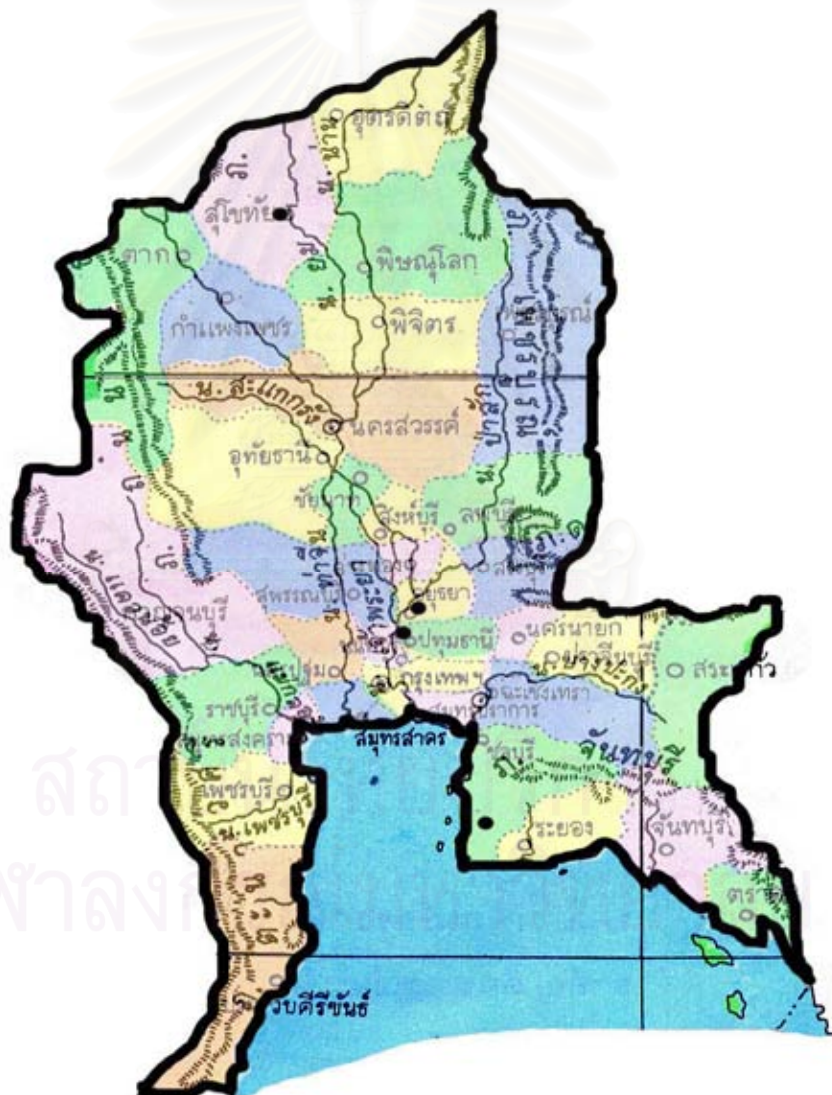
อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ ได้แก่อนุภาคการประลองฤทธิ์ ซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค D 1719.1 contest in magic¹⁵

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์พบ 4 เรื่อง ได้แก่

¹⁴ Ibid, p. 670.

¹⁵ Ibid, p. 161.

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 8)
1. ตำนานการประลองฤทธิ์ระหว่างหลวงพ่อบุญกับพ่อค้าชาวลาว	สุโขทัย / ไทย
2. ตำนานการประลองฤทธิ์ระหว่างวาทีเจ้าประคุณตะเกียกับท่านสมภารคหวั่นเจ้า	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
3. ตำนานการประลองฤทธิ์ระหว่างเจ้าน้อยมหาพรมกับพระภิกษุ (ตอนท้ายของตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า)	ปทุมธานี / มอญ
4. ตำนานการประลองฤทธิ์ระหว่างเสด็จเดียวกับตากัน	ชลบุรี / ไทย

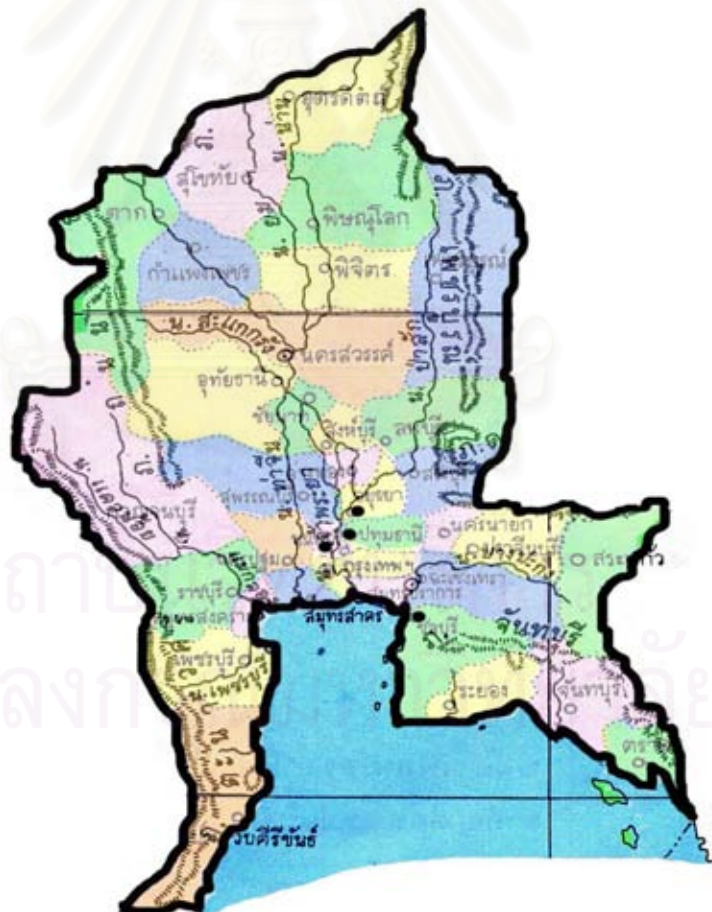
แผนที่ 8 แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์

3.9 แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย คือ ตำนานเรื่องของผู้ที่ฆ่า หรือทำให้สัตว์ร้ายในน้ำ โดยเฉพาะจระเข้ ไม่มาทำร้ายผู้คนริมน้ำและผู้ที่สัญจรผ่านไปมา ผู้ฆ่าหรือสยบสัตว์ร้ายนั้นๆ จึงได้กลายเป็นเทพเจ้า ผู้วิเศษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น โครงเรื่องของตำนานแบบเรื่องนี้คือ

- สัตว์น้ำที่เป็นอันตรายออกอาละวาด
- มีผู้มาปราบ
- ไม่มีสัตว์ร้ายมาทำอันตรายผู้คนอีก
- ผู้ที่ปราบสัตว์ร้ายได้รับยกย่องเป็นผู้วิเศษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย ได้แก่ อนุภาคผู้ปราบจระเข้ ซึ่งตรงกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค F 628.1.4.1 hero kills crocodile¹⁶

แผนที่ 9 แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย

¹⁶ Ibid, p. 177.

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย พบ 4 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 9)
1. ตำนานเรื่องนายไกรทอง	นนทบุรี / ไทย
2. ตำนานโต๊ะกิมุตเจรจากับจระเข้	พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม
3. ตำนานเจ้าน้อยมหาพรหมสยบจระเข้ (ตอนต้นของตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า)	ปทุมธานี / มอญ
4. ตำนานเจ้าพ่อนาจากสังหาร โอรสพญามังกร	ชลบุรี / จีน

3.10 แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ คือ ตำนานที่เล่าเรื่องการเสกให้ผู้อื่นหรือการแปลงกายตนเองเป็นจระเข้ โครงเรื่องของแบบเรื่องนี้เป็นคือ

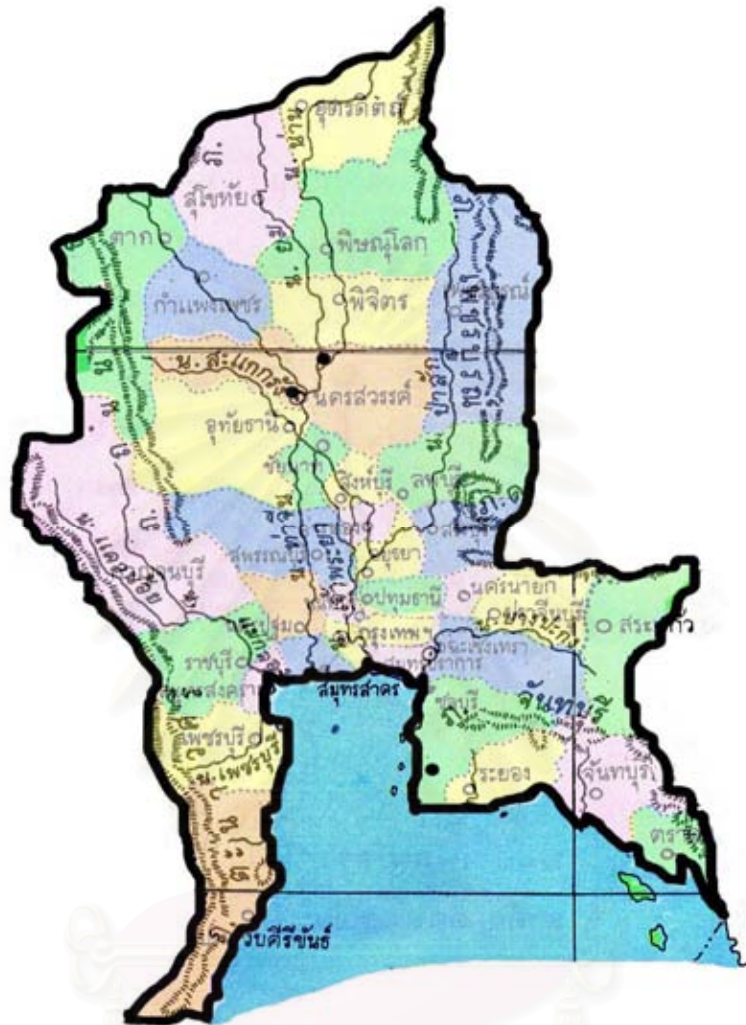
- ผู้มีวิชาอาคม
- ทำน้ำมนต์
- ครอบงำตนเองหรือผู้อื่นให้กลายเป็นจระเข้

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ ได้แก่ อนุภาคคนกลายเป็นจระเข้ ซึ่งตรงกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค D 194 man transformed to crocodile¹⁷

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ พบ 3 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 10)
1. ตำนานหลวงปู่สุขเสกทหารเรือเป็นจระเข้	ชลบุรี / ไทย
2. ตำนานกำเนิดจระเข้บริวารเจ้าพ่อชุมแสง	นครสวรรค์ / ไทย
3. ตำนานไอ้ต่างเกยชัย (สำนวนที่ 2)	นครสวรรค์ / ไทย

¹⁷ Ibid, p. 177.

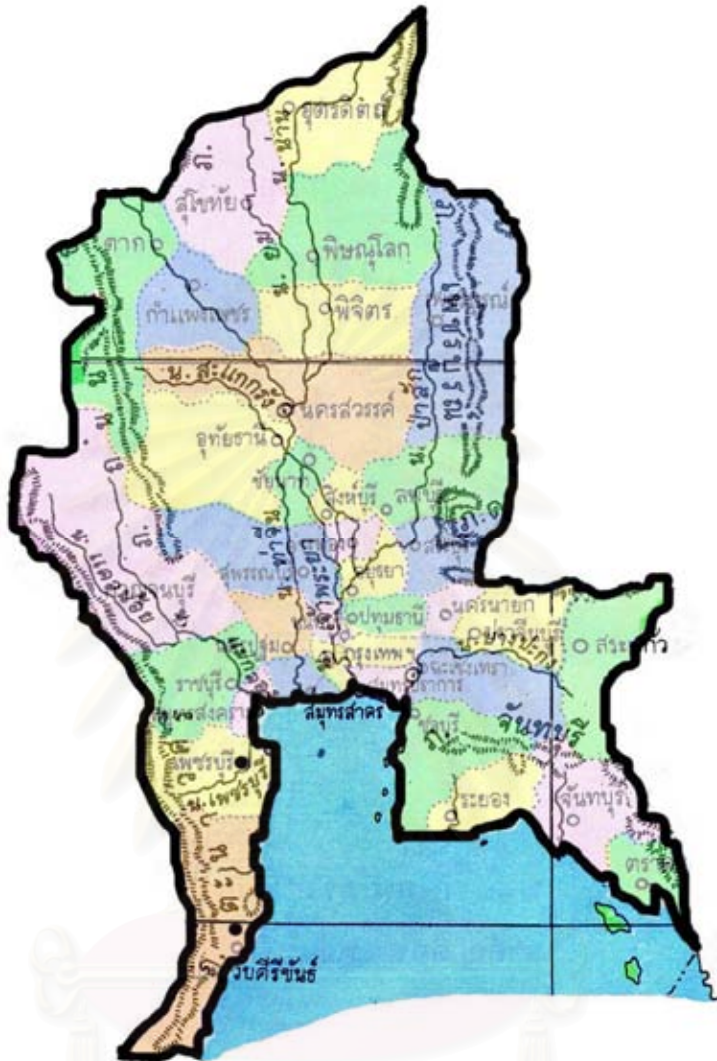

แผนที่ 10 แบบเรื่องผู้พิเศษเปลงกายเป็นจระเข้

3.11 แบบเรื่องตามองล่า

แบบเรื่องตามองล่า เป็นเรื่องอธิบายการเกิดสภาพภูมิศาสตร์บริเวณทะเล-ชายฝั่ง และสิ่งมีชีวิตในทะเลต่างๆ แบบเรื่องนี้แพร่หลายอยู่บริเวณรอบอ่าวไทย โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ โครงเรื่องของแบบเรื่องตามองล่าคือ

- มีการยกขึ้นหมากมาสู้อ
- ขบวนขึ้นหมากถูกทำลาย
- สิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ
- ตัวเอกกลายเป็นเจ้าพ่อหรือบรรพบุรุษ

แผนที่ 11 แบบเรื่องตามองถ่าย

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องตามองถ่าย ได้แก่ อนุภาคชั้นหมากล่อม อนุภาคนี้ไม่ปรากฏโดยตรงใน ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน แต่จะมีอนุภาค A 1710ff creation of animal through transform และ A 2610ff creation of plant by transform¹⁸ ซึ่งคล้ายคลึงกับผลของเหตุการณ์ในตำนานแบบเรื่องตามองถ่าย

¹⁸ Ibid, p. 807.

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องตามองถ่ายพบ 2 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 11)
1. ตำนานเรื่องตามองถ่าย	ประจวบคีรีขันธ์ / ไทย
2. ตำนานเรื่องท้าวมองไล่	เพชรบุรี, ประจวบคีรีขันธ์ / ไทย

3.12 แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ

แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ คือ ตำนานประจำถิ่นที่กล่าวถึงผู้มีบุญญาธิการหรือศาสนสถานที่จะเกิดน้ำท่วม แต่กลับแคล้วคลาดได้ด้วยบุญญาธิการหรือความศักดิ์สิทธิ์ โครงเรื่องของแบบเรื่องนี้คือ

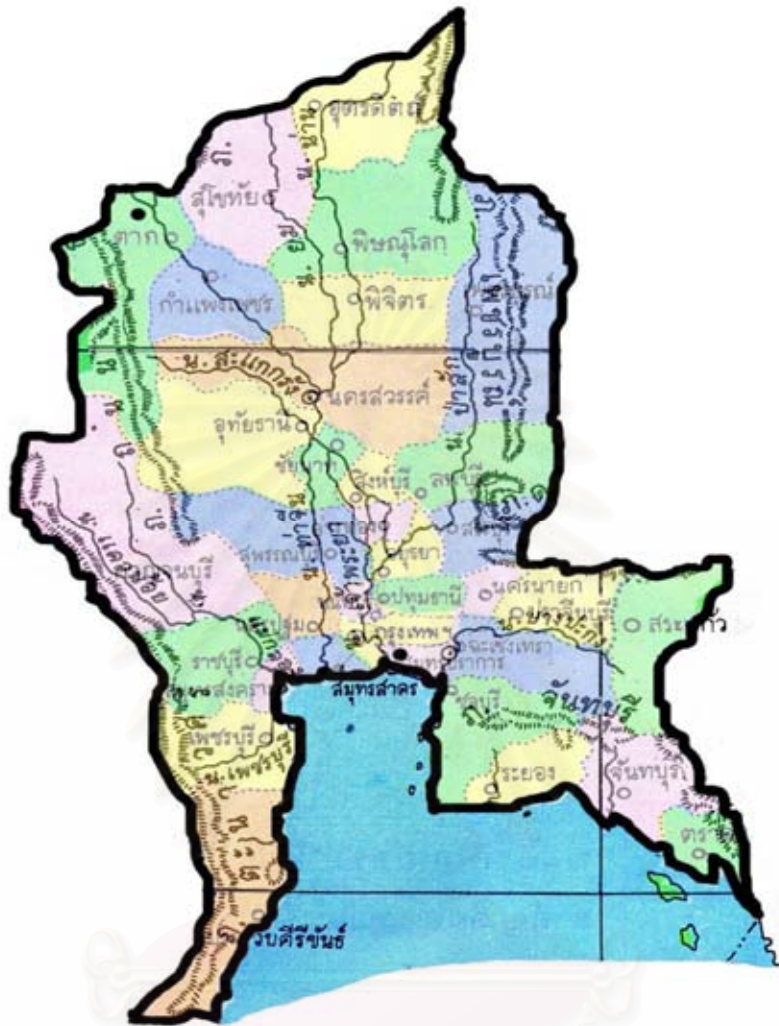
- ผู้มีบุญญาธิการหรือศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์อยู่ในที่ที่น้ำจะขึ้นมาท่วม
- น้ำท่วมไม่ถึงที่อยู่ของผู้มีบุญญาธิการหรือที่ตั้งของศาสนสถาน

อนุภาคสำคัญของแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ ได้แก่ อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปลอดภัยจากน้ำท่วมซึ่งคล้ายกับอนุภาคสากล คือ อนุภาค V 284 Virgin saves her image from flood¹⁹

ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ พบ 2 เรื่อง ได้แก่

เรื่อง	จังหวัด / กลุ่มชน (ดูแผนที่ 12)
1. ตำนานเรื่องเด็กชายสิน (พระนามเดิมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ถูกพระอาจารย์จับมัดกับเสาศาลาทำน้ำ	สมุทรปราการ / หลายกลุ่ม
2. ตำนานอกนิหารเจดีย์พระธาตุลอย วัดพระธาตุลอย	ตาก / ไทย

¹⁹ Ibid, p. 298.

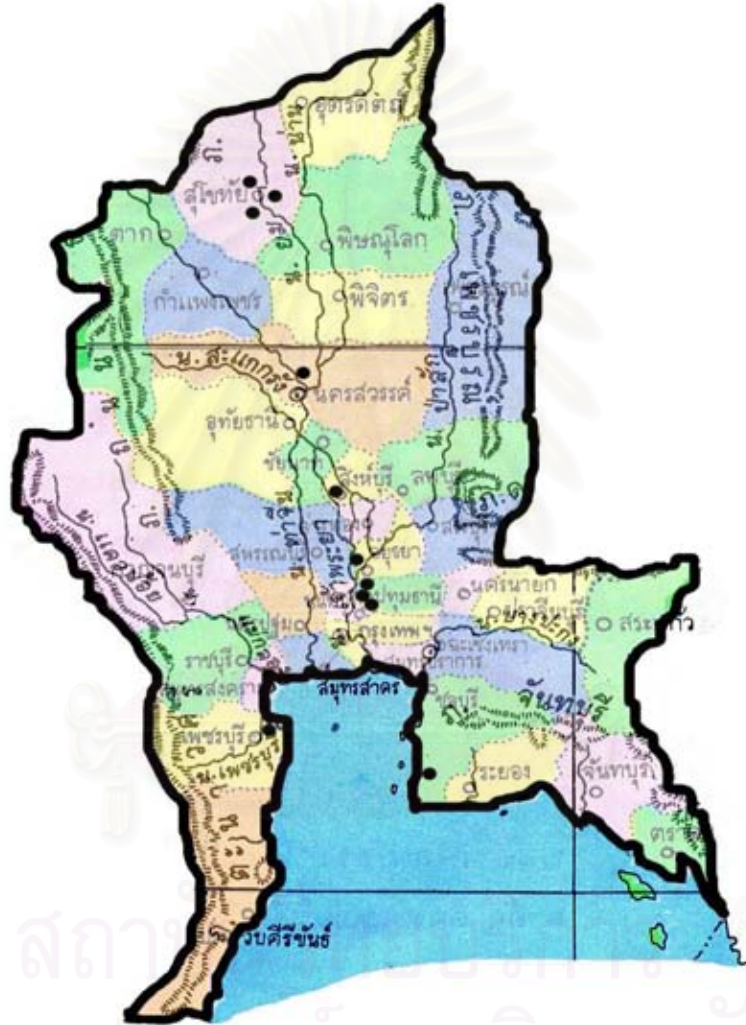

แผนที่ 12 แบบเรื่อนำไม้ท่อมผู้มีบุญ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง (ดูแผนที่ 13) ได้แก่

1. ตำนานประวัติเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ (ท้าวไป๋ / จีน)
2. ตำนานอภินิหารหลวงพ่อสองพี่น้อง (สุโขทัย / ไทย)
3. ตำนานอภินิหารหลวงพ่อน้อยและหลวงพ่ोजิน (สุโขทัย / ไทย)
4. ตำนานอภินิหารหลวงพ่อน้อย (สุโขทัย / ไทย)
5. ตำนานอภินิหารท่านชาห์ มูฮัมมัดอาลี ชุกรี (พระนครศรีอยุธยา / มุสลิม)
6. ตำนานปลาเจ้าแม่แก่นจันทร์ (นครสวรรค์ / จีน)
7. ตำนานหลวงพ่แหวจาสิทธิ์ (สิงห์บุรี / ไทย)
8. ตำนานตะกรุดหลวงปู่ศุขป้องกันปลานลาม (ชลบุรี / ไทย)

9. ตำนานพระเจ้าฟ้าสมบัติได้วิหารหลวงพ่อเพชร (ปทุมธานี / มอญ)
10. ตำนานพระเจ้าหลวงพ่อเพชรทวงของแก่นบน (ปทุมธานี / มอญ)
11. ตำนานพระเจ้าลูกศิษย์หลวงพ่อเพชรสู้กับพระเจ้าลูกศิษย์หลวงพ่อสิงห์ วัดไก่อ่ (ปทุมธานี / มอญ)
12. ตำนานเรื่องมหาเกตรา (สมุทรสงคราม, เพชรบุรี, ประจวบคีรีขันธ์ / ไทย)

แผนที่ 13 เรื่องเบ็ดเตล็ด

แม้ว่าตำนานเรื่องเบ็ดเตล็ดจะมีโครงเรื่องที่แตกต่างกัน และแตกต่างจากแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นทั้ง 12 แบบเรื่อง แต่ตำนานเหล่านี้ก็มีลักษณะร่วมกันบางประการ และมีความสัมพันธ์กับแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นบางแบบเรื่อง ดังนี้

ก. กล่าวถึงกำเนิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น

ตำนานเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ บางสำนวนเล่าว่าเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อเดิมเป็นหญิงสาวชื่อว่าลิ้มมิกซึ่งคอยช่วยเหลือชาวประมง ภายหลังจากที่ลิ้มมิกเสียชีวิตตามธรรมชาติ หรือที่บางสำนวนเล่าว่าหายตัวไปอย่างลึกลับ และได้กลายเป็นเจ้าแม่คุ้มครองท้องทะเล

แม้โครงเรื่องของตำนานนี้จะไม่ตรงกับแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องใด แต่ก็เป็นที่อธิบายกำเนิดของเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ กล่าวคือเป็นเรื่องสตรีที่มีคุณงามความดี คอยช่วยเหลือชาวประมง จึงได้รับยกย่องให้เป็นเทพเจ้าของกลุ่มชาวประมงภายหลังจากที่เสียชีวิตไป ดังนั้น ตำนานเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ สำนวนนี้จึงเป็นตำนานกำเนิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นเรื่องหนึ่ง และมีอนุภาคการตายไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น (E 653.1 reincarnation as water-spirit) คล้ายกับในแบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงอนุภาคนี้โดยละเอียดในบทต่อไป

ข. กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ที่แสดงออกผ่านสายน้ำ

แม้ว่าจะมีตำนานประจำถิ่นเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายเรื่องที่ไม่สามารถจัดประเภทเข้าเป็นแบบเรื่องใดแบบเรื่องหนึ่งได้ แต่อนุภาคเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของตำนานประจำถิ่นเหล่านี้ก็เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ที่แสดงออกผ่านสายน้ำทั้งสิ้น ได้แก่

- ตำนานอภินิหารหลวงพ่อสองพี่น้อง – การลอยวนอยู่ในน้ำ
- ตำนานอภินิหารหลวงพ่อยุ้ยและหลวงพ่อกเงิน - การเดินบนน้ำ
- ตำนานอภินิหารหลวงพ่อยุ้ย – การทำให้มีแสงสว่างขึ้นตามลำน้ำ
- ตำนานอภินิหารท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ซุกรี - การเรียกปลา
- ตำนานปลาเจ้าแม่แก่นจันทร์ – การจับปลาที่เชื่อว่าเป็นร่างแปลงของเจ้าแม่ได้
- ตำนานตะกรุดหลวงปู่ศุข – การคุ้มครองไม่ให้ได้รับอันตรายจากปลาฉลาม

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าอนุภาคอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับน้ำหลายอนุภาคเป็นอนุภาคเดียวกันหรือคล้ายคลึงกับอนุภาคที่มักปรากฏในตำนานประจำถิ่นบางแบบเรื่อง ได้แก่

อนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่ใน ตำนานอภินิหารหลวงพ่อสองพี่น้อง เป็นอนุภาคเดียวกับที่มักพบในตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องมาทางน้ำและหลวงพ่อสองพี่น้อง เช่น ตำนานเจ้าแม่ทองคำ ตำนานหลวงพ่อโสธรกับหลวงพ่อยุ้ย เป็นต้น

อนุภาคการทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นตามลำน้ำใน ตำนานอภินิหารหลวงพ่อยุ้ย ถือเป็นการทำให้เกิดสภาพผิดปกติขึ้นกับน้ำ เช่นเดียวกับการทำให้น้ำเค็มกลายเป็นน้ำจืดใน ตำนานหลวงปู่ทวด

เหยียบน้ำทะเลจืด ตำนานโต๊ะวาติระยองและโต๊ะวาติแหลมมะขาม และ ตำนานอภินิหารหลวงพ่อบึง

อนุภาคการจับปลาที่เป็นร่างแปลงของเจ้าแม่ หรือหากมองในอีกแง่หนึ่ง คือ เจ้าแม่แปลงร่างเป็นปลา คล้ายกับอนุภาคการแปลงกายเป็นจระเข้ ในตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้

ค. กล่าวถึงการคุ้มครองหรือการลงโทษผู้สัญจรทางน้ำ

ในแบบเรื่องเทวดารักษาจะมีอนุภาคการรอดพ้นจากภัยทางน้ำด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (F 420.5.1.1.1 water-spirit saves shipwrecked) ซึ่งก็คือการช่วยคนเรือให้รอดจากพายุ หากพิจารณาจะพบว่าอนุภาคการช่วยเหลือนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับที่ตะกรุดหลวงปู่ศุขช่วยคุ้มครองทหารเรือจากปลาดุกร้าง ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์น้ำที่เป็นอันตราย

ส่วนในแบบเรื่องผ่านทางพบเทพจะพบว่ามีอนุภาคการลงโทษผู้สัญจรทางน้ำที่ลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ เปลี่ยนสิ่งที่มีอยู่ในเรือให้เป็นอย่างอื่น ทำให้เรือล่ม ทำให้เรือไม่สามารถแล่นต่อได้ คล้ายกับการลงโทษเจ้าของเรือที่โกงค่าเรือให้ต้องประสบอุบัติเหตุที่ศีรษะใน ตำนานหลวงพ่อบึงวาจาสิทธิ์

ง. กล่าวถึงจระเข้บริวารของศักดิ์สิทธิ์

ตำนานจระเข้เผ่าสมบัติใต้วิหารหลวงพ่อบึงเพชร ตำนานจระเข้หลวงพ่อบึงเพชรทวงของแก่นบน และ ตำนานจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อบึงเพชรสู้กับจระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อบึงสังข์ วัดไก่อ้อได้ว่าเป็น “เรื่องต่อ” จาก ตำนานจระเข้บริวารหลวงพ่อบึงเพชร ซึ่งเป็นแบบเรื่องจระเข้เจ้า ดังนั้นแม้ว่าจะตำนานเกี่ยวกับจระเข้เหล่านี้จะไม่สามารถจัดว่าเป็นแบบเรื่องใดใน 12 แบบเรื่องได้ แต่ก็มีความสัมพันธ์กับแบบเรื่องจระเข้เจ้าในฐานะที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับจระเข้บริวารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกัน

จ. กล่าวถึงการเดินทางโดยเรือสำเภา

ตำนานเรื่องมหาเกตรา เป็นตำนานที่กล่าวถึงการเดินทางโดยเรือสำเภา เช่นเดียวกับตำนานแบบเรื่องมาทางน้ำและแบบเรื่องสามพี่น้องหลายเรื่อง เช่น ตำนานเจ้าแม่เกาะจิก ตำนานคุณปู่ศรีราชา เป็นต้น กล่าวคือตำนานเรื่องมหาเกตราเป็นเรื่องเรือสำเภาลำใหญ่บรรทุกผู้คนและสัตว์ภายหลังสำเภาลำนั้นได้ชนเขาล่มลง ทำให้ผู้คนที่รอดตายกลายเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชนชายฝั่งทะเลจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ยิ่งไปกว่านั้น เหตุการณ์เรือสำเภานเขาแตก- คนบนเรือรอดตายขึ้นฝั่ง ยังพ้องกับ **ตำนาน
คุณปู่ศรีราชา** ซึ่งเป็นตำนานแบบเรื่องสามพี่น้อง

จ. กล่าวถึงการกำเนิดสภาพภูมิประเทศต่างๆเนื่องจากเหตุการณ์ในตำนาน

ตำนานเรื่องมหาเกตรา กล่าวถึงเหตุการณ์เรือสำเภานเขาอันเป็นต้นกำเนิดของสถานที่ต่างๆ ในทะเลและชายฝั่งจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช่น เขาพนมฆวด เขากิว บ้านหมอลอก(สมอลุด) บ้านหันตะเภา บ้านอู่ตะเภา ซึ่งเป็นการใช้ตำนานอธิบายที่มาของสถานที่และภูมินามเช่นเดียวกับที่ปรากฏในแบบเรื่องตามองถ่าย

จากการจำแนกแบบเรื่องตำนานประจำถิ่น ทำให้พบว่าแม้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจะมีจำนวน 133 เรื่อง แต่สามารถจัดเป็นแบบเรื่องได้ 12 แบบ โดยมี 10 แบบ เรื่องที่พบในหลายกลุ่มชน ได้แก่ **แบบเรื่องมาทางน้ำ** **แบบเรื่องสามพี่น้อง** **แบบเรื่องเทวดารักษา** **แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ** **แบบเรื่องพระเจ้า** **แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ** **แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด** **แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์** **แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย** และ **แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ** ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าการที่ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนต่างๆ มีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกัน สามารถทำให้เห็นลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่น ตลอดจนปฏิสัมพันธ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ลักษณะเด่นของตำนานประจําถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

ตำนานประจําถิ่นที่ปรากฏอยู่ในชุมชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมีลักษณะร่วมกันบางประการ ดังจะเห็นได้จากความสามารถนำมาจัดหมวดหมู่เป็นแบบเรื่องต่างๆ ได้ ดังนั้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเด่นของตำนานประจําถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง ทั้งลักษณะเด่นที่ปรากฏผ่านแบบเรื่อง อนุภาค ความสัมพันธ์ของลักษณะเด่นของตำนานประจําถิ่น กับสภาพภูมิศาสตร์และสังคม ตลอดจนภาพสะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางที่ปรากฏผ่านตำนานประจําถิ่น

4.1 ลักษณะเด่นของแบบเรื่องตำนานประจําถิ่น

จากการนำตำนานประจําถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมาจัดจำแนกให้เห็นแบบเรื่อง ทั้ง 12 แบบเรื่องหลัก และเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง ดังปรากฏในบทที่ 3 นั้น ผู้วิจัยพบว่าแบบเรื่องต่างๆ ของตำนานประจําถิ่นมีลักษณะเด่นร่วมกันคือ การแสดงความคิดที่ว่าประวัติความเป็นมา และอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจําถิ่นสัมพันธ์กับสายน้ำ

4.1.1 แนวคิดเรื่องประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สัมพันธ์กับสายน้ำ

ตำนานประจําถิ่นแบบเรื่องมาจากน้ำ แบบเรื่องสามพี่น้อง แบบเรื่องตายในน้ำ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ แบบเรื่องจรเข้เจ้า และแบบเรื่องตามองถ่าย มีโครงเรื่องอธิบายประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจําถิ่นว่าสัมพันธ์กับสายน้ำ ดังนี้

โครงเรื่องของแบบเรื่องมาจากน้ำ แสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาจากทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุที่ลอยน้ำมา เช่น หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อบ้านแหลม รูปพระตาย-ลอยน้ำ เสาให้ กระดานสลักลายอัครอราน วัตถุที่ได้มาจากน้ำ เช่น หลวงพ่อเกษมสมุทร เทวรูป-องค์เจ้าแม่เขี้ยว โป้เนี้ยวเหนียว หรือเป็นคนที่เดินทางมาทางเรือ เช่น คุณปู่ศรียาชา เจ้าแม่เกาะจิก เจ้าแม่หินเขา โต้วาลี

โครงเรื่องของแบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ แสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในท้องน้ำตามที่เชื่อถือกันในตำนานประจําถิ่นคือดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตในน้ำหรือในที่เกิดน้ำ เช่น เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เจ้าแม่สามมุข เจ้าพ่อแสน เจ้าพ่อ-องครักษ์

โครงเรื่องของ **แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย** แสดงความคิดเห็นที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนริมแม่น้ำ คือ วีรบุรุษผู้ที่สามารถปราบสัตว์น้ำที่เป็นอันตราย โดยเฉพาะจระเข้ เช่น *นายไกรทอง เทพนาจา ไต่กะกิมุต ธรณี*

โครงเรื่องของ **แบบเรื่องจระเข้เจ้า** แสดงความคิดเห็นในการยกย่องจระเข้ซึ่งเป็นสัตว์ร้ายประจำท้องน้ำให้เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นบารมีของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันมีสาเหตุมาจากความหวาดกลัวภัยอันตรายจากจระเข้ของกลุ่มคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล เช่น *ชาละวัน จระเข้บารมี เจ้าพ่อองค์รักษ์ จระเข้ลูกศิษย์หลวงพ่อเพชร*

ส่วน **แบบเรื่องตามองถ่าย** จะมีโครงเรื่องที่เน้นการอธิบายการเกิดสภาพภูมิศาสตร์บริเวณทะเล-ชายฝั่ง และสิ่งมีชีวิตในทะเลต่างๆ มากกว่าการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม แบบเรื่องนี้ยังแฝงความคิดเห็นที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบรรพบุรุษของกลุ่ม มีที่มาจากเหตุการณ์การทำลายขบวนขึ้นหมากซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณทะเลและชายฝั่งตั้งแต่ครั้งโบราณ

ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนออกมาจากลักษณะเด่นของแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจึงได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษมาจากทางน้ำ เป็นดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตในท้องน้ำหรือในสถานที่ใกล้น้ำ เป็นผู้ที่สามารถปราบสัตว์ร้ายในท้องน้ำได้ รวมถึงความคิดเห็นเรื่องการยกย่องสัตว์ร้ายในท้องน้ำให้กลายเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับสภาพธรรมชาติอื่นๆ ในแถบทะเลและชายฝั่ง

4.1.2 แนวคิดเรื่องอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สัมพันธ์กับสายน้ำ

ความคิดเห็นที่ได้จากโครงเรื่องของตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเทวดารักษา แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ และแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ รวมถึงแบบเรื่องเบ็ดเตล็ดต่างๆ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำ ดังนี้

โครงเรื่องของ **แบบเรื่องเทวดารักษา** แสดงความคิดเห็นที่ว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถปกป้องคุ้มครองผู้ที่เคารพบูชาให้ปลอดภัยจากพายุ รวมถึงภัยทางน้ำอื่นๆ เช่น *ตำนานเจ้าพ่อเขาใหญ่ ตำนานอภินิหารตะกรุดหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดช่วยชีวิตชาวอังกฤษ ตำนานหลวงพ่อดำวัดแสมสาร*

โครงเรื่องของ **แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ** แสดงความคิดเห็นที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องน้ำสามารถคลั่งคลอบทำให้เกิดเหตุการณ์เหนือธรรมชาติต่างๆ ขึ้นระหว่างการเดินทางทางน้ำ ทั้งการสร้าง

เงื่อนไขให้ผู้เดินทางทางน้ำมาพบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ต้องปฏิบัติเพื่อให้การเดินทางเป็นไปโดยราบรื่น ประสบความสำเร็จ เช่น *ตำนานวาฬเจ้าประคุณตะเกียบที่ภาวนาจากสมเด็จพระเอกาทศรถ* *ตำนานตากันสกัตรี* และการลงโทษผู้ที่กระทำการอันไม่สมควรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ เช่น *ตำนานเจ้าแม่เกาะจิกลุ่มเรือหนู* *ตำนานหลวงพ่อดำลงโทษพ่อค้า*

เมื่อนำความคิดที่ปรากฏผ่านแบบเรื่องเทพารักษ์ และแบบเรื่องผ่านทางพบปะพบมาพิจารณาด้วยกัน จะเห็นว่าในแง่หนึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ในตำนานประจำถิ่นมีอิทธิฤทธิ์ดลบันดาลให้ผู้เคารพบูชาแคล้วคลาดจากภัยอันตรายอันเกิดจากน้ำ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็สามารถดลบันดาลให้เกิดอุปสรรค หรือแม้กระทั่งภัยอันตรายในการสัญจรทางน้ำ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความคิดเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ที่สถิตอยู่ประจำท้องถิ่นเป็นผู้มีอำนาจเหนือท้องถิ่น สามารถให้ทั้งคุณและโทษแก่ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณริมน้ำ ตลอดจนผู้สัญจรผ่านทางน้ำ เป็นความคิดร่วมกันของกลุ่มคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางที่สะท้อนออกมาในตำนานประจำถิ่น และสัมพันธ์กับพิธีกรรมการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งก่อนออกเดินทาง และเมื่อพบเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ระหว่างการเดินทางทางน้ำ เช่น การเซ่นไหว้เจ้าแม่มาจู่ก่อนออกเรือ การเซ่นไหว้เจ้าพ่อองค์ศรีด้วยมะพร้าวอ่อนเมื่อดำเรือผ่านศาล การวิกน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวิหารหลวงพ่เพชรมาประพรมศิระหรือหัวเรือ มิฉะนั้นก็เปิดहुคเรือสักการะหลวงพ่ทุกครั้งเดินทางผ่านวิหาร เป็นต้น ทั้งนี้เชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะทำให้เดินทางปลอดภัยและประสบความสำเร็จ

โครงเรื่องของ *แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด* แสดงความคิดที่ว่าพระเกจิอาจารย์หรือผู้วิเศษที่กล่าวถึงในตำนานมีอิทธิฤทธิ์สามารถเปลี่ยนสภาพตามธรรมชาติของน้ำ กล่าวคือการเปลี่ยนน้ำทะเลให้กลายเป็นน้ำจืด เช่น *ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด* *ตำนานไต้วาฬระยอง* *ตำนานไต้วาฬแหลมมะขาม*

โครงเรื่องของ *แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้* แสดงความคิดที่ว่าเกจิอาจารย์หรือผู้มีวิชาอาคมที่เป็นที่เคารพนับถือของคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลสามารถแปลงกายหรือเสกผู้อื่นเป็นจระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ที่น่าหวาดกลัวในท้องถิ่น เช่น *ตำนานกำเนิดจระเข้บวรเจ้าพ่อ-ขุมแสง* *ตำนานหลวงปู่ศุขเสกทหารเรือเป็นจระเข้*

โครงเรื่องของ *แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ* แสดงความคิดที่ว่าศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์หรือผู้มีบุญมีอำนาจเหนือท้องถิ่น สามารถควบคุมสายน้ำ โดยก่อให้เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ที่ฝืนการ

ไหลตามธรรมชาติของน้ำได้ ภัยจากน้ำท่วมจึงไม่สามารถจะทำความเสียหายให้เกิดแก่ศาสนสถาน หรือทำอันตรายแก่ผู้มีบุญญาธิการได้ เช่น *ตำนานเจดีย์พระธาตุลอย*

ความคิดเรื่องอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏร่วมกันในแบบเรื่องเหยียบน้ำทะเล จืด แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ และแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ สามารถสรุปได้ว่า อภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ที่สถิตอยู่ริมน้ำ หรือในท้องน้ำจะปรากฏให้เห็น ผ่านความมหัศจรรย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่สายน้ำ

ยิ่งไปกว่านั้น ความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ หรือเกจิอาจารย์ สามารถคลันดาลให้เกิดความมหัศจรรย์ต่างๆ ขึ้นแก่สายน้ำ ไม่เพียงแต่ปรากฏในตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเหล่านี้ เท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในตำนานประจำถิ่นเรื่องเบ็ดเตล็ดต่างๆ ด้วย ดังนี้

- การลอยวนอยู่ในน้ำ ปรากฏใน *ตำนานอภินิหารหลวงพ่อสองพี่น้อง*
- การเดินบนน้ำ ปรากฏใน *ตำนานอภินิหารหลวงพ่อนุ้ยและหลวงพ่อกเงิน*
- การทำให้มีแสงสว่างขึ้นตามลำน้ำ ปรากฏใน *ตำนานอภินิหารหลวงพ่อนุ้ย*
- การเรียกปลา ปรากฏใน *ตำนานอภินิหารท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชุกรี*
- การจับปลาที่เป็นร่างแปลงของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏใน *ตำนานเจ้าแม่แก่นจันทร์*
- การคุ้มครองภัยอันตรายจากปลาฉลาม ปรากฏใน *ตำนานตะกวดหลวงปู่ศุข*

อย่างไรก็ตาม มีแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องหนึ่งที่ไม่ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจำถิ่นกับสายน้ำอย่างชัดเจน คือ **แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์** แต่แบบเรื่องนี้ก็ได้แสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกจิอาจารย์ หรือผู้วิเศษในตำนานประจำถิ่นเป็นที่น่านับถือศรัทธาอย่างแท้จริง เนื่องจากมีอิทธิฤทธิ์ หรือมีอำนาจวิเศษมาก จนไม่มีผู้ที่สามารถมาประลองฤทธิ์หรือแข่งขันด้วยได้

ความสัมพันธ์ระหว่างอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจำถิ่นกับสายน้ำที่ปรากฏในแบบเรื่องต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่อง “อำนาจเหนือธรรมชาติ” ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจำถิ่น และยังคงแสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานอยู่ในฐานะ “เจ้าของท้องน้ำ” ที่มีอำนาจเหนือสายน้ำ สามารถควบคุมสายน้ำและคลันดาลให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ต่างๆ ขึ้นในท้องน้ำ รวมถึงสามารถคุ้มครองและควบคุม “ชะตาชีวิต” ของผู้ที่อยู่อาศัยหรือสัญจรผ่านท้องน้ำ และแม้ว่าตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์จะไม่ได้แสดง

ความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำโดยตรง แต่ก็แสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ที่ไม่มีผู้ใดสามารถมาประลองแข่งขันด้วยได้

4.2 อนุภาคเด่นในตำนานประจำถิ่น

นอกจากลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจะได้แก่แบบเรื่องทั้ง 12 แบบเรื่อง ที่ปรากฏเป็นลักษณะร่วมกันไม่ว่าจะเป็นตำนานของชนกลุ่มใดตลอดจนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ และเกจิอาจารย์ในตำนานกับสายน้ำแล้ว อนุภาคที่โดดเด่นในตำนาน ก็ถือว่าเป็นลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นเช่นเดียวกัน

อนุภาค (motif) หมายถึง หน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งๆ และเหตุที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะมีความ “ไม่ธรรมดา” มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ อนุภาคอาจเป็นตัวละคร วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ในนิทาน¹ ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบอนุภาคเด่นของตำนานประจำถิ่นกับอนุภาคใน **ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif-Index of Folk Literature)** ของสติต ทอมป์สัน ซึ่งศิริพร ณ ถลาง กล่าวว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมและจัดหมวดหมู่อนุภาคของนิทานพื้นบ้านในประเทศต่างๆ ที่เป็นตัวแทนเขตวัฒนธรรมสำคัญของโลก² อนุภาคเด่นในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางได้แก่

4.2.1 อนุภาคที่เป็นตัวละคร

4.2.1.1 อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้อง

อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้องปรากฏอยู่ใน **แบบเรื่องสามพี่น้อง** คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค A 515.1ff culture heroes are brothers

เป็นที่น่าสังเกตว่าโดยส่วนมากตำนานประจำถิ่นที่มีอนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้องมักเป็นตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรูปพี่น้องที่ลอยน้ำมาด้วยกัน เช่น ตำนาน **หลวงพ่อโสธร** ตำนาน **หลวงพ่อลอย** ตำนาน **พระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกข์** เป็นต้น นอกจากนี้ ความคิดเรื่องพระพุทธรูปลอยลอยน้ำนี้ยังปรากฏอยู่ใน **แบบเรื่องมาทางน้ำ** ซึ่งกล่าวถึงพระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาโดยลำพังด้วย ทำให้สันนิษฐานว่าความคิดเรื่องพระพุทธรูปลอยน้ำน่าจะเป็นความคิดที่แพร่หลาย

¹ ศิริพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน** (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 36.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

อยู่ในสังคมไทยมาแต่เดิม และส่งอิทธิพลให้มีความคิดดังกล่าวนี้ในตำนานประจำถิ่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลายเรื่อง ดังที่ ประมินทร์ จารูวร กล่าวไว้ว่า เนื้อหาที่มักปรากฏซ้ำในตำนานพระพุทธรูปของไทย ได้แก่ พระพุทธรูปได้รับการอัญเชิญสู่สุวรรณภูมิโดยเรือสำเภาและได้แสดงปาฏิหาริย์³ ประมินทร์ได้ยกตัวอย่างตำนานที่มีเนื้อหาดังกล่าวนี้หลายตำนาน เช่น *ตำนานพระแก้วมรกต* ซึ่งเล่าว่าพระเจ้าอนรรุทธราชกษัตริย์พม่านำนักปราชญ์ไปลอบพระไตรปิฎกจากลังกาและได้พระแก้วมรกตมาด้วย แต่ระหว่างทางสำเภาได้ถูกน้ำซัดไปติดอยู่ที่เมืองนครหลวง *ตำนานพระสิงห์* (พระพุทธรูปสิงห์) ซึ่งเล่าว่าพระร่วงเจ้าเมืองสุโขทัยได้ขอให้สหายคือพระยาศรีธรรมราชาส่งราชทูตไปขอพระสิงห์จากเมืองลังกา เมื่อบรรทุกเรือสำเภามาปรากฏว่าเรือแตก พระสิงห์จึงได้ลอยน้ำเข้ามาจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช⁴ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าอนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พื้น้องจะไม่ได้ปรากฏอยู่โดยตรงในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน แต่อนุภาคสากลคือ อนุภาค A 515.1ff culture heroes are brothers ก็เป็นอนุภาคที่ใกล้เคียงกับอนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พื้น้องที่กล่าวถึงในตำนานประจำถิ่นหลายเรื่อง ดังเช่นที่วลัยลักษณ์ ทรงศิริ กล่าวถึงกรณีของตำนานคุณปู่ศรีราชาว่าเป็นตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (culture hero)⁵ จึงเป็นไปได้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์พื้น้องในตำนานประจำถิ่นหลายเรื่อง เช่น *เจ้าแม่อาม่า เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แดงอ่อน หรือ ไต่ะวาลี* เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นนี้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่อไป

4.2.1.2 อนุภาคผู้ปราบจระเข้

อนุภาคผู้ปราบจระเข้ปรากฏอยู่ใน *แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย* ตรงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค F 628.1.4.1 hero kills crocodile

อนุภาคผู้ปราบจระเข้สะท้อนให้เห็นความคิดในการยกย่องผู้ที่สามารถปราบจระเข้ เนื่องจากจระเข้เป็นสัตว์น้ำคูร้ายนำหาวคกลัว สามารถทำอันตรายต่อผู้ที่อยู่อาศัย และประกอบอาชีพอยู่บริเวณแม่น้ำและทะเล รวมถึงผู้ที่ใช้ทางน้ำเป็นทางสัญจร โดยเฉพาะเมื่อเกิด

³ ประมินทร์ จารูวร, *ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 211.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนอีสาน,” ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 165.

เหตุการณ์จระเข้อาละวาด เช่นเหตุการณ์ใน *ตำนานเรื่องชาละวัน* ดังนั้น ผู้สามารถปราบจระเข้ที่ออกอาละวาดได้ จึงถือว่าเป็นผู้กล้า เป็นวีรบุรุษของท้องถิ่น และได้รับการเล่าขานเป็นตำนานอันเป็นเหตุให้มีอนุภาคดังกล่าวนี้ในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

4.2.1.3 อนุภาคจระเข้เจ้า

อนุภาคจระเข้เจ้าปรากฏอยู่ใน *แบบเรื่องจระเข้เจ้า* คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค B 875.2 giant crocodile และอนุภาค B 557.4 crocodile transports saint โดยอนุภาค B 557.4 crocodile transports saint แสดงความคิดที่สอดคล้องกับคำที่กลุ่มชาวมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เรียกจระเข้บิรวารหลวงพ่อเพชรว่า “เรือหลวงพ่อ”⁶ ทั้งยังตรงกับความคิดว่าจระเข้บิรวารเจ้าพ่อชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ และจระเข้เจ้าพ่อหนุ่ม จังหวัดนนทบุรี เป็นพาหนะของเจ้าพ่อ

แม้ว่าอนุภาคจระเข้เจ้าจะสะท้อนให้เห็นความหวาดกลัวจระเข้เช่นเดียวกับอนุภาคผู้ปราบจระเข้ แต่ทั้งสองอนุภาคกลับเป็นความคิดที่ตรงข้ามกัน กล่าวคืออนุภาคผู้ปราบจระเข้กล่าวถึงการเอาชนะจระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์ร้ายตามธรรมชาติ ในขณะที่อนุภาคจระเข้เจ้ากลับหมายถึงการยอมเคารพบูชาอ่อนน้อมต่อจระเข้ เช่นเดียวกับการเคารพบูชาธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ โดยหวังผลว่าการยอมอ่อนน้อมนั้นจะทำให้จระเข้พอใจไม่ทำร้ายมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น การกล่าวว่จระเข้เป็นบิรวารของพระพุทธรูปหรือเจ้าพ่อเจ้าแม่ในท้องถิ่นยังส่งผลทางด้านจิตใจ โดยเป็นการสร้างความอุ่นใจแก่มนุษย์ว่าได้ดึงเอาจระเข้เข้ามาเป็นพวกเดียวกับมนุษย์แล้ว กล่าวคือให้จระเข้เป็นผู้พิทักษ์รักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเท่ากับว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็น “เจ้า” ที่มีอำนาจเหนือทั้งมนุษย์และจระเข้ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงช่วยคุ้มครองไม่ให้จระเข้ทำร้ายมนุษย์

สันนิษฐานว่าการบูชาจระเข้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง เนื่องมาจากความหวาดกลัวภัยอันตรายจากจระเข้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เห็นได้จากกรที่ศาลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลบางแห่งยังคงมีหัวจระเข้ตั้งบูชาไว้ภายใน ซึ่งแสดงถึงร่องรอยการบูชาจระเข้ เช่น ศาลคุณปู่ศรีราชา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม⁷ ศาลเจ้าพ่อจู้ย

⁶ สัมภาษณ์ กลุ่มชาวมอญบ้านหมู 2 ต.บ้านจิว อ.สามโคก จ.ปทุมธานี, 6 สิงหาคม 2548.

⁷ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร,” ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ่อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันต์คุณ, บรรณาธิการ, หน้า 180.

ที่แขวงบางระมาด และที่หมู่ 15 แขวงคลังชั้น⁸ เป็นต้น

แต่ในปัจจุบันศาลเหล่านั้นส่วนมากได้ถูกเปลี่ยนเป็นศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่คนในยุคต่อๆ มาคุ้นเคยมากกว่าการบูชาพระเซ่ ทำให้ความคิดความเชื่อเรื่องการบูชาพระเซ่เสื่อมลง เช่นในกรณีของ ศาลเจ้าพ่ออุ้ย หมู่ 15 เขตคลังชั้น ที่แสดงให้เห็นว่าศาลบูชาพระเซ่ได้กลายเป็นศาลที่สถิตของเจ้าพ่อเจ้าแม่จำนวนมาก เช่น เจ้าแม่นันทวดี (มเหสีของพระเจ้าตากสิน) เจ้าพ่อสะแกทอง เจ้าแม่ศรีแพร เจ้าพ่อหลักโลกหรือเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นต้น⁹ มิฉะนั้นศาลพระเซ่ก็อาจถูกเปลี่ยนเป็นศาลเจ้าของกลุ่มคนในวัฒนธรรมจีน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนจีนที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพศาลเจ้าและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อไป

ยิ่งไปกว่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชาวมอญมักปรากฏอนุภาคเกี่ยวกับพระเซ่ ทั้งอนุภาคผู้ปราบพระเซ่ และอนุภาคพระเซ่เจ้า เช่น ตำนานเจ้าน้อย-มหาพรมปราบพระเซ่ ตำนานพระเซ่บริวารหลวงพ่อเพชร ตำนานพระเซ่บริวารเจ้าแม่เอียง ตำนานพระเซ่พาหนะของเจ้าพ่อหนุ่ม ทำให้สันนิษฐานได้ว่าอนุภาคเกี่ยวกับพระเซ่เหล่านี้แสดงความสำคัญของพระเซ่ในวัฒนธรรมมอญ สอดคล้องกับการที่คนมอญกล่าวว่าการกำเนิดของตำนานพระเซ่ในงานกลืนมาจากกลุ่มของตน¹⁰ รวมถึงการที่กลุ่มคนมอญมีเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งแกะสลักเป็นรูปพระเซ่ ในภาษามอญเรียกว่า จาม (พระเซ่) ซึ่งคนไทยรับมาดัดแปลงเป็นจะเข้

ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าพระเซ่เป็นสัตว์สำคัญในวัฒนธรรมมอญมาแต่เดิมก่อนที่ชาวมอญกลุ่มต่างๆ จะอพยพเข้ามาในดินแดนประเทศไทย เห็นได้จากการที่นิทานพม่า – มอญหลายเรื่องมีอนุภาคพระเซ่ศักดิ์สิทธิ์ หรือมีอำนาจพิเศษ เช่นในนิทานเรื่อง *ไข่มังกร* เล่าว่าเทพธิดามังกรตั้งครรภักับสุริยเทพ เมื่อครบกำหนดก็ให้กำเนิดไข่ 3 ฟอง ต่อมาเมื่อนางสิ้นชีวิตไข่ทั้งสามฟองก็ไหลไปตามแม่น้ำอิระวดี และได้กระทบหินแตกไปที่ละฟอง โดยไข่ใบที่สามซึ่งแตกในบริเวณตอนล่างของประเทศ ซึ่งก็คือดินแดนมอญ ปรากฏว่ามีพระเซ่ออกมาจากไข่¹¹ ในแง่นี้พระเซ่จึงเท่ากับเป็นไอระเหยของสุริยเทพกับธิดามังกร และกำเนิดขึ้นครั้งแรกในดินแดนมอญ

⁸ สุกัญญา สุฉญา. การวิจัยพื้นที่เชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชาวสวนคลองบางระมาด ฝั่งธนบุรี, ใน อัครวิทย์ เรื่องรอง(บรรณาธิการ), ศูนย์กรุงธนบุรีศึกษา: พันธกิจด้านการวิจัยวัฒนธรรมพื้นที่ฝั่งธนบุรี รวมความคิดด้านชีวิตวัฒนธรรมฝั่งธนบุรี, (กรุงเทพฯ: สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2548), หน้า 77-78.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

¹⁰ บุญส่ง โคมลอย, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2548.

¹¹ ส. พลายน้อย, นิทานพม่า (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2528), หน้า 39 - 42.

หรือในนิทานเรื่อง *จระเข้ในรูกม* ซึ่งเนื้อเรื่องกล่าวถึงตายาคู่หนึ่งนำลูกจระเข้มาเลี้ยงไว้ แต่ภายหลังจระเข้ตัวนั้นก็ได้อินตายาคคนเลี้ยง เล่าว่าเมื่อจระเข้เข้าอายุครบ 100 ปี ก็สามารถแปลงกายเป็นคนได้ และภายหลังจระเข้ที่ฆ่าตายาคเกิดสำนึกบาป กลับมาให้หม้อจระเข้ซึ่งก็คือตาคคนเลี้ยงกลับชาติมาเกิดฆ่า ภายหลังจากที่ตายแล้วร่างกายส่วนที่อยู่บนบกกลายเป็นทอง ส่วนที่อยู่ในน้ำกลายเป็นทับทิม¹² และมีการสร้างเจดีย์ครอบร่างจระเข้ตัวนั้นไว้ ก็ได้แสดงความเชื่อของชาวพม่าในเรื่องอำนาจวิเศษของจระเข้ที่ว่าจระเข้อายุ 100 ปีจะสามารถกลายร่างเป็นคน¹³

นอกจากนั้น ยังอาจเป็นไปได้ว่าเนื่องจากกลุ่มชาวมอญในเมืองไทยมักตั้งชุมชนอยู่ริมแม่น้ำซึ่งมีจระเข้ชุกชุม จึงได้มีการบูชาจระเข้เช่นเดียวกับกลุ่มชนริมแม่น้ำกลุ่มอื่นๆ

4.2.2 อนุภาคที่เป็นวัตถุสิ่งของ

อนุภาคที่เป็นวัตถุสิ่งของในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางเป็นอนุภาคที่เกี่ยวกับ *สิ่งของลอยน้ำ* ซึ่งคล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค F 804 floating rock อนุภาคที่เกี่ยวกับสิ่งของลอยน้ำ ปรากฏอยู่ใน *แบบเรื่องมาทางน้ำ* และ *แบบเรื่องสามพี่น้อง* สิ่งของลอยน้ำที่กล่าวถึงในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง มีดังนี้

พระพุทธรูปลอยน้ำ เช่น หลวงพ่อพุทธราพิง หลวงพ่อโสธร

รูปเคารพลอยน้ำ เช่น รูปพระตายลอยน้ำ

เทวรูปลอยน้ำ เช่น เจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำ

เจดีย์ลอยน้ำ เช่น เจ้าพ่อสุวรรณลอยต่อง พระหลักเมืองสุพรรณบุรี

สัญลักษณ์ทางศาสนาลอยน้ำ เช่น กระดานสลักลายอัลกุรอาน

ท่อนไม้หรือวัตถุที่ทำจากไม้ลอยน้ำ เช่น เสาให้ โขนเรือเจ้าแม่ฝอยทอง

ก้อนหินลอยน้ำ เช่น แม่ นางหินลอย พระจันทร์ลอย

ต้นไม้ลอยน้ำ เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ วัดพระศรีมหาโพธิ์

ศพลอยน้ำ เช่น ไอ้ยม (กุมารทอง)

อนุภาคที่เกี่ยวกับสิ่งของลอยน้ำที่พบในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง ได้แก่ อนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำ อนุภาคสิ่งของลอยทวนน้ำ และอนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22 – 26.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

4.2.2.1 อนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำ

อนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำเป็นอนุภาคสำคัญที่พบในตำนานประจำถิ่นหลายเรื่อง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการมีอนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำในตำนานประจำถิ่นนั้น ประการแรกมาจากความเป็นจริงตามธรรมชาติที่สิ่งของน้ำหนักเบาสามารถลอยน้ำได้ เช่น *กระดานสลักลาย อัครอร่าน เจวีครูปเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง* เป็นต้น

ประการที่สองมาจากสภาพการเดินทางและการคมนาคมขนส่ง เช่น *ตำนานเสาไห้* ที่แสดงการขนส่งเสาไม้ตามเส้นทางแม่น้ำป่าสักลงมายังกรุงเทพฯ *ตำนานเจ้าแม่สิงโต* ที่แสดงสภาพการค้าสำเภาจีนในแม่น้ำเจ้าพระยา

ส่วนประการที่สามมาจากการแสดงความคิดเรื่องปาฏิหาริย์ของวัตถุที่โดยปกติแล้วไม่สามารถลอยน้ำได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ก้อนหิน โดยแสดงว่าวัตถุนั้นๆ มีความศักดิ์สิทธิ์จนสามารถลอยอยู่เหนือน้ำ อันเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่ฝืนสภาพความเป็นจริง

4.2.2.2 อนุภาคสิ่งของลอยทวนน้ำ

อนุภาคสิ่งของลอยทวนน้ำปรากฏอยู่ใน *ตำนานหลวงพ่อโสธร* *ตำนานหลวงพ่อวัดไร่ขิง* *ตำนานหลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ใน* *ตำนานเสาไห้* และ *ตำนานเจ้าแม่วังทอง*

4.2.2.3 อนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่

อนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่ปรากฏอยู่ใน *ตำนานหลวงพ่อโสธร* *ตำนานหลวงพ่อวัดไร่ขิง* *ตำนานหลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ใน* *ตำนานหลวงพ่อสองพี่น้อง* *ตำนานพระจันทร์ลอย* และ *ตำนานเจ้าแม่หน้าผา*

ผู้วิจัยยังสันนิษฐานว่าการที่ตำนานประจำถิ่นมักมี *อนุภาคสิ่งของลอยทวนน้ำ* และ *อนุภาคสิ่งของลอยวนอยู่กับที่* มาจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ ประการแรก ได้แก่ ตำนานประจำถิ่นเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องมีอนุภาคสิ่งของลอยน้ำในรูปแบบต่างๆที่ฝืนสภาพการลอยน้ำตามธรรมชาติ เพื่อแสดงอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ประการต่อมา ได้แก่ อนุภาคสิ่งของลอยน้ำในรูปแบบที่ฝืนสภาพการลอยน้ำตามธรรมชาติเหล่านี้ ได้ช่วยอธิบายว่าสาเหตุที่วัตถุเหล่านั้นได้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพบูชาของคนในท้องถิ่น ก็เนื่องจากมีความศักดิ์สิทธิ์ จนสามารถแสดงปาฏิหาริย์ลอยทวนน้ำหรือลอยวนอยู่กับที่

และประการที่สาม ได้แก่ การลอยทวนน้ำและลอยวนอยู่กับที่เป็น “สาร” ของตำนานประจำถิ่นที่สร้างขึ้นเพื่อยืนยันความผูกพันระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับท้องถิ่น โดยปรากฏเป็นเนื้อหาของตำนานที่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประสงค์ที่จะมาประดิษฐานอยู่ในท้องถิ่น จึงได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยทวนน้ำเพื่อที่จะกลับมาประดิษฐาน หรือแสดงปาฏิหาริย์ลอยวนอยู่กับที่เพื่อยืนยันว่าจะประดิษฐานอยู่ ณ ที่แห่งนั้น อันเป็นการเน้นย้ำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง” ของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

4.2.3 อนุภาคที่เป็นพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ในนิทาน

4.2.3.1 อนุภาคการตายไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น

อนุภาคการตายไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นปรากฏอยู่ใน แบบเรื่อง ตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค E 653.1 reincarnation as water-spirit

อนุภาคการตายไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นแสดงความคิดเรื่องเทพหรือผีประจำธรรมชาติ ในที่นี้ได้แก่ท้องถิ่น เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะเรื่องที่ว่าดวงวิญญาณผู้ที่เสียชีวิตกะทันหัน หรือเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ หรือที่เรียกว่า “ตายโหง” จะมีกำลังแรงและมักสิงสถิตอยู่ ณ สถานที่เสียชีวิต

4.2.3.2 อนุภาคการรอดพ้นจากภัยทางน้ำเพราะอิทธิฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

อนุภาคการรอดพ้นจากภัยทางน้ำด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอยู่ใน แบบเรื่อง เทวดารักษา ตรงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค F 420.5.1.1.1 water-spirit saves shipwrecked

อนุภาคการรอดพ้นจากภัยทางน้ำด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแบบเรื่อง เทวดารักษาช่วยให้ผู้ที่ต้องประกอบอาชีพอยู่กลางน้ำ กลางทะเลเกิดความมั่นคงทางใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยให้ตนรอดจากภัยอันตรายทางน้ำได้ เช่นเดียวกับที่ตำนานกล่าวว่าศักดิ์สิทธิ์ได้เคยช่วยเหลือผู้อื่นมาก่อน และยังแสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเทพเจ้าผู้ดูแลรักษาท้องถิ่น

4.2.3.3 อนุภาคอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เรือไม่สามารถไปต่อได้

อนุภาคอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เรือไม่สามารถไปต่อได้ปรากฏอยู่ใน แบบเรื่อง ผ่านทางพบเทพ คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค D 2072.0.3 boat stopped by magic

อนุภาคอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เรือไม่สามารถไปต่อได้แสดงความคิดที่ว่าสำหรับคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางแล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฐานะเป็น “เจ้าที่” ที่สามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในท้องน้ำ รวมทั้งการเดินทางทางเรือ และความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องอ่อนน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังปรากฏเป็นพิธีกรรมต่างๆ เมื่อต้องนำเรือผ่านศาลหรือที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อนำอนุภาคการรอดจากภัยทางน้ำเพราะอิทธิฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาพิจารณาร่วมกับอนุภาคอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เรือไม่สามารถไปต่อได้ ซึ่งต่างแสดงว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือท้องน้ำ กล่าวคือแม้สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะสามารถช่วยเหลือคุ้มครองผู้สัญจรทางน้ำ แต่ในขณะที่เดียวกันก็สามารถก่อให้เกิดเงื่อนไข ข้อจำกัด หรือแม้แต่การลงโทษหากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจ ทำให้อาจมองได้ว่าความคิดเรื่องอำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากความเคารพยำเกรงในความศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือท้องน้ำ แท้ที่จริงแล้วคือร่องรอยของความเชื่อดั้งเดิมในการเคารพบูชาธรรมชาติ

ดังนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวถึงในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจึงมิได้เป็นแต่เพียงเจ้าพ่อเจ้าแม่ พระพุทธรูป ผู้วิเศษ หรือเกจิอาจารย์แต่ละองค์อย่างเป็นปัจเจกเท่านั้น แต่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ยังมีสถานภาพเป็น “เทพเจ้าประจำธรรมชาติ” อีกด้วย

4.2.3.4 อนุภาคการเหยียบน้ำทะเลจืด

อนุภาคการเหยียบน้ำทะเลจืดปรากฏอยู่ใน แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค D 478.10 salty water return to fresh

เป็นที่น่าสังเกตว่าตำนานที่มีอนุภาคการเหยียบน้ำทะเลจืด ได้แก่ ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ตำนานโต๊ะวาติระยอง และ ตำนานโต๊ะวาติแหลมมะขาม มีลักษณะเรื่องที่คล้ายคลึงกันมาก จนอาจกล่าวได้ว่าแท้ที่จริงแล้วเป็นตำนานเรื่องเดียวกัน

นอกจากนี้ อนุภาคการเหยียบน้ำทะเลจืดยังปรากฏใน ตำนานพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นกษัตริย์เขมรพระองค์หนึ่ง ขณะเสด็จไปอภิเษกกับพระธิดาพระเจ้าอูติมาแห่งกรุงจีน ตำนานเรื่องนี้อยู่ในหนังสือ คำให้การชาวกรุงเก่า ความว่า

ครั้นถึงศุภวารมหุติฤกษ์ พระองค์ก็เสด็จเคลื่อนพยุหนาวาโยธาทัพออกจากท่ากรุงอินทปรัษฎ์แล่นออกสู่พระมหาสมุทร ครั้นกองทัพเรือเดินทางไปในสมุทรสาครได้หลายวัน พวกพลทั้งปวงอดอยากน้ำ หามี

น้ำจืดบริโภคไม่ น้ำจืดที่จัดมาในกองทัพจากกรุงอินทปรัญ์นั้นสิ้นไป มีแต่น้ำเค็มทั้งสิ้น พวกพลตีบกินหาได้ไม่ ครั้นพระเจ้ากรุงอินทปรัญ์ ได้ทราบดังนั้น ก็ทรงตั้งสัตยาธิษฐานยกพระบาทเบื้องขวาของพระองค์ จุ่มลงในน้ำเค็มมหาสมุทร ด้วยเดชพระบารมีบุญญาธิการของ พระองค์เป็นอศจรรย์ น้ำเค็มนั้นก็กลายเป็นน้ำจืดสนิท พวกพลทั้ง กองทัพได้รับพระราชทานอิมหัน้ำหายอยาก และดักดวงขึ้นไว้ใช้กิน ต่อไปพอแก่ต้องการทั่วทั้งกองทัพ¹⁴

เห็นได้ชัดว่าตำนานเรื่องนี้มีทั้งลักษณะเรื่องและเนื้อหาคล้ายกับ ตำนาน หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ตำนานโต๊ะวาฬระยอง และ ตำนานโต๊ะวาฬแหลมมะขาม มาก จนอาจตั้งข้อสันนิษฐานว่า ตำนานเหล่านี้ น่าจะเป็นตำนานเรื่องเดียวกันมาก่อน แต่ได้แพร่กระจาย และแตกเรื่องไป ทั้งนี้ น่าจะด้วยความสัมพันธ์และการติดต่อกับระหว่างกลุ่มชนในบริเวณที่มี ตำนานแบบเรื่องดังกล่าว อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขมร กับชาวกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็น ท้องถิ่นที่มีการเล่าตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมุสลิมในจังหวัด พระนครศรีอยุธยากับกลุ่มมุสลิมในจังหวัดระยองและจังหวัดตราด ซึ่งอิหม่ามมนตรี สวัสดิ์ อิหม่าม ประจำมัสยิดสุวรรณภูมิ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ระบุว่ามุสลิมกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ รวมถึงที่ อาศัยอยู่ในชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิเป็นเครือญาติกัน¹⁵ และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมุสลิมเชื้อสาย จามในจังหวัดระยองและตราดกับกลุ่มมุสลิมเชื้อสายจามในประเทศกัมพูชา ตามที่พระบริหารเทพธานี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดตราด กล่าวว่ากลุ่มมุสลิมเชื้อสายจามกลุ่มนี้อพยพมาจากประเทศกัมพูชา¹⁶

อย่างไรก็ตาม ไม่สามารถระบุได้ว่าตำนานใดเป็น “ต้นฉบับ” ของตำนาน ประจำถิ่นแบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด แต่ก็สันนิษฐานได้ว่าความแพร่หลายของ ตำนานหลวงปู่ทวด เหยียบน้ำทะเลจืด รวมถึงการมีอยู่ของ ตำนานโต๊ะวาฬระยอง และ ตำนานโต๊ะวาฬแหลมมะขาม น่าจะเป็น “ต้นแบบ” ของอนุภาคเหยียบน้ำทะเลจืดใน ตำนานอภินิหารหลวงพ่อบึง จังหวัดระยอง ซึ่งมีทั้งความเป็นภิกษุในพุทธศาสนาเช่นเดียวกับหลวงปู่ทวด และอยู่ในพื้นที่ใกล้กับกลุ่มชาว มุสลิมที่รับรู้ตำนานโต๊ะวาฬระยอง และตำนานโต๊ะวาฬแหลมมะขาม

¹⁴ ชูศักดิ์ นรารัตนวงศ์, ประวัติศาสตร์สมัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (กรุงเทพฯ: แบ่งปัน, 2545), หน้า 58-59.

¹⁵ สัมภาษณ์ อิหม่ามมนตรี สวัสดิ์ อิหม่ามมัสยิดสุวรรณภูมิ, 17 ธันวาคม 2547.

¹⁶ พระบริหารเทพธานี, “ประวัติจังหวัดตราด,” นาวิกศาสตร์ ปีที่ 18 (กรกฎาคม 2478): 40.

4.2.3.5 อนุภาคการประลองฤทธิ์

อนุภาคการประลองฤทธิ์ปรากฏอยู่ใน แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค D 1719.1 contest in magic

นอกจากอนุภาคการประลองฤทธิ์จะแสดงความคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานประจำถิ่นมีความศักดิ์สิทธิ์มากจนไม่มีผู้ที่สามารถมาประลองฤทธิ์หรือแข่งขันด้วยได้แล้ว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอนุภาคนี้ยังได้สะท้อนร่องรอยความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชน เนื่องจากเป็นไปได้ว่ากลุ่มชนแต่ละกลุ่มอาจมีความไม่เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกันและกัน จนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดขึ้นได้ โดยคู่ประลองในตำนานแต่ละเรื่องเป็นตัวแทนของคนแต่ละกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม ผลของการประลองฤทธิ์ในตำนานก็ไม่ได้เป็นความรุนแรงในระดับที่ทำให้ตัวละครฝ่ายใดถึงกับต้องเสียชีวิต แต่อยู่ในระดับของการประนีประนอมและการยอมรับ แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชน ความขัดแย้งนั้นก็ไม่ได้นำไปสู่ความรุนแรง การต่อสู้ หรือการสูญเสียแต่อย่างใด

4.2.3.6 อนุภาคคนกลายเป็นจระเข้

อนุภาคคนกลายเป็นจระเข้ปรากฏอยู่ใน แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ ตรงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค D 194 man transformed to crocodile

อนุภาคคนกลายเป็นจระเข้แสดงความคิดเรื่องวิชาอาคม และอิทธิปาฏิหาริย์ของเกจิอาจารย์หรือผู้มีวิชาในชุมชนริมแม่น้ำที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ กล่าวคือการใช้วิชาอาคมแปลงกาย หรือเสกให้ผู้อื่นเป็นจระเข้ซึ่งเป็นสัตว์ร้ายที่พบเห็นได้ในแม่น้ำในภาคกลาง

ความคิดเรื่องผู้มีวิชาสามารถแปลงกายเป็นจระเข้ไม่ได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในตำนานประจำถิ่นเท่านั้น แต่ยังปรากฏในวรรณกรรมนิทานไทยอื่นๆ ด้วย เช่นในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนเถนขวาดแปลงเป็นจระเข้ ความว่า

เสกไม้เท้าต่อหางที่กลางตัว	แล้วเอาบาตรสวมหัวเข้าเร็วรี่
แผ่นโพน โจนผางกลางนที	ก็กลายเป็นกุมภีลัมหิมา
เจี้ยวขาวยาวออกนอกปากโง้ง	พาดโผงร้องเพียงเสียงฟ้าผ่า
โตใหญ่ตัวยาวสักแก้วา	ขึ้นวังรำหลังน้ำด้วยลำพอง ¹⁷

¹⁷ กอวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2544), หน้า 385.

การที่อนุภาคคนกลายเป็นพระเจ้าปรากฏอยู่ในนิทานและตำนานของกลุ่มคนภาคกลางแสดงว่ากลุ่มคนภาคกลาง โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำ เชื่อว่าพระเกจิอาจารย์ หรือผู้มีวิชาอาคมสามารถใช้วิชาอาคมเปลี่ยนร่างคนเป็นพระเจ้าได้

4.2.3.7 อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปลอดภัยจากน้ำท่วม

อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปลอดภัยจากน้ำท่วมปรากฏอยู่ใน **แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ** คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค V 284 Virgin saves her image from flood

อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปลอดภัยจากน้ำท่วมแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถาน ตลอดจนบุญญาธิการของผู้มีบุญ สามารถก่อให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ที่เป็นการฝืนธรรมชาติ การไหลของน้ำ เท่ากับว่าศาสนสถานมีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ หรือผู้มีบุญมีอำนาจบุญญาธิการเหนือท้องน้ำ จนสามารถควบคุมสายน้ำไม่ให้เกิดความเสียหายหรือทำอันตรายได้ อันเป็นการเน้นให้เห็นสถานภาพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำหรือของผู้มีบุญญาธิการ

4.2.3.8 อนุภาคชั้นหมากล่อม

อนุภาคชั้นหมากล่อมปรากฏอยู่ใน **แบบเรื่องตามองลาย** คล้ายคลึงกับอนุภาคสากลคือ อนุภาค A 1710ff creation of animal through transform และอนุภาค A 2610ff creation of plant by transform

อนุภาคชั้นหมากล่อมโดยมากมักปรากฏในนิทานประจำถิ่นอธิบายสภาพธรรมชาติและสถานที่สำคัญในท้องถิ่น เช่น **นิทานประจำถิ่นเรื่องเขาตะเกียบ** จังหวัดลพบุรี¹⁸ **เรื่องบ้านสำเภาล่อม** จังหวัดสุพรรณบุรี¹⁹ เป็นต้น วลัยลักษณ์ ทรงศิริ กล่าวว่านิทานลักษณะนี้แพร่หลายทั้งในบริเวณเขตชายฝั่งทะเลอ่าวไทยและภายในแผ่นดินท้องถิ่นที่จังหวัดลพบุรี นครสวรรค์ในพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดชัยนาท และจังหวัดสุพรรณบุรี ตลอดจนเป็นเรื่องรอยของการติดต่อระหว่างผู้คนท้องถิ่นภายในกับนักเดินเรือในอ่าวไทยที่เดินเรือเลียบชายฝั่งตั้งแต่สมัยทวารวดีถึงสมัยลพบุรี

20

¹⁸ สันต์ ภาวิต, **นิทาน 4 ภาค ภาคกลางและตะวันออก** (กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก, 2539), หน้า 221.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 293.

²⁰ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนอีสาน,” ใน **เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม**, ปริตดา เฉลิมเผ่า กออ่อนนาคกุล, บรรณาธิการ, หน้า 164.

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในแง่หนึ่งอนุภาคนี้ได้สะท้อนให้เห็นทั้งการสังเกต
ธรรมชาติและ ความพยายามในการอธิบายธรรมชาติตามความเข้าใจของคนในท้องถิ่น ส่วนในอีก
แง่หนึ่งก็เป็นร่องรอยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยในแผ่นดินกับนักเดินเรือ
ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ

จากการศึกษาวิเคราะห์อนุภาคเด่นทั้งหลายเหล่านี้ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าอนุภาคเด่นต่างๆ
ในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมักเป็นอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับน้ำ และปรากฏ
อยู่อย่างเกี่ยวเนื่องกับสภาพธรรมชาติและสภาพสังคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล จึงอาจกล่าวได้ว่า
นอกจากอนุภาคเหล่านี้จะเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่ง
ทะเลภาคกลางแล้ว ยังเป็นเครื่องยืนยันความสัมพันธ์ระหว่าง “ความศักดิ์สิทธิ์” กับ “สายน้ำ”
ตลอดจนยังสะท้อนให้เห็นความคิดสากลของมนุษย์ และความคิดเฉพาะวัฒนธรรมที่ปรากฏใน
ตำนานประจำถิ่นประเภทนี้

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพภูมิศาสตร์และสภาพสังคม ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางกลุ่มต่างๆ มีลักษณะเด่น
ร่วมกัน กล่าวคือมีแบบเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำ และมีอนุภาคที่
สัมพันธ์กับสายน้ำ เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์และ
สภาพสังคมคล้ายคลึงกัน รวมถึงมีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

4.3.1 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญ ในท้องถิ่น

แม้เนื้อหาสำคัญของตำนานประจำถิ่นริมฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจะเป็น
เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษ หรือเกจิอาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในท้องถิ่น แต่เนื่องจากตำนาน
ประจำถิ่นเป็นนิทานประจำถิ่นประเภทหนึ่ง ดังนั้น ลักษณะเด่นของนิทานประจำถิ่นจึงสัมพันธ์กับ
สภาพภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญของท้องถิ่น

ในแง่หนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพทาง
ภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ได้แก่ การที่ตำนานประจำถิ่นยังคงไว้ซึ่งธรรมชาติ
ของนิทานประจำถิ่น กล่าวคือเป็นนิทานที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายที่มาของสภาพทางภูมิศาสตร์และ
สถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่าในตำนานประจำถิ่นบางแบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องตาม่องล่าย

มีเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงเหตุการณ์ชั้นหมากล้อม ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดสถานที่ต่างๆ ตลอดจนธรรมชาติในท้องทะเลและชายฝั่ง จนกระทั่งใกล้จบเรื่องแล้วจึงกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษ จนอาจกล่าวได้ว่าตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องนี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากจินตนาการของมนุษย์เพื่อทำหน้าที่หลักในการอธิบายที่มาของสภาพธรรมชาติของท้องทะเล ควบคู่ไปกับการอธิบายประวัติของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษ

นอกจากแบบเรื่องตามองถ่าย ตำนานประจำถิ่นหลายเรื่องที่จัดอยู่ใน แบบเรื่องมาทางน้ำ แบบเรื่องสามพี่น้อง และ แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ ก็มีอธิบายประวัติความเป็นมาของภูมินามในท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวอย่างจากตำนานต่อไปนี้

ตำนานพระพุทธรูปหลวงพ่อ โสธรกับพระพุทธรูปหลวงพ่อพี่น้อง กล่าวถึงที่มาของชื่อสถานที่ต่างๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำแม่กลองซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์การลอยน้ำมาของกลุ่มพระพุทธรูปพี่น้อง เช่นชื่อตำบลสามเสนริมแม่น้ำเจ้าพระยา มาจากเหตุการณ์การระดมชาวบ้านนับแสนๆ คนมาอุทิศพระพุทธรูปหลวงพ่อทั้งสามขึ้นจากน้ำ ชื่อแหลมห้วยในแม่น้ำบางปะกงมาจากเหตุการณ์ที่พระพุทธรูปทั้งสามลอยน้ำวนอยู่กับที่ ตำนานเจ้าพ่อองค์รักษ์ กล่าวถึงที่มาของชื่ออำเภอองค์รักษ์ว่ามาจากการเสียชีวิตของทหารองค์รักษ์ซึ่งได้กลายมาเป็นเจ้าพ่อ ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เป็นตำนานเดียวกับตำนานการสร้างวัดพนัญเชิง เป็นต้น เท่ากับว่าตำนานประจำถิ่นเหล่านี้ได้ทำหน้าที่อธิบายเรื่องที่มาของภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น เช่นเดียวกับนิทานประจำถิ่นประเภทอื่นๆ

นอกจากนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า การที่ตำนานประจำถิ่นหลายเรื่องได้อธิบายถึงกำเนิดของภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ก็เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้ตำนานประจำถิ่นว่าตำนานเรื่องนั้นๆ เป็นเรื่องจริง โดยมีหลักฐานคือลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมินาม หรือสถานที่สำคัญในท้องถิ่นซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากเหตุการณ์ที่กล่าวถึงในตำนาน และยังผูกโยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ากับท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น ด้วยว่าตำนานไม่ได้เป็นเฉพาะประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่ยังเป็นประวัติของสถานที่ต่างๆ ภายในท้องถิ่นด้วย

ส่วนในอีกแง่หนึ่งหากพิจารณาจากลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นทั้งจากแบบเรื่องและจากอนุภาคเด่นซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานกับสายน้ำ ทำให้มองเห็นว่าสภาพภูมิศาสตร์เอื้ออำนวยให้เกิดลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่น กล่าวคือเนื่องจากเป็นตำนานที่เกิดขึ้นและเล่ากันในกลุ่มชุมชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล เนื้อหาของตำนานจึงเป็นเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีที่มาจากทางน้ำและมีอิทธิพลที่สัมพันธ์กับแม่น้ำ ทะเล และชายฝั่งเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชุมชนริมแม่น้ำ

และชายฝั่งทะเลกลุ่มใดก็ตาม เนื้อหาของตำนานจึงมักเป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ที่มีที่มาจากทางน้ำ เรื่องดวงวิญญาณที่สถิตในท้องน้ำ เรื่องอภินิหารที่ก่อให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นกับ สายน้ำ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมีแบบเรื่องที่ คล้ายคลึงกัน

ตัวอย่างของการสร้างตำนานประจำถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ เช่นกรณี ของ *ขุนเฒ่ากง* ของชุมชนประมงตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีตำนานเล่าถึง อธิปไตยหาวิธีในการช่วยคนเรือแตก แสดงให้เห็นการเพิ่มสถานะของเทพขุนเฒ่ากงซึ่งแต่เดิมเป็น พระภูมิเจ้าที่ตามคติของชาวจีนแต่จิว ให้กลายเป็น “เจ้าแห่งท้องน้ำ” ด้วยอีกสถานะหนึ่ง

4.3.2 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และ การคมนาคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

นอกจากลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นจะสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่นแล้ว ยังสัมพันธ์กับสภาพการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม ตลอดจนการค้า และการประกอบอาชีพอื่นๆ ของคนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางซึ่งต้องอาศัยแม่น้ำและทะเล เป็นสำคัญ

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับการตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง ประการหนึ่งคือตำนานประจำถิ่นหลายเรื่อง เช่น *ตำนานมหาเกตรา* *ตำนานเจ้าแม่ฝอยทอง* *ตำนานคุณปู่ศรีราชา* *ตำนานเจ้าแม่เกาะจิก* *ตำนาน เจ้าแม่อำมา* *เจ้าแม่แจ่ม* *เจ้าแม่แดงอ่อน* *ตำนานโต๊ะวาลี* *ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก* มักเล่าถึง การเดินทางทางเรือ ซึ่งอาจเป็นร่องรอยการเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มใหม่ในบริเวณ ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง เช่น กลุ่มคนจีนที่มาทางเรือสำเภา²¹

ทั้งนี้ก็มีผู้สันนิษฐานว่า *ตำนานเรื่องมหาเกตรา* ซึ่งเล่ากันบริเวณรอบอ่าวไทยในเขต จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม อาจเป็นร่องรอยของเรือในกองเรือ มหาสมบัติของราชวงศ์หมิง ซึ่งเจิ้งเหอ หรือที่คนไทยเชื้อสายจีนเรียกว่า ซำปอกง เป็นผู้บังคับบัญชา เนื่องจากเรือสำเภามหาเกตราในตำนานเป็นเรือขนาดใหญ่บรรทุกผู้คน สัตว์ เเสบียงอาหาร และ สินค้าต่างๆ มาเต็มลำเรือ คล้ายกับเรือสำเภาในกองเรือของเจิ้งเหอ และยังสันนิษฐานว่าสำเภา

²¹ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนอีสาน,” ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปรีดดา เณติมเฝ้า กอนันตกุล, บรรณาธิการ, หน้า 167.

มหาเศรษฐีในตำนานเป็นสำเภาจิน เนื่องจากตำนานสำนวนของชาวอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เล่าว่ามีลูกเรือจีนที่รอดชีวิตจากเหตุการณ์เรือจมไปนั่งกู้ร่องตามหาผู้รอดชีวิตคนอื่นๆ กลายเป็น เจ้าจิ้งกู่²²

ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ทั้งสอดคล้องกับคำกล่าวของชาลวัญวิทย์ เกษตรศิริ ที่ว่าแม้ เรื่องเจิ้งเหอจะเป็นประวัติศาสตร์ แต่คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สนใจและจดจำประวัติศาสตร์ ในรูปตำนาน²³ และสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของ ธิดา สาระยา เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการตั้ง กองเรือมหาสมบัติว่าเป็นการส่งชุมชนไปลอยเรือเพื่อไปตั้งถิ่นฐานตามความคิดจักรวรรดินิยมแบบ เอเชีย²⁴

ส่วน ตำนาน โต๊ะวาตีแหลมมะขาม และ ตำนาน โต๊ะวาตีระยอง ที่เล่าว่าโต๊ะวาตี โดยสารมากับเรือคนจีน สันนิษฐานว่าอาจหมายถึงการที่บรรพบุรุษสายหนึ่งของชาวมุสลิมเดินทาง ทางเรือเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน หรืออาจหมายถึงบรรพบุรุษชาวจีนของชาวมุสลิมเชื้อสายจีนใน ชุมชน เนื่องจากมีชาวจีนบางส่วนแต่งงานกับชาวมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และเปลี่ยน มานับถือศาสนาอิสลาม

และอีกประการหนึ่งคือตำนานที่มี อนุภาคสิ่งของลอยตามน้ำ หลายเรื่อง เช่น ตำนาน หลวงพ่อโสธร สำนวนที่เล่าว่าหลวงพ่อโสธรเดิมประดิษฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถูก นำลงไปจมในแม่น้ำหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ต่อมาจึงได้ลอยตามกระแสน้ำมาจนถึงหน้า วัดโสธรวราราม ตำนานกระดานสลักลายอัลกุรอาน ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ ยังแสดงถึงการที่ กลุ่มชนต่างๆย้ายถิ่นฐานจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งชุมชนใหม่ยังกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310

นอกจากนั้น การที่กลุ่มชนหลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำซึ่งในอดีตมี จระเข้ชุกชุม ยังเป็นสาเหตุให้กลุ่มชนเหล่านั้นต่างก็มีตำนานประจำถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับจระเข้ เช่น ตำนานชาละวัน ตำนานจระเข้เจ้าพ่อหนุ่ม ตำนานจระเข้เจ้าพ่อแก้วเขียว เป็นต้น

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับการคมนาคม ทางน้ำ เป็นที่น่าสังเกตว่าบริเวณที่มักพบตำนานประจำถิ่น ตลอดจนตำนานประจำถิ่นที่พบมี แบบเรื่องที่หลากหลาย คือพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และรอบๆ อ่าวไทย ซึ่งเมื่อดูเส้นทางการเดินเรือตามชายฝั่งในแผนที่โบราณ พบว่ามีการระบุชื่อ

²² ศรีนัย ทองปาน “เจิ้งเหอ เจียนหื้อ แต่ฮั่ว และ ๖๐๐ ปี ซ้ำปอกง,” สารคดี ปีที่ 21 ฉบับที่ 252 (กุมภาพันธ์ 2548): 118.

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

เมืองสำคัญและเมืองท่าต่างๆ เช่น เมืองสี่ะยูทยา คือกรุงศรีอยุธยา เมืองพันพุม คือสุพรรณบุรี เมืองทาจิน คือสมุทรสาคร เมืองแมกลอง คือสมุทรสงคราม เมืองบางลุ่มง คือบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมืองบางพระเรือ คือบางพระ จังหวัดชลบุรี เมืองรยอง คือระยอง เมืองจันทบูร คือจันทบุรี²⁵ เป็นต้น ทำให้สันนิษฐานว่าการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการแพร่กระจายของตำนานประจำถิ่น สัมพันธ์กับเส้นทางการคมนาคมทางน้ำ

ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับการการค้า และประกอบอาชีพของกลุ่มชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางนั้น ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผ่านทางพบเทพ หลายเรื่องได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พ่อค้านำเรือไปค้าขาย แต่ในระหว่างทางได้พบกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และได้เกิดเหตุการณ์ผิดปกติหรือเงื่อนงำต่างๆ ตัวอย่างเช่น ตำนานหลวงพ่อยักษ์กับเจ๊กเกียงขายหมู ตำนานหลวงพ่อยักษ์กับพ่อค้ามอญ ตำนานเจ้าแม่เกาะจิกลุ่มเรือหมู ตำนานโต๊ะวาลีระยองเปลี่ยนหมูในเรือเป็นเกลือ ตำนานโต๊ะวาลีแหลมมะขามเปลี่ยนน้ำตาลเป็นเกลือ

ด้วยเหตุนี้ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องผ่านทางพบเทพจึงเป็นหลักฐานแสดงว่าบริเวณที่พบตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องดังกล่าวเคยเป็นเส้นทางการค้าทางน้ำที่สำคัญในอดีต เช่นเส้นทางแม่น้ำยม เส้นทางเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก ตลอดจนสินค้าที่กล่าวถึงในตำนานยังเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นสินค้าสำคัญที่เคยมีการค้าขายกันในท้องถิ่น เช่นที่ตำนานโต๊ะวาลีแหลมมะขามกล่าวถึงเรือค้าน้ำตาลก็สอดคล้องกับข้อเท็จจริงเรื่องที่ว่าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เริ่มมีคนจีนเข้ามาตั้งโรงงานน้ำตาลตามหัวเมืองต่างๆ รวมถึงหัวเมืองในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก²⁶

นอกจากนี้ ตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเทวดารักษา ซึ่งมักมีเนื้อเรื่องกล่าวถึงชาวประมง รวมถึงพ่อค้าทางเรือที่รอดพ้นจากภัยอันตรายทางน้ำ เช่น ตำนานเจ้าพ่อเขาใหญ่ช่วยเรือโดยสาร ตำนานเจ้าพ่อปูนเถ่ากงช่วยชีวิตเจ้าของร้ายสี่ตั้งเซ่งฮวด ตำนานอภินิหารหลวงพ่อคำวัดแสมสารช่วยชาวประมง ได้สะท้อนให้เห็นการประกอบอาชีพประมง และการค้าในอดีตที่ต้องอาศัยการเดินทางเรือในทะเลเป็นสำคัญ และเนื้อเรื่องของตำนานแบบเรื่องนี้ยังช่วยสร้างความมั่นคงทางใจให้บุคคลที่ต้องประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเดินเรือ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่น อันได้แก่ แบบเรื่องและอนุภาค เกิดขึ้นมาอย่างสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม และการประกอบอาชีพของคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

²⁵ ไมเคิล ไรท, แผนที่แผนที่ทางประวัติศาสตร์โลกและสยาม (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 57.

²⁶ ประภัสสร เสวิกุล, “บทบาทของชาวจีนต่อการค้าระหว่างประเทศยุคแรกของไทย,” ใน คนจีน200ปี ภายใต้อาณาจักรพระบรมโพธิสมภาร (กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, ม.ป.พ.), หน้า 93.

4.3.3 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน

ตำนานประจำถิ่นเป็นคติชนประเภทเรื่องเล่าที่มีบทบาทต่อสังคม โดยเฉพาะบทบาทในการอธิบายประวัติความเป็นมา และอธิบายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพของคนในสังคม ตำนานประจำถิ่นแต่ละเรื่องจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์กับบริบทสังคมของท้องถิ่นที่มีการรับรู้และถ่ายทอดตำนานประจำถิ่นเรื่องนั้นๆ ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ทำให้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมีลักษณะเด่นของสัมพันธ์กับสภาพสังคม ดังนี้

4.3.3.1 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน

หลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่าพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าและการเดินเรือ อีกทั้งยังเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ เช่น เมืองอู่ทอง เมืองนครไชยศรี เมืองคูบัว เมืองลพบุรี เมืองจันทบุรี เมืองศรีมโหสถ เมืองคงละคร เมืองพระรถ เป็นต้น เมืองเหล่านี้เคยเป็นเมืองท่าสำคัญในการติดต่อค้าขายกับเมืองในภูมิภาคอื่นๆ²⁷ ปัจจัยดังกล่าวนี้ส่งผลให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมาจนปัจจุบัน และสัมพันธ์กับลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่น

จากการจัดประเภทตำนานประจำถิ่นตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่รับรู้และถ่ายทอดตำนาน และการจัดจำแนกแบบเรื่องตำนานประจำถิ่น ผู้วิจัยพบว่าแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นแต่ละแบบเป็นลักษณะร่วมระหว่างตำนานประจำถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ดังนี้

กลุ่มวัฒนธรรมเจ้าของตำนาน	ตำนาน	ตำนาน	ตำนาน	ตำนาน	ตำนาน	ตำนาน	ตำนานที่รับรู้ร่วมกัน
แบบเรื่อง	ไทย	จีน	มุสลิม	คริสต์	มอญ	ไทยวน	หลายกลุ่มวัฒนธรรม
แบบเรื่องมาทางน้ำ	●	●	●	●		●	●
แบบเรื่องสามพี่น้อง	●	●	●				
แบบเรื่องเทวดารักษา	●	●	●				
แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ	●	●	●				
แบบเรื่องจระเข้เจ้า	●	●			●		
แบบเรื่องตายในน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องถิ่น	●						●
แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด	●		●				
แบบเรื่องประลองฤทธิ์	●		●		●		
แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย	●	●	●		●		

²⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 12.

กลุ่มวัฒนธรรมเจ้าของตำนาน	ตำนาน ไทย	ตำนาน จีน	ตำนาน มุสลิม	ตำนาน คริสต์	ตำนาน มอญ	ตำนาน ไทยวน	ตำนานที่รับรู้ร่วมกัน หลายกลุ่มวัฒนธรรม
แบบเรื่อง							
แบบเรื่องแปลงกายเป็นจระเข้	●						
แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ	●				●		
แบบเรื่องตามองล่าย	●						
แบบเรื่องเบ็ดเค็ล็ด	●	●	●		●		

เมื่อพิจารณาจากตารางข้างต้น จะพบว่าตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนต่างๆ มีแบบเรื่องที่ร่วมกัน โดยเฉพาะแบบเรื่องมาทางน้ำซึ่งพบในเกือบทุกกลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่

ตำนานไทย เช่น ตำนานหลวงพ่อบุญสามแสน ตำนานหลวงพ่อบุญขาว ตำนานหลวงพ่อบุญพระกาฬ ตำนานหลวงพ่อบุญพรหม ตำนานพระจันทร์ลอย

ตำนานจีน เช่น ตำนานเจ้าแม่จู้ย โปเนี้ยว ตำนานเจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำ ตำนานเจ้าแม่หน้าผา

ตำนานมุสลิม เช่น ตำนานแม่นางหินลอย ตำนานกระดานสลักลาย-อัลกุรอาน

ตำนานคริสต์ เช่น ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ

ตำนานไทยวน เช่น ตำนานเสาไห้

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของตำนานแบบเรื่องมาทางน้ำของกลุ่มชนเหล่านี้ ได้แก่ นอกจากตำนานเรื่องต่างๆ จะมีโครงเรื่องเดียวกันเนื่องจากเป็นตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องเดียวกันแล้ว ตำนานแต่ละเรื่องยังมีมักเป็น “เรื่องเล่า” ที่คล้ายคลึงกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตำนานเล่าว่าในขณะที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลอยน้ำมานั้น มีผู้พยายามนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นจากน้ำแต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลอยมาถึงยังสถานที่ที่จะประดิษฐานจึงนำขึ้นมาได้ เช่น ตำนานหลวงพ่อบุญขาว ตำนานพระจันทร์ลอย ตำนานแม่นางหินลอย ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ

ตำนานเล่าว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าฝันให้นำขึ้นจากน้ำ เช่น ตำนานเจ้าแม่จู้ย-โปเนี้ยว ตำนานเจ้าแม่หน้าผา ตำนานเสาไห้

ตำนานเล่าว่าในครั้งแรกไม่สามารถนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นจากน้ำได้ จนเมื่อทำพิธีอัญเชิญจึงสามารถนำขึ้นจากน้ำได้สำเร็จ เช่น ตำนานหลวงพ่อบุญสามแสน ตำนานหลวงพ่อบุญพระกาฬ ตำนานพระจันทร์ลอย ตำนานเจ้าแม่กวนอิมลอยน้ำ

ตำนานเล่าว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนวัตถุลอยน้ำมาในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ เช่น ตำนานหลวงพ่อบุญสามแสน ตำนานกระดานสลักลายอัลกุรอาน

สาเหตุที่ตำนานเหล่านี้มีลักษณะเรื่องที่คล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากการที่กลุ่มชนนำเอาตำนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมมาปรับให้เป็นเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มตน ซึ่งแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนต่างกลุ่ม

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา-กรุงธนบุรี ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มักเล่าว่ารูปเคารพ หรือสัญลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มตน “ลอยน้ำมา” เช่น ตำนานกระดานสลักลายอัลกุรอาน ของกลุ่มชาวมุสลิมมัสยิดต้นสน ซึ่งในเอกสาร มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย กล่าวว่าเป็นมัสยิดที่มีมาแต่ครั้งปลายกรุงศรีอยุธยา²⁸ ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ ของกลุ่มชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสซึ่งมีประวัติความเป็นมาระบุว่าอพยพมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า²⁹ เป็นต้น ทำให้สันนิษฐานว่าในแง่หนึ่ง กลุ่มชนเหล่านี้ น่าจะมีความคุ้นเคยกับตำนานไทยที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับ “พระพุทธรูปลอยน้ำ” และได้นำตำนานเหล่านั้นมาปรับใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มตน

ส่วนในอีกแง่หนึ่ง การที่ตำนานแบบเรื่องมาทางน้ำพบมากในกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังอาจเป็น “ภาษาสัญลักษณ์” ของการที่รูปเคารพได้รับการเคลื่อนย้ายจากกรุงศรีอยุธยามายังกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยเส้นทางน้ำ เช่น รูปพระตายลอยน้ำ ซึ่งในเอกสารชื่อ ประวัติความเป็นมาของวัดแม่พระลูกประคำ (วัดกาลหว่าร์) ที่ทางวัดจัดทำขึ้น ระบุว่าชาวคาทอลิกเชื้อสายโปรตุเกสและญวน ได้นำรูปพระตายอพยพต้องลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อหนีพม่า³⁰ หรืออาจเป็นเพราะความเสียหายที่พม่าเผากรุงศรีอยุธยา สัญลักษณ์ทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่หลงเหลืออยู่จึงได้ลอยมาตามน้ำ เช่น กระดานสลักลายอัลกุรอานที่มีรอยไหม้ไฟ³¹

นอกจากการนำเอาตำนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมมาปรับให้เป็นเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มตน และการอพยพมายังกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ภายหลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 ซึ่งเป็น “ประสบการณ์ร่วม” ของกลุ่มชนต่างๆ แล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้ตำนานประจำถิ่นของคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมมีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การแพร่กระจายของตำนานจากกลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนต่างๆ ติดต่อกัน สัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน

²⁸ สรยุทธ ชื่นภักดี (บรรณาธิการ), มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานเสวนา “มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย, 2544), หน้า 15.

²⁹ “ประวัติความเป็นมาของวัดแม่พระลูกประคำ (วัดกาลหว่าร์)” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

³¹ สรยุทธ ชื่นภักดี(บรรณาธิการ), มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย, หน้า 116.

ในการอธิบายเรื่องการแพร่กระจายของตำนานซึ่งสาเหตุให้แบบเรื่องตำนานประจำถิ่นมีความคล้ายคลึงกันนั้น ผู้วิจัยจะใช้ ตำนานเรื่องเจ้าแม่ปูนเถ่าเซียม่าลุ่มเรือหมู เรื่องเจ้าแม่เกาะจิกลุ่มเรือหมู เรื่องโต๊ะวาติระของเปลี่ยนหมูในเรือเป็นเกลือ และ เรื่องโต๊ะวาติ-แหลมมะขามเปลี่ยนน้ำตาลในเรือเป็นเกลือ เป็นกรณีศึกษา

ผู้วิจัยเห็นว่าตำนานแบบเรื่องผ่านทางพบเทพชุดนี้เป็นตำนานเรื่องเดียวกันมาก่อน ประรณนา จันทรพันธ์ กล่าวถึงสาเหตุที่ตำนานเจ้าแม่เกาะจิกคล้ายคลึงกับตำนานเจ้าแม่ปูนเถ่าเซียม่าว่า ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่เกาะจิกกับเรื่องเจ้าแม่ปูนเถ่าเซียม่าจะเป็นความเชื่อเดียวกันโดยเป็นความเชื่อของคนจีนที่อพยพมาจากที่เดียวกัน แต่ชาวบ้านเลือกใช้ชื่อเจ้าแม่เกาะจิกเพื่อบอกถึงเอกภาพของชุมชน³²

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการแพร่กระจายของตำนานเรื่องนี้สอดคล้องกับเส้นทางการคมนาคมทางน้ำ เนื่องจากในแผนที่เดินเรือโบราณเส้นทางตามชายฝั่งแหลมอินโดจีนและปากแม่น้ำโขง ปรากฏชื่อเมือง รยง และ จันทบูร ตลอดจนถึงชื่อเมืองต่างๆ ตามริมชายฝั่งทะเลไล่เรื่อยไปจนถึงสถานที่ที่เรียกว่า ยวนใหญ่ และ ยวนน้อย สันนิษฐานว่าหมายถึงประเทศเวียดนามในปัจจุบัน³³ แสดงให้เห็นว่ามีเส้นทางการเดินเรือผ่านบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมาตั้งแต่โบราณ เมืองที่ปรากฏในแผนที่จึงน่าจะเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายกันของชนกลุ่มต่างๆ และยังคงความเป็นเส้นทางการเดินทางที่สำคัญต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้เมื่อสอบถามชาวบ้านในตำบลแหลมมะขาม ทำให้ทราบว่าบริเวณแหลมมะขามเคยเป็นที่จอด “เรือใบ” ที่ใช้เป็นพาหนะในการคมนาคมทางน้ำระยะไกล³⁴

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าตำนานประจำถิ่นเรื่องนี้แพร่กระจายมาตามเส้นทางการเดินเรือ โดยมีปัจจัยเรื่องลักษณะร่วมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งเจ้าแม่ปูนเถ่าเซียม่า เจ้าแม่เกาะจิก โต๊ะวาติระของ และ โต๊ะวาติแหลมมะขาม “เป็นอิสลาม” ทำให้การรับตำนานที่แพร่กระจายมาเป็นไปได้ง่ายและสนิทแนบเนียน แม้ไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าตำนานเรื่องใดที่เป็น “ต้นฉบับ” ของตำนานเรื่องอื่นๆ

ยิ่งไปกว่านั้น การที่ชาวมุสลิมในชุมชนบริเวณปากน้ำระยอง จังหวัดระยอง กับชาวมุสลิมในชุมชนบ้านแหลมมะขามและแหลมทองกลาง จังหวัดตราด เป็นเครือญาติกัน

³² ประรณนา จันทรพันธ์, “เจ้าแม่เกาะจิก: ระบบความเชื่อในชุมชนประมง,” ใน เจ้าแม่ คุณปู่ ข้างซอ ข้างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม, ปรีดดา เถลิ้มเผ่า กอนันตกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 219-220.

³³ ไมเคิล ไรท, แผนที่เส้นทางในประวัติศาสตร์โลกและสยาม, หน้า 56-57.

³⁴ จีปา รุ่งโรจน์, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2547.

ตลอดจนมีการอพยพโยกย้ายข้ามชุมชน³⁵ ก็น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งของการแพร่กระจายของตำนาน อภินิหาร ไต่ดาวลีเรื่องนี้ด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวนี้โดยละเอียดในการวิเคราะห์ อนุภาคลึงค์ศักดิ์สิทธิ์พี่น้องซึ่งเป็นอนุภาคเด่นในตำนานประจำถิ่น

สาเหตุประการสุดท้ายที่ส่งผลให้ตำนานประจำถิ่นของคนต่างกลุ่ม วัฒนธรรมมีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกัน มาจากการที่คนกลุ่มหนึ่งรับเอาตำนานของคนอีกกลุ่มหนึ่งไป เป็นตำนานของกลุ่มของตน ตัวอย่างเช่น ตำนานแม่ นางหินลอย ของกลุ่มคนไทยมุสลิมในชุมชน มัสยิดอาลีคารอยน์ กล่าวคือมีหลักฐานกล่าวถึงสถานที่ที่ชื่อ *สารเจ้านางหินลอย* ว่าอยู่บริเวณวัด ภูเขาทอง³⁶ ในสมุดไทยของหอหลวงฉบับที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงวินิจฉัยว่าน่าจะเป็น ส่วนหนึ่งของเรื่องอธิบายภูมิสถานครั้งกรุงศรีอยุธยา³⁷ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าตำนานแม่ นาง หินลอยน่าจะเล่ากันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาภายหลังเมื่อเกิดชุมชนมุสลิมขึ้นในบริเวณ ดังกล่าว ตำนานแม่ นางหินลอยจึงเป็นที่รับรู้ในหมู่ชาวมุสลิมในชุมชน กระทั่งกลายเป็นตำนาน มุสลิม แต่ก็ยังคงมีเค้าว่าตำนานเรื่องนี้เคยเป็นตำนานของชาวไทยพุทธ เนื่องจากชาวมุสลิมเชื่อว่า แม่ นางหินลอยนั้นเป็น “คนพุทธ” ที่ขอมาอาศัยอยู่กับ “คนมุสลิม”³⁸

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนจะทำให้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำ และชายฝั่งทะเลภาคกลางมีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกันแล้ว ยังทำให้เกิดอนุภาคลึงค์ศักดิ์สิทธิ์พี่น้อง ซึ่งเป็นอนุภาคเด่นของตำนานประจำถิ่น ในที่นี้ผู้วิจัยเลือกนำเอากลุ่มลึงค์ศักดิ์สิทธิ์พี่น้องในตำนาน บางเรื่อง que เห็นว่ามีนัยยะสำคัญทางสังคมเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ *ตำนานเจ้าแม่อำมา* *เจ้าแม่แจ่ม* *เจ้าแม่แดงอ่อน* และ *ตำนานไต่ดาวลีพี่น้อง*

ในการศึกษาจากตำนานเจ้าแม่อำมา เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แดงอ่อนนั้น ผู้วิจัย เห็นว่าอนุภาคลึงค์ศักดิ์สิทธิ์พี่น้องแสดงให้เห็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ตำนานเล่าว่าเจ้าแม่อำมา เจ้าแม่แจ่ม และเจ้าแม่แดงอ่อน เป็นพี่น้องที่เดินทางมาด้วยกันทางเรือ จนมาถึงบริเวณช่องแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ตำนานนี้แสดงให้เห็นการเชื่อมคนไทย คนจีน และคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าเป็นกลุ่ม เดียวกัน โดยชื่อ “อำมา” เป็นชื่อที่ชาวจีนแซ่อื่นๆ ที่ไม่ใช่แซ่ลิ้มใช้เรียกเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ หรือ

³⁵ สัมภาษณ์ เจริญ ภูมิมาโนชญ์, 14 ตุลาคม 2547.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³⁷ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. *อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปี แลหลังครั้งบ้านเมืองดี* (กรุงเทพฯ: ชมรม เด็ก, 2544), หน้า 15.

³⁸ ฮารุญ รอดเกตุ, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2548.

เจ้าแม่ทับทิม³⁹ ชื่อ “แจ่ม” เป็นชื่อไทย ส่วนชื่อ “แดงอ่อน” ชาวบ้านบอกว่าเป็นชื่อลาว⁴⁰ สอดคล้องกับสภาพสังคมในตำบลช่องแสมสารที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนไทย กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน และภายหลังก็มีกลุ่มคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามารับจ้าง⁴¹ ทำให้มองได้ว่าเจ้าแม่แต่ละองค์คือตัวแทนของคนแต่ละกลุ่ม และการบอกว่าเจ้าแม่ทั้งสามเป็นพี่น้องกันก็บ่งบอกถึงการเชื่อมประสานคนแต่ละกลุ่มเข้าด้วยกัน

ยิ่งไปกว่านั้น การที่ตำนานบางสำนวนกล่าวถึงเฉพาะเจ้าแม่พี่น้องสององค์ ได้แก่ เจ้าแม่อำมา และเจ้าแม่แจ่ม⁴² โดยไม่กล่าวถึงเจ้าแม่แดงอ่อน ยังสอดคล้องกับการที่ศาลเจ้าแม่ทั้งสองตั้งอยู่ด้วยกัน แต่ศาลเจ้าแม่แดงอ่อนแยกไปอยู่ที่หาดน้ำหนาว และสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนจีนและคนไทยเป็นกลุ่มที่เข้ามาอาศัยในชุมชนประมงช่องแสมสารก่อน ส่วนกลุ่มคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกลุ่มที่เข้ามาภายหลัง

ส่วนในการศึกษาจากตำนาน ไต่ประวัติพี่น้องซึ่งเล่าว่าประวัติเจ้าประคุณตะเกีย ไต่ประวัติระยอง และ ไต่ประวัติแหลมมะขาม เป็นพี่น้องกัน อนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้องได้แสดงความเป็นเครือญาติกันระหว่างกลุ่มคนต่างพื้นที่ โดยเนื้อหาตำนานที่กล่าวว่าไต่ประวัติทั้งสามเป็นพี่น้องกัน สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่ามุสลิมในชุมชนปากคลองแม่น้ำระยอง จังหวัดระยอง กับมุสลิมในชุมชนบ้านแหลมมะขามและแหลมทองกลาง จังหวัดตราด เป็นเครือญาติกัน และมีมุสลิมบางส่วนในชุมชนดังกล่าวมีเครือญาติอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา⁴³ ดังนั้น ในที่นี้ว่าประวัติเจ้าประคุณตะเกีย ไต่ประวัติระยอง และ ไต่ประวัติแหลมมะขาม จึงเป็นตัวแทนบรรพบุรุษของชาวมุสลิมในแต่ละท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน

ด้วยเหตุนี้เอง อาจกล่าวได้ว่าในแง่หนึ่งการสร้างเชื่อมโยงว่ากลุ่มของตนกับอีกกลุ่มหนึ่ง เป็น “กลุ่มเดียวกัน” ได้ก่อให้เกิดตำนานประจำถิ่นแบบเรื่องสามพี่น้อง ส่วนในอีกแง่หนึ่งอนุภาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้องแสดงให้เห็นสังคมที่มีความพยายามผสมผสานกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์และต่างวัฒนธรรมเข้าเป็นกลุ่มเดียวกัน และเป็นร่องรอยความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มชนต่างท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มสิ่งศักดิ์สิทธิ์พี่น้องในตำนานประจำถิ่นหลายตำนาน เช่น ตำนานเจ้าแม่อำมา เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แดงอ่อน ตำนานคุณปู่ศรีราชา ตำนานไต่ประวัติ เป็น

³⁹ ทองแถม นาถจำนง และพรพล ปันเจริญ, สืบตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว (กรุงเทพฯ: เสียดฟ้า, 2544), หน้า 108-109.

⁴⁰ สัมภาษณ์ กฤษฎาพร รักถิ่นกำเนิด, 4 มิถุนายน 2548.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ สัมภาษณ์ อีหม่ามมนตรี ศวัสดี อีหม่ามมัศยิดสุวรรณภูมิ, 17 ธันวาคม 2547.

ตัวแทนของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กัน ตลอดจนร่วมเป็นเจ้าของชุมชนและมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกัน

ดังนั้น ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นจึงสัมพันธ์และเป็นภาพสะท้อนของสังคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางที่เต็มไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรมที่มีการติดต่อค้าขายและมีการปฏิสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรม โดยเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน

4.3.3.2 ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นเอื้อให้เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการที่บริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางประกอบด้วยกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่โบราณ ทำให้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมีลักษณะเด่นร่วมกัน แต่ในทางตรงกันข้ามลักษณะเด่นเหล่านั้นยังสามารถเอื้อให้เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ได้

การกลมกลืนทางวัฒนธรรมในลักษณะพื้นฐานที่สุด ได้แก่ การที่ชนกลุ่มหนึ่งสามารถยอมรับถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชนต่างกลุ่มได้อย่างสนิทใจ เนื่องจากตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนต่างๆ มีแบบเรื่องที่ใกล้เคียงกัน ทำให้กลุ่มชนรู้สึกว่สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนคุ้นเคยมาแต่เดิม ส่งผลให้เกิดการรับรู้ตำนานข้ามกลุ่มชน และการผสมผสานกลมกลืนในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น กรณีของ *เสาไห้* หรือ *แม่นางตะเคียนทอง* ซึ่งเดิมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชาวไทยวน ได้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มคนไทย และคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งคุ้นเคยกับตำนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลอยน้ำมา จนในที่สุดก็ได้มีการสร้างรูปเคารพและมีวิธีการเช่นไหว้แบบไทย ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่สุดในบริเวณอำเภอเสาไห้และอำเภอใกล้เคียง

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อที่น่าสนใจประการหนึ่งในเรื่องการกลมกลืนทางวัฒนธรรม ได้แก่ การกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างศาสนา ในที่นี้คือการกลมกลืนวัฒนธรรมพุทธเข้ากับวัฒนธรรมคริสต์และวัฒนธรรมมุสลิม ดังนี้

ในกรณีการกลมกลืนวัฒนธรรมพุทธเข้ากับวัฒนธรรมคริสต์ ได้แก่ การที่ชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนวัดกาลหว้าได้ “สร้าง” *ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ* ให้มีลักษณะเรื่องคล้ายคลึงกับ *ตำนานแบบเรื่องมาทางน้ำ* หลายเรื่อง โดยเฉพาะ *ตำนานพระพุทธรูปลอยน้ำ* ของชาวพุทธ ทั้งนี้เนื่องจากการลอยน้ำมาอันเป็นจุดเด่นของตำนานพระพุทธรูปลอยน้ำ สอดคล้องกับการขนย้ายรูปพระตายมาทางน้ำ ทำให้เกิดการสร้างตำนานที่มีลักษณะเรื่องคล้ายกัน

ส่วนในกรณีการกลมกลืนวัฒนธรรมพุทธและวัฒนธรรมมุสลิม ผู้วิจัยจะขอ ยกตัวอย่างจาก *ตำนานวาทีเจ้าประคุณตะเกีย โต้ะวาตีแหลมมะขาม และโต้ะวาตีระยอง* ซึ่งเล่าว่า โต้ะวาตีทั้งสามเดินทางทางเรือมาด้วยกัน แต่ภายหลังได้แยกกันอยู่คนละสถานที่ จะเห็นได้ว่า ตำนานโต้ะวาตีมีโครงเรื่องเดียวกับตำนาน *แบบเรื่องสามพี่น้อง* ซึ่งเล่ากันอย่างแพร่หลายในชน กลุ่มต่างๆ และโดยมากมักเป็นตำนานพระพุทธรูป เช่น *ตำนานพระพุทธรูปหลวงพ่อโสธรและ หลวงพ่อพี่น้อง* ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าตำนานโต้ะวาตีพี่น้องได้ถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยโครงเรื่องของ ตำนานแบบเรื่องสามพี่น้อง ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างกลุ่มชน มุสลิมต่างท้องถิ่นที่ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่ม ชนต่างกลุ่ม ได้แก่ การกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวจีนเข้ากับกลุ่มชนอื่นๆ เนื่องจากกลุ่มคนจีน ถือว่าเป็น “คนกลุ่มใหม่” ของสังคมมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ดังที่วลัยลักษณ์ ทรงศิริ กล่าวถึงตำนานและ นิทานประจำถิ่นที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางโดยเรือสำเภา เช่น *เรื่องมหาเกตรา เรื่องตาม่องล่าย เรื่องคุณปู่ศรีราชา เรื่องนางรุ่มสายสก* เป็นต้น ว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นเมืองกับ คนกลุ่มใหม่ที่มาจาก “จีน” โดยใช้พาหนะติดต่อระหว่างภูมิภาคคือ “เรือสำเภา”⁴⁴

ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงหลังสมัยสงครามฝิ่น⁴⁵ ก็ได้มีชาวจีนอพยพเข้ามา ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเหตุผลเรื่องจำนวนประชากรที่หนาแน่นของประเทศจีน ภัยธรรมชาติ ภัยสงคราม และเหตุผลทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเหตุผลที่ว่าสังคมศักดินาไทยมี ความสามารถในการดูดซับ (absorb) คนจีนให้หละหลวมกับระบบเศรษฐกิจได้อย่างกลมกลืน⁴⁶

เมื่อชาวจีนเข้ามาอยู่ในสังคมไทยก็ได้มีการกลมกลืนทางชาติพันธุ์เข้ากับ ชาวไทยและกลุ่มชนอื่นๆ ในสังคม กลายเป็น “คนเชื้อสายจีน” นอกจากนี้ยังเกิดการกลมกลืน ทางวัฒนธรรม ประการหนึ่งก็คือการรับ และเปลี่ยนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนอื่นๆ มาเป็นเทพเจ้าของกลุ่มตน

⁴⁴ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนอีสาน,” ใน *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*, ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, บรรณาธิการ, หน้า 163.

⁴⁵ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *สำเภาสยาม ตำนานเจ้าบางกอก* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544), หน้า 184.

⁴⁶ เจษฎา โลหุจน์จิตร และสมบูรณ์ ศิริประชัย, “บทบาทชาวจีนในเศรษฐกิจไทย,” ใน *คนจีน200ปี ภายใต้อาณาจักรสยาม* (กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, ม.ป.พ.), หน้า 100-101.

ทั้งนี้ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวจีนเข้ากับคนกลุ่มอื่นๆ ได้แก่การที่ตำนานประจำถิ่นของทุกกลุ่มชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สัมพันธ์กับสายน้ำ กล่าวคือเป็นเทพเจ้าประจำท้องน้ำ มีอิทธิฤทธิ์สามารถช่วยคุ้มครองผู้เดินทางทางน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของเทพแห่งท้องน้ำของกลุ่มคนจีน โดยเฉพาะเจ้าแม่ทับทิม ทั้ง *เจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ (เจ้าแม่มาจู)* และ *เจ้าแม่จួយโบนี๊ว* จึงเป็นการง่ายที่ชาวจีนจะนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนตำนานประจำถิ่นของของกลุ่มตนมา “สวมทับ” สิ่งศักดิ์สิทธิ์และตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนกลุ่มอื่น จะเห็นได้ว่าการบูรณะหรือสร้างศาลใหม่ซึ่งมักกระทำโดยกลุ่มชาวจีน เนื่องจากเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีบทบาททางเศรษฐกิจสูงในชุมชน

หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดิมในตำนานประจำถิ่นเป็นเทพสตรีหรือเจ้าแม่ ชาวจีนก็จะสร้างรูปเคารพของเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ (เจ้าแม่มาจู) หรือเจ้าแม่จួយโบนี๊ว ซึ่งเรียกโดยรวมว่า “เจ้าแม่ทับทิม” ขึ้นแทนที่ หรืออย่างน้อยที่สุดก็สร้างเทวรูปแบบจีนไว้ประดิษฐานคู่กับรูปเคารพในวัฒนธรรมเดิม เช่นกรณีของเจ้าแม่สามมุขมีการสร้างศาลเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อไว้ในบริเวณใกล้เคียง กับศาลเดิม โดยเรียกองค์เจ้าแม่ที่สร้างขึ้นใหม่ว่าเจ้าแม่สามมุขจีน กรณีของเจ้าแม่หินเขา ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีการสร้างรูปเคารพประธานของศาลเป็นเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ โดยให้รูปหล่อเจ้าแม่หินเขาซึ่งเป็นเจ้าแม่แบบไทยเป็นรูปเคารพรอง ส่วนกรณีของเจ้าแม่ฝอยทอง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ได้มีการเปลี่ยนเทวรูปประธานของศาลเป็นเทวรูปแบบจีนซึ่งมีลักษณะเหมือนเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ โดยไม่มีรูปเคารพแบบไทย

หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดิมเป็นเทพบุรุษหรือเจ้าพ่อ ชาวจีนก็จะเปลี่ยนรูปเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเทพแบบจีน เช่น *ปุนเถ่ากง แป๊ะกง* หรือ *เทพเฉิงหวง* เป็นต้น และมักมีการสร้างเทวรูปเจ้าแม่ทับทิมขึ้นเป็นรูปเคารพรองภายในศาล ดังเช่นในกรณีของ *เจ้าพ่อปุนเถ่ากง* หรือที่ชาวบ้านออกเสียงว่า “ปุนเถ่าก้ง” ในชุมชนประมงตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ในงานวิจัยของทัศนีย์ ทานตวนิช ชื่อ *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก* ซึ่งทำขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึงเทพองค์นี้ว่าชื่อ *เจ้าพ่อโหวทาม*⁴⁷ และที่ศาลเจ้าพ่อซึ่งสร้างใหม่เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนนั้นก็เขียนที่หน้าศาลว่า “ศาลปุนเถ่าก้ง (เจ้าพ่อโหวทาม)” ทำให้พอจะเห็นร่องรอยว่าแต่เดิมเจ้าพ่อองค์นี้น่าจะเป็นเจ้าพ่อของกลุ่มคนไทย มีชื่อว่าเจ้าพ่อโหวทาม และน่าจะมีตำนานประจำถิ่นเล่าประวัติความเป็นมาและอภินิหาร แต่ภายหลังเมื่อมีชาวจีน

⁴⁷ ทัศนีย์ ทานตวนิช, *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก* (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 31.

เข้ามาอยู่ในชุมชนประมงเป็นจำนวนมากก็ได้มีการเปลี่ยน “เจ้าพ่อโหมพาม” ให้กลายเป็น “เจ้าพ่อปูนเกล้ากั้ง” โดยไม่เหลือทั้งรูปเคารพและตำนานประจำถิ่นเดิม สอดคล้องกับการบูรณะศาลกระทำโดยชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งเจ้าของร้านที่ตั้งแข่งฮวดที่กล่าวถึงในตำนานประจำถิ่น⁴⁸ และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชน

ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งส่วนมากเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนยังเล่าว่า เจ้าพ่อปูนเกล้ากั้งเป็นพี่ชายของ เจ้าแม่รำไพ ซึ่งแม้จะมีชื่อจีนว่า ปูนเกล้าแก้ว แต่เทวรูปเจ้าแม่มีลักษณะเหมือนเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ กล่าวคือคือมีเครื่องทรงเป็นสีแดงและเหลือง มีกระบังร้อยไข่มุก แบบสตรีสูงศักดิ์ และมีเครื่องประดับเป็นไข่มุก⁴⁹ และชาวบ้านยังเชื่อกันว่าเจ้าแม่องค์นี้เป็นเจ้าแม่ที่คอยคุ้มครองชาวประมง⁵⁰

หรือหากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดิมเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น จระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวไทยและชาวมอญที่ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำ ชาวจีนก็ได้ปรับเปลี่ยนศาลของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นศาลตามคติจีน ดังเช่นในกรณีของ ศาลเจ้าพ่อจู้ยี้ กลองบางระมาด ซึ่งเป็นเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม ภายในศาลนอกจากจะพบหัวกะโหลกและกระดูกบางส่วนของจระเข้แล้ว ยังพบตัวอักษรจีนที่คนทรงเจ้าพ่อจู้ยี้ชื่อ แจ็กใช้ นำมาคิดไว้ รวมถึงมีการถวายลูกพลับเพื่อแก้บน และยังมีพิธีเซ่นไหว้ในวันสารทจีนโดยชาวจีนที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชน⁵¹ แสดงให้เห็นว่าศาลเจ้าพ่อจู้ยี้ซึ่งแต่เดิมเป็นศาลจระเข้ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมจีน ภายหลังจากที่คนจีนได้เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน และมีบทบาทเป็นคนทรงเจ้าพ่อ

นอกจากนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าชื่อ เจ้าพ่อจู้ยี้ น่าจะเป็นชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาจีน เนื่องจากคำว่า “จู้ยี้” ในภาษาจีนแต้จิ๋ว มีความหมายว่า “น้ำ” และยังเป็นพยางค์ต้นของชื่อ เจ้าแม่จู้ยี้ โบนี๊ยว หรือเจ้าแม่ทับทิมไหหล่า ดังนั้น ชื่อ “เจ้าพ่อจู้ยี้” จึงอาจหมายถึง “เจ้าพ่อแห่งน้ำ” หรืออาจกลายมาจากการนับถือเจ้าแม่จู้ยี้ โบนี๊ยวตามคติความเชื่อของชาวจีน หากข้อสันนิษฐานนี้เป็นจริงก็ยิ่งแสดงให้เห็นการกลมกลืนทางวัฒนธรรมในแง่ที่ว่าชาวจีนได้เปลี่ยนคติการบูชาจระเข้ขึ้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ให้กลายเป็นการนับถือเทพเจ้าอันเป็นคติความเชื่อของชาวจีน และในที่สุดความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อจู้ยี้ก็ได้กลายมาเป็นคติความเชื่อของคนไทยแทนที่คติการบูชาจระเข้

⁴⁸ สัมภาษณ์ สงมุ่น แซ่ตั้ง และสมศักดิ์ ผาติเสนะ, 21 พฤษภาคม 2548.

⁴⁹ จันทน์ รัตตินัน, *คุณาวากลางมหาสมุทร* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2541), หน้า 82.

⁵⁰ สัมภาษณ์ อวยชิม สมฤดี, 21 พฤษภาคม 2548.

⁵¹ สุกัญญา สุฉญา, *ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด ธนบุรี* (ทุนวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 35.

ส่วนในกรณีที่ชาวจีนไม่สามารถสร้างรูปเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มีลักษณะเป็นเทพเจ้าแบบจีนได้ ชาวจีนก็จะสร้างรูปเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มีรูปลักษณะที่สอดคล้องกับความเชื่อในวัฒนธรรมเดิม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามให้สอดคล้องกับคติความเชื่อจีนด้วย เช่น กรณีของ โต้ะวาริระของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิม ซึ่งเดิมมีเพียงหลุมฝังศพ แต่ใน “ศาลเจ้าพ่อโต้ะ” ซึ่งชาวจีนสร้างขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ฝังศพโต้ะวาริระของ ก็ได้มีการสร้างรูปเคารพของโต้ะวาริให้มึลักษณะการแต่งกายแบบมุสลิม แต่ให้โพกผ้าสะระบัน (ผ้าโพกศีรษะ) สีแดงอันเป็นสีมงคลตามคติจีน

การผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวจีนนอกจากจะส่งผลต่อลักษณะทางประติมากรรมของรูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และลักษณะสถาปัตยกรรมของศาลแล้วยังส่งผลต่อรูปแบบพิธีกรรม กล่าวคือเปลี่ยนจากการเซ่นไหว้แบบไทยมาเป็นแบบจีน และมักมีการเซ่นไหว้ในช่วงเทศกาลตรุษจีน ตัวอย่างของรูปแบบพิธีกรรมที่เปลี่ยนไปนี้ เห็นได้ชัดจากกรณีของเจ้าแม่ฝอยทอง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามทำให้ทราบว่า การเซ่นไหว้เจ้าแม่องค์นี้ต้องกระทำตามวิธีการไหว้แบบจีน กล่าวคือต้องจุดธูป 11 ดอก และเริ่มด้วยการไหว้ฟ้าดิน หรือที่ภาษาจีนเรียกว่า ติตี้เปบ้อ จากนั้นจึงไหว้องค์เจ้าแม่ฝอยทองซึ่งทำเป็นเทวรูปแบบจีนลักษณะเหมือนเทวรูปเจ้าแม่เทียนโหวเซียบ้อ ต่อด้วยการไหว้เจ้าแม่กวนอิม และเจ้าแม่ทับทิมซึ่งเป็นรูปเคารพรอง และจบลงด้วยการปักธูปที่ข้างขวาและซ้ายของประตูศาลเพื่อไหว้เจ้าประตู

สำหรับของที่ใช้ในการเซ่นไหว้เจ้าแม่นั้น มีทั้งที่เป็นของเซ่นไหว้แบบไทย ได้แก่ ขนมฝอยทอง เนื่องจากเชื่อว่าเจ้าแม่ชอบขนมชนิดนี้มากเป็นพิเศษ⁵² ไข่ต้ม มะพร้าวอ่อน รวมถึงมีการถวายว้าวและเรือสำเภา ซึ่งคล้ายกับของถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่แบบไทยของคั้งๆ ในชุมชนใกล้เคียง เช่น เจ้าพ่อสุวรรณลอยด่อง เจ้าแม่สามมุข เป็นต้น ส่วนของเซ่นไหว้แบบจีนนั้นก็ ได้แก่ เนื้อสัตว์ 3 หรือ 5 ชนิด แบบที่ชาวจีนเรียกว่าซาแซหรือโหวงแซ และผลไม้ที่ต้องมีจำนวนชนิดเป็นจำนวนคี่ เช่น 3 ชนิด 5 ชนิด หรือ 7 ชนิด และมีการเซ่นไหว้ครั้งใหญ่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเทศกาลตรุษจีน⁵³

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนลักษณะรูปเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของศาลเจ้า ตลอดจนรูปแบบพิธีกรรมมาเป็นแบบจีนนั้น ปัจจัยแรก ได้แก่ กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนมักเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีในชุมชน คนกลุ่มนี้จึงเป็นผู้สนับสนุนสำคัญในการบูรณะปรับปรุงหรือสร้างศาลประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนขึ้นใหม่ ทำให้เกิดการ

⁵² สัมภาษณ์ ลิจิต เนติชาวสวน, 4 มิถุนายน 2548.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

ปรับเปลี่ยนรูปแบบของศาลและรูปเคารพให้เป็นไปตามวัฒนธรรมและคติความเชื่อของตน ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมเป็นลำดับต่อไป

ปัจจัยต่อมา ได้แก่ พิธีกรรมในการเซ่นไหว้เทพเจ้าของชาวจีน เนื่องจากชาวจีนมีความเชื่อในเรื่องการเซ่นไหว้เทพเจ้าว่า ยิ่งจัดพิธีให้ยิ่งใหญ่ ใช้อุปกรณ์เซ่นไหว้มาก ก็ยิ่งเป็นสิริมงคลและทำให้เทพเจ้าพอใจ รวมไปถึงการที่ชาวจีนนิยมรับประทานอาหารที่เหลือจากการเซ่นไหว้เทพเจ้า ทั้งการรับประทานกันภายในครอบครัว และแจกจ่ายให้ผู้ที่มีความสนิทสนมกัน ทำให้ต้องจัดเตรียมอาหารในการเซ่นไหว้เทพเจ้าเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอแก่การรับประทาน และแจกจ่าย ดังนั้น การเซ่นไหว้เทพเจ้าของกลุ่มชาวจีนจึงกลายเป็นพิธีกรรมใหญ่ และโดดเด่นกว่าการเซ่นไหว้แบบของชาวไทยซึ่งใช้ของเซ่นไหว้แต่เพียงเล็กน้อยพอเป็นพิธี

ส่วนปัจจัยสุดท้าย ได้แก่ ทศนคติของชาวจีนที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบทบาทของศาลเจ้าที่มีต่อชาวจีนมาตั้งแต่เดิม กล่าวคือชาวจีนมีทศนคติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาใด หากชาวจีนพบเห็นก็จะกราบไหว้บูชาไว้ก่อน เนื่องจากการไหว้ย่อมดีกว่าไม่ไหว้ มีความเชื่อทางศาสนาว่าไม่มี⁵⁴ ส่วนบทบาทของศาลเจ้าต่อชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนโพ้นทะเล เช่น ชาวจีนในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าศาลเจ้าเป็นสถานที่ที่มีบทบาทในทางสังคมและการรวมกลุ่มกันของชาวจีน กล่าวคือศาลเจ้าเป็นที่ทำกิจกรรมทางศาสนาของชาวจีนโพ้นทะเล เป็นสถานที่ผูกสัมพันธ์ และเป็นที่ตั้งขององค์กรการกุศลต่างๆ⁵⁵ เป็นเหตุให้ชาวจีนไม่ปฏิเสธความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนเจ้าของพื้นที่เดิม แต่ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมและคติความเชื่อ และเข้ามามีบทบาทในการดูแลจัดการศาล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการกลมกลืนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาล และพิธีกรรม ของกลุ่มชนอื่นๆ ให้มีลักษณะตามแบบวัฒนธรรมจีน

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการที่ตำนานประจำถิ่นของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีแบบเรื่องที่คล้ายคลึงกัน และการที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชนต่างๆ เหล่านี้มีคุณลักษณะร่วมกันบางประการ ส่งผลให้เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน ไม่ว่าจะเป็นเนื้อเรื่องตำนาน คติความเชื่อ ลักษณะทางศิลปกรรมของรูปเคารพและศาล ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

⁵⁴ ต้วน ลี เชน และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, ความเป็นมาของวัดและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, 2543), หน้า 12.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-14.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ได้แก่การมีแบบเรื่องและอนุภาคสำคัญที่คล้ายคลึงกัน และเป็นตำนานที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำ ทั้งในเรื่องประวัติความเป็นมาและอิทธิปาฏิหาริย์ โดยลักษณะเด่นดังกล่าวนี้ดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์และสภาพสังคมริมฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทั้งทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยกลุ่มชนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประสานกลมกลืน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของ ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจำแนกแบบเรื่อง (tale type) ของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำ และชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย และวิเคราะห์ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นดังกล่าว ผู้วิจัย ได้รวบรวมตำนานประจำถิ่นทั้งจากข้อมูลเอกสาร และจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ของชุมชน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำปิง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำ บางปะกง แม่น้ำแคว แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำสะแกกรัง แม่น้ำนครนายก แม่น้ำระยอง แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำน้อย แม่น้ำบางขาม แม่น้ำวังทอง แม่น้ำเวฬุ และชายฝั่งทะเลของจังหวัดภาคกลาง 35 จังหวัด ซึ่งตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำยม ลุ่มแม่น้ำน่าน ลุ่มแม่น้ำปิง ลุ่มแม่น้ำป่าสัก ลุ่มแม่น้ำ แม่กลอง ลุ่มแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำบางปะกง ลุ่มแม่น้ำแควใหญ่ ลุ่มแม่น้ำแควน้อย ลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง โดยการแยกประเภทตำนานประจำถิ่นที่รวบรวมได้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การจำแนกจากวัฒนธรรมของ กลุ่มชนเจ้าของตำนาน และจากเนื้อหาของตำนาน

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าแม้ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางจะมีเนื้อหาที่ หลากหลาย ตลอดจนแต่ละเรื่องต่างเป็นที่รับรู้ของกลุ่มชนแต่ละท้องที่ แต่ละกลุ่มวัฒนธรรม แต่ สามารถนำมาจัดเป็นแบบเรื่องได้ 12 แบบ ได้แก่ แบบเรื่องมาทางน้ำ แบบเรื่องสามพี่น้อง แบบเรื่อง เทวดารักษา แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ แบบเรื่องจระเข้เจ้า แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่ง คักคี่สิทธิ์แห่งท้องน้ำ แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ แบบเรื่องผู้สยบ สัตว์ร้าย แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ แบบเรื่องตามองถ่าย แบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ และยังมีตำนานเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง

แบบเรื่องตำนานประจำถิ่นแต่ละแบบมีอนุภาคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับน้ำ และเกี่ยวข้องกับ สภาพภูมิศาสตร์และสภาพสังคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล นอกจากนั้นยังคล้ายคลึงกับอนุภาค สากลใน ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ของสตริท ทอมป์สัน การศึกษาแบบเรื่องและอนุภาคสำคัญที่ พบในแต่ละแบบเรื่องทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่าลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับสภาพ ภูมิศาสตร์ ภูมินาม สถานที่สำคัญในท้องถิ่น และสัมพันธ์กับสภาพสังคมอันได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม การค้าการประกอบอาชีพ และสภาพสังคมริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางซึ่ง ประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประสาน กลมกลืน

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลตำนานประจำถิ่นซึ่งที่ผ่านมายังไม่ค่อยมีผู้สนใจศึกษามากนัก เพื่อศึกษาแบบเรื่องและอนุภาคสำคัญของตำนานประจำถิ่นในฐานะที่เป็นตัวบท (text) ของข้อมูลดิชนประเภทนิทาน-ตำนาน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นกับสังคม ผู้วิจัยจึงใคร่ขออภิปรายผลการวิจัยในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

การจำแนกแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นกับการศึกษาแบบเรื่องนิทานไทย

ที่ผ่านมาได้มีผู้ศึกษาแบบเรื่องนิทานประเภทต่างๆ ของชนชาติไทย-ไท เช่น ปฐม หงษ์สุวรรณ (2542) ศึกษาแบบเรื่อง *ตำนานสุริยคราสและจันทร์คราส* วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2546) ศึกษาแบบเรื่อง *นิทานสังข์ทอง* เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าข้อมูลที่ใช้เป็นตำนานปรัมปรา (myth) และนิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) ไม่ได้ครอบคลุมถึงการศึกษารูปแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นแต่อย่างใด

ส่วนในการศึกษาด้านตำนานประจำถิ่นนั้น ที่ผ่านมาผู้ที่ศึกษาด้านตำนานประจำถิ่นก็มักมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นกับสังคม โดยไม่ได้ศึกษาองค์ประกอบของตำนานประจำถิ่นในฐานะที่เป็นตัวบท เช่น วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2544) ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนจากตำนาน และพิธีกรรมเกี่ยวกับ *คุณปู่ศรีราชา* ของชาวบ้านในตำบลยี่สาร อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ปรรธนา จันทร์พันธ์ (2542) ศึกษาบทบาทของตำนานและความเชื่อเรื่อง *เจ้าแม่เกะจิก* ที่มีต่อชาวเกะจิก อำเภอลำดวน จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงถือได้ว่าเป็น “งานบุกเบิก” ของการศึกษาแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นในประเทศไทย โดยในการวิจัยครั้งนี้สามารถจำแนกแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นได้เป็น 12 แบบ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาจากบริเวณที่พบตำนานประจำถิ่นแต่ละแบบเรื่อง จะเห็นได้ว่าแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นมีความสัมพันธ์กับพื้นที่บริเวณที่พบ โดยสามารถจำแนกได้เป็นแบบเรื่องที่พบริมแม่น้ำ แบบเรื่องที่พบริมทะเล และแบบเรื่องที่พบทั้งริมแม่น้ำและริมทะเล

แบบเรื่องที่พบริมแม่น้ำ ได้แก่ แบบเรื่อง *จระเข้เจ้า* แบบเรื่อง *ผู้สยบสัตว์ร้าย* แบบเรื่อง *ผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้* แบบเรื่อง *น้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ*

แบบเรื่องที่พบริมทะเล ได้แก่ แบบเรื่อง *มาทางน้ำ* แบบ ข. โครงเรื่องแบบคนเดินทางมาทางเรือ แบบเรื่อง *สามพี่น้อง* แบบ ข. โครงเรื่องแบบคนพี่น้อง แบบเรื่อง *เทวดารักษา* แบบเรื่อง *เหยียบน้ำทะเลจืด* แบบเรื่อง *ตาม่องล่าย*

แบบเรื่องที่พบทั้งริมแม่น้ำและริมทะเล ได้แก่ แบบเรื่อง *มาทางน้ำ* แบบ ก. โครงเรื่องแบบ *วัตถุลอยน้ำ* แบบเรื่อง *สามพี่น้อง* แบบ ก. โครงเรื่องแบบ *วัตถุศักดิ์สิทธิ์พี่น้อง* แบบเรื่อง *ผ่านทางพบเทพ* แบบเรื่อง *ตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ* แบบเรื่อง *ผู้วิเศษประลองฤทธิ์*

การจัดกลุ่มแบบเรื่องตามบริเวณที่พบทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นกับสภาพภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือแบบเรื่องที่พบทั้งริมแม่น้ำและริมทะเลจะเป็น “เรื่องเล่า” ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ทั้งของแม่น้ำและทะเล เช่น เรื่องสิ่งของลอยตามน้ำ เรื่องคนเสียชีวิตไปเป็นเทพเจ้าประจำท้องน้ำ เรื่องการประลองฤทธิ์ เป็นต้น โดยแนวคิดเรื่องประวัติความเป็นมาและอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแบบเรื่องเหล่านี้เป็นความคิดความเชื่อที่หลายกลุ่มชนมีส่วนร่วม

แบบเรื่องที่พบริมแม่น้ำมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับจระเข้ อันมีที่มาจากสภาพภูมิศาสตร์ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตซึ่งมีจระเข้ชุกชุม ผู้คนต้องคอยระมัดระวังภัยอันตรายจากจระเข้ ทำให้เกิดคติเรื่องการบูชาจระเข้ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนที่มักตั้งถิ่นฐานและมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสายน้ำ โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยและคนมอญซึ่งมักมีตำนานประจำถิ่นที่กล่าวถึงจระเข้

ส่วนแบบเรื่องที่พบริมทะเลจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางโดยสำเภ ซึ่งเป็นพาหนะที่ใช้ในการคมนาคมระยะไกลทางทะเลในสมัยโบราณ เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเดินทางโดยเรือสำเภาในแบบเรื่องต่างๆ นี้ เป็นร่องรอยการเดินทางของนักเดินเรือต่างถิ่น โดยเฉพาะชาวจีน เพื่อเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในภาคกลางของไทย นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยพิทักษ์รักษานักเดินเรือ ซึ่งสามารถสร้างความมั่นคงทางใจให้ผู้ที่ต้องเดินทางออกทะเล และยังเป็นเรื่องกำเนิดสภาพภูมิศาสตร์ของทะเลและชายฝั่ง ตลอดจนพืชและสัตว์ทะเล

ด้วยเหตุนี้เอง อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นในงานวิจัยฉบับนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการเริ่มต้นศึกษาแบบเรื่องของนิทานไทยอีกประเภทหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการศึกษาเนื้อหาของนิทานร่วมกับการพิจารณาบริบทสังคม ซึ่งช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคติชนประเภทนิทาน-ตำนาน กับสังคมวัฒนธรรมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

ตำนานประจำถิ่นกับจิตสำนึกร่วมของกลุ่มชนท้องถิ่น

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสังคม ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานประจำถิ่นกับจิตสำนึกร่วมของกลุ่มชนท้องถิ่น ดังนี้

ประการแรก ตำนานประจำถิ่นมีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนท้องถิ่น อัตลักษณ์ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการ

ปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเอง และคนอื่นมองเราในขณะนั้น¹ อัตลักษณ์มักถูกใช้อย่างถึงความเป็นกลุ่มมากกว่าความเป็นปัจเจก² ในที่นี้อัตลักษณ์จึงหมายรวมไปถึงลักษณะร่วมอันทำให้เกิดความเป็นกลุ่ม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นจิตสำนึกร่วมในเรื่องความเป็นกลุ่มเดียวกันของคนในท้องถิ่น

สังคมนิมังแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางก็เช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ที่คนแต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่ม จะมีสำนึกต่ออัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งคือสำนึกที่ว่า “เรา” เป็นคนกลุ่มใด วิธีหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ทำได้โดยใช้ตำนานประจำถิ่น เนื่องจากตำนานประจำถิ่นเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น จึงทำให้กลุ่มชนท้องถิ่นซึ่งรับรู้ เชื่อถือ และถ่ายทอดตำนานประจำถิ่นเรื่องเดียวกัน รู้สึกถึงความเป็นคนกลุ่มเดียวกันภายใต้ความคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนาน หรือรู้สึกว่ามิบรรพบุรุษร่วมกันตามที่ตำนานได้กล่าวไว้ นำมาซึ่งความผูกพันกับท้องถิ่นและคนร่วมชุมชน ในขณะเดียวกันก็รู้สึกถึง “ความเป็นคนท้องถิ่น” ที่แตกต่างจาก “คนในท้องถิ่นอื่น” เช่น ชาวละแวกเขตรู้สึกว่า *ตำนานหลวงพ่อโสธร* เป็นตำนานที่ผูกพันกับจังหวัดของตน และมีหลวงพ่อโสธรเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง หรือชาวมุสลิมในชุมชนมัศยิดอาลียาคารอยน์ตั้งชื่อสนามฝึกซ้อมกระบี่กระบองของชุมชนว่า *คณะพยัคฆ์ธรรมิ* เพื่อแสดงว่าพวกตนเป็นลูกหลานของ *โต๊ะกีบุตรธรรมิ* เป็นต้น

นอกจากนั้น ตำนานประจำถิ่นยังสะท้อนการมองท้องถิ่นผ่านมุมมองร่วมกันของกลุ่มชนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการที่หลายตำนานได้เล่าประวัติความเป็นมาของสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิสถานที่สำคัญต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น *ตำนานพระจันทร์ลอย* *ตำนานเรื่องตาม่องล่าย* *ตำนานเสาไห้* หรือเล่าเรื่องบรรพบุรุษของกลุ่มชนท้องถิ่น ทั้งที่เล่าโดยตรง เช่น *ตำนานมหาเกศรา* *ตำนานท้าวม่องไ้* และเล่าผ่านสัญลักษณ์ในตำนานที่ต้องอาศัยการตีความ เช่น *ตำนานโต๊ะวาลี* *ตำนานเจ้าแม่อาวม่า* *เจ้าแม่แจ่ม* *เจ้าแม่แดงอ่อน* การเล่าเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชนท้องถิ่นรับรู้เรื่อง “ที่มา” ทั้งของท้องถิ่นและของคนในกลุ่มจาก “โลก” ในตำนานประจำถิ่น จึงถือได้ว่าในความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มชนท้องถิ่นนั้น ตำนานประจำถิ่นมีบทบาทเป็น “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ทั้งประวัติศาสตร์สถานที่และประวัติศาสตร์สังคม ที่กลุ่มชนท้องถิ่นรับรู้ร่วมกัน

¹ พิศิษฐ์ คุณวโรตม์, “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV,” ใน *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า306.

² Roger D. Abrahams, “Identity,” in *Eight Words for the Study of Expressive Culture*, Burt Feintuch, editor (Urbana and Chicago: University of Chicago), pp.205.

เนื่องจากตำนานประจำถิ่นมีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ และยังเป็นประวัติศาสตร์ที่ “สร้าง” โดยกลุ่มชนเพื่อให้สัมพันธ์กับท้องถิ่น จึงอาจกล่าวได้ว่าสำหรับกลุ่มชนท้องถิ่นแล้ว ตำนานประจำถิ่นเป็น “จิตสำนึกร่วมในเรื่องความเป็นท้องถิ่น” ที่กลุ่มชนท้องถิ่นต่างรับรู้ร่วมกัน

ตำนานประจำถิ่นกับ “สาร” ว่าด้วยความขัดแย้งและความสมานฉันท์ของกลุ่มชน

การที่สังคมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางมีตำนานประจำถิ่นของหลายกลุ่มชนนั้น ถือได้ว่าเป็น “ภาพสะท้อน” ของสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนต่างๆ ย่อมมีทั้งความขัดแย้งและความสมานฉันท์ ดังที่ปรากฏออกมาในตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางหลายเรื่อง ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง ตำนาน *โต๊ะวาลีแหลมมะขาม* และ ตำนานการประลองฤทธิ์ของวาลีเจ้าประคุณตะเกียบ *ท่านสมภารคู่วั้นเจ้า* เพื่อแสดงให้เห็นว่าในตำนานประจำถิ่นเรื่องเดียวกันมีทั้ง “สาร” ของความขัดแย้งและความสมานฉันท์ ดังนี้

หากพิจารณาจาก “สาร” ใน ตำนาน *โต๊ะวาลีแหลมมะขาม* จะเห็นได้ว่าในแง่หนึ่ง ตำนานเรื่องนี้ได้ “บันทึก” ความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมกับชาวจีนที่เคยเกิดขึ้นในสังคมสมัยก่อน ความขัดแย้งดังกล่าวนี้เกิดจากความไม่เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาวมุสลิมกับชาวจีน และความคับข้องใจของชาวมุสลิมที่ส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวจีน เพราะชาวมุสลิมหลายคนไม่มีเรือประมงเป็นของตนเอง ต้องไปเป็นลูกจ้างในเรือประมงของชาวจีน³ ตำนาน *โต๊ะวาลีแหลมมะขาม* จึงได้มี *อนุภาคการเหยียบน้ำทะเลจืด* เพื่อแสดงว่าโต๊ะวาลีแหลมมะขามซึ่งเป็นตัวแทนชาวมุสลิมมีอิทธิปาฏิหาริย์เหนือกว่าชาวจีนในตำนาน สามารถ “เหยียบ” น้ำทะเลให้จืด และตักมาให้ชาวจีนดื่มได้ ทำให้ชาวจีนต้องยอมรับสถานภาพของโต๊ะวาลีแหลมมะขาม

แต่ในอีกแง่หนึ่ง ตำนานเรื่องนี้ก็มี “สาร” ที่ว่าด้วยความสมานฉันท์ กล่าวคือ การที่ตำนานกล่าวว่าโต๊ะวาลีแหลมมะขามกับคนจีนเดินทางโดยเรือสำเภามาด้วยกันสื่อความคิดที่ว่าชาวมุสลิมและชาวจีนยอมรับซึ่งกันและกันในฐานะเพื่อนร่วมสังคม ด้วยเหตุที่ต่างก็เป็นคนกลุ่มใหม่ที่เดินทางเข้ามาในท้องถิ่น รวมถึงสื่อความคิดที่ว่าชาวมุสลิมและชาวจีนมีบรรพบุรุษร่วมกัน สอดคล้องกับที่ชาวมุสลิมบางส่วนในชุมชนมีเชื้อสายจีนอันเนื่องมาจากการแต่งงานข้ามศาสนาและชาติพันธุ์

³ สายป่าน ปุริวรรคชนะ, “ตำนานโต๊ะวาลี: ภาพสะท้อนความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม?”, บทความเสนาในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4 จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 24 มีนาคม 2548. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ส่วน คำานานการประลองฤทธิ์ของวาลีเจ้าประคุณตะเกียบท่านสมภารคูหวันเจ้า หากพิจารณาในแง่หนึ่งจะเห็นว่า “สาร” ของตำนานเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างความเชื่อในศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม โดยมี อนุภาคการประลองฤทธิ์ เป็นสัญลักษณ์

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า คำานานการประลองฤทธิ์ของวาลีเจ้าประคุณตะเกียบท่านสมภารคูหวันเจ้า มีเนื้อเรื่องคล้ายกับ คำานานเพลงสาธุการ ซึ่งแพร่หลายในกลุ่มชาวพุทธ โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้ทางดนตรีไทย โดย คำานานเพลงสาธุการ เป็นเรื่องการประลองฤทธิ์กันระหว่างพระพุทธรเจ้าและพระอิศวร แต่พระพุทธรเจ้าเป็นฝ่ายชนะเนื่องจากทรงเนรมิตพระกายเป็นละอองรุติไปติดที่ปลายเกศาของพระอิศวร ทำให้พระอิศวรหาไม่พบจึงต้องยอมแพ้และนำดนตรีมาบรรเลงเพลงสาธุการเพื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จลงมาจากเสียร⁴ ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุที่ตำนานทั้งสองเรื่องมีเนื้อเรื่องที่คล้ายกันนั้นเกิดจากการแพร่กระจายของตำนานระหว่างกลุ่มชน

นอกจากนี้ยังสามารถสืบค้นได้ว่า คำานานสาธุการ มีที่มาจาก พกพรหมสูตร ซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธรเจ้าทรงทรมานพกาพรหมเพื่อให้ละจากมิถิมาถิภูมิมานับถือพระพุทธรเจ้า⁵ เรื่องพระพุทธรเจ้าทรงทรมานพกาพรหมนี้ยังปรากฏอยู่ใน พุทธชัยมงคลคาถา หรือ คาถาพาหุง อันเป็นบทสวดมนต์บทสำคัญของชาวพุทธ ทำให้เห็นได้ว่าชาวมุสลิมรับตำนานเรื่องนี้มาจากชาวพุทธ

ดังนั้น แม้ตำนานเรื่องนี้จะมิเนื้อหาว่าด้วยความขัดแย้งทางความเชื่อ แต่ในอีกแง่หนึ่งตำนานเรื่องนี้ก็ได้แสดงให้เห็นว่าชาวพุทธและชาวมุสลิมมีปฏิสัมพันธ์กัน เนื่องจากทั้งสองกลุ่มชนอยู่ในสังคมเดียวกัน มีการแลกเปลี่ยนและการผสมผสานทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน จนเกิดการแพร่กระจายของตำนานระหว่างกลุ่มชน อันเป็น “สาร” แห่งความสมานฉันท์ซึ่งปรากฏอยู่ในสังคมอย่างโดดเด่นกว่าความขัดแย้งซึ่งปรากฏอยู่เฉพาะในตำนาน

เป็นธรรมดาที่จะเกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม แต่ความขัดแย้งนั้นจะไม่นำไปสู่ความรุนแรง การต่อสู้ หรือความสูญเสีย ก็ต่อเมื่อสังคมได้เรียนรู้ถึงสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้ง และมีกลไกในการจัดการกับความขัดแย้ง เพื่อให้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสมานฉันท์ การศึกษาด้านานประจำถิ่นอย่างพินิจพิเคราะห์และเข้าใจบริบทสังคมจึงเป็นการทำความเข้าใจปัญหาอันจะนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการศึกษาวิธีที่กลุ่มชนใช้เพื่อเชื่อมประสานให้กลุ่มของตนและกลุ่มอื่นสามารถอยู่ร่วมกันได้

⁴ ส.พลายน้อย, เทวนิยาย (กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น, 2519), หน้า76-78.

⁵ ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ: ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหากินกรรมจนถึงมหาปรินิพพาน (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า138.

อย่างสมานฉันท์ในสังคมที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายเช่นสังคมไทย ซึ่งน่าจะได้นำมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบัน

นอกจากอภิปรายผลการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวถึงปัญหาที่พบในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย กล่าวคือในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีผู้รวบรวมตำนานประจำถิ่นไว้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน ทำให้ต้องค้นหาข้อมูลเป็นเวลานาน โดยเป็นการ “สุ่ม” หาข้อมูลจากเอกสารจำนวนมาก

ส่วนในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบปัญหาในการเก็บข้อมูลหลายประการ ปัญหาประการแรก คือ ตำนานประจำถิ่นหลายเรื่องไม่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ ทำให้ผู้วิจัยต้องเดินทางไปที่ศาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำนานนั้นๆ เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเป็นการ “ตระเวนหา” เนื่องจากไม่ทราบที่ตั้งศาลที่แน่นอน ปัญหาประการที่สอง คือ ชาวบ้านที่ผู้วิจัยสามารถสอบถามข้อมูลตำนานประจำถิ่นไม่มีความชำนาญในการเล่า ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยการซักถามเป็นข้อๆ นอกจากนั้น ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านหลายคนไม่กล้าเล่าตำนานประจำถิ่นเนื่องจากเกรงว่าข้อมูลของตนจะไม่ถูกต้อง หรือบางคนก็มองว่าเป็นเรื่องที่ขัดกับหลักศาสนา เช่น กลุ่มชาวมุสลิม ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้เวลามากในการค้นหาบุคคลที่จะสามารถซักถามข้อมูลได้ และทำให้บุคคลนั้นๆ วางใจที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้เวลามากในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลตำนานประจำถิ่น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เห็นได้ชัดว่าข้อเด่นของงานวิจัยนี้อยู่ที่การศึกษาแบบเรื่องอันเป็นลักษณะเด่นสำคัญของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย ซึ่งยังไม่มีผู้สนใจศึกษามากนัก รวมถึงศึกษาอนุภาคสำคัญที่ปรากฏในแบบเนื่องแต่ละแบบ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน ตลอดจนได้ตระหนักถึงบทบาทของตำนานประจำถิ่นในการธำรงอัตลักษณ์และจิตสำนึกร่วมของกลุ่มชน และบทบาทในการเชื่อมประสานกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ผู้วิจัยเชื่อว่าข้อค้นพบต่างๆ ในงานวิจัยนี้จะนำมาซึ่งความเข้าใจสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของทุกกลุ่มวัฒนธรรม และไม่ได้จำกัดเนื้อหาของตำนานประจำถิ่นที่นำมาศึกษา ทำให้มองเห็นลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นประเภทนี้ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นกับสภาพภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมในเชิงภาพรวม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอแนะว่าผู้สนใจสามารถศึกษาตำนานประจำถิ่นเฉพาะท้องถิ่น เฉพาะกลุ่มวัฒนธรรม หรือเฉพาะตำนานที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง เพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัยในเชิงลึก และยังสามารถศึกษาข้อมูลนิทาน-ตำนานประจำถิ่นอื่นๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งต่อข้อมูล และต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, 2544.

ก้อง กังฟู. “หนือฟ้าใต้บาดาล,” **ไทยรัฐ**. (25 มกราคม 2547), 36.

กันยา จันทรวรรชาต. “ชมแสง,อำเภอ,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 5 (2542): 1969-1970**.

ไขศรี ศรีอรุณ. **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ: ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหานิเทศกรรมถึงมหาปริณิพพาน**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

กทาทรรบตี, พระยา. **สมุดราชบุรี พ.ศ.๒๔๖๘**. พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย, 2468.

คู่มือนำเที่ยวเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2546.

จ้านงศรี รัตนิน. **คู่นาวากลางมหาสมุทร**. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊คส์, 2541.

จิตรา ก่อนันทเกียรติ. **ทำเนียบเจ้าแม่และผู้วิเศษของจีน**. กรุงเทพฯ: จิตรา, 2544.

เจษฎา โลหอุจน์จิตร และสมบุญ ศรีประชัย. “บทบาทชาวจีนในเศรษฐกิจไทย,” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร**. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, ไม่ปรากฏปีพิมพ์.

เจริญ ต้นมหาพราน. **ศาลเจ้าจีนศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: วันชนะ, 2547.

ฉลอง สุวรรณโรจน์. “ชาละวัน: นิทาน,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4. (2542): 1819-1820**.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

ชูศักดิ์ นรรัตน์วงศ์. **ประวัติศาสตร์สมัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด**. กรุงเทพฯ: แบ่งปัน, 2545.

ดอน ท่ามะโอ-สมอคำ. **กรมหลวงชุมพร เจ้าฟ้าจอมอาคม**. กรุงเทพฯ: นวสารการพิมพ์, 2534.

ด้วน ลี เชิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ. **ความเป็นมาของวัดและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, 2543.

ทรงศรี สุปัญญากร. **วรรณกรรมไทยรามัญ จากตำบลดทรงคนอง อำเภอลำลูกกา จังหวัดสมุทรปราการ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2527.

ทองแถม นางจ้านง และพรพล ปันเจริญ. **สืบตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว**. กรุงเทพฯ: เสียดฟ้า, 2544.

ทัศนีย์ ทานตวนิช, ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

น้ำฝน. “ศาลประจำทิศที่หัวหิน,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2533): 52.

นิเวศน์ สีนสวาท. “หลวงพ่ोजิน พุทธโชติ, พระภิกษุ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 15. (2542) : 7038.

บริหารเทพธานี, พระ. “ประวัติจังหวัดตราด,” นาวิกศาสตร์. ปีที่18 (กรกฎาคม 2478) : 40.

ปรมิษฐ์ จารูร. ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ประคอง นิมมานเหมินท์. นิทานพื้นบ้านศึกษา. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปี แลหลังครั้งบ้านเมืองดี. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก, 2544.

ประภัสสร เสวิกุล. “บทบาทของชาวจีนต่อการค้าระหว่างประเทศยุคแรกของไทย,” ใน คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, ม.ป.ป.

ประวัติความเป็นมาของวัดแม่พระลูกประคำ (วัดกาลหว่าร์). (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ประวัติหลวงพ่อเพชรวัดสองพี่น้อง. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ปรานี กล้าส้ม. “ลัดเลาะคลองสามเสน,” เมืองโบราณ. ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547): 134.

ปรารธนา จันทรุพันธุ์. “เจ้าแม่เกาะจิก: ระบบความเชื่อในชุมชนประมง,” ในปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล. เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

ปรีวัฒน์ จันทร. เจ้เหอ แม่ทัพขันที “ซำปอกง”. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

เผ่าพงษ์ สมนิล., “เจ้าพ่อแก้ว, ศาล.” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4 (2542) : 1645.

พรชัย ตระกูลวรานนท์. “ปรัมปรานิยาย/พิธีกรรม: แนวทางหนึ่งในการศึกษาชุมชนจีนในไทย,” เอกสารประกอบการเสนางานวิจัย จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 5 ตุลาคม 2531. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

พรพรรณ จันทโรนานนท์. “จีนในภาคกลาง: ความเชื่อและประเพณี,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4. (2542) : 1540-1541.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. ลำเภอสยาม ตำนานเจ้าบางกอก. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์, 2544.

พิเนตร น้อยพุทธา, ประวัติศาสตร์ให้ จัดพิมพ์โดยวัดสูง อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี. กรุงเทพฯ: ไร่ไทย, 2546.

พิเนตร น้อยพุทธา. “ไทยชวนในจังหวัดสระบุรี,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6 (2542): 2740.

พิศิษฐ์ คุณวโรดม, “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV,” ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

ภูธร ภูมธนะ และคณะ. ลพบุรี ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปะ คติชาวบ้าน สถานที่ท่องเที่ยว. ลพบุรี: ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเทพสตรี, 2522.

มนัส โอภาส. ประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.

มนัส โอภาส. “หลักเมืองสุพรรณบุรี,ศาล,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 10. (2542): 7088-7090.

มนู วัลย์เพชร และคณะ. รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชื่อภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม. นครปฐม: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.

ไมเคิล ไรท. แผนที่แผนที่ทางประวัติศาสตร์โลกและสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2548.

ยอด เนตรสุวรรณ. “นายรอบรู้” นักเดินทาง: ชลบุรี. กรุงเทพฯ: สารคดี, ม.ป.พ.

วงศ์ไพบูลย์ ชัยชนะ. “หลวงพ่อบุทธราฟิ่ง, พระพุทธรูป,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 15. (2542) : 7049-7050.

วรารักษ์ จิวชัยศักดิ์. “พันท้ายนรสิงห์,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9 (2542) : 4343.

วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. “ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร,” ใน ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างชอ ช่างฟ่อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

วัชรารักษ์ ดิษฐปาน. แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: การแพร่กระจายและความหลากหลาย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542.

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ.

กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542.

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสงคราม.

กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542.

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพฯ:

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน
เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542.

วีรวัฒน์ วงศ์สุปไทย. “หลวงพ่อบุญ วัดเกาะเกรียง, พระพุทธรูป,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค
กลาง เล่ม 15. (2542) : 7034.

วิชา ทรวงแสง. “วัดพระจันทร์ลอย : ตำนาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9.

(2542): 6058.

วิเชียร อชิโนบุญวัฒน์. “บ้านเกยไชย: นิทาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 7. (2542):

3299.

วิเชียร อชิโนบุญวัฒน์. “จระเข้เผือก: นิทาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 3. (2542):

1350.

ศรัณย์ ทองปาน. “เจิ้งเหอ เจียนหื้อ เต้าฮั่ว และ ๖00ปี ซำปอกง,” สารคดี ปีที่ 21 ฉบับที่ 252

(กุมภาพันธ์ 2548): 118.

ศิราพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ:

โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก.** กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท. “หลวงปู่ศุข(วัดมะขามเต่า), พระภิกษุ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย

ภาคกลาง เล่ม 15. (2542) : 7027-7032.

ส.พลายน้อย. **เทวนิยาย.** กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น, 2519.

ส.พลายน้อย. **นิทานพม่า.** กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2528.

ส.พลายน้อย. **นิทานไทย.** กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2537.

สมบัติ จำปาเงิน. **พระพุทธรูปภูมิภาคไทย ประวัติพระพุทธรูปสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน.**

กรุงเทพฯ: ปิรามิด, 2545.

สมิทธี นวกุล. “เจ้าแม่สิงโต,” **มีอะไรในธรรมศาสตร์.** (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

- สรยุทธ ชื่นภักดี(บรรณาธิการ). **มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานเสวนา “มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย, 2544.
- สัณฑ์ ภาวิต. **นิทาน 4 ภาค ภาคกลางและตะวันออก**. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก, 2539.
- สันต์ สุวรรณประทีป. “ดำเนินความตาม “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” ตะเกียบโยคินราช มิสจินจาสยาม,” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2528): 31.
- สายป่าน ปุริวรรณชนะ, “ตำนาน ไต่เงาวัล: ภาพสะท้อนความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม?,” บทความเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4 จัดโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 24 มีนาคม 2548. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุกัญญา สุขฉายา. **ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด ชนบุรี**. ทุนวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุกัญญา สุขฉายา. “พระจันทร์ลอย,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9**. (2542): 3939-3940.
- สุภาพค์ จันทวานิช. “จีนในภาคกลาง: การตั้งถิ่นฐาน,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4**. (2542) : 1531.
- สุริยม ศรีสมาน. **พิธีเปิดป้ายมัสยิดอาลีฮาดรอญ์**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- หวน พันธุ์พันธ์. **อ่างทองของเรา**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อิวิวัฒน์ สาริพันธุ์. **เกียรติคุณหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด**. พระนคร: แม่บ้านการเรือน, 2505.
- อนงค์ จักกะพาก. **การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนวิชานิทานพื้นบ้านระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- อเนก พุ่มหมั่น. **นิทานพื้นบ้านอำเภอสุวรรณภูมิ เล่ม 1 ผลงานการลงภาคสนามของนักเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น ตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. **โครงการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้างจังหวัดตราด”**. กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2548.

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, นาวิณี พันธุ์พิริยะ และพิไลวรรณ สัมมา. โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลเนินทราย อำเภอเมือง จังหวัดตราด. โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ทบวงมหาวิทยาลัย, 2545. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสาคร. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เอกสารประวัติเจ้าแม่สามमुख พิมพ์แจกที่ศาลเจ้าแม่สามमुख จังหวัดชลบุรี. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เอกสารประวัติวัดป่าจิว. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

เอกสารประวัติหลวงพ่อดำ ตามคำบอกเล่าของนายเสน่ห์ พิทักษ์กรรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2541. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจัย(บรรณาธิการ). เรือเล่นทะเลลม. นครปฐม: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

สัมภาษณ์

กฤษฎาพร รักถิ่นกำเนิด. สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2548.

กระแสร หนูรักษา. สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2548.

กลุ่มชาวมอญบ้านหมู่ 2 ต.บ้านจิว อ.สามโคก จ.ปทุมธานี. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2548.

ฉลวย จันทร์จรูญ. สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2547.

ไชนา พุ่มพวง. สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2547.

ธนาวุฒิ ยมหา, จำตรี, สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2548.

นาวิ ควรหมั่น. สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2548.

บุญนี้ แซ่จู้. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์, 2549.

บุญเลิศ ตานีเทพ. สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2547.

บุญส่ง ไคมลอย. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2548.

ประเสริฐ ไชยฤทธิ์, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2548.

ปาน คงกระพัน. สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2547.

พิศาล บุญผูก. สัมภาษณ์, 3 มีนาคม, 2549.

มนตรี สวัสดิ์. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2547.

มบุญ ศรีสมาน. สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2547.

มันไชร์ ฉัยริต. สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2547.

มาลัย วัจเจริญ. สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2547.
รวีวรรณ ขุนทองน้อย. สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2548.
ลิขิต เนติชาวสวน. สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2548.
วันเพ็ญ ถนอมเนบ. สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2548.
สมักร ลวนาวิก. สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม, 2548.
สมถวิล ชูรัตน์. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2547.
สาธิต ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2547.
สาตี ภูมิมาโนชญ์. สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2547.
สิริวัน โณ, พระปลัด. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2548.
เรื่อน มาสวัสดิ์. สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2548.
เหรียญ ภูมิมาโนชญ์. สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2547.
ฮารุญ รอดเกตุ. สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2548.

ภาษาอังกฤษ

Aarne, A., and Thompson, S. **The Types of the Folktale**, 2nd revision. Helsinki: Indiana University, 1987.

Dègh, L. "Folk Narrative," in **Folklore and Folklife an introduction**. London: University of Chicago Press, 1972.

Roger D. Abrahams, "Identity," in Burt Feintuch. **Eight Words for the Study of Expressive Culture**. Urbabna and Chicago: University of Chicago.

Thompson, S. **Motif-Index of Folk-Literature**. Vol 1. Bloomington: Indiana University, 1955-1958.

Thompson, S. **The Folktale**. Berkeley: University of California Press, 1977.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

บัตรรายการคดีชน

ชื่อประเภทข้อมูล	ตำนานประวัติโต๊ะวาลีแหลมมะขาม	วิทยากร	อิหม่ามสาธิต ถนอมวงศ์
			โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดอัลกุบรอ
			ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
			สถานที่ 47 หมู่ 1ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
ข้อมูล			
ถาม:	โต๊ะวาลีมาอยู่ที่นี้นานรัยังคะ		
ตอบ:	นานแล้ว เป็นร้อยๆ ปีแล้ว วาลีแปลว่าที่รัก วาลียุลละห์ คนที่รักของพระเจ้า ทำความดีอย่างเดียว คนไม่เอาอะไรหมด คนให้อะไรก็ไม่เอา กินมือเดียวเล็กกัน ไม่ต้องการรายจน วาลีเป็นอย่างนั้น ... หลักศาสนาเขาก็ว่าอย่างนั้น เขาไม่ข่มเหงใครเลย คนดีเป็นที่รัก ถ้ารู้เป็นอกินหารเขาไม่อยู่แล้ว เขาหนีแล้ว เขาไม่อวดใครเลย ไม่อวดใคร อยู่ตามป่าตามดง แบบเดียวกับฤๅษี		
		ผู้รวบรวมข้อมูล	น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
			วันที่ 31 กรกฎาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล	ตำนานประวัติโต๊ะวาลีแหลมมะขาม	วิทยากร	นายปาน คงกระพัน
			สถานที่ บ้านนายปาน คงกระพัน ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
ข้อมูล			
ถาม:	โต๊ะวาลีนี้เป็นคนหรือเป็นหินคะ		
ตอบ:	ที่มาคิดที่หลังวัดครั้งแรกนะเป็นหินลอยน้ำมา เขาสันนิษฐานกันว่าทำไมหินจึงลอยน้ำได้ น้ำตอนนั้นไม่ขุ่น (เสียงที่บันทึกได้ไม่ชัด-ผู้วิจัย) เพราะเป็นที่สูง ลอยไปติดตรงโขดหลังวัดแล้วก็รู้ว่า เป็นโต๊ะเพราะ ไปเข้าฝันอิสลามว่าโต๊ะวาลีลอยน้ำมาครั้งแรกเป็นหิน		
ถาม:	กึ่งหมอเห็นตอนเป็นหินอยู่		
ตอบ:	เห็นเป็นหินก้อนราวๆ นี้ (ทำมือ) เป็นหินแดง เข้าฝันอิสลามเขาก็มาดูกันเขาบอกว่าเขาเป็นโต๊ะวาลี ลอยมาสามก้อน ระของก้อนหนึ่ง ชุมพรก้อนหนึ่ง เขาก็นับถือกันเขาก็มาทำบุญบางครั้ง จุดเต็ม ก่อนนั้นรถเข้าถึงเดี๋ยวนี้เขาทำกำแพงแล้ว พวกระของก็มาวันออกบวชเป็นวันสำคัญ วันศุกร์เขาจะมาสวด		
ถาม:	ตอนกึ่งเห็นครั้งแรกอายุประมาณเท่าไร		

ตอบ: ตอนเด็ก ๆ

ถาม: ตอนที่เห็นหินลอยน้ำมา

ตอบ: เห็นตั้งอยู่แล้ว และมาทำใหญ่โตทีหลัง

ถาม: ตอนไหน

ตอบ: ทำไว้เป็นหลักฐานถาวร

ถาม: เขาครอบตอนกิ่งอายุเท่าไร

ตอบ: 30 เห็นจะได้

ถาม: ตอนนี่กิ่งเท่าไร

ตอบ: 80 ตอนนั้นบวชอยู่ พวกอิสลามเขาช่วยกัน

ถาม: ทำไมเขามาทำครอบให้

ตอบ: เขานับถือจึงทำให้ดีขึ้น ใครเจ็บใครป่วยบอกโตะก็หาย บางทีคนป่วยไปโรงพยาบาลก็ไม่ยอมหาย ไปบอกโตะหาย

ถาม: ทั้งไทยทั้งอิสลามเลยหรือคะ

ตอบ: คนไทยน้อยอิสลามมาก พอหายเขาก็เอาขนมไปไหว้

ถาม: ถ้านับโตะแล้วแก้ที่บ้านได้

ตอบ: ไหว้กลางแจ้ง

ถาม: ใช้อะไรบ้างคะ

ตอบ: มีข้าวเปียกแดง มะพร้าวอ่อนแล้วแต่จะเอา แต่มีอย่างน้อย 1 คู่ ไก่ขามมาปล่อย 1 คู่ ชาวบ้านมาบางทีก็ขอเลข มีเทียนขาวเท่าตัว บางคนเข้าทวารก็เอาเทียนเท่าตัว ข้าวเหนียวเหลืองถึงสองถึง ข้าวเหนียวเหลืองพอทำเสร็จแล้วก็แจกชาวบ้าน ข้าวเหนียว คนไทยก็ทำขนมเหมือนกันแต่เป็นขนมมัดได้

ถาม: กิ่งครบถ้าผสมสบโตะหรือถูกโตะจะรู้ได้อย่างไร

ตอบ: มีหมอแผนโบราณจับสั้น จะตู่ ๆ แต่ถ้าโค่นจะตู่และหยุดไปนาน ถ้าถูกจริงๆ เราก็ขอโทษขออภัย ถ้าหายจะให้ทำอะไร

ถาม: บอกที่โตะหรือคะ

ตอบ: ที่บ้านก็ได้ ต้องจุดกลางแจ้ง ใช้ธูป 2 ดอก ถ้าจะบนขอโชคลาภใช้ 9 ดอก ทั้งที่บ้านและที่ศาล ถ้าไปไหว้ปกติใช้ 9 ดอก เป็นการไปขอโชคขอลาภ ไปขอพร

ถาม: มีใครที่สบโตะแล้วถึงตายไหมคะ

ตอบ: ไม่ตาย

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

นายอภิรักษ์ เกษมผลกุล

วันที่ 1 สิงหาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานประวัติโตะวาลีแหลมมะขาม

วิทยากร นายไชนา พุ่มพวง

สถานที่ มัสยิดนูรุลมุบีน ตำบลแหลมงอบ

อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ข้อมูล

ถาม: คำว่า วาฬยูละห์ แปลว่าอะไรคะ

ตอบ: ภาษาอาหรับคำคำนี้เขาเรียกว่าพระเจ้าให้เกียรติเขา เหมือนโตะตะเกีย โตะเกาะไร โตะระยอง ถือว่าบุคคลเหล่านี้ให้เกียรติเขา เขาสามารถที่จะเดินบนน้ำก็ได้ เขาสามารถที่จะพูดอะไรเป็นคำนั้น สมมุติว่าในประวัติศาสตร์เขาบอกว่ามีเรือสินค้ามาเขาถามเจ้าของเรือว่าในนั้นเป็นอะไร เจ้าของบอกว่าเกลือ แต่ที่แท้ในนั้นเป็นน้ำตาล โตะวาลีบอกว่า “เกลือหรือ” ผลสุดท้ายเมื่อไปถึงฝั่งเป็นเกลือ

ถาม: โตะวาลีที่แหลมมะขาม กับโตะวาลีที่ระยอง กับโตะตะเกียนี้เป็นพี่น้องกันไหมคะ

ตอบ: เป็นพี่น้องกัน ตามสายรายงานเขาถือว่าเป็นพี่น้องกันทั้ง3คน อาศัยเรือสินค้ามา คนนั้นไปภาคนี้ คนนั้นไปภาคนี้

ถาม: ใครเป็นพี่คนโตที่สุดครับ

ตอบ: ผมไม่ได้ถาม แต่เขาเล่า โตะตะเกียเป็นพี่สุด

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

นายอภิรักษ์ เกษมผลกุล

วันที่ 1 สิงหาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานประวัติโตะวาลีแหลมมะขาม

วิทยากร นายฉลวย จันทร์จรูญ

สถานที่ 129/3 หมู่5 ตำบลแหลมงอบ

อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ข้อมูล

ถาม: ขอรบกวนถามประวัติโตะวาลีได้ไหมคะว่าเป็นใคร มาจากไหน

ตอบ: โตะมาเรือ มากับเรือคนจีน คนจีนนี้เขามาค้าขาย โตะก็เลยขออาศัยเรือมาด้วย อาศัยเรือมาตะนี้ พอมาถึงตรงที่เขาอยู่นั้นแหละ ก็พอดีถึงเวลาละหมาด ก็คือนมัสการพระเจ้าของศาสนาอิสลาม ถึงเวลาละหมาด โตะก็เลยใช้น้ำหมดเลย ใช้น้ำเขาหมด ตะนี้คนจีนก็เลยไม่พอใจ บอกถือทำยังงี้ได้ไง

โตะก็ว่าไม่เป็นไร เดียวใช้ให้ ตะนี้โตะก็เลยเอาดินนะเหยียบลงไปทะเล เหยียบลงไปทะเล
ปรากฏว่าน้ำเป็นน้ำจืดหมดเลย พวกคนจีนก็เลยว่า แหม...ลึ้นนี้เก่งจริงๆ (หัวเราะ)

ถาม:แล้วโตะเวลานี้มากคนเดียวหรือว่ามากับใครคะ

ตอบ:มากับ...ว่า...มากับโตะระของนะ มาแล้วมาแยกกัน

ถาม:แล้วมีโตะที่ไหนอีกบ้างคะ

ตอบ:มีหลายแห่งนะ โตะเวลานี้

ถาม:โตะนี้มาเรือใช้ไหมคะ

ตอบ:มาเรือ มาทางการค้านี้ ที่ว่าเหยียบๆ น้ำทะเลจืดนี้

ถาม:แล้วไปเหยียบที่ไหนบ้างล่ะครับ

ตอบ:ก็ที่นี้แหละ ไม่รู้ทำไม มาแล้วไม่กลับ (หัวเราะ) เลยอยู่ที่แหลมมะขามนี้ เลยเรียกกันว่าโตะ
แหลมมะขาม

ถาม:แล้วเมื่อก็ลุงบอกว่าโตะนี้มาเรือ แล้วโตะนี้เป็นคนจีนรีเปล่าครับ

ตอบ:ไม่ได้เป็นคนจีน แต่เค้าก็ร่วมกันได้ สมัยโน้นนะ

ถาม:แล้วโตะมาจากไหนครับ มาจากกรุงเทพฯ หรือว่ามาจากปักกิ่งได้

ตอบ:คงจะมาจากใต้แหละ

ถาม:โตะนี้เป็นคนไทยรีเปล่าคะ หรือว่าเป็นคนแขก

ตอบ:คือว่า... โตะเวลานี้เขาก็นับถือศาสนาอิสลาม เพียงแต่ว่าเขาถืออิเหนา

ถาม:มียังงี้ เล่าให้ฟัง

ตอบ:ก็ว่าเหยียบน้ำทะเลจืดอะไรนี่ล่ะ

ถาม:แล้วโตะเวลานี้ลงเรือมากับคนจีน ลงเรือมาทำไมคะ

ตอบ:ก็มาค้าขายนะ เค้ามาเรือใบนะ เรือใหญ่ เคยเห็นไหมล่ะ สมัยผมยังเด็กๆ นะยังทันเห็น จอดกัน
เต็มไปหมดเลย อยู่ตรงอ่าวนั้นนะ

ถาม:อ้อ...ก็แปลว่าโตะจะมาค้าขายด้วย

ตอบ:มาด้วยๆ เหมือนเป็นลูกน้องว่านั่น มาด้วย (หัวเราะ) มากี่ไม่ได้มากคนเดียวหรอกนะ มากับ โตะ
ระของด้วย แล้วก็โตะตะเกี่ย แยกไปไกล โนน...อยู่อยุธยาโน่น

ถาม:อันนี้มาด้วยกันรีเปล่าครับ

ตอบ:ก็มาด้วยกันแหละพวกนี้

ถาม:แล้วทำไมถึงมาด้วยกันล่ะครับ เป็นพี่น้องกัน เป็นญาติกัน หรือว่าเป็นเพื่อนกัน

ตอบ:เขาก็ทำงานอยู่ด้วยกันนะ เป็นกลุ่มเดียวกัน

ถาม:แล้วทำไมอยู่ดีๆ แยกกันล่ะคะ

ตอบ:คือว่าแยกกันเกี่ยวกับไอ้มาสอนศาสนาด้วย มาสอนศาสนา

ถาม:แล้วโตะวาลีแหลมมะขามนี่ มาแล้วมีลูกมีเมียไหมครับ

ตอบ:ไม่มีอะ เรื่องนี้ไม่เอาแล้ว (หัวเราะ)

ถาม:แล้วมีลูกศิษย์ไหมคะ

ตอบ:เอ๊ะ... ไม่มีนี่ ถ้ามีเขาต้องมีหลุมไว้ข้างเคียง

ถาม:แล้วโตะวาลีที่อยู่อื่น โตะท่านอื่นมีลูกศิษย์ที่มีหลุมข้างเคียงอะไรอย่างนี้ไหมคะ

ตอบ:ไม่มีนะ ที่ผมไปนะไม่มี

ถาม:แล้วหนูก็สงสัยตั้งแต่ตอนที่โตะมากับคนจีนว่าทำไมอยู่ดีๆ ต้องไปทำน้ำทะเลจืดล่ะคะ

ตอบ:ก็เคยกินนิหารไง ว่าคนจีนคงจะไม่มีน้ำกันมั้งในเรือ ก็คงจะว่าแก้ไขน้ำเปลืองอะไรเงี้ย แน่...

เอาดินเหยียบที่เดี๋ยวแน่ ให้เจ๊กตักมาเลย ตักมากิน (หัวเราะ)

ถาม:แล้วพวกเจ๊กทำยังไงคะ

ตอบ:พวกเจ๊กก็ไอ้...รู้ก็รักลิ ลือเก่งนี่ อย่างโน้นอย่างนี้ (หัวเราะ)

ถาม:ไอ้ตำนานน้ำมันเหมือนหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดเลย ลูกเคยได้ยินไหมครับ

ตอบ:ได้ยินๆ สมัยก่อนคนพวกนี้มีเยอะ คือว่าศักดิ์สิทธิ์

ถาม:ลูกก็เชื่อเรื่องหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดด้วยเหรอครับ

ตอบ:เอ่อ... คือว่าไอ้...ไอ้แบบนี้มันต้องเรียนรู้ ทุกๆ ศาสนาเราก็ต้องเรียนรู้ มีทุกๆ ศาสนา ศาสนาไหนที่ว่าดีที่สุดเราก็เอาศาสนานั้นมาปฏิบัติ

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

นายอภิรักษ์ เกษมผลกุล

วันที่ 14 ตุลาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานประวัติโตะวาลีระของ

วิทยากร นางสำลี ภูมิมาโนชญ์

สถานที่ 73 หมู่ 5 ตำบลแหลมทอง

อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด

ข้อมูล

ถาม: โตะวาลีระของเป็นใครคะ

ตอบ: ไม่มีตัวตนนะเขาว่า แล้วคนจีนเขาปั้นเป็นรูปไว้นะ เขาปั้นเป็นรูปไว้ให้ เอ้า...เขาปั้นเป็นรูปไว้ให้ โปกผ้าสะระบันแดงเขียว โปกหัวนะแดง (หัวเราะ) โตะทางโน้นแหละ เขาว่าคนจีนอยาก

ทำทางทะเล อยากรีเรือใหญ่ เรือแบบนี้แหละ คนละหลายๆ ลำ เวลาเขาจะออกเรือเขาก็ไปนั่นกันแหละ ไปขออะไรกัน ขอนั่นแหละ นั่นเขานับถือ แต่อิสลามเขานับถือโดยมาก เข้าไปกราบไหว้ไปอ่านหนังสืออะไรให้อย่างนี้ เขาไม่ได้ไปขออะไร

ถาม: แล้วโต๊ะวาติระของนี้เป็นอะไรกับโต๊ะวาติแหลมมะขามคะ

ตอบ: ก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไรกัน เห็นว่าเป็นพี่น้องอะไรกันก็ไม่รู้ ริงกันนี้แหละ โต๊ะวาติมีอยู่สามคนละมั้ง อยู่ 3 คน เขาว่าอยู่ที่ตะเกียนะ ตะเกียนอยู่ไหนนะ เนี่ยอยู่นะ แล้วก็มีมาระของ แล้วมานี้แหละแหลมมะขามนี้ละ แต่เป็นไงมาไงจันก็ไม่รู้เหมือนกันแหละ

ถาม: แล้วโต๊ะวาติระของเป็นคนหรือเปล่าคะ

ตอบ: ก็เหมือนกันแหละ ก็เป็นคนนั่นแหละ แต่เดี๋ยวนี้เขาก็เป็นวิญญูณอะไรไป ไม่งั้นเขาจะทำก่อไฉน ไฉนไว้ได้ริ เขาก่อไฉนไว้วันละ ก่อไว้ เนี่ยนะเมื่อก่อนมีเรือ เรืออะไรอะ กอนี้ละ เรือใบ หนูเกิดไม่ทันกันมั้ง จันยังเกิดมาทัน เขาว่าคนในระของนะ จะเข้าไปในตลาคระของ จะเข้าไปในคลองนะ ต้องผ่านเนี่ย ต้องผ่านเข้าไปเนี่ยถึงจะเข้าได้ มันเป็นโค้งเข้าไปเรื่อยๆ แล้วเข้าไปแล้วเขาว่า...เขาไม่ให้เข้านะ บางทีแกก็เป็นคนก็ได้ เป็นเสือก็ได้ เป็นได้หลายอย่างนะ คือแปลงคล้ายแบบว่าแปลงกายได้ เห็นเขาเล่ากันว่านะ คนโบราณเขาเล่าให้ฟัง เขาว่าพลอยเรือมาจากไหนก็ไม่รู้ เรือลำนั้นแหลมาใช้ใหม่ แบบว่าอิสลามเขาก็ต้องละหมาด แบบว่าถึงเวลาละหมาดมาก็ต้องอาบน้ำละหมาด แล้วเขาพลอยเรือแจกจินอะไรมาก็ไม่รู้ (หัวเราะ) พลอยมาถึงเวลาอาบน้ำละหมาด แจกคนนั้นเขาก็ลั้งลั้งๆ ใหญ่ที่ใช้น้ำเขาหมกจนไม่มีน้ำใช้กันนะ ก็มีแต่น้ำเค็มอยู่ที่กลางทะเลนั่นละ แล้วแกบอกว่า โอ...ไม่ต้องกลัวหรอก น้ำมีเยอะไป น้ำจืดนะ ว่าจ้ะ... พอว่าพอเขาอาบน้ำละหมาดเสร็จ เขาละหมาดเสร็จ เขาก็เอาดินของเขาณะแห้งลงไปที่ทะเลนะ แล้วก็ให้ตัดเอา ที่นี้เขาตัดน้ำเป็นน้ำจืดนะ ตักมา เอ้อ...ที่นี้ก็ไฉ้เรือ ที่นี้เขาก็มาอยู่ที่นี้แล้วนะ มาอยู่ที่ว่า...ปากน้ำนะ เวลาจันเด็กๆ จันก็ไปทำบุญที่นั่น ก็วัดปากน้ำแล้วเลยไปอีกนิคนะ...เดือน 7 เดือนอะไรที่มีทุเรียนมากๆ เขาก็ไปทำบุญกันที่นั่นนิ

ถาม: เอาผลไม้ในหน้าผลไม้มันนั้นนะ ไปบูชาโต๊ะ

ตอบ: เออ...แบบว่าไปทำบุญกัน แล้วก็ไปกินกันเองนะ แล้วก็คนไทยคนจีน แบบว่าเขานับไว้วันนะ เขานับไว้แล้วมาถึงเวลาที่เดือน 7 นี้ เขาก็ไปทำ คนอิสลามเขาก็ไปทำกัน แล้วก็คนที่ว่าเขานับเขาก็ว่าไปแจก เป็นมะพร้าวอ่อนเป็นอะไรที่เขานับ เขาเอาไปทำกัน แล้วไปพลอยให้คนที่เขามีความรู้ในอิสลามนี้แหละ ช่วยบอกให้ที เขานับถือกันนิ แถวปากคลองนะเขาก็นับถือกัน แถววัดปากน้ำนะ

ถาม: แล้วพวกบนแล้วไม่แก้มีไหมคะ

ตอบ: อี้! ไม่รู้นะ เขาว่ามีนะ ก็...แถวโต๊ะตรงนั้นนะ ยายคนนั้นเขาเล่าให้ฟังนะ เขาว่าไปเล่นที่หน้าโต๊ะ ไปเล่นที่รูปปั้นนะ ไม่รู้อะไรเขาปั้นไว้ที่ฝั่งโน้นนะ ละก็เอาไม้แหลมทิ่มตา ทิ่มตาเลยนะ

ที่มตาแล้วเขาก็ไปขอทรายนั่นแหละไปหยอด เอาไปผสมน้ำแล้วก็เอาไปหยอด หายนะ เคี้ยวนี้ยัง
ศักดิ์สิทธิ์อยู่ไหมไม่รู้ละ เอ้อ...แต่เขว่ามีอีกเจ้าหนึ่ง ว่าไปกะทุกหมูมา แกไม่ชอบหมูเป็นอิสลามนะ
ทุกหมูมา ตอนนั้นก็ต้องผ่านเขาเนี่ย ต้องผ่านมาจะเข้าไปในระของ ตลาคระของนะ มีสะพานตรงหน้า
อำเภอณะแม่ เข้ามานั่น เวลาผ่านเขาเขาก็ถาม เป็นคนนะ โຕ้ะ ตอนที่จะถามนะ เขาก็เป็นคนอย่างงี้
นะ เขาก็ถามว่ากะทุกอะไรมา แล้วเขาก็แกล้งนะ เขาก็จะผ่าน โຕ้ะ เขาก็คล้ายๆ จะรู้มั้งว่าโຕ้ะเป็น
อิสลามเนี่ย ผ่านเขาก็ทุกหมูมา แต่เขาก็บอกว่าเขาทุกเกลือมา เอ้อ! แล้วก็กลายเป็นเกลือหมดเลย
กลายเป็นเกลือทั้งลำเลย เอ้อ...โกหกเขาไม่ได้หรอก เนี่ยถ้าอยากรู้ประวัติก็โ้นันแนะ แถวปากน้ำ
ระของนะคนเก่าๆ เขารู้กัน เวลาจะออกเรือนะไปนั้นหมดคนะ โป้งๆ ป้างๆ แต่เขาจะรับรู้รีเปล่าก็ไม่รู้
เหมือนกันนะ

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
นายอภิรักษ์ณั เกษมผลกุล
วันที่ 14 ตุลาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานประวัติโຕ้ะวาลีแหลมมะขาม วิทยากร นายเหรียญ ภูมิมาโนชญ์
สถานที่ 57 หมู่5 ตำบลแหลมงอบ
อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ข้อมูล

ถาม: โຕ้ะรู้ใหม่ครับว่าโຕ้ะวาลีมาอย่างไร

ตอบ: โຕ้ะวาลีก็ลอยน้ำมา ก็มีเสาเสายาวๆ นะ เป็นไม้ คล้ายกับว่าเป็นไม้เสาตรงจั่นละ ใหญ่หน้าดู
เหมือนกัน ใหญ่ขนาดนี้ (ทำมือประกอบ) คือว่าที่บ้านข้างเราไปหานะ ไม่เห็นหรือ

ถาม: อยู่ที่ไหนอะ

ตอบ: อยู่ที่แหลมมะขามนะ ตรงนั้นเลย ไปขึ้นทางโ้นัน ไม้อยู่ริมชายหาด ได้ทะเลตรงโ้นัน

ถาม: มีคนไปขุดหาบ้างไหมคะ

ตอบ: มีคนไปหา ไปหานะ ไปหาจริงๆ ไม่เจอหรือ แต่ไม่หาบางที่เราไปโดยบังเอิญก็เจอ

ถาม: ขอนี้เกี่ยวข้องกับโຕ้ะครับ

ตอบ: ก็ลอยมากับขอนนี่ละ ขี่ขอนมา

ถาม: มาจากไหนกันล่ะครับ

ตอบ: ก็ไม่รู้มาจากไหน ก็พี่เขาอยู่ที่ระของ เป็นโຕ้ะ เหมือนกัน แล้วก็มิตะเกี่ย อยู่ที่...ที่...ที่...
อะไรอะ...อยุธยา มีอยู่3พี่น้อง ตะเกี่ยนะพี่ใหญ่

ถาม: แล้วทำไมมาที่นี่ล่ะครับ

ตอบ: ก็ไม่รู้เหมือนกัน ก็มาขึ้นทางโน้น ทางเขาโน้น

ถาม: แล้วคำว่าวาลีนี้แปลว่าอะไรคะ

ตอบ: คือ...เป็นภาษาอาหรับนี่ละ ก็ต้องถามครู อาจารย์ศาสนา

ถาม: แล้วโตะวาลีนี้เป็นเหมือนเทพหรือเปล่านั้น

ตอบ: ก็เป็นคนเรานี้แหละ แต่ว่าลับแล แก้ก็เหมือนลับแล

ถาม: แล้วเป็นคนลับแลยังไงคะ

ตอบ: คล้ายๆ กับว่าหายตัวไปอย่างนี้ ไปๆ ก็หายตัวไปเองเลยอย่างนั้น

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
นายอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล
วันที่ 14 ตุลาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานวาลีเจ้าประคุณตะเกียบ **วิทยากร** นายบุญเลิศ ตานีเทพ

สถานที่ มัสยิดตะเกียบโยคินราชมัสยิดจินจาสยาม
ตำบลคลองตะเคียนอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล

เจ้าประคุณตะเกียบในตำนานบอกว่าเป็นเซค เซคหมายความว่า เป็นผู้สูงส่ง เซคในความหมายว่าวาลียุคละห้ ชื่อพระราชทานคือที่เจ้าประคุณตะเกียบโยคินราชมัสยิดจินจาสยาม เมื่อสมัยกรุงสยามและมากรุงศรีอยุธยา อันนี้ (หมายถึงศาลเจ้าประคุณตะเกียบภายในมัสยิด-ผู้วิจัย) มาสร้างสมัยพระเจ้าทรงธรรม สร้างให้จำศีลอยู่ในนี้ 5 เวลา อิสลามจะละหมาด 5 เวลา พระก็จำศีล 5 นี้หลุมข้างๆเป็นที่ของสมภารคุณวันเจ้า วัดเทพชุมพล วัดนี้เป็นลูกศิษย์ของเจ้าประคุณตะเกียบโยคินราชมัสยิดจินจาสยาม เรื่องประวัติเป็นอีกเรื่องหนึ่งในหมู่บ้านเขาก็ว่าเจ้าประคุณตะเกียบเป็นผู้กะลามัด ชาวพุทธเรียกว่าเป็นผู้สำเร็จถ้าศาสนาอิสลามเรียกว่ากะลามัด ซึ่งภายในจิตของเขาอาจจะช่วยคนโน้นคนนี้ได้ เขาเรียกว่าจิตของเขาหรือพระเจ้าให้กับเขา ละเอียดอ่อนมาก มีการเล่าต่อมว่าท่านเดินทางมาอยู่ฝั่งทางโน้น ฝั่งโน้นเป็นวัดบ้านจะข้าม และข้ามมาฝั่งทางนี้ พระไปบิณฑบาต มาเจอโตะตะเกียบบอกท่านไปก่อนเดี๋ยวฉันมา พระก็ข้ามฝั่งมาโตะตะเกียบก็มาคอยที่ศาลา พระบอกว่าท่านมาได้ยังไง ท่านก็บอกว่าท่านสามารถจะเดินบนน้ำได้หายตัวได้ พระก็บอกว่าฉันก็ทำได้ ผลสุดท้ายก็มาสัญญากันว่าถ้าเกิดทางไหนแพ้ว ทางไหนแพ้วท่านจะยอมเข้าศาสนานั้น ท่านคุณวันเจ้าก็เอาไข่มมาต่อ ไข้กี้เสกให้ลอย นี่เล่าตามตำนานเลย ไข่นั่นก็ลอย แล้วกลับมาอีกตาของเจ้าประคุณตะเกียบ ท่านก็ให้ลอยได้ แต่ชักออกเป็นช่วงๆ ได้ ไข้กี้ลอยอยู่กับที่ได้ตอนถึงช่วงลอย เจ้าประคุณตะเกียบถามว่าท่านทำได้ไหม พระก็บอกฉันทำไม่ได้แต่ยกขึ้นได้ ปราบฎว่าแพ้วไปครั้งหนึ่ง ตาของเจ้าประคุณ

ตะเกียบบอกว่าในน้ำมีปลา ก็ให้ลูกศิษย์ไปเอามะพร้าวมาผ่า มะพร้าวนั้นมีปลาอยู่ในมะพร้าว เรียกว่า คำพูดว่าในน้ำมีปลา เสร็จแล้วก็ยอมแพ้ ยอมแพ้ก็มาทนายปัญหากัน พระองค์นี้หายไปอยู่ในเล็บโต๊ะ ตะเกียบ โต๊ะตะเกียบสังเกตว่าหากี่หาไม่เจอ แต่ท่านไปทำตัวอีกๆ อยู่ในเล็บ มันก็มีความรู้สึก โต๊ะ ตะเกียบก็บอกว่าอยู่ในเล็บขึ้นมาซะ พอถึงตาโต๊ะตะเกียบหายไปตรงแม่น้ำ น้ำมันลงก็มีฟองน้ำ ก็หายไปอยู่ในฟองน้ำ พระก็หาไม่เจอไปอยู่ฟองไหนก็ไม่รู้ ก็เลยยอมแพ้ ยอมแพ้ก็เอาหัวหมูมาแขวนไว้ให้โต๊ะตะเกียบผ่าน โต๊ะตะเกียบบอกว่าท่านนั้นมันหัวแพะให้ไปคูใหม่ ทำไมถึงมองเห็นเป็นหัวแพะต่างๆ ที่เป็นหัวหมู

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 24 ธันวาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานวาลีเจ้าประคุณตะเกียบ **วิทยากร** นายบุญเลิศ ตานีเทพ
สถานที่ มัสยิดตะเกียบโยคินราชมัสยิดจินจาสยาม
ตำบลคลองตะเคียนอำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล
ตำนานที่เล่าก็มี เมื่อก่อนมีบ้านไม้ที่หลัง มีไม่ถึง 10 หลัง ตรงนี้ยังทรุดโทรมเยอะ มีเรือขายน้ำตาลผ่านมามองเห็นเจ้าคุณตะเกียบ เจ้าคุณตะเกียบถามว่าแปะขายอะไร แปะบอกขายเกลือมันก็ไปเกลือไป น้ำตาลทั้งลำเป็นเกลือทั้งลำ อันนี้ก็เป็นอภินิหารเลย

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 24 ธันวาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานท่านอับดุลเลาะห์สอน **วิทยากร** นายบุญเลิศ ตานีเทพ
สถานที่ มัสยิดตะเกียบโยคินราชมัสยิดจินจาสยาม
ตำบลคลอง ตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล
คนข้างนอกนั้นก็เป็นคนกะลามัดเหมือนกัน แต่ว่าเมื่อสมัยนั้นเขาเดินทางไปประเทศนอก ไปประเทศซาอุดีอาระเบีย หรือไปเมกกะเขาจะไปทางเรือใบใหญ่ๆ แล้วในสมัยนั้นเดินทางกันไป คุณปู่คนนี้ก็อยู่บ้าน ก็มีลูกศิษย์ไปทำฮัจย์ที่เมกกะทางเรือ เรือประสบอุบัติเหตุคลื่นใหญ่ลมแรงเรือก็พลิกคว่ำ ลูกศิษย์คนนี้ก็เรียกชื่อครูหย่าว่าครูหย่าช่วยด้วย ท่านอับดุลเลาะห์สอนช่วยด้วย อานาจจิต

ของแกที่เรานั่งคุยอยู่นี้แกปลัดฟ้าลงน้ำไปขึ้นมาตะไคร่น้ำเต็มเลย ถามว่าครูไปไหนมา แกบอกว่าลูกศิษย์เรียกกูไปช่วย ก็ลงไปช่วยแล้วกลับขึ้นมา คนนั้นก็ไม่ได้ เขาบอกว่าครูไปช่วย เขาเรียกว่า อภินิหารของเขา

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 24 ธันวาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานอภินิหารท่านชาห์ มุฮัมมัดอาลี ชูกรี **วิทยากร** นายมนูญ ศรีสมาน
สถานที่ 140 หมู่2 ตำบลภูเขาทอง อำเภอเมือง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล
ถาม: ท่านมีอิทธิปาฏิหาริย์ไหมคะ
ตอบ: ถ้าพูดตามภาษาพื้นโลกแล้วมีมากมาย
ถาม: เช่น
ตอบ: ท่านสามารถหุงข้าวกระทะใหญ่ๆ ด้วยฟาง 1 เส้น ซึ่งท่านหุงให้ลูกศิษย์ดูเลย ท่านสามารถจับปลาโดยไม่ต้องใช้แหใช้วอน ท่านไปนั่งที่ขอบบ่อปลา แล้วท่านก็อ่านคาถา และปลาก็โดดขึ้นมาเองมีมากมาย

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 24 ธันวาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนาน ไต่ตะกี้แะกะกับรัชกาลที่5 **วิทยากร** นางมาลัย วัจเจริญ
สถานที่ 147/9 หมู่6 ตำบลยายม่อม อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด

ข้อมูล
เขาเล่ากันว่าครั้งหนึ่งรัชกาลที่ห้าเสด็จมาทางเรือ พอมาถึงก็เห็นท่านแะอะอาลีทำเป็นพายเรือตัดหน้าเรือของรัชกาลที่ห้า รัชกาลที่ห้าก็เลยถามพวกทหารว่า “ท่านเห็นเหมือนที่ฉันเห็นหรือไม่” พวกทหารก็พากันว่าไม่เห็น รัชกาลที่ห้าก็เลยรู้ว่านี่ผู้วิเศษ จะให้แต่เราเห็น ก็เลยขึ้นจากเรือไปวางพวงมาลาที่หลุมศพท่านแะอะอาลี ถือว่าเป็นการให้เกียรติ

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
นายอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล
วันที่ 14 ตุลาคม 2547

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานแม่นางหินลอย

วิทยากร นายฮารุญ รอดเกิด

สถานที่ มัสยิดอาลีฮิดารอยน์ ตำบลภูเขาทอง
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล

ถาม: คุณลุงคะ แม่นางหินลอยนี้มีอยู่มานานแล้วหรือคะ

ตอบ: ก็นานแล้วครับ ตั้งแต่สมัยก่อน โน้น สมัยรัชกาลที่ห้าเขาก็ว่ามีแล้ว

ถาม: แม่นางหินลอยนี้ลอยน้ำมาหรือคะ

ตอบ: ครับ ลอยน้ำมา แต่ลอยแบบปริ่มๆ น้ำยังจี่

ถาม: ลอยมาจากไหนคะ

ตอบ: ลอยจากแม่น้ำเจ้าพระยาครับ แล้วเขาก็แยกเข้ามาตามคลองข้างหลังนี้

ถาม: แล้วเข้ามาอยู่ในคลองหลังมัสยิดนี้นานรัยยังคะ

ตอบ: นานแล้วครับ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ห้า

ถาม: ถ้ายังงี้คุณลุงช่วยเล่าเรื่องแม่นางหินลอยให้ฟังหน่อยได้ไหมคะ

ตอบ: คืออย่างนี้ครับ แต่ก่อนนี้แม่นางหินลอยน้ำอยู่ในคลองข้างหลังนี้ ลอยอยู่เฉยๆ คราวนี้มีทหาร
เขาอยากได้ เขาก็เอาทหารมาเป็นกองทัพเลย มาจุด เอาเชือกผูกแล้วก็พากันจุด แต่ก็เอาไปไม่ได้
เชือกขาด เขาก็เลยเอาไปไม่ได้ แต่พอกิมุตไปเอากลับเอามาได้ ยกขึ้นมาจี่เลย จนเดี๋ยวนี้ใครมายก
ก็ยกไม่ได้ มีแต่ลูกหลานกิมุตที่ยกได้ ตอนที่ทำศาลคนมาพากันยก ยกเท่าไรก็ไม่ได้ พอลูกหลานก็
มูตมาเท่านั้นแหละ ยกกันสองคนก็ขึ้นเลย เขาคงเคยทำอะไรร่วมกันมาั้ง

ถาม: งั้นแม่นางหินลอยก็ขึ้นมาอยู่บนบกนานแล้วสิคะ

ตอบ: ครับ ก็น่าจะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ห้าโน้น

ถาม: แล้วพวงมาลัยตรงศาลนี้ใครเอามาคะ

ตอบ: ก็คนเขาเอามาไหว้ เขามาขอหวยเขาก็เอามาไหว้

ถาม: ไครคะ

ตอบ: ส่วนมากก็เป็นคนพุทธแหละครับ

ถาม: ก็แปลว่ามีคนมาขอหวยแม่นางหินลอยเยอะสิคะ แม่นางหินให้หวยแม่นหรือคะ

ตอบ: ครับ อย่างผมนี่ก็ยังคงเคยถูกเลย เขามาเข้าฝัน ก็ถูกเลขท้ายสองตัวสามตัวอะไรยังงี้จริงๆ มีอีก
นะครับ คือเคยมีคนฝันว่าแม่นางหินบอกให้ผ้าหินออก เขาบอกว่าข้างในมีแก้วแหวนเงินทองอยู่ แต่
เขาไม่กล้าหือออกครับ ไม่มีใครกล้า

ถาม: แล้วในฝันนี้แม่นางหินรูปร่างหน้าตาเป็นยังงีคะ

ตอบ: ก็เป็นผู้หญิงครับ ผมยาว แต่งตัวเหมือนผู้หญิงสมัยก่อน โน้น นุ่งโจงกระเบนสีขาว ห่มสไบเฉียงสีขาว

ถาม: แล้วแม่นางหินนี้เป็นคนมุสลิมหรือเปล่าคะ

ตอบ: เปล่าครับ เป็นคนพุทธ แต่เขาว่าเขาเป็นคนพุทธที่มาขออาศัยอยู่กับคนมุสลิม

ถาม: แล้วแม่นางหินเคยมาปรากฏตัวให้ใครเห็นไหมคะ

ตอบ: มีนะครับ ตอนนั้นก็เคยมีพวกที่เขาเคร่งศาสนา ที่เขาเรียกกันว่าพวกดะห์ๆ อะไรนั่น เขาก็มาเผยแพร่ศาสนาแล้วกลางคืนก็มานอนค้างอยู่ที่ศาลานั้น แต่วันรุ่งขึ้นเขาก็ไม่เอาแล้วครับ เผ่นเลย เขาว่าเขาเห็นผู้หญิงนุ่งชุดไทย ห่มสไบเฉียง เขาก็เลยไม่อยู่เลย

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 26 เมษายน 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่หินเขา (สำนวนที่1)

วิทยากร นายสมศักดิ์ ผาติเสนะ

สถานที่ ศาลปูนเต้ากั่ง(เจ้าพ่อโหวพาม) ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

เจ้าแม่หินเขาเป็นน้องสาวพระนารายณ์มหาราช เขาบอกว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกแล้วก็อพยพมาทางเรือ โคนมรสุมแล้วก็เรือล่มเสียชีวิต

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 21 พฤษภาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่หินเขา (สำนวนที่2)

วิทยากร นายสมัคร ลวนาวิก

สถานที่ ศาลเจ้าแม่หินเขา ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

ถาม: เจ้าแม่หินเขานี้ท่านเป็นคนไทยหรือคนจีนคะ

ตอบ: ไทย เป็นน้องสาวพระนารายณ์

ถาม: ทำไมท่านมาอยู่ที่นี่คะ

ตอบ: ก็นี่แหละ ดร.แดงเขาบอกว่า ดร.สุรศักดิ์ เชิญมา ถ้าอยากรู้ให้ไปที่ศาลปูนเต้ากั่ง เขามีโฆษกอยู่ โฆษกเขารู้

ถาม: แล้วเจ้าแม่หินเขานี้มีเจ้าพ่อคู่กับท่านไหมคะ

ตอบ: ร. 5 เป็นมเหสี ที่นี่คือตำหนักมหาราช เขาเรียกตำหนักราชินี ที่พักที่เป็นชายทะเล ตอนแรกๆ

ที่สร้างเป็นพลับพลาอยู่ ตอนหลังเห็นว่าลมเย็นดีจึงสร้างตำหนักขึ้นมา

ถาม: ท่านเป็นมเหสีของรัชกาลที่ 5 หรือคะ

ตอบ: เป็นมเหสี มีเชื้อพระวงศ์ก็เป็นน้องสาวของพระนารายณ์มหาราช ถ้าจะพูดว่าเป็นพระนางเรือล่มจะเชื่อกันไหม ลองดูหน้าสิ (ชี้ให้ดูรูปปั้นเจ้าแม่หินเขา)

ถาม: ท่านมีพี่น้ององค์อื่นไหมคะ เจ้าแม่สามमुखใช่ไหม

ตอบ: ท่านเป็นองค์หญิง เจ้าแม่สามमुखเป็นกษัตริย์คนละยุคกันเลย เจ้าแม่สามमुखตั้งแต่สมัยร.1 นี้สมัยร. 5

ถาม: ท่านมีอภิไถหหรือมีคนฝันเห็นท่านไหมคะ

ตอบ: โอย เยอะแยะเลย ศาลเก่าจะพังท่านไปเข้าฝันคนทรงชื่ออาจารย์สมชาย ร่างทรงนางา ไปเข้าฝันว่าศาลจะพังแล้วให้ไปช่วยสร้าง ตอนที่สร้างเขาก็ไปหากันว่าอยู่ที่ไหน ทางศาลใหญ่ (ศาลเจ้าหน้าจา-ผู้วิจัย) เขาก็ไปให้ลูกน้องเขาหา ศาลนี้อยู่ที่ไหน ทางคนทรงเขาก็เอามาดูก็บอกว่าอยู่ที่ตรงนี้ ก็เลยสร้างศาลขึ้นมา

ถาม: แล้วเวลาฝันเห็นท่านนี่ท่านหน้าตาเป็นยังไงคะ

ตอบ: ก็เหมือนรูปนี้แหละ (ชี้ให้ดูรูปปั้นเจ้าแม่หินเขา)

ถาม: เวลาคนออกทะเลเจอคลื่นลมนี้เคยมีคนขอให้ท่านช่วยไหมคะ

ตอบ: ก็มีบนท่าน บนท่านทั้งที่มองไม่เห็นศาลแล้วเขาก็รอดจากเรือล่มได้

ถาม: แล้วเขาเอาอะไรมาบนท่านคะ

ตอบ: เป็นผลไม้อะไรต่างๆ ได้ทั้งนั้น ขนมน้เต่า บางคนก็บนเป็นตัวละครรา แต่เดี๋ยวนี้ไม่ต้องใช้แล้ว แต่ละปีจะมี 1 ครั้ง ก็มาแก้บนถวายได้ ตอนเดือนเมษา เมื่อ 11 เมษานี้

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 21 พฤษภาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานอภิไถหปุ่นเกล้ากั๊ง

วิทยากร นายสมศักดิ์ ผาติเสนะ

นายสังมุน แซ่ตั้ง

สถานที่ ศาลปุ่นเกล้ากั๊ง(เจ้าพ่อโหวพาม)

ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

ถาม: อภิไถหปุ่นเกล้ากั๊งที่เป็นเรื่องเด่นๆ มีอะไรบ้างคะ

ตอบ: เรื่องเด่นๆ มีอะไรบ้าง...อย่างตั้งแข่งฮวด ท่านก็เข้าฝันว่าศาลเป็นสังกะสี มีบันไดหิน 3 ชั้น มีสิงห์หิน 2 ตัว หันหน้าลงทะเล ถามว่าแล้วทำไมจึงตามหา เขาก็บอกว่าตอนที่วังเรือสีมาจมลงไปจะ

ตายก็ช่วยเอาไว้ และพัดสีขึ้นฝั่ง พอนึกขึ้นได้ก็เริ่มต้นตั้งแต่จังหวัดตราด หาว่าหันหน้าลงทะเลเป็น
บันได 3 ชั้น มีสิงห์หน้าศาล 1 คู่ แก่ก็หลงมาเจอที่อ่างศิลา

ถาม: เวลาไหว้ต้องใช้อะไรบ้างคะ

ตอบ: ใช้ผลไม้ 3 อย่าง 5 อย่าง

ถาม: นอกจากผลไม้มีอะไรอีกไหมคะ

ตอบ: ก็ไม่มี เวลางานปีจะมีหมู เป็ด ไก่ มาไหว้ (เสริม) ขนมนเต่า ขนมนเต่าชอบ ไข่ม้อมีอะไรเนี่ย
พองานปีก็มาไหว้กันเยอะ จะมีเดือนมกราคมปีหน้า 15 - 16 - 17 จะมีงิ้ว 3 คืน

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 21 พฤษภาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง

วิทยากร นางวันเพ็ญ ถนอมแนบ

สถานที่ ร้านอาหารตามสั่งหน้าศาลเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง

ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

ถาม: เจ้าพ่อสุวรรณลอยล่องนี้มาอย่างไรคะ

ตอบ: เป็นไม้ลอยน้ำมา แม่เล่าให้ฟังนะ เป็นไม้ลอยอยู่มาติดหาด เชิญมาไว้ที่หาด มีต้นเสม็ดเล็กๆ
ทำบ้านเล็กๆ เชิญมาให้อยู่

ถาม: ไม้นี้มีลักษณะอย่างไรคะ

ตอบ: ไม้นี้เป็นรูปเจ้าพ่อในศาล

ถาม: ท่านลอยมาจากไหนทราบไหมคะ

ตอบ: ก็ไม่รู้ ท่านลอยมาจากทะเล มีชื่อว่าเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง ลอยมาติดที่ชายหาด แล้วก็เชิญ
ขึ้นมา ไม่มีคนทรงไม่มีอะไร เป็นเพียงศาลพระภูมิเล็กๆ ต่อมา มีผู้ชายคนหนุ่ม ป่วยเป็นอะไรก็ไม่รู้
ป่วยมาเรื่อยๆ ไปรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จนแกมีลูกมีเมียแล้วมาทรง ท่านมาเข้าเขา ปกติเขาเป็นคน
ใจายเป็นคนซื่อ อยายเขาก็หนี เขาทำโป๊ะ เขาก็หนีไปที่โป๊ะ พอถึงเวลาวันงานเดือน 2 ขึ้น 10 ค่ำ วัน
ทรงของท่าน ไปไหนๆ ก็ต้องมาทรง ไหว้ น้ำมาทรง หนีไปอ่างเก็บน้ำไปนอน วันนั้นวันพระ ก็ต้อง
มานั่งรถเครื่องหลังคาเป็นร่างทรง จนเริ่มแรกเขาไม่ได้นั่งกางเกงใน นั่งกางเกงเด พอลูกเขาเป็น
สาวเป็นหนุ่มเขาก็อาย เวลาทรงเขาก็ใส่กางเกง ปัจจุบันยังอยู่อายุ 80 กว่า

ถาม: แล้วทหารง่อย ทหารดวง ทหารจีเมานี่เป็นใครคะ

ตอบ: ทหารง่อยมาดึกๆ อดีตชาติปางก่อนสร้างกรรมไว้เยอะ ดีพ่อตีแม่ตาย แล้วจึงมาอยู่ที่นี้ ไม่ไปสัก
ที ทหารดวง ทหารจีเมานี่ สมัยก่อนเจ้าพ่อเขาจะมาทรงจะ โปกผ้าสีชมพู เคียวนี้ไม่มาแล้วคงหมดเวลา

ถ้ามาจะรู้โดยโปกฟ้าสีชมพู แต่เดี๋ยวนี้ไม่มาแล้วมีแต่ทหารยังอยู่ เป็นทหารเจ้าพ่อมาแทนเจ้าพ่อ

ถาม: ที่เขามาบนเรื่องอะไรบ้างคะ

ตอบ: ทุกอย่างถ้าเขาได้เขาก็มาแก้ ถ้าไม่ได้ก็ไม่แก้ ทุกเรื่อง บางที แต่ถ้าบนแล้วต้องจำต้องแก้

ถาม: ถ้าไม่แก้นี่จะเป็นยังไงคะ

ตอบ: ก็ไม่ดี แต่ไม่ถึงกับชีวิต ชาวประมงมาขอให้ได้ปลาเยอะๆ แล้วแต่บุญแต่กรรม ถ้าใครมีบุญก็ช่วยได้ มีกรรมก็ช่วยไม่ได้

ถาม: เคยมีคนฝันเห็นบ้างไหมคะ

ตอบ: ในฝันเหมือนเจ้าลิเก เคยฝันเห็นกันบ่อย บางทีก็ฝันเห็นเป็นงูนอนอยู่ใต้ศาล

ถาม: ชาวทะเลออกทะเลเจอคลื่นลมท่านช่วยไหมคะ

ตอบ: ฉันไปเที่ยวนิวซีแลนด์ เครื่องบินตกหลุมอากาศก็ร้องให้เจ้าพ่อช่วยด้วย ตัวเองถ้ามีอะไรก็ขอให้เจ้าพ่อช่วย

ถาม: แล้วไหว้เจ้าพ่อนี้ต้องใช้อะไรบ้างคะ

ตอบ: แล้วแต่ ขนมนเต่า สมัยโบราณใช้ขนมนเต่า จากประสบการณ์ฉันไปไหว้ตอนตี 10 (4ทุ่ม-ผู้วิจัย) ขณะไหว้มีเสียงร้องโอยฉันก็ออกไปดู ก็ไม่เห็น พอมาถึงอีกก็โอยอีก กลับเลยมาบอกแม่ แม่บอกว่าคงไปนั่งทับเขา พอวันทรงฉันก็ถาม ฉันไปนั่งทับทหาร เพราะเขานอนแล้วตี10 ฉันขอไหว้ทำโป้ะขอให้ได้ปลาเยอะๆ แม่บอกให้ไหว้ดีๆ ใจจะได้แน่นแน่ โอยฉันวิ่งเลย...ท่านชอบลิเก เขาจะบนกันกระจกซื้อมาให้แต่งตัว เวลาวันทรงแต่งตัวเรียบร้อย เดือน 2 ขึ้น 9 ค่ำสวดมนต์เย็น ขึ้น 10 ค่ำทรง

ถาม: แล้วทำไมกระจกเป็นสีขาวอย่างนั้นล่ะคะ

ตอบ: อ้อ เพราะเป็นกระจกเจ้าพ่อแต่งตัว กลัวว่าคนธรรมดาจะไปมองไปใช้ เห็นกระจกจะอดไม่ได้ ต้องส่องชะหน่อย ก็เลยต้องเอาดินสอพองทา กระจกเจ้าพ่อ ให้คนธรรมดาเราใช้ก็ไม่ควร

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 21 พฤษภาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่ฝอยทอง **วิทยากร** นายลิขิต เนติชาวสวน

สถานที่ 6/4หมู่4 บ้านอำเภอ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

ถาม: เรื่องเจ้าแม่ฝอยทองนี้เล่ากันมานานหรือยังคะ เรื่องเป็นยังไงมาอย่างไร

ตอบ: เล่ากันมานานแล้ว ศาลที่เห็นอยู่ปัจจุบันนี้เป็นหลังที่ 4 แล้ว แต่ก่อนมี 3 หลัง หลังนี้สร้างเมื่อปี 46 หลังที่เป็นศาลเล็กๆ นี้เป็นศาลไม้ ที่คนเล่ากันว่า มีเรือสำเภาล่มที่ชายหาดบริเวณหน้าศาล 2 ลำ ลำหนึ่งจะมีแม่ย่านางสิงอยู่ที่โขนเรือ เรือพังหมดเหลือแต่โขนจมทรายอยู่ มีคนแก่คนหนึ่งฝันว่า

แม่ร้อนเหลือเกิน โขนอยู่กลางคืนกลางทรายอยู่ชายหาด พอมาเล่าให้เพื่อนบ้านฟัง เขาก็มาช่วยสร้างศาลให้ ก่อนนี้ก็มีคนไปไหว้ ไปขอเลขเป็นประจำ

ถาม: แล้วชื่อเจ้าแม่ฝอยทองล่ะคะมีที่มายังไง

ตอบ: ชื่อเจ้าแม่ฝอยทองเป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งให้ เดิมทีอาจไม่ใช่ชื่อนี้ก็ได้ แต่มีคนไปไหว้และบอกศาลหลังนี้ชอบทานฝอยทอง จึงตั้งชื่อให้เป็นเจ้าแม่ฝอยทอง

ถาม: แล้วเรื่องการไหว้ทำยังไงคะ

ตอบ: เวลาไหว้จะเป็นเดือนต้นปี ช่วงมกราคุมภา อาจจะมีก่อนตรุษจีน เครื่องไหว้จะมีชาแซ โหงวแซ ผลไม้แล้วแต่ 1, 3, 5, 7 ก็ได้ แต่ต้องเป็นเลขคี่ บางคนประสบความสำเร็จเขาจะบนไข่มต้ม แต่ก็มีที่ฉันทันประจำตัวคือ มะพร้าวอ่อนกับขนมเปียะ

ถาม: หนูเห็นมีเขาเออว่ามาถวายด้วย

ตอบ: ที่เออว่ามาถวายเพราะมีความเชื่อว่าเจ้าแม่ชอบดูคนซักว่าว และเจ้าแม่ชอบเด็กตอนเด็กมาเล่นว่าว เจ้าแม่ชอบดู ส่วนเรือสำเภาคิดว่าเจ้าแม่อาจอยากนั่งเรือ

ถาม: แล้วเคยมีใครลบหลู่เจ้าแม่ไหมคะ

ตอบ: คนที่ลบหลู่ก็จะสติไม่ดี โดยยกกระถางรูปไปทุ้มหลังจากนั้นก็ประสาทเสีย ทำงานไม่ได้ ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่

ถาม: แล้วที่เขามาบนนี้ส่วนมากเขาจะขอเรื่องอะไรกันคะ

ตอบ: คนที่มาขอส่วนใหญ่จะมาขอเรื่องกิจการค้าต่างๆ เช่นเปิดร้าน ขอหนี้คืน ถ้าคิดต่อสำเร็จจะทำพิธีแก้บนให้

ถาม: แล้วพวกชาวประมงนี่เขามาขอกันบ้างไหมคะ

ตอบ: ชาวประมงก็จะขอแล้วแต่ ก็ขอให้ได้ปลามากๆ แต่ก็เห็นหลายราย เป็นร้อยละรายเขาจะมาแก้บนเป็นลิเกให้ หรือจิว อะไรก็แล้วแต่ 3 คืน 5 คืน 7 คืนก็มี

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 4 มิถุนายน 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานอภินิหารหลวงพ่อดำ

วิทยากร นายนาวิ ควรหมั่น

สถานที่ วัดเสมสาร อำเภอเสมสาร จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

คนเสมสารเขาเล่ากัน ป้านี่ (ซึ่งแม่ค้าส้มตำภายในวัด) แฟนเขาไปออกประมง ปรากฏว่าเรือโดนพายุพัด เขาก็รอดตายมา เขาก็มาอยู่ช่วยวิหารหลวงพ่อดำหลายปีเหมือนกันจนกระทั่งเสียชีวิต คือเวลาเรือล่มก็จะรำลึกถึงหลวงพ่อดำถ้ารอดชีวิตจะมาเป็นศิษย์มาอยู่ช่วย

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 4 มิถุนายน 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่อาม้า เจ้าแม่แจ่ม เจ้าแม่แตงอ่อน

วิทยากร น.ส.กฤษฎาพร รักถิ่นกำเนิด

สถานที่ 5/16 หมู่ 2 ตำบลแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ข้อมูล

ถาม: เจ้าแม่อาม้า เจ้าแม่แจ่ม นี้อย่างไรคะ

ตอบ: เจ้าแม่อาม้าแสมสารอยู่ฝั่งทางโน้นเลย ศาลเจ้าแม่อาม้าเขาจะอยู่ฝั่งกระโน้นที่เกาะแสมสาร และศาลเจ้าแม่แจ่มเขาจะอยู่ฝั่งนี้ เขาจะอยู่ชายทะเล และต่อมาเขาก็ย้ายศาลเจ้าแม่อาม้ามาอยู่คู่กัน ต่อมาเขาก็ย้ายขึ้นไปอีกเพราะเขาจะทำบังกะโล เขาก็ย้ายขึ้นมาไว้ที่นี่

ถาม: แล้วเจ้าแม่มีประวัติความเป็นมาอย่างไร เป็นใครมาจากไหนคะ

ตอบ: เป็นแบบเป็นที่พี่น้องกัน มาเรือ เรือล่มก็ลอยมาติดอยู่ที่นี้คนหนึ่ง ที่เกาะคนหนึ่ง รู้สึกจะสามนะ และจะมีเจ้าแม่แตงอ่อนอีกคน อยู่ฝั่งหาดน้ำหนาว

ถาม: เจ้าแม่เป็นเจ้าหญิงมาหรือเปล่าคะ แล้วเป็นคนไทยหรือคนจีน

ตอบ: ก่อนเป็นเจ้าแม่เป็นคนธรรมดา เจ้าแม่อาม้าเป็นคนจีน เจ้าแม่แจ่มบอกไม่ถูกว่าเป็นคนจีนหรือไทย แต่ก็น่าจะเป็นคนไทย แต่ก็มาด้วยกันเพราะมาทางเรือ ศาลนี้มีมาแล้วตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นปู่ เจ้าแม่แจ่มเจ้าแม่อาม้านี้จะเป็นพี่น้องกัน เจ้าแม่แตงอ่อนนี้มาทีหลัง ชื่อออกเป็นลาวไปเลย

ถาม: แล้วเจ้าแม่นี้คนมักมาบนท่านเรื่องอะไรกันคะ

ตอบ: ท่านศักดิ์สิทธิ์ทางด้านทางทะเล เช่นไปเรือเขาจะให้ปลอดภัยให้ได้ปลาเยอะๆ และจะแก้บนกัน มีหนัง มีजू อะไรอย่างนี้แต่โดยมากจะเป็นหนัง ส่วนมากจะออกไปเขาจะไหว้กลางร่องน้ำ ขอให้โชคสิคะ เขาจะไปไหว้ที่เรือ บางทีก็มาไหว้ที่นี่

ถาม: เอ่อ...ขอถามนอกเรื่องนิดหนึ่งนะคะ ที่นี้มีทั้งคนไทยคนจีนอยู่เลยหรือเปล่าคะ

ตอบ: มีทั้งคนไทยคนจีน

ถาม: แล้วนอกจากคนไทยคนจีนยังมีคนอื่นอีกไหมคะ

ตอบ: ก็มีนะ มีพวกคนอีสานมารับจ้าง

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 4 มิถุนายน 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

วิทยากร น.ส.รวีวรรณ ขุนทองน้อย

สถานที่ ตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูล

ถาม: พี่พอจะเล่าเรื่องเจ้าแม่สร้อยดอกหมากให้ฟังหน่อยได้ไหมคะ

ตอบ: ศาสน์นี้เป็นศาลจีนทำไมถึงชื่อสร้อยดอกหมาก เขาก็บอกว่าเจ้ากรุงจีนเดินเล่นในสวนที่กรุงจีนไปพบเด็กผู้หญิงคนหนึ่งนอนอยู่ในจันทน์หมาก ท่านก็นึกรักเด็กผู้หญิงคนนั้นจึงมีเมตตารับเลี้ยงเด็กคนนี้ไว้เป็นบุตรบุญธรรมและตั้งชื่อให้ว่าพระนางสร้อยดอกหมาก พระนางเจริญวัยขึ้นก็มีพระสิริโฉมงดงาม สมัยนั้นพระเจ้ากรุงจีนกับกรุงอโยชยาก็มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อกัน เจ้ากรุงจีนก็ชื่นชมกษัตริย์ไทยสมัยนั้นคือพระเจ้าสายน้ำผึ้ง จึงมีสาส์นมาว่าจะยกลูกสาวให้กับกษัตริย์ไทย พระเจ้าสายน้ำผึ้งอ่านสาส์นเสร็จก็ดีพระทัยมาก นั่งเรือสำเภาจากอโยชยาไปรับถึงกรุงจีน สมัยก่อนจะสร้างกรุงศรีอยุธยา 26 ปี เมื่อเจ้าชายเดินทางไปถึงกรุงจีนก็แต่งงานกับพระนางสร้อยดอกหมากที่กรุงจีนเลย หลังจากนั้นที่พานางล่องเรือกลับมากับพระองค์ เมื่อเรือมาถึงฝั่งพระนครเจ้าชายก็บอกว่าให้พระนางรออยู่บนเรือก่อนจะมารับ จะไปเตรียมการต้อนรับในเมือง เมื่อถึงเวลาแล้วก็คิดภารกิจอยู่ไม่ว่างที่จะไปรับด้วยพระองค์เอง ได้ส่งขุนนางมารับแทน แต่นางเกิดความน้อยใจว่าพระสวามีไม่สนใจนาง ความน้อยใจนี้คือคำใจที่ตัดพ้อไปว่าหากพระเจ้าสายน้ำผึ้งไม่มารับด้วยพระองค์เองนางก็จะไม่ขอลงจากเรือไปไหน จะอยู่บนเรือนี้แหละ ขุนนางก็นำความของพระนางไปทูลแต่พระเจ้าสายน้ำผึ้งในเมือง พอเจ้าชายทราบก็มาประทับที่เรือพูดเชิงล้อเล่นว่าถ้าหากเจ้าหญิงมาถึงที่นี่แล้วไม่คิดจะลงมาจากเรือ จะอยู่บนเรือนั้นก็ตามใจเถิด พระนางได้ฟังเช่นนั้นก็นึกว่าพระสวามีพูดจริงก็เสียใจเป็นอย่างมากก็เลยกลืนใจตายในเรือเพราะความน้อยใจ แต่บางกระแสก็ว่ากระโดดน้ำตาย บางกระแสก็ว่าเจาะเรือให้เรือล่ม พอเจ้าชายทราบก็เสียพระทัยมาก หลังจากทำพิธีพระศพเป็นที่เรียบบร้อยแล้วก็มาสร้างวัดให้วัดหนึ่ง แรกเริ่มเลยเขาเรียกว่าวัดพระเจ้าพระนางเอาเชิง เหมือนว่าพระนางสร้อยดอกหมากเอาเชิงกับพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ต่อมาเป็นวัดพระนางเชิง และมาเป็นวัดแพนงเชิง และเพี้ยนมาเป็นวัดพนัญเชิงในปัจจุบัน และท่านก็มาสร้างศาลให้ เรียกว่าศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

ถาม: แล้วเวลามาไหว้ท่านนี่เขานิยมใช้อะไรกันคะ

ตอบ: ถ้าสวยงามก็เป็นเครื่องสำอาง เอาชื่อเสียงก็เป็นน้ำหอม จะให้ออกดอกออกผล ขอลูก ก็เป็นพวกผลไม้ต่างๆ ซึ่งเป็นความเชื่อ แต่ถ้าใครขอเรื่องความรักก็ใช้ส้มสายน้ำผึ้งเพราะพระสวามีของเจ้าแม่พระนามว่าเจ้าชายสายน้ำผึ้ง เอาเคล็ดให้สมหวัง แต่ 3 อย่างที่ไม่เอาคือ ระกำ มังคุด ละมุด มาหลังเที่ยงก็ได้แต่ต้องไม่เกิน 5 โมงเย็นเพราะไม่ใช่ของคาว ของคาวต้องก่อนเที่ยง เช่น ไข่ต้มอะไรพวกนี้ไหว้ได้เหมือนกัน

ถาม: แล้วเจ้าแม่ท่านมีชื่ออื่นไหมคะ

ตอบ: มีเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก และมีชื่อจีนด้วยเพราะคนจีนเขามาขอบุตรแล้วได้เลยตั้งชื่อว่าจู้เซ
เนีย แปลว่าเจ้าแม่ผู้ให้เกิด อีกชื่อหนึ่งว่า อาเนีย ซึ่งแปลว่าเจ้าแม่

ถาม: แล้วเจ้าแม่นี้ใช้องค์เดียวกับเจ้าแม่ทับทิมไหมคะ

ตอบ: คนละองค์ เจ้าแม่ทับทิมเขาเรียกว่า “หมาโจ้ว”

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 14 กรกฎาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเส้าไห่ **วิทยากร** นายเรื่อน มาสวัสดิ์

สถานที่ ศาลแม่นางตะเคียนทอง วัดสูง อำเภอเส้าไห่ จังหวัดสระบุรี

ข้อมูล

ถาม: เจ้าแม่ตะเคียนทองท่านคือเส้ายาวๆ ที่ตั้งอยู่ข้างในไซ้ไหมคะ

ตอบ: ไซ้ ประวัติเขาก็ว่าจะเอาไปตั้งหลักเมือง ถ้าเส้าต้นไหนไปถึงก่อนเขาจะให้เป็นหลักเมือง ในประวัติเส้าต้นนี้ไปถึงก่อน แต่เวลาถูกคัดเลือกเป็นหมายเลขที่ 3 หรือยังงเพราะปลายคด และเสียใจ ร้องไห้ลอยทวนน้ำขึ้นมา พอดีสว่างจึงมาจมที่หน้าอำเภอ

ถาม: จมที่หน้าอำเภอแล้วคนรู้ได้ยังไงคะว่าท่านจะมาอยู่

ตอบ: นี้น้ำเข้าฝืน เมียเก่าแก่เผ่า แก่แก่โรงสี ฝืนที่แรกลุงเผ่าแก่ไม่เชื่อบอกว่าเกกนิมากนอนมากก็ ฝืน ฝืนถึง 3 ครั้งแกจึงเชื่อ

ถาม: แล้วฝืนว่ายังไงคะ

ตอบ: ฝืนว่านางอยากขึ้นจากน้ำช่วยเหลือหน่อย เวลาเอาจะมีคนทรง เขาบอกว่าคนทรงหันหลังให้ แม่น้ำ บอกว่าให้ลอยไปทางนั้นนิด นี้น้อย กับพวกไปค้าดู ตอนเอาขึ้นมาเอาสายสิญจน์เส้นเดียว ลากก็ไปแล้ว

ถาม: แล้วเรื่องที่ท่านมาเข้าฝืนนี้เกิดขึ้นนานหรือยังคะ

ตอบ: ประมาณ 2501 เห็นจะได้ เพราะที่เอาขึ้นมาก็เดือนเมษา 23 เมษา 2501 ซึ่งเขามีงานเป็นประจำ ทุกปี เป็นวันครบรอบที่เอาแม่ นางขึ้น

ถาม: แล้วชื่อเส้าไห่นี้มีมานานหรือยังคะ

ตอบ: จากประวัติชื่อบ้านไผ่ล้อมน้อย แต่เปลี่ยนไปเป็นเส้าไห่

ถาม: แล้วชื่อที่ชาวบ้านเรียก เรียกท่านว่าอะไรคะ

ตอบ: ชาวบ้านก็เรียกว่าแม่ นางตะเคียนทอง

ถาม: แล้วเวลาเขามาขอ เขามาขอให้ท่านช่วยเรื่องอะไรบ้างคะ

ตอบ: ช่วยได้ทุกอย่าง เช่น กู้หนี้ยืมสิน ผัดหนี้ หรือเขากู้เงินแล้วทวงไม่ได้ ก็มาขอกับแม่นาง พวกที่จะสอบเข้าทำงานก็มาบน

ถาม: เขาจะมานบนกันด้วยอะไรคะ

ตอบ: แล้วแต่ เช่น ผ่าเสื่อ จะเอาผ้าเสื่อมา สไบ ชุดที่เขาเอามานบน

ถาม: แล้วน้ำหอมมีไหมคะ

ตอบ: มี

ถาม: แล้วนิยมใช้ขนมผลไม้ อะไรไหมคะ

ตอบ: ขนมได้ทุกอย่าง พวกกล้วย ส้ม

ถาม: แล้วดอกไม้ล่ะคะ นิยมใช้ดอกอะไร

ตอบ: ดอกไม้ก็ดอกไม้สด พวกดอกไม้ที่เขาทำขายที่ตลาด

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 14 กรกฎาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานเจ้าแม่เอี้ยง **วิทยากร** นายบุญส่ง โคมลอย
สถานที่ 70/3 หมู่ 4 ตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูล

เท่าที่จำได้ ตำนานเจ้าแม่เอี้ยงเขาเล่ากันมาว่าแต่ก่อนนั้นตรงนั้นมีจระเข้อยู่ 2 ตัว ทุกวันนี้เวลาเช้าทรงที่ไรหรือหมดคนทรงแล้ว พอถึงตอนเราแห่ที่ไร คนที่นั่นจะเหมือนกัน จระเข้จะมาเข้าร่าง เขาจะคลานขึ้นบก เหมือนจระเข้เลยนะ แล้วต้องเอาน้ำสาด ต้องน้ำนี้ละราคาๆ เขาจะคลานลงน้ำตลอด ผู้หญิงมีอยู่คนหนึ่งทุกปีเลย พอเวลาเราแห่หงส์ ชงตะขาบ พอผ่านศาลเจ้าแม่เอี้ยง เพราะเจ้าแม่เอี้ยงคนทรงไม่มีแล้ว ก็จะมีผู้หญิงสาวอยู่คนหนึ่งเขาจะเป็นทุกปี เขานั่งอยู่เฉยๆ พอเราจะแห่เขาก็จะลงมาคลานที่นั่น จะลงน้ำทำเดี๋ยว โย้ยผู้ชาย 4-5 คนเอาไม่อยู่ รูปร่างเขาก็เล็กๆ จะคลานลงน้ำทำเดี๋ยว ความเชื่อก็คือจระเข้เป็นลูกศิษย์เจ้าแม่ สมัยก่อนมีคนเจออยู่บ่อยๆ พวกตกกุ้งตกปลาพายเรือมาจระเข้ก็ขึ้นมา 2 ตัว แต่ก็ไม่เคยทำร้ายใคร ขึ้นมาให้เห็น

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 6 สิงหาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานจระเข้หลวงพ่อเพชร **วิทยากร** พระปลัดศิริวัฒน์ โฉมเจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง
สถานที่ วัดสองพี่น้อง หมู่ 2 ตำบลบ้านป่าจิว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูล

ถาม: หนูขอเรียนถามหลวงพ่อบุญรอดเรื่องพระเครื่องที่วางอยู่ใต้หลวงพ่อบุญรอด
ตอบ: จะเป็นถ้าอยู่ใต้ฐานหลวงพ่อบุญรอด สมัยก่อนนั้นจะมีพระเครื่อง แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว
ถาม: แล้วพระเครื่องมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
ตอบ: เขาเรียกกันว่าลูกศิษย์หลวงพ่อบุญรอด ตอนก่อนจะมีห้วกะโหลกพระเครื่องอยู่หน้าวิหาร แต่เดี๋ยวนี้หายไป
ถาม: พระเครื่องเคยทำร้ายใครบ้างไหม
ตอบ: อ้อ ไม่มี เคยแต่สู้กับพระเครื่องหลวงพ่อบุญรอด วัดไก่ หรือวัดป่าจิว ริมน้ำ หลวงพ่อบุญรอดที่มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ หลวงพ่อบุญรอดก็จะมีพระเครื่องเหมือนกัน มาสู้กันเรื่อย
ถาม: แล้ววัดหลวงพ่อบุญรอดเป็นวัดมอญหรือวัดไทย
ตอบ: เขตนั้นเป็นไทยแล้ว

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 6 สิงหาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานพระเครื่องหลวงพ่อบุญรอด

วิทยากร กลุ่มชาวมอญบ้านหมู2 ตำบลบ้านป่าจิว อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี
สถานที่ วัดสองพี่น้อง หมู2 ตำบลบ้านป่าจิว อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูล

ถาม: เห็นหลวงพ่อบุญรอดว่าหลวงพ่อบุญรอดมีลูกศิษย์เป็นพระเครื่อง
ตอบ: มี ตอนผมเด็กๆ เป็นลูกศิษย์วัดตอนน้ำลงๆ เขาจะขึ้นมานอนกันที่ใต้ต้นทองกลาง และเขื่อนไม้เก่าๆ ที่นั่นนอนเป็นแปลงเลข ตอนเป็นลูกศิษย์วัดเห็นอยู่ (มีเสียงแทรกว่าเรือหลวงพ่อบุญรอด)
ถาม: แล้วมีเรื่องตำนานอะไรเกี่ยวกับพระเครื่องหลวงพ่อบุญรอดหรือเปล่า
ตอบ: เขาเล่าให้ฟังนะ ประดาน้ำเขาอยู่ทางโน้นเขาฝ้าซุง ทีนี้เขาจะไปงม 2 ลำต่างคนต่างงม งมของเก่าๆ ทั้งนั้นเลย งมขึ้นมา งมไปเที่ยวหนึ่งก็ได้ 2 ชิ้นๆ จนหัวเรือจะซุง ลำหนึ่งก็ซุง เขาบอกนะเขาได้เขอะ พอได้เขอะอีกคนหนึ่งเกิดง่วงนอนขึ้นมา ก็เข้านอนตรงต้นมะขาม โอนเข้ามานอน หลวงพ่อบุญรอดก็เข้าฝันกลางวันนะ ก็บอกว่าของนี่เก่าแก่ เขาหลงเก็บที่เก่าแก่ เขาไปไม่ได้ 2 ลำเขางมจนหัวซุงแล้วนะ ซามเขาก็ว่าเป็นซาม เป็นไหกระโถน ทีนี้ก็เรียกอีกลำหนึ่งเข้ามา บอกว่าเอาไม่ได้แล้วนะ หลวงพ่อบุญรอดเข้าแล้ว เพราะมันง่วงก็เข้านอนตรงริมตลิ่ง และหลวงพ่อบุญรอดเข้าฝันว่าให้ไปเก็บเสียที่เก่า ก็ลงไปเก็บนั้นบอกเรือหลวงพ่อบุญรอดนี้บอกตาแดงกำ มีตัวหนึ่ง เห็นประดาน้ำเขาบอกอย่างนั้นนะ มีของเขอะ บอกเป็นถ้ำเข้าไป ฐานหลวงพ่อบุญรอดเป็นถ้ำ แล้วถามว่าออกไปจากหลวงพ่อบุญรอดไกลไหม บอกประมาณ 20 เมตร

ถาม: เดียวนี้ยังมีคนเห็นจะเชื่ออยู่ไหมคะ

ตอบ: เดียวนี้ไม่เจอนานแล้ว หลายปีแล้ว แต่ก่อนคนไปมกุ่งเขาขึ้นลงจนลั่นเลย เป็นถ้ำเข้าไปใต้ฐานหลวงพ่อพชร

ถาม: เคยทำร้ายคนไหมคะ

ตอบ: ไม่เคยเลย (แทรก) คนที่ขายผักเขาบอกว่าบไว้แล้วไม่ได้ไปเก็บบนหลวงพ่ พายๆไปเรือมันก็เอ่ขึ้น กระแตก พอเอ่ขึ้นมาก็อีกทีหนึ่งก็เห็นจะเข้ตัวบ่เริ่มเลย จำอ้าวเลย พอหันมาก็อีกทีก็ไม่มีแล้ว เลยต้องไปเก็บบน

ถาม: เมื่อครุ่นี่เรียนถามหลวงพ่่ว่าจะเข้หลวงพ่อพชรเคยสู้กับจะเข้หลวงพ่อสึงห์หรือคะ

ตอบ: (หัวเราะ) ก็เด่ากันมา

ถาม: แล้วใครชนะคะ

ตอบ: (หัวเราะ) ไม่รู้สิ ก็เสมอกัน

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 6 สิงหาคม 2548

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานรูปพระตายลอยน้ำ

วิทยากร น.ส.บุญนิ แซ่จู้

สถานที่ 104 / 15 อาคารกาลหวัร์ แขวงพลับพลาไชย

เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ

ข้อมูล

ถาม: คุณป้าพอจะเล่าเรื่องรูปพระตายลอยน้ำให้หนูฟังได้ไหมคะ

ตอบ: รูปพระตายลอยน้ำนี้ก็ลอยมาจากน้ำ ลอยมาจากน้ำมาถึงตรงวัด พอมาถึงเสร็จก็มีบราเดอร์คนหนึ่ง มีบราเดอร์คนหนึ่งก็เอาน้ำขึ้นมา พอเปิดดูก็ โอ...รูปพระเยซูเจ้า

ถาม: รูปพระตายนี้ท่านลอยมาเลยหรือคะ หรือว่าอยู่ในหีบ หรือว่ายังงี้

ตอบ: อยู่ในหีบ พอเปิดออกมาถึงได้เห็นว่าป็นรูปของพระเยซูเจ้า เขาว่าคนเอาขึ้นมาได้ไม่ใช่คนคริสต์นะ เป็นแขก แบบแขกชาวอะไรอย่างนี้แหละ เวลาแห่ก็ต้องแห่นี่แหละเป็นคนมาเปิด เดียวนี้ก็ถูกลานเขามา มากันทุกปีแหละ เนี่ยต้องให้คนครอบครวนี้ท่านั้น

ถาม: แขกอินเดียนหรือคะ หรือว่าแขกอะไร

ตอบ: ก็ไม่รู้ยังงี้เหมือนกัน เป็นแขกแบบแขกชาวอะไรยังงั้น แต่พอมาดอนหลังถูกลานเขาก็กลับใจนะ กลับใจมาเป็นคริสต์ ก็มาเอาบุญแจเอาอะไรมาให้วัด เนี่ยรูปพระเยซูเจ้ารูปนี้ะทำคนกลับใจมาเยอะแล้ว คนคาทอลิกกลับใจก็มี

ถาม: คนคาทอลิกกลับใจได้ด้วยหรือคะ

ตอบ: ได้สิ ก็พวกไม่เคร่ง เข้าโบสถ์อะไรก็เพราะพ่อแม่พาไป แต่พอดำเนินชีวิตไปๆ แล้วก็รู้สึกว่ามันไม่ใช่ พอเห็นรูปพระเยซูเจ้ารูปนี้เท่านั้นแหละกลับใจเลย กลับใจเพราะเห็นว่า โอ...พระเจ้าทรงรักมนุษย์นะ ทรงยอมรับการทรมานแทนมนุษย์ (นั่งไป) รูปพระตายลอยน้ำรูปนี้นะ ลอยมาผ่านหน้าวัดอื่น วัดอื่นเขาจะเอาขึ้นก็ไม่ขึ้นนะ รูปพระก็ลอยห่างออกไป แต่พอมาถึงวัดเอาขึ้นเลย พอเปิดออกมาก็เป็นรูปพระเยซูเจ้า

ถาม: แล้วรูปพระนี่ลอยมาจากไหนคะ ใช่อยุธยาหรือเปล่า

ตอบ: เอ...ฉันก็ไม่ทราบนะ

ถาม: แล้วลอยมานานหรือยังคะ

ตอบ: น่าจะสักร้อยกว่าปีได้

ถาม: แล้วแห่พระนี่ทำกันช่วงไหนคะ

ตอบ: ช่วงวันปัสกา

ถาม: ใช่วันอีสเตอร์หรือเปล่าคะ

ตอบ: ไม่ใช่ วันอีสเตอร์คือวันที่ระลึกการฟื้นคืนพระชนม์ของพระเยซูเจ้า แต่วันปัสกาคือวันที่พระเยซูเจ้าทรงถูกตรึงบนไม้กางเขน

ถาม: แล้วแห่พระนี่ทำยังไงคะ

ตอบ: ก็เอาพระรูปออกแห่แล้วก็เดิน เขาเรียกว่ามรรคาศักดิ์สิทธิ์ มรรคาก็คือทางที่ศักดิ์สิทธิ์อะไรอย่างนี้ ทางของพระเจ้าเป็นเจ้า พระเจ้าเป็นเจ้าทรงสอนว่าไม่ต้องไปกลัวความทุกข์ยาก ทางของพระเจ้าเป็นเจ้าคือทางแห่งความทุกข์ยาก แต่พระองค์จะทรงยืนอยู่เคียงข้างเสมอ บางคนเลือกทางสบายอย่างไปติดยาอย่างนี้ อยากรู้ได้กระเป๋าทะลุ...ก็ไปขายตัวอย่างนี้ สุดท้ายก็ตายทุกราย ไปโดดตึกตายบ้าง เห็นไหม เปรียบเหมือนคนตาบอดไม่รู้ว่าจะเหวอยู่ข้างหน้า สุดท้ายก็ตกลงเหวไปเลย

ถาม: ค่ะ เอ่อ...แล้วครอบครัวของคนที่เรารูปพระตายขึ้นจากน้ำนี่เขาอยู่แถวไหนกันหรือคะ

ตอบ: ป้าก็ไม่แน่ใจเหมือนกันนะ แต่ต้องให้เขามาเป็นคนเปิดพระ เขามาทันอย่างนี้ทุกปี พอเสร็จแล้วเขาก็จะเป็นคนปิด เขาหวงมากเลย

ถาม: ใช่แถวโบสถ์คอนเซ็ปชันหรือเปล่าคะ

ตอบ: ก็ไม่แน่ใจเหมือนกัน

ถาม: เอ่อ...แล้วคุณป้าอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่เกิดเลยหรือเปล่าคะ

ตอบ: อยู่มาตั้งแต่เกิดเลย

ถาม: แล้วเป็นคาทอลิกมาตั้งแต่แรกเลยหรือเปล่าคะ

ตอบ: เป็นคาทอลิกมาตั้งแต่เด็กเลย พ่อแม่อะไรก็เป็นกันมา

ถาม: แล้วคุณป้าหรือคนที่นี้มีญาติอยู่แถวโบสถ์ซางตาครู๊ส โบสถ์คอนเซปชั่นหรือเปล่าคะ

ตอบ: ก็ไม่นะ แต่ที่นั่นก็โบสถ์เก่าเหมือนกันนี่ โบสถ์ซางตาครู๊สก็โบสถ์เก่า แต่พอเวลามีงานที่ก็ไปช่วยๆ กัน...(นิ่งไป) รูปพระตายลอยน้ำ แต่พระเดี๋ยวนี้อีกก็แปลกนะ เขาว่ารูปพระตายลอยน้ำไม่ได้ลอยน้ำมา แต่ว่ามาทางน้ำ เขาว่าตะกอนมีพวกโปรตุเกสอะไรอย่างนี้ บาทหลวงเจ้าอาวาสเขาสั่งมาจากเมืองนอก เอลงเรือมา แต่ฉันว่ามันไม่น่าจะใช้ ถ้าสั่งมาจริงก็ต้องเป็นสมบัติของทางวัดสิ นี่ไม่ใช่สมบัติของคนที่เขาเอารูปพระตายขึ้นมาได้ ที่ได้ยินเขาเล่าๆกันมาก็บอกว่ายลอยน้ำมา

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ
วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2549

ชื่อประเภทข้อมูล ตำนานจระเข้เจ้าพ่อหนุ่ม **วิทยากร** นายพิศาล บุญผูก

สถานที่ 19 หมู่ 7 ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ข้อมูล

ถาม: เจ้าพ่อที่คนมอญที่นี้นับถือร่วมกันมีองค์ไหนบ้างคะ

ตอบ: มี ทุกชุมชนต้องมี

ถาม: ชุมชนนี้มีเจ้าพ่ออะไรคะ

ตอบ: จะมีอยู่ตรงเลยวัดปรมาณูนี้ เจ้าพ่อหนุ่ม แล้วต่อมามีคนไทยนับถือกันมากก็ไปตั้งชื่อท่านซึ่งผมว่ามันผิด

ถาม: ตั้งชื่อว่าอะไรคะ

ตอบ: ชื่อว่าเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์ เป็นลึกลับ เพราะภาษานี้คนมอญเขาไม่รู้หรอก เราต้องคิดถึงต้น เหมือนคนจีนมีเจ้าพ่อกวนอู เราก็คงไม่ตั้งเจ้าพ่อกวนอูให้ไพบระเพราะฝรั่ง มันก็คงจะผิด

ถาม: ทำไมถึงชื่อเจ้าพ่อหนุ่มคะ

ตอบ: เจ้าพ่อหนุ่มเป็นภาษามอญ มอญเรียกปะจู้สะเมินปรี๊ด คือท่านคงสิ้นชีวิตไป หรือท่านคงทำความดีขณะที่ท่านยังเป็นหนุ่ม คนมอญเหมือนคนจีน คือเคารพนับถือที่เมืองมอญโน้น เหมือนเจ้าแม่ทับทิม พอเรามาอยู่ที่นี้ก็เอาสิ่งที่เราเคารพนับถือตามมาด้วย

ถาม: เจ้าพ่อหนุ่มมีประวัติหรือตำนานอะไรเกี่ยวกับท่านบ้างไหมคะ

ตอบ: ก็เราก็ได้แต่สันนิษฐานว่าท่านคงจะเป็น คือตามประวัติศาสตร์ของคนมอญเนี่ยนะ บ้านเมืองไม่สงบ ต้องรบกับพม่าตลอดเวลา ผมคิดว่าวีรชนที่สิ้นชีวิตไป ที่ทำความดีกับชุมชนมอญนี้ คงจะได้รับการยกย่อง เขาสันนิษฐานนี้เป็นหลัก

ถาม: ก็เหมือนเจ้าพ่อเป็นนักรบใช่ไหมคะ

ตอบ: ก็ใช่ ก็คงจะเป็นอย่างนั้น

ถาม: แล้วท่านมีตำนานอิทธิปาฏิหาริย์อะไรที่เขาเล่ากันมาบ้างไหมคะ

ตอบ: นี่ก็เป็นเรื่องทีหลังที่เขาว่ากันไป อย่างเช่นที่บอกว่าเวลารำเจ้าจะมีจระเข้มารอรับอยู่ที่ท่าน้ำ เมื่อสมัยเป็นเด็กท่านมา พาหนะท่านมา จะต้องมิลมพายุแรง เมื่อสมัยเด็กๆ ผมเห็นเหตุการณ์เช่นนี้บ่อยๆ ตอนหลังก็เลื่อนๆ ไป

ถาม: คือจระเข้นี้เป็นพาหนะของเจ้าพ่อหรือคะ

ตอบ: เป็นพาหนะของเจ้า

ถาม: คุณลุงเคยเห็นจระเข้บ้างไหมคะ

ตอบ: จระเข้ไม่เห็น แต่เวลารำเจ้าพายุแรงมาก หรือในช่วงนั้นเป็นช่วงอากาศร้อนพอดี อาจมีฝนตกช่วงหลังสงครามต์

ถาม: คือหนูสนใจเรื่องจระเข้ค่ะ พอดีตอนที่หนูไปสามโลก ที่คลองควายก็มีเรื่องจระเข้เหมือนกัน

ตอบ: เดิมจระเข้มีเยอะอยู่ตามแม่น้ำ เหมือนกับว่าเป็นปลาชนิดหนึ่ง จึงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้ที่นี่มากมาย ก็เลยคลองควายมีวัดวัดหนึ่งวัดท้ายเกาะ ภาษาไทยเรียกวัดท้ายเกาะ ภาษามอญเรียกวัดวังจระเข้เลย เรียกว่าแวนจามเมื่อสมัยก่อน

ถาม: จระเข้ภาษามอญเรียกว่าอะไรคะ

ตอบ: เรียกว่าจาม คนศรีขันธ์นี่ (ซึ่งที่จระเข้มอญ) ภาษามอญก็เรียกว่าจาม แล้วคนไทยเรียกเป็นจระเข้ มอญทำเป็นจระเข้และเรียกว่าจระเข้ครับ

ถาม: แล้วที่เมืองมอญนี่เขานับถือจระเข้กันมาแต่ที่โน่นเลยหรือเปล่าคะ

ตอบ: (พยักหน้า) ก็มีส่วน

ผู้รวบรวมข้อมูล น.ส.สายป่าน ปุริวรรณชนะ

วันที่ 3 มีนาคม 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวสายป่าน ปุริวรรตชนะ เกิดเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2523 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนสตรีวิทยา เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาใน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2542 จนสำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ1) ในปีการศึกษา 2545 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อในสาขาวิชา ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2546 โดยได้รับทุนอุดหนุน การศึกษา เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2546 - 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย